

835. 51201205

ดี 255 5

33

วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ปริญญานิพนธ์

ของ

สุภา คำตวรณ

11 พ.ค. 2535

เกียรตินิยมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดารงหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

พุทธทศวรรษ 2525

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

178747

ประกาศอุดหนุนการ

ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือ แนนอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์
คุณหญิงเต็มศิริ บุญสิงห์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา และ อาจารย์นิตยา บุญสิงห์ กรรมการ
ที่ปรึกษา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง และขอขอบพระคุณยิ่ง

และขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือให้ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

สุภา คำตวรรณ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	10
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	11
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	11
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	12
2 วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	22
เรื่องย่อ	25
บ้านแสนขาด	25
น้ำตานักการเมือง	27
✓ หนีใจขุนนาง	27
✓ บ้านนอกเข้ากรุงฯ	28
✓ เรื่องสั้นสมัยใหม่	29
✓ มาตรการจากกันครัว	31
ศิลปินเอก	32
✓ เรื่องผี	33
ไม่เพื่อไม่จริง	34
✓ มาตรฐานการรำลึกชาติ	35
✓ คนรู้	36
✓ มอม	37
นรกที่ลือรนต์ไหม	38

✓ หมาตัวราว	39
ต้นตระกูลไทย	42
* ราชสำนักกับหนู	43
กบกายสิทธิ์	45
✓ ขาดิหน้ามีจิ้งจอก	45
✓ ฟางเส้นสุดท้าย	47
✓ หอยตลับของทะเล	48
แผ่นดินมหัศจรรย์	48
โครงเรื่อง	50
การเปิดเรื่อง	52
เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนา	53
เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนาถึงตัวละคร	53
เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนาเหตุการณ์	57
เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนาฉาก	59
เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนาคล้ายกับการเล่าเรื่อง ..	60
เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา	62
เปิดเรื่องโดยใช้นาฏการ	63
เปิดเรื่องโดยวิธีอื่น ๆ	64
* การดำเนินเรื่อง	66
ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์	68
ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตนเอง	74
ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม	77
ความขัดแย้งหลายประเภทรวมกัน	78

การปิดเรื่อง	79
การปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต 85 (ก่อน/หลัง)	85
การปิดเรื่องแบบหวานชื่น	90
การปิดเรื่องอย่างเศร้า	93
สำรุดของเรื่อง ๗๗	95
ฉาก	97
สร้างฉากจากสถานที่ที่อยูจริง	103
ฉากจากสถานที่ในประเทศ	104
ฉากจากสถานที่ต่างประเทศ	107
สร้างฉากจากจินตนาการ	108
ฉากจากจินตนาการทั่วไป	108
ฉากจากจินตนาการโดยอาศัยความเชื่อ	109
ฉากจากจินตนาการโดยอาศัยความรู้ทางประวัติศาสตร์	111
ตัวละคร	113
ตัวละครที่เป็นคน	115
ตัวละครเทียบเท่าคน	129
บทสนทนา	134
บทสนทนาช่วยในการดำเนินเรื่อง	136
บทสนทนาให้คติข้อคิด	137
บทสนทนาบอกบุคลิกภาพของตัวละคร	139
บทสนทนาให้จินตนาการ	143
3 กลวิธีและท่วงท่าของการแต่ง	145
ความรู้เกี่ยวกับกลวิธีการแต่ง	145
กลวิธีในการสร้างเรื่อง	147

กลวิธีสร้างเรื่องชนิดให้แนวคิด	148
เรื่องสั้นเน้นแนวคิดทางการเมือง	150
แนวคิดต่อต้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบไทย	150
สะท้อนแนวคิดเรื่องเสถียรภาพทางการเมือง	151
แนวคิดเชิงทัศนคติทางการเมือง	153
เรื่องสั้นเน้นแนวคิดเกี่ยวกับสภาพสังคมทั่วไป	154
แนวคิดทางเศรษฐกิจ	154
แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติผีและวิญญาณ	160
แนวคิดเกี่ยวกับการวางตัวของสตรี	162
แนวคิดเกี่ยวกับระบบราชการ	165
กลวิธีสร้างเรื่องชนิดสร้างตัวละคร	170
กลวิธีสร้างเรื่องชนิดผูกเรื่อง	182
กลวิธีเกี่ยวกับการเสนอเรื่อง	186
กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง	186
ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่องของตัวละครตามที่คณะของผู้รู้แจ้ง	187
ผู้แต่งใช้กลวิธีให้รูปที่ 1 เป็นผู้เล่า	191
ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง	192
แบบผสม	193
กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง	194
การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายตลอดเรื่อง	195
การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายสลับบทสนทนา	203
ดำเนินเรื่องด้วยการเริ่มต้นบรรยายเหตุการณ์แล้ว ต่อด้วย	
บทสนทนา	204

ดำเนินเรื่องด้วยบทสนทนาเชิงรำพึงแล้วสลับกับการบรรยาย	208
ดำเนินเรื่องด้วยการเริ่มต้นด้วยบทสนทนาดังบรรยาย	209
กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละคร	212
การกำหนดฐานะของตัวละคร	215
การวาดลักษณะของตัวละคร	216
ผู้แต่งบรรยายลักษณะของตัวละครโดยตรง	216
ผู้แต่งให้ตัวละครตัวหนึ่งบอกลักษณะตัวละครอีกตัวหนึ่งด้วยการ	
วิจารณ์	217
ผู้แต่งให้ตัวละครวิจารณ์ตัวเอง	218
กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างบทสนทนา	220
บทสนทนาโต้ตอบ	220
บทสนทนาเชิงรำพึงรำพันความในใจของตัวละคร	223
บทสนทนาที่อยู่ในกระแสจิตประวัติ	223
บทสนทนาคนเดียว	224
ท่วงทำนองการแต่ง	225
ความหมายและขอบข่ายของท่วงทำนองการแต่ง	226
แนวการศึกษาท่วงทำนองการแต่ง	228
วิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่งของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	231
การใช้ถ้อยคำ	232
การใช้ถ้อยคำสำนวนไทย	232
การใช้คำแสดงภาพ	240
การใช้คำแสดงอาการ	247

การใช้โภชนาการเปรียบเทียบ	252
อุปมาโภชนาการ	252
โภชนาการอุปสัณย	254
การสังเคราะห์อาหาร	256
การสังเคราะห์อาหารผ่านปากสัตว์	256
การสังเคราะห์อาหารผ่านการบรรยาย	259
การใช้สัญญาณ	265
สัญญาณตามแบบแผน	267
สัญญาณส่วนตัว	267
ทางเสียง	269
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือการปกครองระบอบประชาธิปไตย	
กิ่งเผด็จการ	270
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือผู้สมัครรับเลือกตั้ง	271
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือรัฐบาล	274
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือข้าราชการ	277
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือบุคคล	280
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือนักนิพนธ์	280
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือ	281
ทางเสียงประตลือเสียงเสียงตลือสิทธิการปกครอง	283
ทางเสียงแสดงความคิดเห็น	284
4 สรุป อภิปรายและข้อเสนอนะ	286
บรรณานุกรม	292

บทที่ 1

บทนำ

ในวงวรรณกรรมไทยปัจจุบัน เรื่องที่กำลังได้รับการสนใจอย่างมากนั้นมิใช่นวนิยาย และเรื่องสั้น นักเขียน นักอ่าน นักวิจารณ์ ตลอดจนนักการศึกษาก็ได้ให้ความสนใจ จะเห็นได้ว่าผู้บริหารการศึกษาต่างมีความตื่นตัวในวรรณกรรมทุกรูปแบบ ถึงกับให้มีการปรับปรุงหลักสูตร และการเรียนการสอน โดยบรรจุวิชาวรรณกรรมไทยในชื่อต่าง ๆ กัน ไว้ในหลักสูตรระดับ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท เช่น วรรณกรรมวิจารณ์ วรรณกรรม ปัจจุบัน วรรณคดีวิจารณ์ ตลอดจนวรรณคดีสังคมและการเมือง เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งเป็นนิมิต หมายว่าวรรณกรรมได้ขยายวงกว้างสู่ ผู้อ่านมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการสัมมนา การอภิปราย การปาฐกถาเกี่ยวกับเรื่องของวรรณกรรม อีกมาก บทบาทของวรรณกรรมไทยปัจจุบันนับวันแต่จะสำคัญยิ่งขึ้นในสังคม และเรื่องสั้นซึ่งเป็น รูปแบบหนึ่งของวรรณกรรมไทยก็ได้รับความสนใจและเป็นที่นิยมโดยกว้างขวาง ดังจะเห็นได้ จากการที่นิตยสารทั้งรายสัปดาห์และรายเดือนหลายฉบับ ต่างเปิดคอลัมน์ประจำในฉบับเพื่อให้ โอกาสแก่นักเขียนทั้งเก่าและใหม่ได้มีเวทีแสดงฝีมือ โดยให้คำตอบแทนอย่างสูงสำหรับเรื่องที่ ได้รับการตีพิมพ์ ดังหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ได้เคยจัดให้มีการประกวดเรื่องสั้นขึ้น และได้มีผู้ที่ มีความสนใจที่จะเป็นนักเขียน เรื่องสั้นส่งงานของตนเข้าประกวดเป็นจำนวนมาก ในที่สุด สำนักพิมพ์ก็ได้รวบรวม เรื่องสั้นซึ่งชนะการประกวดตีพิมพ์เป็นหนังสือฉบับกระเป๋าชื่อ "15 นามปากกาทอง" รวมเรื่องสั้น 15 เรื่อง ของนักเขียนที่มีผลงานดีเด่นและได้รับรางวัล

ในระยะแรกๆที่ไทยรับอิทธิพลทางวรรณกรรมแนวใหม่จากตะวันตกทั้งรูปแบบของ บันเทิงคดีและสารคดีนั้น เรื่องสั้นเป็นบันเทิงคดีที่มีวิวัฒนาการและได้รับความนิยมนานกว่า นวนิยาย ด้วยเหตุที่เป็นเรื่องมีโครงเรื่องเดียว สำระสำคัญของเรื่องหรือแก่นเรื่องก็เพียง อย่างเดียว เนื้อเรื่องกระชับ ใช้เวลาอ่านน้อยและจบเรื่องโดยสมบูรณ์ ผู้อ่านไม่ต้องเสีย เวลาชบสัดกับเรื่องที่กำลังสับสนวุ่นวาย เพราะผู้อ่านส่วนมากก็มักจะอ่านเพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ

ในด้านนักเขียนนั้นสามารถกล่าวได้ว่า นักเขียนนวนิยายส่วนมากมักจะก้าวเข้าสู่ วงวรรณกรรมด้วยเรื่องสั้นเป็นส่วนใหญ่ เช่น สี่ฟ้า กฤษณา อโศกสิน สุวรรณี สุคนธา ยายขอบ อาสินต์ บัญจพรศักดิ์ ฯลฯ สำหรับ อาสินต์ บัญจพรศักดิ์ ให้เหตุผลในการเขียนเรื่องสั้นไว้ว่า

ข้าพเจ้าเลือกเขียนเรื่องสั้นเป็นจุดสำคัญ เพราะเชื่อว่าชีวิตของคนคือการเดินทาง เมื่อเดินทางด้วยเท้า เราได้ผลลัพธ์เป็นกิโลเมตร แต่ถ้าขับเข็มนาฬิกาเราจะได้ผลลัพธ์เป็นอดีต

คนเราเหมือนกันหมด คือเกิดมาแล้วเดินทางไปสู่ความตาย แต่ถ้าเราเอาชีวิตของคนมาชิงไว้ด้วยเส้นเชือกแล้ว เลือกตัดเป็นท่อน ๆ ให้เหมาะ เราก็จะได้เรื่องสั้นแปลก ๆ เป็นจำนวนมากมาย... แต่ทางลัด นักพิมพ์จำหน่ายหรือนิตยสารส่วนมาก ยังไม่ยอมเสี่ยงที่จะพิมพ์เรื่องสั้น... กระนั้นก็ยังมียกเขียนจำนวนหนึ่งเขียนเรื่องสั้นอย่างบากบั่น แต่แล้วเขาก็ต้องพ่ายแพ้ทั้งเรื่องสั้นไปเสีย... ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ

เรื่องสั้นเขียนยาก มีคนเขียนน้อย แต่ละคนเขียนน้อยเรื่อง เพราะต้องแบ่งเวลาไปประกอบอาชีพอื่น เรื่องสั้นต้องใช้เวลาวางโครงเรื่องนาน ต้องใช้สมองคิดมาก แต่เวลาวางน้อย มีค่าตอบแทนน้อย สิ่งใดน้อยสิ่งนั้นย่อมมีบทบาทน้อย แต่เรื่องสั้นก็คึกคักในประเทศไทย เพราะเหตุผลง่าย ๆ คือ สิ่งใดน้อยคนเรากลับอยากได้¹

เรื่องสั้นในระยะเริ่มแรกของไทยมักจะเขียนขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายในการเขียนเพื่อความบันเทิงอารมณ์เป็นสำคัญ โครงเรื่องส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตครอบครัว และรักโศกสะเทือนใจ เป็นเรื่องที่เขียนขึ้นเพื่อสนองอารมณ์ส่วนตัวของผู้่านมากกว่าจะคำนึงถึงผลประโยชน์ในทางอื่นที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม แต่ในปัจจุบันนี้เรื่องสั้นได้พัฒนาการขึ้นมากทั้งรูปแบบและเนื้อหา ลักษณะโครงเรื่องและเนื้อเรื่องมีความเกี่ยวพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมมากขึ้นกว่าเดิม

¹ อาสินต์ บัญจพรศักดิ์ "ตะลุ่ยรัลเซียบ" (ภาคจบ) ฟ้าเมืองไทย 14 : 53,

ผู้ดราธน์ เลวีวัฒน์ กล่าวถึงเรื่องสั้นปัจจุบันไว้ตอนหนึ่งว่า

เรื่องสั้นในสมัยปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่เป็นเสมือนเวทีที่นักประพันธ์ใช้แสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่มีความรับผิดชอบหรืออย่างน้อยก็มีส่วนร่วมในสังคม จึงมักออกมาในรูปแบบของเรื่องราวเสียดสีสังคมบ้าง การเมืองบ้าง หรือเหตุการณ์ความเป็นไปของบ้านเมือง และที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ มีการใช้สัญลักษณ์ในการเขียนเรื่องสั้นกันมาก กล่าวโดยสรุปสำหรับข้อนี้คือ เรื่องสั้นในระยะหลัง ๆ นี้เป็นเรื่องสั้นที่มีความแปลกออกไปจากเรื่องสั้นที่เคยเขียน เคยอ่านครั้งก่อน ๆ เช่น เรื่องลร้อยคอที่หาย ... เป็นลักษณะที่แปลกออกไปทางตัวเนื้อเรื่อง เนื้อหา รูปแบบ แนวคิด ตลอดจนการวางตัวลักษณะอุปนิสัยตัวละคร นอกจากนี้ความแพร่หลายของเรื่องสั้นในปัจจุบันนี้มากจนเป็นที่น่าสังเกต และเป็นเรื่องที่สนใจของคนทั่วไปมากกว่านวนิยาย...¹

จากข้อเขียนของผู้ดราธน์ เลวีวัฒน์ แสดงว่าปัจจุบันวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นนั้น นักเขียนได้ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับบันทึกความเป็นไปของสังคม โดยจำลองความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม ความรู้สึกและปฏิกิริยาต่อสังคม ความเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อระบอบการเมือง ตลอดจนบันทึกความเปลี่ยนแปลงและเป็นไปของเหตุการณ์ในบ้านเมือง ซึ่งอาจสอดแทรกอยู่ในบทสนทนา ความรู้สึกนึกคิด หรือพฤติกรรมของตัวละคร เช่นเดียวกับที่ เลวีวัฒน์ สันติมาทร กล่าวไว้ว่า

วรรณกรรมแต่ละเรื่องในแต่ละยุคสมัย เป็นภาพสะท้อนด้านใดด้านหนึ่งของสังคม การคลี่คลายขยายตัวของวรรณกรรมย่อมเป็นไปตามความคลี่คลายของสังคม ในการศึกษาและเรียนรู้วรรณกรรมจึงไม่เพียงแต่ช่วยให้ได้ความรู้ลึกไพอะระงดงามด้านภาษา บุคลิกที่ต่างและคล้ายกันของตัวละคร แต่ยังได้ฉายให้เห็นภาพของสังคม ตลอดจนความคลี่คลายขยายตัวทางความคิดในหลายรูปแบบอีกด้วย²

¹ผู้ดราธน์ เลวีวัฒน์ วิวัฒนาการของเรื่องสั้นไทยในวงไทยตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475

²เลวีวัฒน์ สันติมาทร บทเขียนหนังสือ หน้า 2

โดยเหตุที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นทั้งนักเขียน นักการเมือง นักปรัชญา นักเศรษฐศาสตร์ นักหนังสือพิมพ์และนักอื่น ๆ อีกมาก งานเขียนของท่านจึงย่อมมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสังคมและการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนแสดงความในใจเกี่ยวกับแรงบันดาลใจให้ท่านเขียนเรื่องหนังสือพิมพ์ "สยามสมัย" ว่า

เรื่องสั้นต่าง ๆ ที่นำมารวบรวมไว้ในที่นี่เป็นเรื่องสั้นที่เขียนขึ้นภายในระยะเวลาอันสั้น ได้พิมพ์ไปแล้วใน "สยามสมัย" ระยะเวลาที่เขียนเรื่องเหล่านี้ เป็นระยะเวลาที่ผมมีความรู้สึกว่ามีความกดดันทางการเมืองอย่างแรง เพราะเป็นสมัยที่มีการเผด็จการทางรัฐสภา เป็นสมัยที่รัฐบาลไม่ฟังใครและไม่นึกถึงใครนอกจากฐานะตำแหน่งของตนเองและพรรคพวก เป็นสมัยของเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งลบอารมณ์ท่านผู้มีอำนาจในสมัยนั้น เพราะเหตุว่าเพลงนั้นลบอารมณ์ท่านผู้มีอำนาจ เวลาบรรเลงเพลงนั้นขึ้นไม่ว่าจะเป็นในที่ใด คนที่อยู่ในที่นั้นก็ต้องยืนเคารพเพลงนั้นเสมือนหนึ่งว่าเป็นเพลงสรรเสริญพระบารมี ด้วยความกดดันทางใจเหล่านี้ เรื่องสั้นต่าง ๆ นั้นก็อุบัติขึ้น ด้วยความประสงค์อย่างเดียวที่จะขจัดความกดดันทางใจ และเหตุของความกดดันนั้นให้หมดสิ้นไป¹

ในนิยายสาร "โลกหนังสือ" กล่าวถึงงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันว่างานเขียนของท่านนั้นเป็นบันทึกทางสังคม ว่า

งานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มักได้รับการอ่านอย่างเอาใจใส่ ในฐานะบันทึกทางสังคม ควบคู่ไปกับบริลาติทางวรรณกรรมด้วยเสมอ เนื่องจากผู้เขียนเป็นทั้งนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง ซึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองและความเข้าไปในสังคม ออกสู่สาธารณชนอยู่แล้วนั่นเอง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพื่อนคุย หน้า ศัพท์

โดยเฉพาะงานเขียนคอสมิก ในหน้า 5 หนังสือพิมพ์ "สยามรัฐ" ซึ่งเขียนติดต่อกัน
มาเป็นเวลาหลายปี เปลี่ยนชื่อไปก็หลายหน ตามประสาศิลปินผู้มีอารมณ์ขันล้นทรวง
งานเขียนดังกล่าวของคึกฤทธิ์ เป็นงานที่ผู้อ่านติดตามอ่านด้วยความสนุกสนานการ
ตีความระยะยาวๆ ที่ผู้เขียนสรรหามาพลิกแพลง จนหลายต่อหลายคน ถือเป็นเข็มวัด
ทางการเมือง ที่จะช่วยชี้ให้เห็นเข้าใจเหตุการณ์บ้านเมืองได้มากยิ่งขึ้น¹

จากคำกล่าวของโลกหนังสือ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เอง เป็นเรื่องยืนยัน
ได้อย่างหนักแน่นว่านักเขียนนั้นสามารถใช้วรรณกรรมที่ตนสร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด
ความกดดันในใจ แต่สิ่งที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สอดใส่ไว้ในวรรณกรรมอีกหลายประเภท
ที่เกิดจากฝีปาก จากสมองมิใช่เป็นเพราะความกดดันทางการเมืองเสมอไป ทั้งเรื่องสั้นอีก
หลาย ๆ เรื่องของท่านก็มิได้ผลจากบันทึกของอดีตอันขมทางการเมือง ดังวรรณกรรมประเภท
นวนิยาย เรื่อง สี่แผ่นดิน ซึ่ง ประช่า ดุลยธรรม ได้กล่าวถึงนวนิยายยอดเยี่ยมเรื่องนี้ไว้ว่า

แม้เนื้อเรื่องสี่แผ่นดินจะได้รับใช้มรดกส่วนใหญ่ มิได้สะท้อนความเป็นอยู่ของ
เหล่าสามัญชนเขียนงานเขียนของ "เทียนวรรณ" แต่การบรรยายจากเหตุการณ์ของ
สังคมเจ้าสังคมขุนนางในอดีต สี่แผ่นดินจึงน่าศึกษาเพราะรายละเอียดของสังคมชั้นสูง
โบราณมีสภาพอย่างไร มีคตินิยมธรรมเนียมมาตรฐาน... "ใหม่" ประการสำคัญของ
ลักษณะนวนิยาย... วัฒนธรรมเล็ก... วัฒนธรรม... ถึงขนาดเรียกร้อง
อารมณ์ลักษณะต่าง ๆ จากคนอ่านได้นั้นเป็น... การเขียน²

การมองสิ่งต่าง ๆ สาระพินอันอยู่รอบตัวอย่างพิจารณาในแง่มุมต่าง ๆ และเข้าใจ
บรรดาสรรพสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นทำให้ข้อเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีพลังดึงดูดให้
ผู้อ่านติดตามอ่านผลงานทุกเรื่องของท่านเป็นผู้สร้างสรรคขึ้น ดังจะเห็นได้จากความเป็นคนรัก

¹ไทย (นามแฝง) "ใครใครอ่าน-อ่าน" โลกหนังสือ 3 : 141 - 142 ธันวาคม

²ประช่า ดุลยธรรม ศึกษาคึกฤทธิ์และวรรณกรรม หน้า 213

และเลี้ยงหมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เขียนเรื่อง "คนรักหมา" ซึ่ง สมบัติ อู่กาญจน์ ผู้รวบรวมหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวว่า "ในบรรดาคนที่รักหมาด้วยกัน คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คือคนที่รักหมาอย่างยิ่งคนหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนจะเป็นคนเดียวที่มีความรักหมาเท่า ๆ กับมีความสามารถในการถ่ายทอดความรักนั้นออกมา เป็นตัวหนังสือ ให้คนอ่านกันได้ อย่างสละสลวย" ¹

ด้วยความสามารถถ่ายทอดความรักที่มีต่อหมาออกมา เป็นตัวหนังสือดังกล่าวนี้ เรื่อง "มอม" จึงเป็นที่ประทับใจของผู้อ่าน ส่วนใน "เรื่องของคนรักหมา" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้บรรยายถึงธรรมชาติของหมาว่า เป็นสัตว์ที่เปลี่ยนแปลงใจไปจนหมดสิ้นเพื่อให้เข้ากับคนได้ และเปลี่ยนวิถีชีวิตโดยสิ้นเชิงเพื่อเป็นสัตว์บ้านโดยแท้ ไม่มีธาตุของสัตว์ป่าเหลืออยู่เลย และได้เขียนถึงประวัติความสัมพันธ์ระหว่างหมา แมวและมนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ว่า เริ่มต้นขึ้นด้วยลักษณะเช่นไร นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความเจริญเติบโตของหมา สัญชาติญาณของหมา การเลี้ยงหมา และการฝึกหมา เพื่ออยู่ร่วมกับคนได้ การลงโทษหมา และขนบธรรมเนียม ประเพณีในการติดต่อและปฏิบัติต่อกันระหว่างหมา ซึ่งมีอยู่มากมายหลายอย่าง สรุปได้ว่า โลกทัศน์ของหมานั้นอยู่ที่จุกและหมา เขียนประวัติของตนด้วยปล้ำวจะ ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนไว้ในตอนหนึ่งของ "เรื่องของคนรักหมา" ว่า

หมานั้นมีวัตถุประสงค์สองประการในการถ่ายปล้ำวจะ ประการแรกก็ถ่ายเพื่อเปลี่ยนทุกขตามธรรมชาติ ทำให้เกิดสัญลัษณ์หรืออย่างน้อยก็ทำให้ท้องเบา ๆ ไป แต่อีกประการหนึ่งนั้นถ่ายเพื่อสังคม คือเพื่อกำหนดจุดดำ เพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ เพื่อแสดงความเป็นมิตร หรือหักทแยงกันก็ได้ การที่จะถ่ายอย่างไรมันสังเกตที่ปริมาณเป็นรู้ หากถ่ายโดยธรรมชาติบังคับก็มีปริมาณมาก แต่ถ้าหากถ่ายเพื่อสังคมก็มีปริมาณน้อย เพียงหยดสองหยดก็พอ นอกจากนั้นยังสังเกตได้จากท่าทาง แต่ท่าทางนั้นสังเกตจากหมาตัวผู้ได้ยาก ต้องอาศัยความชำนาญจริง ๆ สังเกตที่ท่าทางของหมาตัวเมียเห็นได้

¹ สมบัติ อู่กาญจน์ เรื่องของคนรักหมา หน้า ศาษา

ง่ายกว่า เพราะผมตัวเมียนั้นหากถ่ายด้วยธรรมชาติก็จะนั่งถ่ายเรียบร้อย เท่าที่สังเกตเห็น
วางอยู่บนดิน แต่ถ้าถ่ายเพื่อ "สังคม" ก็จะไม่เพียงลำพังอีก ขาดขาหนึ่งเหยียดตรง
ออกไปข้างนอก หมดตัวเลยก็ว่าได้ บางตัว หรือที่ตามศัพท์สังคมปักษ์ใต้เรียกว่า
"ทอมบอย" นั้น ขาดขาข้างซ้ายถ่ายอย่างตัวผู้ก็ว่าได้ แต่มักจะท้ออย่างนี้ตอนอยู่ในวัย
เรียกว่า "พันเอศ" เท่านั้น¹

ส่วนคุณร่วมวัยของความเป็นนักเขียนไทยแก่ศิลปะนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีอยู่ใน
ในอัตราสูง ลักษณะที่เด่นคือ การเป็นผู้สามารถส่งภาษาได้ ดังที่ ประชา ตุลยธรรม กล่าวว่า
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นั้น

สามารถยืนอยู่บนถนนหนึ่งสัปดาห์ยาวนาน... น่าจะเกิดจากคุณลักษณะ 3 ประการ
คือ

1. ภาษา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้มีความสามารถทางภาษามาก
สอดอยู่ในชั้นเป็นนายของภาษา คือใช้ถ้อยคำต่าง ๆ ได้ตั้งใจนึก และทางด้านผู้ฟัง
หรือผู้อ่านสามารถรับสารสื่อสารนั้นได้ทันที

2. สติการเขียน สติการเขียนหรือท่วงทำนองการเขียนนั้น งานเขียนของ
คุณคึกฤทธิ์ให้ความรู้สึกเป็นกันเอง ให้ภาพพจน์แก่ผู้อ่านได้ชัดเจน แม้การเขียนนวนิยาย
ส่วนใหญ่จะใช้ท่วงทำนองแบบเล่าเรื่องขึ้นต้นล้นการสนทนา เป็นบางตอน ความพอเหมาะ
ของการใช้ภาษากับความพอดีของสติการเขียน คือความสำเร็จในด้านรูปแบบของ
งานเขียนที่คุณชายจึงได้รับการยกย่อง

3. เนื้อหาที่เขียน เนื้อหาที่เขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่อาจกล่าว
ได้เลยว่าเป็นงานในแนวทางวรรณกรรมเพื่อชีวิต แต่ถึงกระนั้นการเลือกเนื้อหา
มาเขียนในโอกาสที่เหมาะสม ไม่ย่ออยู่กับที่หรือกินบุญเก่า งานของคุณชายจึงยึดอายุของ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่องของคนรักหมา หน้า 96

คนเขียนไว้ได้ แม้เมื่อเรื่องเล่มบางครั้งหาสาระไม่ได้ เช่น การเขียนเรื่อง "ตด" ในหน้า 5 วันที่ 28 กรกฎาคม 2511 แต่เป็นการดีสำหรับคุณชายเอง เพราะไม่ต้องเสียเวลาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล เรียกว่าปลอดภัยด้วยกันทุกฝ่าย ส่วนวันไหนทุกข์ยามดีเขียน "ทางเครื่อง" สักครั้ง นั้นหมายความว่าไม่มีเงื่อนไข และภาวะวิสัยให้ขาดห่วงห่วงงัดได้เต็มที่ ใครมีคุณสมบัติพอเหมาะพอควรยึดในสัจธรรม รู้จักตน รู้จักกาล รู้จักสถานและชุมชนเป็นอาทิแล้ว ไม่ "ตั้ง" เห็นจะแย่เต็มที่¹

เชื้อ สารมาน ไต่ถามว่าไว้ในหนังสือ ศักดิ์สิทธิ์ 60 ว่า

ข้าพเจ้ารู้จักงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มาเป็นเวลานาน เพราะได้ติดตามอ่านเรื่องและบทความที่ได้เขียนไว้มากมาย ซึ่งเกิดทั้งแง่คิดและความรู้ต่าง ๆ ต่อมา เมื่อย้ายมารับราชการกรมศิลปากรสองปีเศษมาดี ได้มีโอกาสพบและพูดสนทนา กับท่านบ้าง ข้าพเจ้าชื่นชมในวิธีวิพากษ์วิจารณ์ เพราะ

1. ตั้งต้นจากความจริง และสามารถหาหลักฐานข้อเท็จจริงได้ถูกต้องก่อน
2. วิเคราะห์หรือพูดตรงไปตรงมา ไม่มีความลำเอียง
3. มีความรู้รอบตัว ประสิทธิภาพกว้างขวางทั้งในและนอกประเทศ และค้นคว้าเขียนตอบทำให้เป็นที่พึงใจแก่ผู้อ่านทั้งหลาย
4. มีศิลปะในการให้ความขำ ความคิด ความรู้ระคนกันไป นับได้ว่าเป็นคุณสมบัติพิเศษพิเศษประจำตัวโดยแท้²

จารึก เขมียาทรร กล่าวถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า "ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนักเขียน นักพูด ที่ดังที่สุดในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา ท่านผู้นี้เขียนหนังสือสับใจนัก

¹ ประยา อุยธรรม ศึกษาศักดิ์สิทธิ์และวรรณกรรม หน้า 164 - 166

² เชื้อ สารมาน "ด้วยความเป็นดี" ใน ศักดิ์สิทธิ์ 60 หน้า 201 - 202

เพราะสัจจตายของคนไทยไว้มิใช่หมด ความผูกพันใกล้ชิดกับผ้าเหลือง (ไม่แดง) แม่ เจ้าชีวิต (สื่อนั่นดิน) บ้านที่อยู่เก่าถิ่น (หลายชีวิต)...¹

อุทธรณ์ พลฤๅณ กล่าวถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า

งานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บนถนนหนังสืออันยาวสุดลูกหูลูกตา
เหมือนนาฏกรที่แสดงออกด้วยอาการปรีชา และทั้งบุคลิกทั้งหมด สะกดความเงิบ
ของคนชั่วไว้ให้อยู่กับที่ ไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอะไรก็ตาม²

ส่วนนิยายสาร ตะวันใหม่ กล่าวถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ตอนหนึ่งว่า

ชื่อของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดูเหมือนจะมีลักษณะเป็นทศนิยมไม่รู้จัก
เสียจริง ๆ เมื่อพูดคำว่า "คึกฤทธิ์" ขึ้นมาแล้ว สามารถจะพูดถึงเรื่องราวอื่น ๆ
ไปได้อีกร้อยแปดพันประการ ตั้งแต่เรื่อง การเมือง คำสั่งมา ประชญา วรรณกรรม
ศิลปวัฒนธรรม ไปจนกระทั่งถึงเรื่องราวของยาวเกย บทบาทของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ไม่ว่าจะในบทบาทใดก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทที่น่าศึกษา น่าติดตาม บ้างก็มี
ลักษณะวิวัฒนาการและตรงกันข้ามอย่างหน้ามือเป็นหลังมือโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาท
ทางการเมือง³

นิยายสาร "ชีวิตต้องสู้" เขียนถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อวันคล้ายวันครบรอบ
วันเกิดปีที่ 69 ตอนหนึ่ง ได้ัญเชิญพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลปัจจุบันที่ได้ทรงมอบให้กับ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เกี่ยวกับ

¹ จารุณี เอมียาทร "ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับการเปลี่ยนแปลง" อักษรศาสตร์

พิจารณา 3 : 49 สิงหาคม 2517

² อุทธรณ์ พลฤๅณ "เกิดหนเดี้ยว" ใน คึกฤทธิ์ 60 หน้า 307

³ "69 ปีของคึกฤทธิ์ คักคินาถึงคอมมิวนิสต์" ตะวันใหม่ หน้า 10

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ตอนหนึ่ง ซึ่งขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอัญเชิญมาไว้ ณ ที่นี้ว่า
 "ท่านอาจารย์ควรจะถูกเทอดไว้สูงหน่อย อย่าปล่อยให้คนมาโหมกลาปลกกันเล่น เพราะท่าน
 อาจารย์ไม่ใช่เป็นแต่เพียงสมบัติของคนไทยเท่านั้น แต่ท่านเป็นสถาบันหนึ่งในโลกนี้เหมือนกัน"¹

นอกจากนี้ยังมีคนอื่น ๆ เขียนถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อีกเป็นอันมาก แม้ใน
 ฐานะอื่น ๆ ที่มิใช่นักประพันธ์ ซึ่งต่างก็ยกย่องท่านอย่างสูงเด่นในทุกฐานะ เช่น

คนธรรมดาจะเป็นอะไรสักอย่างหนึ่งนั้น เป็นได้ยากและถ้าจะเป็นให้ได้ก็ยิ่งยากมาก
 ยิ่งอีก แต่คุณคึกฤทธิ์ เป็นอะไร ๆ ได้หลายอย่างและเป็นได้อย่างดีอีกด้วย เป็น
 ครูบาอาจารย์ นักการเมือง นักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ นักพูด นักแสดง โฆษกร
 ครูโยน... เพียงเท่าที่กล่าวมานี้เป็นการเพียงพอที่จะแสดงว่า คุณคึกฤทธิ์ เป็น
 บุคคลพิเศษ²

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วยังต้น ซึ่ง เป็นแรงบันดาลใจ ให้ผู้วิจัยใครจะศึกษางานเขียน
 ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะนักเขียนเรื่องสั้นจะมีความตื่นเหมือนบทบาททาง
 ด้านอื่น ๆ อย่างไรหรือไม่ โดยเฉพาะความงามของ เรื่องสั้นในแง่วรรณศิลป์

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในด้าน
 โครงเรื่อง แก่นเรื่อง จาก ตัวละคร และบทสนทนา
2. เพื่อศึกษากลวิธีและท่วงทำนองการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

¹ "วันที่ยายแก่และแวกส่วนพลีอายุครบ 69 ปี" ชีวิตต้องสู้ 1 : 35 พฤษภาคม 2523

² อตุล วิเชียรเจริญ "บุคคลผู้ควรแก่การเป็นแบบอย่างของปัญญาชน" ใน คึกฤทธิ์ 60

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบองค์ประกอบแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
2. ทำให้ทราบเกี่ยวกับกลวิธีและท่วงท่าของการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เท่าที่ปรากฏ (ยกเว้นเรื่องหลายชีวิต ซึ่ง สัมพร มั่นตะถิธร ได้ศึกษาแล้วใน วิเคราะห์เรื่องสั้นแผ่นดินและหลายชีวิต ปรินญาณพนธ์ กค.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พ.ศ. 2522) จากผู้รวบรวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช จำนวน 23 เรื่อง คือ

1. น้าต่านักการเมือง
2. เรื่องสั้นสมัยหิน
3. ผีใจขุนนาง
4. รายลี้ภัยกับหนู
5. มอม
6. คนรู
7. เรื่องผี
8. บ้านนอกเข้ากรุง
9. หมาตัวราว
10. แผ่นดินมหัศจรรย์
11. ไม่เชื่อ ไม่จริง
12. เกาะร้างทางรัก
13. บ้านแขนขาด
14. ต้นกระตูลไทย
15. นรกลีลาวรรคัลลิม

16. อีสปสามมิติ
17. ฆาตกรรมจากกันครัว
18. กบกายสิทธิ์
19. คิลปินเอก
20. ชาติหน้ามีจริงนะเออ
21. มาณวิการ่าชิกษาคี
22. ฟางเส้นสุดท้าย
23. หยดน้ำของทะเล

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตามรายชื่อข้างต้น
2. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
3. วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
4. วิเคราะห์ทฤษฎีและท่วงท่าของการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
5. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

งานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้งนวนิยายและเรื่องสั้นส่วนมากเป็นวรรณกรรมที่แสดงทัศนะทางสังคม ชนบทธรรมนิยมประเพณี เศรษฐกิจและการเมือง ในฐานะของคึกฤกษ์ผู้แจ้งในหลายสิ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตที่ผ่านเคยผ่านพบลงในวรรณกรรมได้อย่างดีเยี่ยม และสามารถโน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามได้โดยง่าย ดังจะเห็นได้ว่า มีผู้สนใจงานเขียนของท่านเป็นอันมาก เช่น ประยา ดุลยธรรม¹ ศึกษาวิเคราะห์ชีวิตในด้านการเมืองและวิเคราะห์วรรณกรรมที่สำคัญหลายเรื่อง เช่น สี่แผ่นดิน

¹ ประยา ดุลยธรรม ศึกษาคึกฤทธิ์และวรรณกรรม 450 หน้า

หลายชีวิต หัวงมหรือ และวรรณกรรมประเภทนี้ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่องชีวิตการต่อสู้ทาง
การเมืองตั้งแต่เริ่มต้นเข้าสู่วงการ ชั่วประวัติส่วนตัวและได้แสดงทัศนะส่วนตัวของผู้เขียน
ที่มีต่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ด้วย

สมพร มั่นตะลือตร¹ ได้ศึกษางานเขียนประเภทบันเทิงคดีของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช ในหัวข้อเรื่อง "วิเคราะห์เรื่องสั้นแผ่นดินและหลายชีวิต" โดยเฉพาะเรื่องหลายชีวิต
นั้นลักษณะเป็นเรื่องสั้นหลาย ๆ เรื่องที่รวมโครงเรื่องเดียวกัน จากการศึกษาดังกล่าวสรุป
ได้ดังนี้

เนื้อเรื่องของหลายชีวิตเป็นการแสดงการดำเนินชีวิตของตัวละครที่มีหลายระดับ
หลายอาชีพนับตั้งแต่แพทย์ ข้าราชการ ชาวนา เรื่อยลงมาถึงโสเภณี ส่วนแก่นเรื่องเป็น
ส่วนที่แสดงให้เห็นถึงปรัชญาพุทธศาสนา เรื่องกฎแห่งกรรม ตัวละครนั้นผู้เขียนสามารถ
สร้างความมีชีวิตชีวาและสมจริงได้อย่างละเอียด ชัดเจน โดยเฉพาะตัวเอกของแต่ละตอน
จะมีส่วนทำให้โครงเรื่องและแก่นเรื่องเด่นชัดขึ้น ในด้านบทสนทนานั้นไม่เด่นเพราะมีบท
สนทนาน้อย ด้วยผู้แต่งใช้วิธีเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนแล้วจึงย้อนมาเล่าชีวิตของตัวละครแต่ละตัว
การใช้บทสนทนาเพื่อบอกบุคลิกและเปลี่ยนบรรยากาศของเรื่องมีบ้างแต่น้อย บทสนทนาสามารถ
ให้ข้อคิดปณิธานแก่ผู้อ่านด้วย ผู้แต่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับฉากในเรื่องมากนัก แต่สามารถใช้
การสร้างบรรยากาศได้อย่างเหมาะสมกับอารมณ์และสถานการณ์ของตัวละครในเรื่อง

ส่วนทางด้านการใช้สำนวนภาษานั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้สำนวนภาษาที่
ตรงไปตรงมา ซึ่งเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่องและบุคลิกภาพของตัวละคร ทั้งมี
การใช้ภาษาสละสลวย สำนวนแบบไทย ๆ ตลอดจนการใช้สำนวนบรรยายและพรรณนา
เพื่อสร้างความรู้สึกและอารมณ์

¹ สมพร มั่นตะลือตร วิเคราะห์เรื่องสั้นแผ่นดินและหลายชีวิต 331 หน้า

ในด้านทักษะและแนวคิดนั้น เรื่องหลายชีวิตแสดงให้เห็นทักษะเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง อาชีพ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณีและศาสนา โดยผ่านความคิดและพฤติกรรมของตัวละคร

ทางด้านคุณค่าต่อสังคมไทยนั้น ปรากฏว่า เรื่องหลายชีวิตให้คุณค่าในแง่สังคมวิทยา ประเพณีและค่านิยม

สำนักพิมพ์สยามรัฐ ผู้รวบรวมเรื่องสั้นกึกฤทธิ์ ปราโมช ฉบับแรก เมื่อ พ.ศ. 2520 ได้กล่าวถึง งานเขียนเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า

ในทางทฤษฎี ใครจะเห็นว่าเรื่องสั้นเขียนยากกว่าเรื่องยาว มากน้อยแค่ไหน เพียงใด ก็สุดแล้วแต่เหตุผลของใคร แต่ในทางปฏิบัติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนหนังสือไว้แล้วทั้งเรื่องยาวและเรื่องสั้น - และไม่ว่า จะเขียนไว้ด้วยความยากหรือความง่าย สิ่งหนึ่งที่คนอ่านเมื่ออ่านแล้วจะต้องรู้สึกก็คือ เรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เหล่านั้น ไม่ว่าจะสั้นหรือยาว ก็ยังคงไว้ซึ่งลักษณะ เฉพาะของผู้เขียนอยู่เหมือนเดิม คือ คม - ชื่น - และให้ข้อคิดหยอกนิดเข้าหน่อย เหมือนเช่นที่เป็นอยู่ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา

...เรื่องสั้นเรื่องหนึ่ง อาจจะถูกสลัดนามกับคนหนึ่ง และอีกเรื่องหนึ่งอาจจะถูกรสลัดนามกับอีกคนหนึ่ง ทั้งก็เป็นผลแห่งความพึงพอใจในการอ่านของแต่ละคนไป ทางสำนักพิมพ์ไม่อาจจัดลำดับ หรือให้ความนิยมกับเรื่องหนึ่ง เรื่องใดโดยเฉพาะได้ นอกจากยืนยันได้แต่เพียงอย่างเดียวว่า ถ้าผู้อ่านเป็นผู้นิยมในงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แล้ว คุณจะมีใจและไม่ต้องพบกับความผิดหวังเลยก็ได้ เป็นเจ้าของหนังสือเล่มนี้¹

¹ สำนักพิมพ์สยามรัฐ รวบรวมเรื่องสั้นกึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า คำนำ

ส่วนในการจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 นั้น ผู้จัดทำได้เขียน คำนำ ไว้ว่า

หนังสือรวมเรื่องสั้นเล่มนี้เป็นผลงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ทางด้านการเมืองมากมาย หนังสือเล่มนี้จึงเป็นเสมือนเรื่องสั้นที่สะท้อนการเมืองในยุคที่ประชาธิปไตยกำลังเบ่งบานในขณะที่ทุกแห่งมีแต่การเลือกตั้งและหาเสียง เรื่องสั้นเหล่านี้ยังช่วยให้เห็นถึงความคิดของชนระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ส.ส. และแม้กระทั่งคนที่คิดว่าตนเองเป็นขุนนาง

เรื่องสั้นแต่ละเรื่องในเล่มสนุกไม่แพ้กัน จนยากที่จะเปรียบได้¹

ประยา ตุลยธรรม กล่าวถึงเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า

มอมเป็นชื่อหมาแสนรู้ตัวหนึ่งในฐานะตัวเอกของเรื่องสั้น เรื่องที่คึกฤทธิ์ บอกว่าเป็นเรื่องสั้นที่รักมากที่สุด ขณะเขียนถึงกับร้องห่มร้องไห้ก็มี แต่นั่นไม่ดีเด่นเท่ากับคุณยายเล่าว่าเขียนอย่างทำใจเป็นหมา ลองทุ่มเทขนาดนี้ละก่อนชีวิตหมาไม่ได้เห็นจะไม่โย่ผีมือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์²

ดังคำบอกเล่าของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เอง เกี่ยวกับเรื่องมอม ว่า

ถ้าใครจะถามว่าในกระบวนเรื่องสั้นทั้งหมดที่ผมเอามาใส่ไว้ในเล่มนี้ ผมรักเรื่องไหนมากที่สุด ผมก็เห็นจะต้องยอมรับว่า ผมรักเรื่อง "มอม" มากที่สุด เพราะผมเป็นคนรักหมามาแต่ก่อนแต่อก อู่กับหมาจนรู้ภาษาหมา พอจะเข้าใจว่าหมานั้นมองโลกด้วยทัศนะอย่างไร ขณะที่เขียนเรื่อง "มอม" ผมก็ทำใจเป็นหมา และกล่าพูดได้อย่างไม่อายว่า ขณะที่เขียนเรื่องนั้น ผมเสียน้ำตาไปไม่รู้กี่เท่าไร

¹ผู้จัดทำ รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า คำนำ

²ประยา ตุลยธรรม ศึกษาคึกฤทธิ์และวรรณกรรม หน้า 338 - 339

เพราะขณะที่เขียนนั้น ผมก็มีความรู้สึกอย่างที่เหมาะสม ๆ จะมีความรู้สึกได้ และได้
เขียนไปเพราะความรู้สึกของเมาแท้ ๆ¹

ในระยะที่เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ลงตีพิมพ์ในหนังสือสยามสมัย
รายสัปดาห์นั้น บางครั้งเรื่องสั้นที่ลงก็ได้รับปฏิกิริยาจากผู้อ่าน ดังความว่า

...ที่มีมาถึงเรื่องที่ทำให้ต้องเขียนมาถึงวันนี้ละครับ เรื่องมีอยู่ว่าได้อ่าน
"ต้นตระกูลไทย" ของหม่อมคึกฤทธิ์ ปราโมช ในฉบับ 532 เข้า คุณประยูร คุณ
ไว้นึกหนาว่าได้รอยแบ่งหวานตราคึกฤทธิ์ ไว้วพอแรง สำหรับผมนั้นรู้สึกว่าคุณประยูร
หยิบผิดเสียแล้ว ไม่ทราบว่าคุณประยูร หยิบช้อนเอาอะไรใส่ให้ผมรับประทานเข้าไปแล้ว
และก็รู้สึกว่า คงจะมีท่านผู้อ่านอีกไม่น้อยทีเดียวที่มีความรู้สึกอย่างเดียวกับผม
ผมรู้ตัวที่ว่าความรู้สึกของผมนั้นเทียบกับหม่อมไม่ได้เลย และต้องขอภัยต่อหม่อมไว้
ในโอกาสนี้ด้วย ในฐานะที่ผมเคยมีความรู้สึกต่อหม่อมเสมือนกับมีต่ออาจารย์ แต่ใน
"ต้นตระกูลไทย" ของหม่อมนี้ทำให้ผมทนไม่ได้จริง ๆ หม่อมจะมีความคิดอย่างไร
หรือไม่ได้คิดอะไรเลยในการที่เขียนเรื่องอย่างนี้ออกมาก็ตาม แต่มันก็ทำให้ผม
สลดใจมาก เมื่อได้อ่านเรื่องนี้ของหม่อมจบลงแล้ว ผมเองก็บอกไม่ถูกถึงความรู้สึก
อันนี้เหมือนกัน รู้แต่เพียงว่าเมื่ออ่านจบลงแล้ว อยากจะชกหน้าหม่อมเสียสักทีเท่านั้น
อะไรนะที่ทำให้หม่อมเขียนเรื่องอย่างนี้ออกมาได้ ความนึกคิดของเขามิหันหม่อมแน่
เพราะไม่ทราบว่าหม่อมมีอะไรแฝงอยู่เบื้องหลังเรื่องนี้บ้าง ผมอ่านเอาตาม
ประสาชื้อ แล้วก็มีความรู้สึกอย่างนี้แหละ ผมอ่านเรื่องของหม่อมมาหลายเรื่อง เต็มที่
แต่ละเรื่องเป็นที่ถูกใจผมทั้งนั้น แม้แต่เรื่องหลังที่สุดที่ผมได้อ่านในสยามสมัย คือ
"ไม่เชื่อ ไม่จริง" ผมยังชอบที่สุดเลย เรื่อง "ต้นตระกูลไทย" นี้แหละที่ทำให้ผม
ยังสลดใจแล้ว²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กนกวิทยา หน้า 216

² "เปิดผนึก" สยามสมัยรายสัปดาห์ 533 : 5 กรกฎาคม 2500

จดหมายจากผู้อ่านฉบับนั้นได้รับคำตอบจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่า

ผมก็ได้แต่ตอบว่า เรื่องนี้จะจริงอย่างไรก็มีประวัติศาสตร์ยืนยันอยู่แล้ว ผมไม่ใช่ หลวงวิจิตร ๑ ผีครับ จะได้ไปแก้ประวัติศาสตร์ได้ แต่เรื่องที่แต่งไปนั้นเป็นนวนิยาย เกิดจากทรรศนะเสรี ธรรมชาตินักเขียนย่อมมีความนอบน้อมไม่ได้ต่อบุคคลที่วิจารณ์ งานของตน แต่นักเขียนนั้นก็ย่อมจะประสงค์ให้ข้อเขียนของตนทำให้อ่านเกิดความ รู้สึกเป็นการกระตุ้นเตือนความคิด ผมได้อ่านจดหมายของคุณแล้วก็ได้แต่คิดว่า ผมได้ทำอะไรไปแล้วยังเกิดผล ไม่ใช่เอาปากกาจุ่มหมึกมาทำให้กระดาษเปื้อนเฉย ๆ แล้วก็แล้วกันไป¹

และเมื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รวบรวมเรื่องต่าง ๆ ลงพิมพ์ในหนังสือเพื่อนคุย ท่านได้กล่าวถึงเรื่อง "ต้นตระกูลไทย" ไว้ตอนหนึ่งว่า

เรื่อง "ต้นตระกูลไทย" นั้น ได้มีผู้อ่านบางท่านเขียนมาแสดงความไม่พอใจ ไว้ในหนังสือพิมพ์ "สยามสมัย" ผมขอประทานอภัยมาในที่นี้ด้วย และขอประทานอภัย ต่อผู้ที่ได้อ่านต่อไปในหนังสือเล่มนี้ หากจะมีคนไม่พอใจเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องพระสุริโยทัยในพงศาวดารไทยนั้นยังสับสนอยู่ เช่น คำให้การคนชาวกรุงเก่า ว่าไว้ว่า เป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ปฐมพระองค์ออกไปชนช้าง แทนพระราชธิดาผู้ซึ่งทรงพระประสูติอยู่เป็นต้น ความประสงค์ของผมนั้นอยากจะชี้ให้เห็นว่า ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นอะไร มองกันได้คนละแง่ทั้งนั้น

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เปิดผนึก" สยามสมัยรายสัปดาห์ 533 : 58 กรกฎาคม

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพื่อนคุย หน้า คำนำ

ประชำ อุบลธรรม ได้กล่าวถึงเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่ง คือ วิสปลามณี ของ
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า

วิสปลามณีเป็นการเล่านิทานของคึกฤทธิ์ โดยนำเรื่องอิงอ่างกับวัวใน
นิทานของวิสปลาวงศ์มาพลิกคว่ำใหม่ทางตรงกันข้าม อิงอ่างตามนิทานฉบับดั้งเดิม
ตายไปเพราะถูกวัวสามารถแบ่งได้ใหญ่เท่ากับวัว จึงแบ่งให้ลูกจนตายไป และ
ทั้งที่ไม่ตายลูกอิงอ่างก็ยังเห็นว่าวัวตัวใหญ่กว่าอยู่นั่นเอง สำหรับความเป็นล้ามณี
ของคึกฤทธิ์แม้วัวแบ่งได้สำเร็จ คือ ลูกอิงอ่างเห็นว่าแม่ของตัวใหญ่กว่าวัวจริง ๆ
เพราะขณะที่วัวถอยห่างไปทุกขณะจนเหลือจุดเห็นในสายตาของผู้ดู แม่อิงอ่างซึ่ง
อยู่ในระยะใกล้ลูกมากกว่าจึงเป็นสาระที่มีขนาดใหญ่ในสายตาของลูก ลูกย้ายเขยิบ
ตอนท้ายสอนให้รู้ว่า ถ้ารู้จักแบ่งให้ลูกสังหารก็ใหญ่ได้ตั้งนิทานเรื่องนี้ ซึ่งระยะที่
อิงอ่างแบ่งและวัวเดินห่างออกไปนั้น เป็นไปตามทฤษฎีของไอน์สไตน์ คือ ความ
สัมพันธ์ระหว่างกาลเวลากับวัตถุ

ฟังคำสอนตอนปิดท้ายนิทานยิ่งทำให้เชื่อว่า คมอย่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นั้น
เป็นคนลึกซึ้งจริง ๆ รัฐบาลบางรัฐบาลแบ่งอย่างอิงอ่างตามวิสปลามณีแท้เลยตาย
เอาคือ ๆ ส่วนรัฐบาลบางคณะแม้มีนโยบายเหลือเชื่ออย่างไร ก็สามารถอยู่รอด
ได้เห็นจะเป็นเพราะรู้จักใช้ทฤษฎีไอน์สไตน์ให้เป็นประโยชน์¹

จากคอลัมน์ ใครใคร่อ่าน - อ่าน ในโลกหนังสือ กล่าวไว้ว่า

คนที่อ่านสี่แผ่นดิน คงจะเห็นว่าภาษาที่ใช้บรรยายภาคอย่างหนึ่งคือ ค่อนช้าง
เรียบเกินไป ตามบุคลิกของพลอยหัวเอก เรื่อง "หลายชีวิต" ก็มีบรรยายภาคหนัก ๆ
ไปอีกแบบหนึ่ง เรื่อง "ไฉนแดง" เล่าก็ค่อนช้างจะเลียดลี ในขณะที่เรื่องสั้นซึ่ง
ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ จะมีลักษณะอีกแบบหนึ่ง คือ กระชับกระหัดรัด และ

¹ ประชำ อุบลธรรม กึกกัฏฐีและวรรณกรรม หน้า 338 - 339

ทันอกทันใจในการสะกิดสะเกวอารมณ์ของคนช่างเลียดดีเหินแสมได้อย่างหอมปาก
หอมคอ เว้นแต่เรื่องที่มีบรรยายากต์แตกต่างออกไป เช่น "มอม" และ นรกกีสวรรค์ส้ม
(นรกกีสวรรค์ส้ม) เป็นเรื่องของชายหนุ่มที่สูญเสียความรู้สึกอันดีงามไปสิ้น เมื่อ
พระเยซูประทานพรให้ตาดีและมองเห็นโลกแห่งความจริงอันน่าอัศจรรย์

เรื่องมอม อันมีชื่อเสียง ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ลึกลับเรื่องหนึ่งในเล่ม
คำที่ผู้เขียนบรรยายอย่างลึกซึ้งเข้าไปในจิตใจของมหาสมุทรทางตัวหนึ่งได้อย่างละเอียด
ลึกซึ้งเห็นจริงเห็นจัง แม้ว่าในตอนใกล้จบจะมีเหตุบังเอิญอย่างจจใจ อันเป็น
ประเพณีของนักเขียนเรื่อง ประเภทเรื่อกอารมณ์ผู้อ่านที่อัศจรรย์ทาง มักจะใช้หากิน
โดยให้มอมไปเจอนายเก่าของมัน ซึ่งอดอยากยากแค้น จนถึงกับคิดเข้าไปจับและ
ขโมยของในบ้านนายใหม่

...เรื่อง นี้ใจขุนนาง ที่ไปติดอยู่บนเกาะจะเอาตัวไม่รอดแท้ ๆ ก็ยังรักษา
องค์ประกอบแห่งความเป็นขุนนางไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย ผู้เขียนให้มีตัวละครเพียงสี่ตัว
คือขันทีเคซึ ชันเอก และชายหาปลาสองคน แต่ทั้งสี่ก็สามารถแทนสังคมไทย อันเป็น
สังคมที่ย่ำแย่การเป็นใหญ่ในแผ่นดินได้เป็นอย่างดี คือเกศราชบุตรผู้ไม่รู้จักอินอิเหน่
ให้บำรุงความลุ่มของตนอยู่รำไป ข้างฝ่ายลูกน้องชันเอกเล่า ก็มีลักษณะล่อผลอันเป็น
ธรรมชาติของข้าราชการชั้นผู้น้อยทั้งหลาย หรือเรื่อง บ้านแสนขาด ผู้เขียนให้คนใน
หมู่บ้านพร้อมใจกันตัดแขนขา เด็กเกิดใหม่ทุกคนด้วยความเจ็บใจผู้แทน ที่มาหาเลี้ยง
หลอกลวง แล้วกลับไปยกมือในสภาเพื่อผลประโยชน์ของตนเองแต่ผู้เดียว เรื่อง
หมาตำรวจ ก็เลียดดีผู้มีอำนาจรับผิดชอบต่อโยกชะตาของประชาชนตาต้า ๆ ตั้งแต่
นายทุนระดับท้องถิ่นไปจนถึงนายกรัฐมนตรี ที่ถูกหมาตำรวจชี้ตัวว่าเป็นต้นเหตุแห่ง
การตายของชายยากจนผู้หนึ่ง ซึ่งผู้เขียนจบเรื่องได้อย่างสวยงาม ด้วยการชี้ให้เห็น
ธรรมชาติอย่างหนึ่งของคนเป็นนายกรัฐมนตรี ผู้ไม่เคยคิดว่าตนทำอะไรผิดมาทุกยุค
ทุกสมัย... และคงไม่เว้น แม้ในสมัยของคนที่ยึดถือกฎจารี เองด้วยกระมัง¹

¹ไทย (นามแฝง) "ใครใครอ่าน-อ่าน" โลกหนังสือ 3 : 141 - 142 ธันวาคม

จากหนังสือ คู่มือการอ่านหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวรรณวิศกษณ์ เล่ม 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้กล่าวถึง เรื่อง "มอม" ซึ่งเป็นเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งที่ได้กำหนดไว้ให้นักเรียนได้ศึกษาว่า

ข้อคิดที่ได้จากเรื่อง

1. สงครามเป็นสิ่งที่ไม่ดี ความทุกข์ทรมานมาให้มนุษย์ทั้งฝ่ายที่ได้รับความชัยชนะและฝ่ายที่แพ้
2. สัตว์เคราะห์ล้านที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ เช่น ลูบัย ต้องพลอยได้รับความทุกข์ทรมานจากสงครามอย่างน่าสงสาร โดยที่สัตว์มิได้มีส่วนในการก่อสงครามแต่ประการใด
3. การดูแลสวัสดิการของครอบครัวทหารสมัยนั้นไม่ค่อยดีนัก
4. ทหารที่ผ่านสงครามแล้วกลับบ้านไม่ได้รับสวัสดิการเท่าที่ควร
5. การที่ยาตราสวัสดิการต่าง ๆ ที่ควรจะมี ตามระยะที่นำจะสัดให้ได้ ทำให้เกิดผลที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ทหารผ่านศึกต้องไปประกอบอาชีพกรรม
6. ตอนท้ายของเรื่อง เราได้เห็นว่ คนที่จะประกอบอาชีพกรรมนั้นมิได้ทำไปโดยกมลสันดานทุกคน แต่ทำเพราะความจำเป็นบีบคั้นเป็นครั้งคราว เราได้เห็นความแตกต่างของมนุษย์ที่รับผิดชอบ กับสัตว์เคราะห์ล้านที่มิรู้ความดี คือความกตัญญูว่าความรับผิดชอบทำให้มนุษย์มีความรู้สึกเป็นทุกข์ยิ่งกว่าสัตว์เคราะห์ล้าน และสัตว์เคราะห์ล้านนั้นเมื่อมีความประสงค์อย่าง เดียวก็รู้สึกเป็นสุขอย่างยิ่ง
7. คำสำคัญของเรื่องนี้ซับซ้อนมาก แล้วแต่จะมองดูจากด้านใด ตามทัศนะของผู้ใด เราอาจกล่าวว่สาร (สิ่งที่ผู้เขียนต้องการบอกแก่ผู้อ่าน) คือความทุกข์และความสุขของลูบัย ขึ้นอยู่กับการได้อยู่ร่วมกับผู้เป็นนาย... ในสภาพอันหนึ่ง เช่น สงครามนั้นความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะถูกกระทบกระเทือนเกือบทุกอย่าง ครอบครัวต้องแตกแยกกัน...
8. ถ้าพิจารณาจากกลวิธีของนักประพันธ์ ซึ่งใช้ลูบัย คือ มอม เป็นผู้แสดง

ความรู้สึกต่าง ๆ ให้ผู้อ่านรู้สึกร่วมไปด้วย กลวิธีที่ตั้งต้นด้วยมอม ติดตามเรื่องของมอม และจบลงด้วยความรู้สึกของมอม ลำรของเรื่องสั้นเรื่องนี้จะเป็นความรักที่แท้จริง ที่ผูกพันกันไม่รู้เสื่อมคลายนั้น ไม่มีความรักอันใดดูตติมเหือความรักของสัตว์เดรัจฉาน เช่น มอมที่มีต่อนาย ส่วนความรักระหว่างมนุษย์นั้นอาจเปลี่ยนไปตามสภาพและฐานะ ของแต่ละคนได้ เช่น นายของมอมก็เปลี่ยนจากพลเมืองดีไปเป็นขโมย เพราะความ คับแค้นยากจน แต่ความรู้สึกของมอมที่มีต่อนายนั้น จะไม่มีวันเปลี่ยนแปลงไปได้เลย ไม่ว่ามอมจะเป็นสุนัขที่ได้รับการเลี้ยงดูในบ้านที่มีฐานะอย่างไร และนายของมอม จะมีฐานะอย่างไร¹

¹ กรมวิชาการ การอ่านหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ผู้ตรวจกรมวิทย์ เล่ม 1

วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนักเขียนผู้สร้างวรรณกรรมไว้หลายประเภท ทั้ง นวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี งานแปลและปกิณกถิตื่น ๆ โดยเฉพาะเรื่องสั้นของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น มีความงดงามน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การวิเคราะห์วรรณกรรม หมายถึงการนำวรรณกรรมมาวิเคราะห์ หรือพิจารณา เป็นด้าน ๆ หรือเป็นส่วน ๆ ไป ซึ่งต้องพิจารณาทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีของวรรณกรรม¹ นอกจากนั้นยังมีผู้รู้ทางวรรณกรรม ได้วางแนวในการพิจารณาวรรณกรรมไว้กว้าง ๆ ว่า น่าจะวิเคราะห์ในแง่ของ โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) ฉาก (Setting) แก่นเรื่อง (Theme) และบทสนทนา (Dialogue) เช่น

วอลเทอร์ เจ. เดอ มอร์ดอรอง² (Walter J. De Mordurant) เสนอแนวทาง พิจารณานวนิยายไว้ว่า อาจศึกษาและวิจารณ์โดยตอบปัญหาเกี่ยวกับ โครงเรื่อง กลวิธี ในการเล่าเรื่อง แก่นเรื่องและจุดมุ่งหมาย การสร้างตัวละคร แรงจูงใจ และฉากว่ามี ลักษณะสำคัญอย่างไร มีกลวิธีหรือเทคนิคซับซ้อนอย่างไรหรือไม่ มีสถานการณ์ใดเป็นจุดเริ่ม เรื่อง และฉากนั้นใช้ฉากใดสำคัญที่สุด ผู้แต่งใช้อำนาจในเรื่องความขัดแย้งสร้างตัวละคร บ้างหรือไม่ เพียงใด

กุหลาบ นิลลิกะมาล³ อธิบายวิธีวิเคราะห์นวนิยายโดยแยกองค์ประกอบไว้ดังนี้

1. ประเภทของวรรณคดีเรื่องนั้น (Genres)
2. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events)
3. สำรุดถะหรือแก่นเรื่อง (Theme)

¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ์ "วิธีการพิจารณานวนิยาย" ใน พริ้งพวง ศรีหงส์ หน้า 179

² Walter J. De Mordaurant. A Writer's Guide to Literature.
P. 20 - 22

³ กุหลาบ นิลลิกะมาล วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 89

4. เวลาและสถานที่ (Setting)
5. ตัวละครในเรื่องและบทสนทนา (Characters and Dialogues)
6. กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง (Techniques)
7. ท่วงทำนองแต่งหรือสำเนียงการแต่ง (Style)
8. หางเสียงของผู้แต่ง (Tone)
9. บรรยากาศ (Atmosphere or mood of the work)
10. ปรัชญาและแนวคิดในการแต่ง (Philosophy)

เมื่อ สดะเวทิน¹ ได้กล่าวถึงกลวิธีในการเล่นองค์ประกอบของนวนิยายไว้ว่า

จะต้องประกอบด้วย

1. ข้อคิด
2. โครงเรื่อง
3. ตัวละคร
4. บทสนทนา
5. ฉาก

ประทีป เหมือนนิล² อธิบายเรื่ององค์ประกอบของเรื่องสั้นว่าประกอบด้วย

1. โครงเรื่อง
2. ตัวละคร
3. ฉาก
4. บทสนทนา

¹ เมื่อ สดะเวทิน วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 74 - 85

² ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 39 - 45

วิชา กงกะนันท¹ กล่าวว่าการศึกษาทฤษฎีการประพันธ์ว่าต้องศึกษาถึง

1. วัตถุประสงค์
2. แนวเรื่อง
3. การสร้างตัวละคร
4. โครงเรื่อง
5. การสร้างฉาก
6. วิธีการเสนองาน
7. กรรมวิธีเปิดดลิต

เทือก ฤกษ์มา ณ ออยุธยา² ได้เสนอแนะหลักเกณฑ์ในการศึกษาพิจารณานวนิยาย

ไว้ว่า ควรพิจารณาตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ

1. โครงเรื่องหรือการดำเนินเรื่อง
2. ฉาก
3. บทสนทนา
4. ตัวละคร
5. คติธรรมหรือปรัชญา

จากการศึกษาแนวทางการวิเคราะห์เรื่องสั้นและนวนิยายของผู้รู้ ผู้สนใจวรรณกรรม

ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตามแนวทาง

ดังต่อไปนี้ คือ

1. เรื่องย่อ
2. โครงเรื่อง
3. แก่นเรื่อง

¹วิชา กงกะนันท วรรณคดีศึกษา หน้า 75 - 150

²เทือก ฤกษ์มา ณ ออยุธยา "เรื่องอ่านเล่นหรือนวนิยายในวรรณคดีไทย" จันทร์ เกษม

4. ฉาก

5. บทสนทนา

6. ตัวละคร

ส่วนทั้งหมดยังคงการแต่ง และกลวิธีในการแต่งนี้ จะนำมาวิเคราะห์และเล่นใน
บทต่อไป

1. เรื่องย่อ

บ้านแสนขาด

หมอบุญส่งผู้ปฏิบัติเล่าว่าตนเองมีใช้นามสกุล เลชะกุล แต่ก็ต้องยอมรับกับคนทั่วไป
ว่าตนคือ "หมอบุญส่ง" และเป็นนักนิยมนิพนธ์จำเป็น ไม่ใช่ นักนิยมนิพนธ์อย่างหมอบุญส่ง เลชะกุล
"หมอบุญส่ง" ได้เล่าเรื่องความยุ่งยากที่ตนชื่อบุญส่ง และมีอาชีพเป็นหมอ "คนที่ได้ชื่อว่าผมชื่อ
บุญส่งก็ต้องนึกว่าผมเป็นนักนิยมนิพนธ์ และรู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ว่าทุกคนไป พอผม
แก้ตัวว่า "เปล่า ผมไม่ใช่หมอบุญส่ง " คนก็มักจะมองดูหน้าผมแล้วก็ดีหน้าชอบกล...
เพราะผมก็เป็นหมอบุญส่ง แต่ไม่ใช่ "หมอบุญส่ง"

หมอบุญส่งเล่าเรื่องที่ตนได้ประสบมาว่า ครั้งหนึ่งได้เข้าป่าล่าสัตว์แถวป่าใกล้ ๆ
อรัญประเทศ และเกิดหลงทางไม่สามารถหาทางกลับที่พักแรมได้ หมอบุญส่งจึงต้องเดินเรื่อยไป
จนกระทั่งไปพบหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ก่อนที่จะเข้าไปในหมู่บ้านหมอบุญส่งถูกชายหนุ่มคนหนึ่งจับตัวไว้
และทำท่าคุกคามจะทำร้าย พร้อมกับถามว่า "มาหาเลี้ยงหรือเปล่า ?" เมื่อตอบว่า "เปล่า"
ชายผู้นั้นจึงพาหมอบุญส่งไปพบกับผู้ใหญ่บ้านชื่อ "เต็ง" หลังจากหมอบุญส่งได้รับทราบจากชายผู้นั้น
ว่า หมู่บ้านที่ตนหลงเข้าไปนั้นชื่อ "บ้านแสนขาด" และสังเกตเห็นว่าเด็ก ๆ ที่พากันออกมาดู
หมอในฐานะคนแปลกหน้านั้น แขนขาขาดทุกคน

ผู้ใหญ่เต็งต้อนรับหมอบุญส่งอย่างดี และแนะนำให้พักอาศัยอยู่ที่บ้านของตน พร้อมทั้ง
รับปากว่าจะให้คนพาหมอบุญส่งไปส่งที่พักในวันรุ่งขึ้น

ขณะที่หมอบุญส่งนั่งรับประทานอาหารค่ำก็ได้ยินเสียงผู้หญิงร้องครวญครางอยู่บนเรือน
ซึ่งปลูกติดอยู่กับบ้านผู้ใหญ่เต็ง เมื่อสอบถามก็ได้รับคำตอบว่า "นังเหยี่ยม" ลูกสาวผู้ใหญ่เต็ง

กำลังเจ็บท้องจะคลอดบุตร แต่คลอดไม่ออกมา วันกับคืนหนึ่งแล้ว หมอหญิงจึงรับอาสาทำ
 คลอดให้กับแม่เหลียงมลูกสาวผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ตั้งตารออยู่นาน และพูดกับหมอหญิงว่า
 การที่หมอหญิงจะช่วยทำคลอดให้ฉันเป็นบุญของลูกสาว แต่ประเพณีของบ้านแขนยาค้นออก
 จะแปลก ๆ อยู่ ฉะนั้นถ้าหมอหญิงให้สัญญาว่าจะไม่เอาใจใส่กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว
 ก็ตกลงให้ช่วย ถ้าหมอหญิงไม่เชื่อผู้ใหญ่ตั้ง หมอก็จะไม่ได้กลับออกไปจากหมู่บ้านแขนยาค้น
 หมอก็รับคำ หมอสัญญาว่าจะช่วยคนเจ็บเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่น ๆ จะไม่ใส่ใจ ทั้งที่ในใจก็
 สงสัยอยู่

หมอหญิงทำคลอดให้แม่เหลียงมเรียบร้อยดี ลูกแม่เหลียงมเป็นผู้ชาย หมอสังเกต
 เห็นว่าลูกชายแม่เหลียงมนั้นมีแขนครบทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นข้อสังเกตให้เห็นว่าเด็กในหมู่บ้านนั้น
 มิได้มีแขนข้างเดียวมาแต่กำเนิด เหมือนที่หมอเห็นเด็กคนอื่น ๆ เมื่อตอนที่มาถึงหมู่บ้านนี้
 ครั้งแรก

ขณะที่หมอหญิงจะกลับบ้านละตัวให้เด็ก นายผู้พ่อของเด็กก็มาขอรับเด็กไป หมอ
 ก็ส่งให้ ในขณะที่หมอกำลังดูแลความเรียบร้อยของแม่เหลียงมอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงเด็กร้องดังสังเกต
 จึงออกไปดู ก็พบว่า "เขาเอาเด็กตะแคงจับมือขวาให้แขนเหยียดตรงแล้วก็เอามือค้มกริบนั้น
 เลาะแขนขวาเอาออกจากตัวตรงต้นแขนติดกับหัวไหล่แน่นพอดี" หมอหญิงก็เลยเป็นลมหน้ามืด
 สลบไป เมื่อฟื้นขึ้นหมอหญิงจึงสอบถามผู้ใหญ่ถึงถึงสาเหตุที่ต้องทำเช่นนั้น ก็ได้รับตอบว่า
 ชาวบ้านแขนยาค้นนั้นได้เลือกผู้แทนราษฎร เข้าไปนั่งในสภาหลายสมัยแล้ว ในตอนที่ผู้สมัคร
 รับเลือกตั้งเหล่านั้นมาหาเสียง ก็มารับปากว่าจะทำทุกอย่างให้แก่หมู่บ้าน แต่เมื่อได้รับเลือก
 เป็นผู้แทนราษฎรแล้วก็ลืมคำสัญญา เหล่านั้นหมด ทั้งยังยอมขายตัวเพื่อสร้างความร่ำรวยให้กับ
 ตนเอง ผู้แทนฯ ก็คนที่ประพฤติเช่นเดียวกันหมด เมื่อเป็นเช่นนั้นหลายครั้งเข้า ทุกคนใน
 หมู่บ้านจึงประชุมตกลงกันว่า เมื่อเด็กทุกคนในหมู่บ้านเกิดมาจะต้องรัดแขนขวาทั้ง เหลือแขน
 ซ้ายไว้ให้ทำมาหากินเพียงข้างเดียว เพื่อเด็กเหล่านั้นเมื่อโตขึ้นก็จะได้ไม่ไปยกมือขายตัวให้
 ใครอีก

น้ำตานักการเมือง

เมื่อการเลือกตั้งใกล้เข้ามา บรรดานักการเมืองต่างก็พากันหาเสียงเป็นการใหญ่ ทุกแห่งหนพูดกันแต่เรื่องการเมือง วันหนึ่งในการปราศรัยหาเสียงที่ท้องสนามหลวง ขณะที่นักการเมืองผู้หนึ่งกำลังพูดอยู่ที่ถูกมีมิดปะระเปิดเข้าไปที่เวที ผู้สมัครรับการเลือกตั้งที่กำลังหาเสียงอยู่ถึงแก่ความตายโดยทันที

ขณะที่ผู้เล่าเรื่อง เดินกลับบ้านโดยผ่านไปทางพิพิธภัณฑสถานก็เห็นชายผู้หนึ่งกำลังนั่งร้องไห้อยู่ ผู้เล่าบังเกิดความสงสัยจึงเข้าไปพูดคุยด้วย เพื่อเป็นการปลอบใจ ได้ความว่าชายผู้นั้นก็เป็นนักการเมือง เขาบอกว่าเขาร้องไห้เพราะอิฉฉานักการเมืองผู้ถูกระเบิดตาย และเล่าว่านักการเมืองที่ถูกขว้างระเบิดนั้นมิได้มีส่วนอะไรที่โดดเด่นเกินกว่าเขาเลย แล้วทำไมคนขว้างระเบิดจึงใจร้ายไม่เอาระเบิดมาขว้างให้เขาตายไปบ้าง ในขณะที่ผู้เล่าเรื่องนี้ นักการเมืองผู้นั้นก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นไปด้วย ผู้เล่าจึงจากชายผู้นั้นมาพร้อมทั้งตั้งคำถามกับตัวเองว่าน้ำตาที่นักการเมืองร้องไห้นั้น ไหลมาจากไหน เพราะมันไม่เหมือนกับที่เขารู้ว่าเม็ดฝนที่ยังคงค้างอยู่บนใบมะขามรอบท้องสนามหลวงนั้นตกมาจากฟ้า

ฉิ่งขุนนาง

เครื่องปั้นเก่า ๆ เครื่องหนึ่งตกลงบนเกาะเล็ก ๆ กลางอ่าวไทย มีผู้รอดชีวิตสองคน คนหนึ่งเป็นข้าราชการชั้นพิเศษ อีกคนหนึ่งเป็นข้าราชการชั้นเอก ทั้งสองอยู่ในระหว่างการเดินทางกลับจากตรวจงาน

เมื่อแรกที่เครื่องปั้นตกลงข้าราชการชั้นพิเศษกลับไป ข้าราชการชั้นเอกจึงเป็นผู้ช่วยแบกเขาออกมาจากเครื่องปั้นก่อนที่มันจะระเบิด เมื่อข้าราชการชั้นพิเศษเห็นชั้นจึงสั่งให้ข้าราชการชั้นเอกออกไปสำรวจเกาะนั้น ได้ความว่าเป็นเกาะซึ่งไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ แต่ข้าราชการชั้นเอกได้พบราชทูตซึ่งเป็นชาวประมงเรือแตกติดอยู่บนเกาะนั้นสองคน จึงนำตัวมาข่มขู่บังคับ ข้าราชการชั้นพิเศษด้วย ข้าราชการชั้นพิเศษจึงมีบัญชาให้ราชทูตทั้งสองหาข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงตน พร้อมทั้งปลูกเรือนรับรองให้อยู่ทั้งยังบอกว่าจะต้องอาศัยอยู่ในเกาะนั้นเป็นระยะนาน เพราะต้องรออาศัยเรือที่ผ่านมากลับกรุงเทพฯ

ลามาผ่านไปเกาะแห่งนั้นได้รับการพัฒนาต่างไปจากเดิมมาก คือ มีถนนรอบเกาะ มีบ้านพักข้าราชการ ล้วนปลูกข่าดี สถานที่ตากอากาศสบายทะเล ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจาก น้ำพักน้ำแรงของราษฎรทั้งสอง โดยมีข้าราชการชั้นพิเศษเป็นต้นคิดบัญชาให้ข้าราชการชั้นเอก เกณฑ์แรงงานจากราษฎร

วันหนึ่งข้าราชการชั้นพิเศษเกิดคิดถึงบ้านขึ้นมา จึงอยากกลับบ้านก็สั่งให้ข้าราชการชั้นเอกเกณฑ์แรงงานราษฎรห้าคนเป็นพาหนะทางออกจากเกาะกลับบ้าน เมื่อถึงกรุงเทพฯ ญาติพี่น้องของข้าราชการชั้นพิเศษต่างก็ต้อนรับและเลี้ยงดูกันเป็นที่เอิกเกริกเพื่อเป็นการรับขวัญ ในขณะที่กำลังสนุกสนานรื่นเริงกันอยู่นั้น ล่าวไ้ในบ้านก็คลานเข้าไปหาข้าราชการชั้นพิเศษ และถามว่าจะให้ทำอย่างไรกับราษฎรสองคนที่ตามท่านมาจากเกาะ ข้าราชการชั้นพิเศษก็ตอบว่า ให้เอาเหล้าขาวให้ดื่มจนละแล้ว แล้วบอกให้กลับบ้านได้เพราะหมดธุระแล้ว

บ้านนอกเข้กรุง

ราษฎรบ้านนอกผู้หนึ่งเล่าเรื่องที่ตนติดตามผู้แทนราษฎร เข้าไปเที่ยวกรุงเทพฯ ให้ "อีกรวย" ฟัง โดยเริ่มลำดับความตั้งแต่ตนเดินทางไปพบกับผู้แทนที่สถานีรถไฟตามวันที่ผู้แทนได้นัดไว้ แต่เมื่อพบผู้แทนราษฎรผู้นั้นก็ลืม แกจึงต้องยั่วว่า เดิมฉันผู้แทนไปเยี่ยมบ้านแล้วชวน แกเดินทางไปเที่ยวกรุงเทพฯ แกจึงมาตามผู้แทนชวนไว้ เมื่อผู้แทนนึกได้ก็บอกผลัดวาทให้ แกตามไปคราวหน้า แต่อย่าบ้านนอกไม่ยอม ผู้แทนจึงบอกให้แกไปขึ้นรถขึ้นลามาและให้บอกกับพนักงานตรวจตั๋วว่าตามมากับผู้แทน ราษฎรบ้านนอกผู้หนึ่งเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ตนประสบระหว่างการเดินทางและที่ได้พบเห็นในกรุงเทพฯ เช่น เมื่อพบคนกรุงเทพฯ เดินไปเดินมา แกก็ถามว่าทำอะไร ก็ได้รับคำตอบว่าเดินเตะฝุ่นเล่น ทั้งยังบรรยายถึงความคับคั่งของการจราจรในเมืองกรุงเทพฯ แล้วไปมาขวัไยว ผู้คนต้องข้ามถนนด้วยการวิ่งผ่านไปมาอย่างรวดเร็ว บ้านพักของผู้แทนราษฎรที่แม้แต่โรงรถก็ยิ่งใหญ่กว่าและสะอาดกว่าบ้านของตน และเขาเล่าถึงความรู้สึกของผู้แทนราษฎรเข้าไปฟังการอภิปรายที่สภาผู้แทน โดยเล่าว่าเมื่อเริ่มประชุมผู้แทนราษฎรต่างมีปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ มาซักถามฝ่ายรัฐบาลมากมาย ฝ่ายรัฐบาลก็ตอบว่าได้แก้ไขปัญหาและความเดือดร้อนเหล่านั้นไปหมดแล้วทั้งนั้น และเมื่อจบเรื่อง

ของกระต๊ากก็เป็นเรื่องของการร่างกฎหมาย ผู้แทนราษฎรต่างก็คัดค้านอย่างเอาจริงเอาจัง เมื่อฝ่ายรัฐบาลให้ลงคะแนนเสียง คนที่คัดค้านหัวชนฝานั้นกลับเป็นคนที่ยกมือเห็นด้วยเป็นคนแรกทีเดียว

เมื่อเที่ยวลงกรุงเทพฯ หลายวันเข้าชายชาวบ้านนอกนั้นก็คิดถึงบ้าน จึงบอกผู้แทนฯ ว่าตนจะกลับบ้าน แต่ยังมีสิ่งที่ยังคิดสงสัยอยู่อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องที่ผู้แทนฯ เคยคุยไว้เมื่อออกไปเยี่ยมราษฎรที่บ้านนอกว่าตนนั้นเป็นลูกจ้างขวงว้างเป็นที่รู้จักของชาวกรุงเทพฯ แต่ตั้งแต่เข้ามากรุงเทพฯ ด้วยกันกับผู้แทนฯ ก็ไม่เห็นมีใครรู้จักผู้แทนฯ ผู้แทนฯ จึงพาชายชาวบ้านนอกผู้นั้นไปขึ้นที่รถม้าทางเมืองแห่งหนึ่ง แล้วคุยให้ฟังว่านี่ใคร ๆ ที่ผ่านไปมาแถวนั้นจะต้องยกมือไหว้เขาทุกคน ราษฎรผู้นั้นเฝ้าสังเกตก็เห็นจริง คือผู้คนที่ผ่านมาแถวนั้นต่างก็ทำความเคารพมาทางผู้แทนฯ ผู้แทนฯ ก็ยกมือขึ้นทำความเคารพ หรือไหว้ตอบ ราษฎรชาวบ้านนอกผู้นั้นจึงเชื่อว่าผู้แทนฯ ของเขายิ่งใหญ่จริง และบอกให้ผู้แทนฯ กลับ ก่อนจะจากสถานที่นั้น ชายชาวบ้านนอกถามผู้แทนฯ ว่า สถานที่อื่นก็มีอยู่เมื่อที่เรียกว่าอะไร ก็ได้รับคำตอบว่า วัดพระแก้ว

เรื่องสิ้นสมัยหิน

เมื่อ 700 ปีที่ผ่านมาแล้ว พระเจ้าสุริยะวรรมนทรแห่งนครราชกุมารมาสร้างปราสาทนครวัดเพื่อประกาศเกียรติคุณของพระองค์ นายโอบละลา อย่างล่ำซำคนหนุ่มอายุสิบเก้าปีถูกเกณฑ์มาด้วย ฝีมือของนายโอบละลานั้นมีลีลาในการสลักหินแตกต่างออกไปจากนายช่างคนอื่น เขาสลักรูปที่มีลักษณะอ่อนช้อยเหมือนกับรูปปั้นมีชีวิตจริง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากคนอื่นที่สลักรูปแข็งเหมือนไม่มีชีวิต และด้วยความที่มีฝีมือดีเด่นผิดไปจากคนอื่นนี้เอง นายโอบละลาจึงได้รับคำสั่งจากนายช่างใหญ่ให้เข้าไปสลักรูปหินในตำนานในของปราสาทที่ออกจะมืดทึบและไม่มีใครค่อยเห็น นายช่างใหญ่บอกโอบละลาว่าที่นั่นเขาจะแสดงฝีมือสลักรูปให้มีชีวิตเหมือนจริงอย่างไรก็ได้ เพราะจะได้ไม่มีใครอิจฉาในฝีมือ และสั่งให้โอบละลาล้างรูปนางอัปสรที่ตรงหน้าของปราสาท ที่ด้านในของปราสาทนั้นเองโอบละลาได้พบกับนายช่างสลักหินแก่ ๆ อีกคนหนึ่ง ชื่ออบละเรต เมื่อพูดคุยกันและมองเห็นฝีมือการสลักหินของนายอบละเรตแล้ว

นายโอยละลา ก็ยกย่องให้นายอบละเรต เป็นครูสอนฝีมือการสลักหินด้วย ครูอบละเรตยินดีตกลงตามคำขอของนายโอยละลา นายโอยละลาจึงปรึกษากับครูอบละเรตเกี่ยวกับเรื่องการสลักรูปนางอัปสร ครูอบละเรตก็บอกว่ารูปนางอัปสรนั้นก็เหมือนกับผู้หญิงทั่วไปนั่นแหละ นายโอยละลา ก็บอกว่า เขาไม่เคยรู้จักผู้หญิงเลย ครูอบละเรตจึงบอกว่า เวลาเย็นหลังจากไปดื่มเหล้าด้วยกันแล้วจะพาไปเที่ยวผู้หญิง นายโอยละลา ก็ปฏิบัติตามคำแนะนำ นายโอยละลา สลักรูปนางอัปสรไปได้ประมาณสิบห้า วันก็ได้รับนางอัปสรที่เกือบเสร็จสมบูรณ์เหลือเพียงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ

วันหนึ่งพระเจ้าสุริยวงศมณีเสด็จมาตรวจงานการสร้างปราสาท และบังเอิญได้เห็นรูปนางอัปสรขณะที่ทรงหลบฝนขึ้นไปส่วนบนของปราสาท ทรงพอพระทัยเป็นอย่างยิ่งและตรัสให้หาตัวผู้สลักรูปนั้นมา ครั้งแรกนายโอยละลาตกใจเป็นอย่างมาก เพราะคิดว่าพระเจ้าสุริยวงศมณีคงจะต้องพิโรธตนเป็นแน่ แต่การนึกกลับกลายเป็นว่า พระเจ้าสุริยวงศมณีทรงชวนให้นายโอยละลา เข้าไปอยู่ในพระราชวังกับพระองค์ และให้นางแบบที่เป็นต้นแบบนางอัปสรมาถวายภายในเจ็ดวัน ถ้าไม่นำมาให้จะทรงสั่งประหารเสีย นายโอยละลาไปอยู่ในพระราชวังก็มีความสุขสบายดี แต่ก็ทุกข์ใจเพราะส่วนต่าง ๆ ที่นำมาจากลองฮั่นเป็นรูปนางอัปสรนั้นตนได้ความคิดมาจากรูปผู้หญิงหาคนที่ครูอบละเรตพาไปเที่ยว มิได้มีตัวตนของนางแบบจริง ๆ ฉะนั้นจึงไม่ทราบว่าจะไปหานางแบบที่ไหนมาถวาย นายโอยละลา จึงไปปรึกษากับครูอบละเรต ซึ่งให้คำแนะนำว่า เขาควรจะนำนางตะเกาเหาะไปถวาย นายโอยละลาตกใจเพราะนางตะเกาเหาะนั้นทุกคนที่มาสร้างปราสาทนครวัดรู้จักและเคยไปเที่ยวมาแล้วทั้งสิ้น แต่ครูอบละเรตก็อธิบายว่า การนำนางตะเกาเหาะไปให้นั้นเป็นทางหนึ่งที่นายโอยละลาจะมีทางรอดตาย และนางตะเกาเหาะนั้นก็มีส่วนเหมือนกับนางอัปสรทุกตัวที่ช่างสลักหินสลักขึ้นที่ปราสาท เพราะช่างสลักหินทุกคนล้วนเคยไปเที่ยวนางตะเกาเหาะมาด้วยกันแล้ว นายโอยละลาจึงยอมรับเพราะเป็นทางเดียวที่จะรอดตายได้ ครูอบละเรตยังบอกกับนายโอยละลาว่า ให้ทราบกับพระเจ้าสุริยวงศมณีว่า ด้วยรูปสลักนางอัปสรนั้นสลักในที่มืด ๆ ฉะนั้นการที่จะให้ได้ให้นางอัปสรที่แท้จริงพระเจ้าสุริยวงศมณีจึงต้องทรงขมนางตะเกาเหาะในที่มืด ๆ เพียงลองส่องส่อง นายโอยละลา ก็ทำตามที่ครูอบละเรตบอก ฝ่ายพระเจ้าสุริยวงศมณีนั้น

เมื่อได้นางตะเภามาแล้วก็มีได้ออกกว่าราชการถึง เช็ดวัน แล้วจึงมีพระราชดำรัสสั่งให้
นายโอบสละลาเข้าเฝ้า และทรงตั้งนายโอบสละลาให้เป็นราชวรมหาศิลปิน พร้อมทั้งพระราชทาน
ข้าวของเงินทองให้มากมาย มีเงินเดือน ให้อยู่ปราสาท แต่มีข้อแม้ว่านายโอบสละลาจะต้อง
หานางอัปสรที่มีผิวหน้าผิวงดงาม ๆ อย่างนางตะเภามาให้พระองค์อีก

ฆาตกรรมจากกันครัว

พันตำรวจโทหลวงกำสัดโรย ผู้กำกับการตำรวจภูธร เมืองรัตนบุรี ต้องรับภาระ
สืบสวนคดีซึ่งชาวบ้านในจังหวัดลือกันว่า คุตนายอรุ่งนได้ฆาตกรรมสามีของตนถึงสองคนในระยะ
เวลาใกล้เคียงกัน หลวงกำสัดจึงต้องเดินทางไปพบและพูดคุยกับคุตนายอรุ่งน เพื่อเป็นแนวทาง
ในการสืบสวนต่อไป เมื่อได้สนทนากับคุตนายอรุ่งนก็สลับยอมรับสารภาพกับหลวงกำสัดฯ ว่าตน
คือผู้วางแผนฆ่าสามีทั้งสองคนเอง คุตนายอรุ่งนเล่าประวัติส่วนตัวให้หลวงกำสัดฯ ฟังว่า เมื่อ
เล็ก ๆ นั้นตนได้ไปอยู่ในวัง และมีฝีมือในด้านการปรุงอาหารอย่างดีเยี่ยม และเมื่อลาออกมา
จากวัง ก็มาแต่งงานอยู่กับนายเพิ่ม เพราะถูกบรรดาญาติ ๆ บูล คุตนายอรุ่งนมาทราบตอนหลัง
ว่านายเพิ่มนั้นเป็นคนไม่ลุ่มลุ่มร้ายได้ เพราะคบกับ เอรัดเอา เปรียบชำนาน ชาวบ้านผู้ยากจน
และสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น ๆ คุตนายอรุ่งนจึงกำสัดนายเพิ่มเสีย ต่อมาคุตนายอรุ่งน
ได้แต่งงานใหม่กับนายฮิต และทราบว่านายฮิตนั้นยิ่งร้ายไปกว่านายเพิ่มคือนายฮิตเป็นผู้ค้า
ยาเสพติด จึงกำสัดนายฮิตเสียอีกคนหนึ่ง

เมื่อหลวงกำสัดตามคุตนายอรุ่งนถึงวิธีการที่ใช้กำสัดบุคคลทั้งสอง ก็ได้รับคำตอบว่า
คุตนายอรุ่งนใช้ฝีมือในการปรุงอาหารที่ได้รับมาจากวังนั่นเอง เป็นเครื่องมือ กล่าวคือคุตนายอรุ่งน
จะทำอาหารต่าง ๆ อย่างดีปรนเปรอสามีของตน และกระชั้นชิดให้รับประทานมาก ๆ เรื่อง
เหล่านี้ก็มีได้ทั้งปราม ทั้งยังยุยงให้นายเพิ่มและนายฮิตมีภรรยาน้อยได้อีกด้วย เมื่อเป็น
เช่นนั้นทั้งนายเพิ่ม และนายฮิตก็ถูกปาร์กบ่าเรอจนกระทั่งตายไปด้วยการกินคืออยู่กินขนาด
การตายของสามีทั้งสองของคุตนายอรุ่งนในระยะเวลาดังกล่าวทำให้เกิดความลือกันว่าคุตนาย
อรุ่งนฆาตกรรมสามี

เมื่อคุณนายอรุณเล่าเรื่องของตนจบลง พันตำรวจโทหลวงกำสัดโจรภัยก็บอกกับ
คุณนายอรุณว่า ตนนั้นอายุ 46 ปี ยังเป็นโสด และอยากจะตายด้วยฝีมือคุณนายอรุณอีกคนหนึ่ง
พร้อมทั้งชวนคุณนายอรุณออกไปหาอาหารรับประทานคุณนายอรุณก็ตอบว่า อาหารที่บ้านของตน
ก็เตรียมไว้แล้ว และบอกอีกว่า อาหารดี ๆ นั้น ถ้ารับประทานแต่พอเหมาะพอดีแล้วก็มิ
ประโยชน์

ศิลปินเอก

นายแก้วเป็นตาราภาพยนตร์ตัวประกอบประเภทตัวร้าย แต่เดิมนายแก้วมี
อาชีพรับจ้างแสดงละคร โดยปกตินายแก้วเป็นผู้มีนิสัยใจคอดี ไม่เกะกะระรานและออกจะไม่
เอาเรื่องเอาราวอะไรกับใคร แต่เมื่อนายแก้วได้มารับบทตัวร้ายในจอภาพยนตร์
นายแก้วก็ทำได้อย่างสมบทบาทจริง ๆ จนกระทั่งผู้ดูภาพยนตร์ทั่วไปเมื่อพบกับนายแก้วที่
นอกจอก็พากันเกรงกลัวไม่กล้าสับส่ายตาด้วย บางคนก็ฝากตัวเป็นลูกน้อง แม้แต่ตำรวจเอง
เมื่อเจอกับนายแก้วบนรถเมล์ตำรวจก็เสียวจากนายแก้วไป ฝ่ายนายแก้วนั้นก็สังเกต
เห็นว่าใคร ๆ ที่พบกับตนพากันเกรงกลัวก็พยายามตีสนิทและทำทางให้น้ำ เกรงขามอยู่เลื่อม
เรื่องนี้ได้สร้างความลำบากและกังวลใจให้แก่แม่ถนนมผู้เป็นภรรยา เป็นอันมาก เพราะ
นายแก้วมักจะแสดงท่าทางเหมือนกับอ้ายเสือในจอภาพยนตร์ทุกวันเวลา

แม่ถนนมนั้นมีพี่ชายคนหนึ่งชื่อนายเสริม นายเสริมคนนี้เป็นคู่ปรับเก่าของนายแก้ว
มาตั้งแต่เล็ก ๆ และเป็นคนเดียวที่นายแก้วยอมลงให้เพราะฝีมือสู้ไม่ได้ และเป็นน้องเขยด้วย
วันหนึ่งแม่ถนนมได้รับจดหมายจากนายเสริมว่าจะลงมาธุระที่กรุงเทพฯ และมาพักอาศัยอยู่ที่บ้าน
ซึ่งเป็นเรื่องแม่ถนนมไม่สบายใจมาก เพราะเดี๋ยวนี้นายแก้วเรียกตัวเองว่า "เสือแก้ว"
และมีอุปนิสัยต่างออกไปจากเดิม แม่ถนนมเกรงว่าจะเกิดเรื่องใหญ่ขึ้น และเมื่อบอกให้นายแก้ว
ทราบ นายแก้วก็พูดว่าดีจะได้รู้ว่าใครแน่กว่าใคร

เมื่อนายเสริมมาถึงบ้าน ในตอนเย็นก็มีการเลี้ยงข้าวปลาอาหารกัน นายเสริม
ก็พูดกับนายแก้วว่า เดี่ยวนี้รูปร่างอ้วนมาก นายแก้วก็ถามว่าอ้ายเหาะตัวไหนที่ว่าเสือแก้ว
ลงพุง" นายเสริมก็หัวเราะ และตอบว่า "เ็งตลกดีมากอ้ายแก้ว หนอยแน่ ไว้อีเสือแก้ว"

ไอ้หนูแก้วนั่นแหละว่าจะถูกว่า . " ทั้งสองจึงเกิดปะทะคารมกันขึ้น นายแก้วน่ลูกทสี่งขึ้นยืน ทำท่าเหมือนกับอ้ายเสือแก้วน่ในภาพยนตร์ เตรียมที่จะต่อสู้กับนายเสริม แต่ยังไม่ทันที่นายแก้วน่จะลงมือก็ถูกนายเสริมชกจนล้มไป ฝ่ายนายเสริมเมื่อชกนายแก้วน่ล้มไปแล้วก็ตะโกนเรียกแม่ทนมให้พาวิชาลูกทมาไ้กับนายแก้วน่ ทั้งบอกว่านายแก้วน่จะได้กลับเป็นคนเก่าที่ไม่แบ่งอีกต่อไป แม่ทนมก็ทำตาม เมื่อนายแก้วน่ฟื้นขึ้น นายแก้วน่ก็บอกกับแม่ทนมว่า แม่ทนมเห็นโชคที่ได้อำนาจเป็นกิลป์ที่แท้จริงและยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก เพราะเล่นเป็นเสือแก้วน่จนกระทั่งคนกลัวลานไปทั้งเมือง แต่พอจริง ๆ เข้านายเสริมกลับต่อยตนเลียล้มไป

เรื่องผี

ที่วัดมิ่งคลาราม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า วัดภูมินันมีตำนานที่ชาวบ้านเล่ากันสืบมาว่า ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พระองค์ได้กระทำพิธีปราบอสูรกายตนหนึ่งซึ่งมาหลอกหลอนรบกวนบรรดาข้าราชการที่ตามเสด็จขณะที่พระองค์แปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังบางปะอิน พระเจ้าปราสาททองทรงใช้อำคมสะกดอสูรกายตนนั้นลงผอบทองแดง แล้วนำเอาผอบนั้นไปฝังไว้ในฐานของสิ่งก่อสร้างรูปร่างคล้ายภูผา ซึ่งก่อขึ้นจากอิฐและศิลาอย่างแข็งแรง และมีแผ่นยันต์ทองแดงปิดสะกดทับอีกทีหนึ่ง เป็นการกักขังวิญญาณของอสูรกายนั้นไว้ ในบางคืนที่มืดม่น ชาวบางปะอินในสมัยก่อนมักได้ยินเสียงอสูรกายตนนี้ร้องคร่ำครวญแผ่มา กับลมฝนเสมอ ๆ แต่ในระยะหลัง เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นเสียงอสูรกายก็ถูกกลบด้วยรถเรือและผู้คน เรื่องอสูรกายที่วัดภูมินันก็เลื่อนไปจากความกลัวของชาวบ้าน แต่เรื่องตำนานความดุร้ายของอสูรกายก็ยังเล่ากันต่อมา แม้กระทั่งคนที่อายุเกินกว่า 80 ปี ก็เคยยืนยันว่าเคยเห็นแผ่นทองแดงที่ปิดสะกดอสูรกายไว้

ในพระราชนิพนธ์ที่วัดภูมินัน ที่วัดมีพระภิกษุใหม่เจ้าพระชาอยู่ 16 องค์ ในจำนวนนี้มีพระใหม่อายุ 50 ปีเศษ พระทุก ๆ องค์รวมทั้งสมภารต่างเรียกพระใหม่ว่า "หลวงลุง" "หลวงลุง" ชอบศึกษาทางไสยศาสตร์ และมีความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ เมื่อเข้าพรรษามีพระเป็นจำนวนมากเข้า หลวงลุงจึงขออนุญาตจากท่านเจ้าอาวาสไปจำวัดที่ภูมินันเก่าซึ่งเชื่อกันว่า เป็นที่ฝังผอบซึ่งมีอสูรกายอยู่ข้างใน การที่หลวงลุงขออนุญาตไปอยู่ที่ภูมินันนี้เป็นที่โจษกัน

ของพระในวัด และกล่าวถึงความเก่งกล้าทางด้านจิตใจและคาถาของหลวงลุง จนมี
พระภิกษุหนุ่มองค์หนึ่งชื่อพระเกศ คิดจะปลอมเป็นผีไปหลอกหลวงลุง พระเกศปลอมไปถึงกุฏิ
ที่หลวงลุง เข้มก่าสิ่งหนึ่งที่องค์ท่านอยู่ก็กลัวเสียงถูกกักเพื่อให้หลวงลุงสะดุ้งตื่นมาดู ฝ่ายหลวงลุง
เมื่อได้ยินเสียงก็ค่อย ๆ สะดุ้งตื่นแล้วก็ต้องล้มตัวโผลงตาแทบฉลนออกนอกเบ้า ยกมือขึ้น
คลำคอตัวเองปากก็ร้องว่า "ไม่เอา ไม่เอา ไป ไป" พระเกศเกรงว่าหลวงลุงจะตกใจ
จึงตั้งเอาผ้าคลุมหัวออก เพื่อแสดงตัว แต่หลวงลุงก็ส่งเสียงสั่นและพูดถึงอะไรบางอย่างที่อยู
ข้างหลังพระเกศ แล้วหลวงลุงก็กระโจนออกจากกุฏิลงไปในนอนแล้วสาอยู่บนพื้นดิน เมื่อบรรดา
พระที่ตามพระเกศมา เข้าไปดูหลวงลุงก็พบว่าท่านสิ้นใจ เสียแล้วโดยใช่มือทั้งสองบีบคอตนเอง
คืนนั้นใคร ๆ ในท้องทุ่งหลังวัดกุฎีต่างก็สะดุ้งตื่นจากหลับและพากันขนลุกไปทั่ว
เมื่อได้ยินเสียงหัวเราะอย่างเรไรอย่างเรไรของสิ่งที่เคยถูกทรมานมานาน

ไม่เชื่อ ไม่จริง

คุณเวกเป็นคนแปลกที่ลงไม่เชื่ออะไรแล้ว ก็ไม่เชื่อตลอดไป ไม่ว่าจะเป็นเหตุผล
หรือหลักฐานใด ๆ ถ้าพิสูจน์ คุณเวกนั้นเป็นพ่อค้าและมักจะต้องเดินทางไปมาค้าขายด้วยรถไฟ
ครั้งหนึ่งคุณเวกนั่งรถไฟกลับกรุงเทพฯ เมื่อขบวนรถเลียบตอนเมืองมาหนองหนึ่ง รถก็เหวี่ยงตัว
วูบหนึ่งอย่างแรง แล้วรถก็วิ่งไปอย่างเก่า คุณเวกรู้สึกผิดสังเกตุที่คนในรถในตู้ที่คุณเวกนั่งอยู่นั้น
หายหน้าไปหมด คงเหลืออยู่เพียงสี่คน คือ ตัวคุณเวกเอง ผู้หญิงสาวที่นั่งเบียดติดอยู่กับคุณเวก
และกำลังนั่งอ่านหนังสืออย่างไม่สนใจกับใคร หญิงวัยกลางคนท่าทางร่าเริงคนหนึ่ง และท่านขุน
เผด็จ

คุณเวกนั้นเมื่อนั่งรถนานเข้าก็รู้สึกผิดสังเกตุมากเข้า เพราะรถน่าจะถึงกรุงเทพฯ
นานแล้ว ด้วยความสงสัยคุณเวกจึง เดินไปที่ประตูจะเปิดออกไปดูก็ปรากฏว่าประตูเปิดไม่ออก
คุณเวกจึงกลับไปถามผู้หญิงที่อยู่ข้าง ๆ ผู้หญิงสาวก็ไม่ได้เอาใจใส่กับคุณเวกยังคงนั่งอ่านหนังสือ
ของตนต่อไป คุณเวกจึงหันไปถามผู้หญิงวัยกลางคน แต่ผู้หญิงวัยกลางคนกลับไม่ยอมเจรจาด้วย
ซ้ำพูดว่าคุณเวกจะมาฉกฉวยของ ๆ เธอ ขณะนั้นเองหลวงเผด็จก็เดินมาหาคุณเวกและชวนให้
ไปนั่งคุยกัน ซึ่งคุณเวกก็เล่า เรื่องความผิดสังเกตุที่ตนคิดไว้ให้คุณเผด็จฟัง และปรารภว่ารถไฟ

ขบวนนี้ไม่รู้ว่าจะวิ่งไปไหน ขุนเฒ่าจึงกล่าวว่าไปสันทูป ยิงทำให้คุณเวกแปลกใจมากขึ้น เพราะทางรถไฟไปสันทูปไม่มี ขุนเฒ่าก็บอกว่ารัฐบาลอาจจะสร้างแล้วก็ได้โดยประชาชน ไม่จำเป็นต้องรู้

รถไฟขบวนนั้นยังคงแล่นอย่างรวดเร็วไปเรื่อย ๆ โดยไม่ทราบจุดหมาย จนกระทั่งรถจอดก็มีเสียงตะโกนว่า "ผู้ผ่านทางนรก" ให้ทุกคนลงได้ และที่บนขบวนขาลานั้นก็คราคร่าไปด้วยสัตว์นรก คุณเวกและคนอื่น ๆ อีกหลายคนก็ถูกต้อนลงมาจากรถไฟโดยยμβาลสามตน คุณเวกและคณะได้พบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเมืองนรกหลายอย่าง เช่นคนถูกกรอกปากด้วยน้ำมันเดือด ๆ ซึ่งเป็นการลงโทษนักการเมืองที่โกงกินมาก ๆ คุณเวกเห็นว่าเป็นการลงโทษที่น้อยเกินไปว่าความผิดมาก จึงทำให้คุณเวกไม่เชื่อในระบบนรกถึงตะโกนขึ้นว่า "ไม่เชื่อไว้ ไม่จริงไว้ " เมื่อคุณเวกตะโกนจบภาพต่าง ๆ ในนรกก็เลื่อนหายไป คุณเวกก็พบว่าตนเองกำลังเดินอยู่แถวตอนเมืองกับขุนเฒ่า ส่วนผู้หญิงอีกสองคนนั้นไม่ทราบว่าหายไปไหน ทั้งสองจึงขอโดยสารรถเข้ากรุงเทพฯ

รุ่งเช้าทั้งคุณเวกและขุนเฒ่าก็ไปนั่งกินกาแฟอยู่แถวสี่แยกราชเทวี คุณเวกก็อ่านหนังสือพิมพ์พบว่า มีอุบัติเหตุรถไฟตกรางที่แถวตอนเมือง มีภาพผู้ตายลงไว้ด้วยในจำนวนนั้นมีภาพของคุณเวกและขุนเฒ่ารวมอยู่ด้วย ทั้งสองจึงทราบว่าตนเองนั้นตายไปแล้ว ฝ่ายขุนเฒ่าก็รำลึกได้ว่าที่ตนและคุณเวกไม่ต้องตกอยู่ในนรกเพราะคุณเวกไม่เชื่อว่านรก คุณเวกก็ตะโกนว่าไม่เชื่อระบบนรกที่ทั้งสองเห็นก็สลายตัวไป ขุนเฒ่าจึงชวนคุณเวกไปที่หน้าท่าเรือรัฐบาล และขอร้องให้ตะโกนคำว่า "ไม่เชื่อไว้ ไม่จริงไว้ " พร้อมกับตน

มาฆวิการ่าลึกชาติ

วิกรานต์ได้ใบคำขอร้องจากมาฆวิการ่า ล่าวกี่ตนหมายปองให้พาเธอและเพื่อน ๆ ไปเที่ยวพระพุทธรูป สวรรค์สระบุรี เมื่อวิกรานต์ตกลงเธอก็ตอบแทนเขาด้วยการออกไปเดินเล่นด้วยในเวลาเย็น หลังจากรับประทานอาหารแล้ว ทั้งสองก็นั่งคุยกันอยู่ที่ใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง ชั่วขณะให้ดูพระภิกษุเดินขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูปในเวลาค่ำเป็นกึ่งแถว

ขณะที่นั่งคุยกันนั้นมาณวิภา ก็บอกกับวิภานันท์ว่า เธอสามารถระลึกชาติได้ วิภานันท์
จึงให้เธอเล่าภาพต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในการระลึกชาติของเธอ มาณวิภา ก็เล่าเรื่องของตน
ที่ได้เกิดในชาติต่าง ๆ นับตั้งแต่ชนเผ่าไทยอยู่แถบภูเขาฮั้ไต เรื่อยมาถึงสมัยลัทธิขงจื๊อ และ
อยุธยา ในทุกชาติที่เธอเล่านั้น เธอบอกว่าวิภานันท์ก็เกิดและอยู่ใกล้ ๆ กับเธอทุกชาติ แต่
ทั้งสองก็ไม่ได้แต่งงานกันสักชาติเดียว เพราะมีเหตุต้องให้พลัดพรากไป เป็นต้นว่าเมื่อเกิด
ในสมัยอยุธยา วิภานันท์เกิดเป็นทหารของพระเจ้าตากสินและรักอยู่กับมาณวิภา แต่เมื่อกรุง
ใกล้แตก วิภานันท์ก็มาลา มาณวิภา บอกว่าต้องติดตามพระเจ้าตากสินไปออกไปจากกรุง มาณวิภา
ก็อดทนเป็นภรรยาของนายทหารพม่า การเล่าถึงศกสมไม่ลืมหวังในรักทุก ๆ ชาติสร้างความ
ไม่พอใจให้กับวิภานันท์ เขาจึงชวนเธอกลับที่พัก ก่อนจะกลับ มาณวิภาขอร้องไห้ให้วิภานันท์ช่วย
พาเพื่อน ๆ ของเธอกลับกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ในวันรุ่งขึ้นด้วย ส่วนเธอเองนั้นพูดลมโลบ
ได้วัดว่าจะนำรถเก๋งคันใหม่ไปรับกลับกรุงเทพฯ

คนรู้

ตาก้อยกำลังพักผ่อนจากไข้หวัดใหญ่ โดยมีป้าพรเป็นผู้เล่านิทานต่าง ๆ ให้ฟัง
ก้อยบอกป้าพรว่าตนไม่ต้องการฟังนิทานเพื่อฝันที่ป้าพรเล่าให้ฟังแล้วซ้ำอีกอีกต่อไป แต่ต้อง
การฟังนิทานเกือบจริง เรื่องคนรู้ เมื่อป้าพรเล่าก็ไม่เป็นที่ถูกใจก้อย ก้อยจึงบอกกับป้าพรว่า
ตนสับสนคนรู้ใดคนหนึ่ง เอาชั่งไว้ในกล่องขนมปังที่ขึ้นในตู้เก็บสัมภาระ พร้อมทั้งเล่าเรื่องต่าง ๆ
ที่ตนได้ยินคนรู้ไปทำสิ่งต่าง ๆ ให้ป้าพรฟัง ก้อยเล่าเรื่องอย่างเป็นจริงเป็นจัง จนกระทั่งป้าพร
เชื่ออย่างสนิทว่าในกล่องขนมปังที่ก้อยเล่าเหตุทำไว้เหมือนกับจริงยังนั้นมีคนรู้ถูกขังอยู่ ป้าพร
จึงบังคับให้ก้อยนำคนรู้ไปปล่อย ก้อยก็อ้างว่าตนไม่สบายขณะนั้นฝนกำลังตกไม่อยากออกไปตากฝน
ให้ป้าพรนำคนรู้ไปปล่อยเอง เมื่อป้าพรหยิบกระป๋องขนมปังนั้นขึ้นมา ก็รู้สึกว่ามีตัวอะไรคัน ๆ
อยู่ในนั้น และเมื่อยกขึ้นมองดูเข้าไปในรูที่เจาะไว้ก็มีความรู้สึกเหมือนกับมีมือเล็ก ๆ เทียว ๆ
ยื่นออกมาสัมผัสแว่นตาที่ใส่อยู่ พร้อมกันนั้นก็ได้ยินเสียงตาก้อยตะโกนว่าให้ระวัง ป้าพรตกใจ
แว่นตาหล่นไปจากหน้าพร้อมกับกล่องขนมปังที่หลุดจากมือ และขณะนั้นหูป้าพรก็ได้ยินเสียงเหมือน
ตัวอะไรกระโดดหนีไปจากกล่อง ก้อยก็ลุกจากเตียง เดินมาหยิบแว่นตาให้ป้าพร ป้าพรเมื่อได้

แว่นตาก็มองหน้าก้อยอย่างโกรธ ๆ ก้อยก็บอกป้าพรว่า ฉันทานที่ตนเล่าให้ป้าพรฟังนั้นเป็นนิทาน
เกือบจริงเกี่ยวกับคนจริง

มอม

มอมเป็นหมาพันธุ์ลึกลับระหว่างพันธุ์ไทยกับฮัลเซ่เซียน มอมอยู่กับนายในบ้านหลัง
เล็ก ๆ แถววังกะสันอย่างมีความสุข นายรักมอมมากและมักจะพามันออกไปเดินเล่นพร้อมทั้ง
หาวิธีต่าง ๆ ที่จะฝึกให้มันเล่นสนุก เช่น ขว้างกิ่งไม้ลงไปใกล้แล้วเจ้ามอมก็จะลงไปคาบ
ขึ้นมา เมื่อมอมโตขึ้นมันก็เริ่มสงสัยว่านายของมันออกไปในตอนเช้า และจะกลับมาใน
ตอนบ่าย มอมต้องอยู่บ้านในช่วงที่นายไม่อยู่ และคอยเฝ้ารอคอยนายกลับมา

เมื่ออยู่ในท้องสงครามโลกครั้งที่สองขึ้น นายก็ถูกเกณฑ์ไปรบในฟิลิปปินส์ ปล่อยให้มอม
อยู่บ้านกับนายหญิงและลูกของนาย ก่อนจากบ้านไปนายสั่งให้มอมช่วยเฝ้านายหญิงดูแลนายหญิง
ด้วย กรุงเทพฯ ถูกฝ่ายพันธมิตรทิ้งระเบิดอยู่เสมอ นายหญิงก็ต้องคอยพาหนูลูกนายหลบภัย
อยู่เสมอ นายหญิงก็ลงมือไปเรื่อย ๆ มอมก็ต้องอดอาหารในบางครั้ง เพราะมันถูกเลี้ยงดูมา
ไม่ให้หากินตามถังขยะ วันหนึ่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดบ้านนายถูกกระเด็นไฟไหม้หมด นายหญิง
และหนูก็ตาย มอมจึงต้องอยู่เฉยๆ เหนื่อยไปจากบ้าน มอมเดินไปจนกระทั่งหมดแรงไปนอนหลบ
เงาอยู่หน้าประตูบ้านแห่งหนึ่งและหลับไป มอมตื่นขึ้นมา เมื่อได้ยินเสียงเด็กผู้หญิงพูดอยู่ใกล้
ว่าจะนำมันไปเลี้ยง เธอได้ขออนุญาตพ่อก็ได้รับอนุญาตด้วยดี หลังจากที่ได้ยินเสียงก็คิดว่ามันน่าจะ
เป็นหมาที่ไร้ผู้นำไว้วางใจ มอมอยู่บ้านใหม่กับนายใหม่ ที่นั่นมอมมีอาหารกินอย่างอุดมสมบูรณ์
แต่มอมก็ยังคงระลึกถึงนายมันอยู่ และเฝ้าดูว่าในจำนวนคนที่ผ่านไปมานั้นอาจจะมีนายมันรวม
อยู่ด้วย ในบ้านนี้มีมอมมีหน้าที่เล่นกับเด็กผู้หญิงที่เก็บมันมาเลี้ยง โดยมันรู้ในตอนหลังว่าเด็ก
หญิงผู้นั้นมีชื่อว่าตุ้มตุ้ม ตุ้มตุ้มตั้งชื่อให้มอมใหม่ว่า ดิก นอกจากนั้นมอมยังต้องช่วยตุ้มตุ้ม
เฝ้าบ้านในเวลากลางคืนด้วย

วันหนึ่งนายใหม่ของมอมพาขึ้นไปตากอากาศที่ชายหาด มอมได้รับคำสั่งให้อยู่
เฝ้าบ้าน ตกกลางคืนขณะที่มอมเฝ้าอยู่นั้นก็มีขโมยมางัดบ้าน มอมเตรียมตัวที่จะช่วยขโมย
แต่เมื่อลมพัดกลั่นของขโมยมอมก็จำได้ทันทีว่า เป็นกลิ่นของนายเก่าของมอม มอมดีใจมาก

มันจึงไม่ได้ทำร้าย นายก็จำยอมได้ นายจึงเล่า เหตุการณ์ที่ตนต้องถูกล้างออกไปรบ และเมื่อกลับมาก็พบว่าบ้านถูกไฟไหม้หมด ทำให้นายจนลงจนถึงขั้นขโมย และเพิ่งจะลงมือทำเป็นครั้งแรกก็ได้เจอกับมอม นายบอกมอมว่ารู้สึกอายมอมมากที่ประพฤติดนเป็นขโมย และบอกมอมให้เข้าบ้านไป เพราะไม่ล้ามารถจะเลี้ยงดูมอมให้มีความสุขได้เหมือนเก่าอีกต่อไปแล้ว มอมไม่ยอมกลับมันตั้งใจว่าจะไม่หนีหรือจากนายไปอีก ในที่สุดนายก็ยอมแพ้และมอมได้ติดตามนายไป

นรกที่ลัทธิลัทธิ

ชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อซีโมน เป็นชาวเมืองมาลาลา เขาเป็นคนเพื่องคนเดียวที่แสดงอาการโศกเศร้า เสียใจและร้องไห้คร่ำครวญเมื่อทราบว่าพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขน ในขณะที่คนอื่นแค่สร้างเรื่องราวทำเพลงเพื่อเป็นการเอาใจหาหารโรมัน ความโศกเศร้าของซีโมนสร้างความประหลาดใจให้กับโยเซฟลูกพี่ลูกน้องซีโมนที่ติดตามรับใช้พระเยซูเป็นอย่างยิ่ง โยเซฟจึงสอบถามซีโมน ก็ได้รับคำบอกเล่าจากซีโมนว่า เขาเดินทางตามหาพระเยซูมาเป็นเวลานานแล้ว แต่เมื่อจะได้มาพบกับพระองค์ที่เมืองเยรูซาเล็ม ก็ต้องผิดหวังเพราะพระองค์สิ้นพระชนม์เสียแล้ว เขาจึงร้องไห้เพราะความผิดหวังที่ต้องอดทนมา หลังจากนั้นซีโมนก็เล่าเรื่องของตนให้โยเซฟฟังว่า ตนนั้นตาบอดมาแต่กำเนิดมีอาชีพเป็นขอทาน และทุกวันจะมีเพื่อนบ้านหญิงชื่อธูมาช่วยวิ่งไปขอทานที่ตลาดในเมือง ธูมาเป็นเหมือนดวงตาของเขา เธออธิบายสิ่งต่าง ๆ ระหว่างทางและในตลาดในเมืองให้ซีโมนฟัง ซีโมนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยผ่านคำพูดของธูมา เธออธิบายทุกสิ่งทุกอย่างที่ซีโมนต้องการเห็นได้อย่างลุล่วงงดงาม

วันหนึ่งธูมาบอกกับซีโมนว่า พระเยซูจะเสด็จผ่านมาที่ตลาดที่ซีโมนกำลังขอทานอยู่ ธูมาบอกว่าพระเยซูนั้นเป็นผู้มีบุญญาธิการสามารถชุบคนตาบอดให้ฟื้นได้ ฉะนั้นซีโมนก็สามารถขอให้พระเยซูประทานดวงตาให้ได้ถ้าเขาขอธูมา ซีโมนเชื่อธูมาและได้ร้องขอต่อพระเยซูตาของซีโมนก็มองเห็น เมื่อได้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว ซีโมนก็เริ่มเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ลุล่วงงามที่เขาวาดไว้ในจินตนาการนั้นแปรไปเป็นสิ่งที่ไม่น่าดู ความน่าเกลียดของสรรพสิ่งก็เพิ่มมากกว่าตอนที่ธูมาเคยอธิบายให้เขาฟัง เมื่อซีโมนกลับบ้านก็พบกับแม่ของเขาซึ่งมีรูปร่างที่

น่ารังเกียจเป็นยายแก่รูปร่างโกโรโกโสคนหนึ่ง เมื่อให้แม่พาไปหาธุรกิจพบว่ารูปร่างที่เขาคิดว่า
หน้าตาเธอคงจะสวยงามกลับเป็นหญิงสาวที่หน้าตาน่าเกลียด เพราะถูกไฟลวกมาตั้งแต่เธอ
ยังเล็ก ๆ อยู่

ต่อมาซีโมนก็ตกหลุมรักเอลิซา เบิร์ธลูกสาวแสนสวยของสหบดีผู้มั่งคั่งของเมือง
นั้น เอลิซาเบิร์ธเองก็ชอบซีโมนและเธอมักจะมาขอซื้อปลาที่ซีโมนออกทะเลไปหามาได้
เอลิซาเบิร์ธนั้นชอบซีโมนเพราะรูปร่างหน้าตาของเธอดี ซีโมนก็พยายามเอาใจเธอทุกอย่าง
เช่น ออกไปเก็บดอกไม้มาจากภูเขา แต่เธอเคยขโมยได้เพียงครึ่งกำปั้นไป และเมื่อซีโมนขอ
ความรักจากเธอ เธอก็ทำเหมือนไม่เต็มใจแล้วไปพูดเรื่องความมั่งคั่งและเงินทอง ทั้ง
เธอยังรังเกียจความยากจนของซีโมนอีกด้วย ซีโมนได้เปรียบเทียบกับหญิงสองคนคือธูธและ
เอลิซาเบิร์ธให้โยเซฟฟังว่า เขารักในความคิดของเธอ แต่ความน่าเกลียดของรูปร่างหน้าตาของเธอ
ทำให้เขาออกห่างเธอ ส่วนเอลิซาเบิร์ธนั้น เขาชอบในความสวยของเธอแต่ความไม่งาม
ของจิตใจลึกลับให้เขาหนีห่างเธอ

ในที่สุดซีโมนก็คิดว่า ถ้าเขายังตามเธออยู่อย่างแต่ก่อนทุกสิ่งทุกอย่างก็จะลุล่วง
งดงามอยู่ในความคิดเช่นเดิม เขาจึงออกเดินทางตามหาพระเยซูเพื่อขอให้พระองค์รับ
ดวงตาที่ทรงประทานแก่เขาคืนไป แต่เมื่อเขาเดินทางมาถึงเมือง เบรูซา เขาก็ทราบข่าว
ว่าพระองค์ประทับอยู่ที่นั่น เขาก็ต้องผิดหวังอย่างหนักเพราะพระองค์ถูกทหารโรมันจับตรึง
กางเขนสิ้นพระชนม์เสียก่อนที่เขาจะร้องขอให้ทรงรับดวงตาคืนไป ด้วยเหตุนี้เองเขาจึง
เป็นเพียงคนเดียวที่แสดงอาการโศกเศร้าและร่ำไห้เมื่อทราบว่าพระเยซูสิ้นพระชนม์ชีพแล้ว

หมาตัวราว

มีผู้พบศพชายคนหนึ่งนอนตายอยู่ที่หน้าศาลากลางจังหวัดพิษณุโลก ชายผู้นั้นตาย
เพราะอดอาหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าแปลกและเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะจังหวัดพิษณุโลกนั้นตั้งอยู่
ในประเทศไทย ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำ ฉะนั้นการตายครั้งนี้น่าจะต้องมีการสืบสวนหาตัว
ผู้ทำให้ชายผู้นั้นตายมาลงโทษให้ได้ โดยอาศัยผู้ช่วยตำรวจจากกรุงเทพฯ ไปพิสูจน์กลิ่นคนร้าย

เมื่อสุนัขตำรวจเดินทางไปถึงจังหวัดพิษณุบุรี ก็เริ่มออกติดตามกลิ่นคนร้าย คนร้าย
คนแรกที่สุนัขตำรวจตามไปถึงแล้วเห่าขึ้นหนึ่งครั้ง คือ นายฮวดเจ้าของร้านขายของชำในจังหวัด
นายฮวดให้การรับสารภาพว่า เขาเองเป็นต้นเหตุที่ทำให้ชายผู้นั้นอดข้าวตาย เขาเล่าว่า
แต่เดิมชายผู้นั้นมีฐานะพอประมาณ แต่ต่อมาก็ยากจนลง จนกระทั่งวันหนึ่งชายผู้นั้นเข้าไปใน
ร้านเพื่อขอซื้อข้าว แต่เขาไม่ให้เพราะสังเกตเห็นว่าชายผู้นั้นยากจนและใส่เสื้อผ้าขาดร่น
เมื่อเขาไม่ให้ซื้อข้าว ชายผู้นั้นจึงอดตาย

สุนัขตำรวจตามกลิ่นต่อไปอีก คราวนี้ไปหยุดลงและเห่าขึ้นสองครั้งที่ตรงหน้านายเกิด
เจ้ามือหวยใต้ดิน นายเกิดยอมรับสารภาพว่า เขาก็เป็นตัวเหตุที่ทำให้ชายผู้นั้นอดข้าวตาย
โดยเล่าว่า แต่เดิมนั้นชายผู้นั้นมีฐานะดีพอประมาณ แต่ต่อมาถูกชักชวนให้ซื้อหวยใต้ดิน เขาก็ซื้อ
และเมื่อรัฐบาลเพิ่งงดออกสลากกินแบ่งมากขึ้น เขาก็ซื้อบ่อยขึ้นและซื้อหนักมือขึ้นทุกทีจนในที่สุด
ก็ต้องขายทรัพย์สินล้มปิตีเพื่อมาเล่นกินรวบหมด กลายเป็นคนยากจนไป

มาตกรคนต่อมาที่สุนัขตำรวจเดินตามกลิ่นไปหยุดตรงหน้า พร้อมทั้งเห่าขึ้นสามครั้ง
คือนายอำเภอเมืองพิษณุบุรีนั่นเอง นายอำเภอยอมรับสารภาพว่าตนเป็นต้นเหตุหนึ่งด้วยที่ทำให้
ชายผู้นั้นตาย เพราะโดยหน้าที่แล้วเขาจะต้องดูแลทุกข์สุขของราษฎรในเขตรับผิดชอบ แต่เขา
กลับไปคอยเล่นหน้ารับใช้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่ในกระทรวง เพราะบุคคลเหล่านั้นคือผู้ที่
ให้ความดีความชอบแก่เขา เขาได้เสียผลประโยชน์ทุกอย่างของราษฎรเลย ชายผู้นั้นจึงต้อง
อดข้าวตาย

สุนัขตำรวจเดินตามกลิ่นคนร้ายต่อไปอีก คราวนี้ไปหยุดและเห่าขึ้นสี่ครั้งที่ตรงหน้า
ผู้กำกับการตำรวจภูธรเมืองพิษณุบุรี ผู้กำกับฯ ยอมรับสารภาพว่าเป็นผู้ที่ทำให้ชายผู้นั้นตาย
เพราะโดยหน้าที่แล้ว เขาจะต้องเป็นผู้ปราบปรามโจรผู้ร้ายในเขตจังหวัด แต่เขาก็เลือก
เฉพาะงานที่มีรายได้ให้แก่ตัวเขา เช่น ของเถื่อน หรือสุราเถื่อน ส่วนพวกโจรนั้นเขาก็ไม่
ปราบปราม เพราะได้รับเงินตอบแทน เขาจึงร่ำรวยมีรถเก๋ง มีดีกอยู่ ลูกเมียก็พลอยสุขสบาย
ไปด้วย การปราบปรามคนร้ายจะทำก็ต่อเมื่อหวังว่าจะมีผลประโยชน์ในหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อว่า
อาจจะได้รับแหวนอัศวินบ้าง ด้วยการที่เขาปล่อยปละละเลยนี้เอง ราษฎรในเขตรับผิดชอบ
ของเขาจึงถูกปล้นอยู่ตลอดเวลา

ฆาตกรคนต่อมาที่ลุ่มยตำรวจจับได้คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด ลุ่มยตำรวจเห่าขึ้น
ห้าครั้งเพื่อตมกลืนเข้าไปถึงตัวผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดร้องไห้และรับสารภาพ
ว่าตนก็เป็นผู้หนึ่งที่เป็นสาเหตุให้ยายผู้หนึ่งถึงแก่ความตายด้วย เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น
เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในชีวิตและทรัพย์สินของราษฎรในจังหวัด แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดละทิ้ง
หน้าที่ของตนเอง วิ่งแต่ไปเอาใจใส่กับนักการเมือง เพียงมองล่ามคน โดยไม่คำนึงถึงการดูแล
ทุกข์สุขของราษฎร ใช้จ่ายเวลาส่วนใหญ่ไปกับการเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ กับพิษณุโลก เพื่อรับ
นโยบายและหาเสียงให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้ง งานที่ทำขึ้นหน้าขึ้นตาอยู่เพียงอย่างเดียวคือ
สนับสนุนสมาคมหญิงที่ภรรยาของตนเป็นนายกสมาคมอยู่ เพื่อเป็นสะพานทอดไปยังนักการเมือง
ผู้มีอำนาจแล้วตนก็จะได้อับได้ดีด้วย

เมื่อฆาตกรได้ห้าคนแล้วก็เป็นเวลาตึก ลุ่มยตำรวจนำมาจากกรุงเทพฯ
พร้อมกับนายสิบผู้เฝ้าหมังกิได้พักผ่อนที่โรงพักเพราะกลับกรุงเทพฯ ไม่ทัน รุ่งขึ้นเข้าผู้กำกับ
ผู้ต้องหาคนหนึ่งซึ่งนอนไม่หลับตลอดคืนก็รีบตรงไปที่โรงพัก แต่พบเพียงนายสิบผู้นำลุ่มยตำรวจ
มาจากกรุงเทพฯ กำลังนั่งร้องไห้อยู่คนเดียว ส่วนลุ่มยตำรวจนั้นหายไป เมื่อสอบถามนายสิบ
ผู้เฝ้าหมังกิได้ทราบว่า ลุ่มยตำรวจหลุดหนีไปและได้รับข่าวจากรถกองปราบว่า มันกำลัง
บ้ายหน้ามุ่งไปกรุงเทพฯ ทำให้ผู้กำกับตกใจมากและออกอุทานว่า "ตายหะ... ป่านนี้มันม
ดมกลืนเข้าไปถึงท่าเทียบแล้วหรือวะ " นายสิบตำรวจก็เห็นด้วย ผู้กำกับจึงถามนายสิบว่า
ที่ร้องไห้นั้นเป็นเพราะเกรงว่าท่านนายกรัฐมนตรียะลาออกหรือ ? นายสิบตำรวจก็สั่นหน้า
และอธิบายให้ผู้กำกับฟังว่า ลุ่มยตำรวจตัวนี้เขาเลี้ยงมันมาตั้งแต่เล็ก และฝึกให้มันดมกลืน
จนมันเป็นลุ่มยตำรวจที่ดีที่สุด แต่ลุ่มยตำรวจนั้นถ้าดมกลิ่นไปจนถึงตัวผู้ร้ายแล้ว ปรากฏว่าผิดตัว
มันจะหมดความเชื่อมั่นในตนเอง และจะใช้ดมกลืนผู้ร้ายต่อไปอีกไม่ได้เลย ผู้กำกับจึงถามย้ำ
อีกว่า ที่นายสิบตำรวจร้องไห้นั้นเพราะเกรงว่า ท่านนายกจะลาออกจากตำแหน่งหรือ ? กลับ
ได้รับคำตอบว่า ถึงอย่างไรท่านก็ต้องไม่ลาออกแน่นอน ทั้งไม่ยอมรับสารภาพผิดด้วย "แล้ว
หมาผมมันก็จะเสียหมาไปเลย ผมเสียตายหมาครับ"

ต้นตระกูลไทย

ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชแห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์มีช้างเผือกคู่บารมีอยู่
เชือกหนึ่ง ชื่อพระบรมฉัททันต์ เป็นช้างเผือกเอก พระบรมฉัททันต์นั้นเป็นช้างใหญ่ที่มีนิสัย
สงบเสงี่ยมที่สุดในบรรดาช้างเผือกหลายเชือกที่ยืนอยู่ในโรงช้างของพระราชวัง ความอุปการะ
ตัวของคุณพระบรมฉัททันต์ มักเรียกพระบรมฉัททันต์ว่า "คุณพระ" เฉย ๆ

วันหนึ่งในขณะที่ศึกษาทำคำสั่งประชิดพระนคร บรรดาความอย่างต่างร่วมวงกัน
ลุ่มกันอยู่ และปรารภกันถึงเรื่องความขาดแคลนในการหาหน้มาไว้ให้ช้างกิน และคุยกันถึงเรื่อง
วันรุ่งขึ้นว่า จะมีการประลองยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระมหาสุรสิงหนาทกับนายทัพเมืองพม่า
ความอุปการะของคุณพระก็บอกแก่พรรคพวกว่า มีรับสั่งให้ผูกคุณพระไว้ให้สมเด็จพระศรีสุริโยทัย
ประทับออกไปทอดพระเนตรการยุทธครั้งนี้ด้วย ความบ่นหมกใจเพราะสมเด็จพระศรีสุริโยทัย
คงจะทรงช้างไม่ทันใด พวกความอย่างต่างก็บอกว่าคงไม่เป็นไร เพราะคุณพระนั้นเรียบร้อย
แม้แต่เด็ก ๆ ก็ขี่ได้

วันรุ่งขึ้นความก็ผูกคุณพระบรมฉัททันต์ออกไปให้สมเด็จพระศรีสุริโยทัยทรง คุณพระ
ทราบได้ทันทีว่า ผู้ที่นั่งอยู่บนคอตนนั้นตัวสั่นไปด้วยความกลัว มือที่จับเชือกคอไว้ก็ถึงจนถึง
และบังคับคุณพระไม่เป็น คุณพระจึงต้องอาศัยการบังคับทางท้ายจากความ แล้วสมเด็จพระ
ศรีสุริโยทัยก็สิ้นพระทัยมีพิพาทกับคุณพระบรมฉัททันต์ เพราะทรงไล่ช้างเข้าไปใกล้ระหว่าง
สมเด็จพระมหาสุรสิงหนาทกับนายทัพพม่า ในขณะที่ช้างทรงของสมเด็จพระมหาสุรสิงหนาทกำลัง
จะเปลี่ยนพล้ำแก่ช้างพม่า

ตอนบ่ายวันนั้นเองความอย่างซึ่งโกลนหัวนุ่งขาวห่มขาว เพราะไว้ทุกข์แผ่นดินกรณี
ที่เสียดสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ความเข้าไปเฝ้าเฝ้าเอาใบไม้มาใส่บาตแล้วให้กับคุณพระเพราะความลงขอ
คุณพระ เพื่อจะให้คุณพระถลันเข้าไปขวางกลางช้างสมเด็จพระมหาสุรสิงหนาทกับช้างนายทัพพม่า
ความบอกกับคุณพระว่า เขาไม่เคยลงขอคุณพระหนักเหมือนกับวันนี้เลย เพราะความไม่เฉลียวใจ
ที่คุณพระจะถลันเข้าไปขวาง ด้วยตอนแรกที่ยมีการยุทธหัตถิอยู่นั้นก็เห็นคุณพระสงบดี ความก็เฝ้า
ใจคุณพระออกว่า คุณพระเชื่อว่าพลาหมหาพิชัยนาคนั้นคงจะสู้ช้างพม่าได้ แต่พอปะทะกันพลา
มหาพิชัยนาคนกลับเป็นฝ่ายเสียก็ถูกช้างพม่าแทง จนกระทั่งคุณพระเห็นว่าถ้าไม่ถลันเข้าไปขวาง

พลายมหาพิชัยนาคก็งงล้ม เมื่อคุณพระถลันเข้าไปข้างพม่าก็รู้คุณพระไม่ได้ต้องเบรคหนีไป แต่
สมเด็จพระศรีสุริโยทัยก็ต้องสิ้นพระชนม์เพราะถูกมายัพพม่าฟันด้วยของ้าว ความยากลำบาก
คุณพระว่าโชคชะตาที่เขาแก้ตัวหลุดว่าสมเด็จพระศรีสุริโยทัยนั้นเป็นผู้ทรงไล่พระบรมฉัททันต์เข้าไป
เอง ทั้งที่เขาพยายามจะกันไว้ แต่ก็เกรงพระราชอาญา ไทโยเราจึงเลยสมเด็จพระศรีสุริโยทัย
ไป ความยากข้งเป็นผู้เดียวที่รู้ว่าคุณพระถลันเข้าไปด้วยความตั้งใจ เพราะเขาได้ไขข้อถึงคุณพระ
ไว้เต็มทีแต่ยังไม่อยู่

ในตอนท้ายความยากข้งก็รำพึงกับคุณพระว่า คุณพระก็ยังคงเป็นข้างต่อไป ตนเอง
ก็ยังคงเป็นความยากข้งเหมือนเดิม แต่วันนั้นมีวีรลตริเกิดขึ้นคนหนึ่ง คือสมเด็จพระศรีสุริโยทัย
และจบลงว่า "... เอ้อ ผู้หญิงจะถือเอาเรื่องวันดีแบ่งกันไปอีกก็ร้อยปีก็ไม่รู้ซี"

ราชสีห์กับหนู

ราชสีห์ตัวหนึ่งมาบ่งนายพราน และได้รับความช่วยเหลือจากหนูให้รอดพ้นมาได้
ราชสีห์มีความสำนึกในบุญคุณของหนูเป็นอย่างมาก จึงเอ่ยปากบอกหนูว่าถ้ามีสิ่งใดที่ตนจะสามารถ
ตอบแทนหนูได้แล้วขอให้หนูบอก ตนยินดีจะทำให้ทุกอย่าง หนูก็รับคำและบอกราชสีห์ว่าอย่ากังวล
กับบุญคุณที่ตนสร้างขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่ต้องช่วยเหลือกันเป็นธรรมดา สิ่งแรกที่หนูขอร้องให้
ราชสีห์ทำคือพาตนเองไปเยี่ยมถ้าที่ราชสีห์อยู่ ที่ถ้าหนูได้พบกับนางสิงห์ด้วย เมื่อหนูลากลับนางสิงห์
ก็หัวเราะเยาะราชสีห์ที่คบหนูเป็นเพื่อน

วันรุ่งขึ้นหนูไปพบราชสีห์แต่เช้า ขณะนั้นราชสีห์ยังไม่ตื่น เมื่อตื่นขึ้นหนูก็ขอร้องให้
ออกไปช่วยสับเหยื่อมาให้ตนและครอบครัว ราชสีห์ก็ไปสับกระกิงมาให้หนูตัวหนึ่ง วันรุ่งขึ้นหนู
ก็ขอร้องให้ไปสับย่างมาให้ตนอีก ราชสีห์ก็ถามว่ากระกิงตัว เมื่อวานนี้หมดแล้วหรือ หนูก็ตอบว่า
หมดแล้ว เพราะตนเองครอบครัวและเพื่อนต้องอีกจำนวนมากช่วยกันกิน ราชสีห์ก็ออกไปสับ
ย่างมาให้ วันต่อมาหนูก็มารบกวนให้สับสัตว์อื่น ๆ ให้กินอีก ราชสีห์ก็มิได้ขัดข้อง

อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่ราชสีห์ยืนอยู่ปากถ้ำก็ได้ยินเสียงเหะอะของลูกหนูหลาย ๆ ตัว
มีลูกหนูตัวหนึ่งยืชวนให้เพื่อน ๆ ดูราชสีห์พร้อมกับประกาศว่า ราชสีห์ตัวนี้แหละที่รอดตายเพราะ
พ่อของตนช่วยไว้ บรรดาหนูเล็ก ๆ เหล่านั้นก็พากันมองดูราชสีห์ และส่งเสียงเหียวฉาวเป็นที่

ล้นกล้านาน รายสักรู้สึกละเอียดใจเป็นอย่างมากจึงเดินเสียงเข้าเฝ้าไป ฝ่ายเจ้าหนูตัวพ่อนั้น
เมื่อมาเยี่ยมรายสักรู้ก็ถามถึงลูก ๆ ที่พากันมาเอะอะพร้อมทั้งบอกให้รายสักรู้ถึงโทษลูกตนเองได้
เหมือนกับลูกรายสักรู้เอง รายสักรู้ก็เฉย ๆ หนูจึงขอย้ายมาอยู่กับรายสักรู้ที่ถ้ำ

ในวันต่อมารายสักรู้ก็กล่าวอาลาเมียของตน แล้วก็เดินทางไปที่ติดบ่วงนายพราน
โดยจงใจ ฝ่ายหนูเมื่อผ่านมาพบรายสักรู้ติดบ่วงอยู่ก็ ก็ตรงเข้าไปจะช่วยเหลือแต่กลับถูก
รายสักรู้ตีปะบต่าย และตัวรายสักรู้เองก็ถูกนายพรานเจ้าของบ่วงฆ่าตายเพื่อถลกเอาหนังไปขาย
นักนิยมไพร

ฉลุปลามมิตี

ในบ่อแห่งหนึ่ง มีกบสองตัวพ่อลูกอาศัยอยู่ และยังมีปลาเข็ม ปลาชิว ปลากริม
อีกไม่กี่ตัว ฉะนั้นในบ่อแห่งนั้นพ่อกบจึงเป็นสัตว์ที่ใหญ่ที่สุดและมีอายุยืนยาวที่สุด ลูกกบนั้นมีความ
นับถือในตัวพ่อกบเป็นอันมากถึงขนาดเห็นว่า พ่อกบนั้นเป็นพระเจ้า และนับถือเพิ่มขึ้น
มากเรื่อย ๆ จนมีความเห็นว่าพ่อกบนั้นควรเป็น "ท่านผู้เฒ่า" ส่วนพ่อกบก็รักและเอ็นดู
ลูกกบเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน

อยู่มาวันหนึ่ง ลูกกบตกใจมากเมื่อเห็นตัวเพราะเป็นสัตว์ตัวหนึ่งรูปร่างใหญ่โต
กว่าพ่อกบเป็นอันมาก ลูกกบก็กระโจนน้ำหนีไป พ่อกบบอกแก่ลูกกบว่าไม่ต้องกลัว ลูกกบนั้นก็
ยังไม่เชื่อเพราะตัวตัวโตมาก และเมื่อมองตัวมาก ๆ ความเคารพเลื่อมใสในตัวพ่อกบก็
ลดน้อยลง พ่อกบเมื่อสังเกตเห็นเช่นนั้น ก็ชักใจไม่ได้เกรงว่าลูกจะสิ้นความนับถือตนเอง
จึงบอกกับลูกกบว่า ตนเองนั้นถ้าจะแบ่งตัวจริง ๆ แล้วตัวใหญ่กว่าตัวเล็กอีก เจ้าลูกกบก็
ไม่เชื่อว่าพ่อของตนทำได้จริงถามย้ำว่าพ่อทำได้จริง ๆ หรือ พ่อกบจึงแสดงให้ลูกกบดู แต่
พ่อกบเป็นสัตว์ฉลาดมันเห็นว่าเวลาที่ตัวตัวนั้นเดินห่างออกไปทำให้ตัวเล็กลง ฉะนั้นเมื่อตัวเดิน
ไกลออกไปมาก ๆ พ่อกบก็ดูตัวใหญ่กว่าตัว ลูกกบเห็นดังนั้นจึงเชื่อว่า พ่อกบนั้นเป็นสัตว์ที่
ยิ่งใหญ่จริง จึงออกปากร้องสรรเสริญพ่อกบตลอดคืนนั้น ฝ่ายกบในสระอีกแห่งหนึ่งกำลังเลือก
นายอยู่เมื่อได้ยินเสียงลูกกบร้องสรรเสริญพ่อของตนเองก็ไปเชิญพ่อกบมาเป็นนายภรรยา

กบกายสิทธิ์

นางสาววิไลวรรณ พรรณผลไม้ ได้รับการชักชวนจากเพื่อน ๆ ให้ไปเที่ยวงาน
เต็นท์ที่สวนอัมพร เธอจึงขออนุญาตจากพ่อและแม่ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วเธอก็เตรียมตัวไปงาน
เมื่อไปถึงงานที่สวนอัมพรเธอก็เต็นท์ไปได้สัก 14 - 15 เพลง ก็รู้สึกร้อนจึงออกไปนั่งพักที่
ริมสระน้ำ ในขณะที่ก้มหน้าขึงเงาของเงาในน้ำในเอง ล้อโยโย่ที่เธอคล้องคออยู่
ก็หลุดตกน้ำหายไป วิไลวรรณรู้สึกเสียใจมากเพราะเป็นล้อโยโย่ที่พ่อเธอเป็นผู้ซื้อให้ เธอจึงนั่ง
ร้องไห้อยู่ที่ริมสระน้ำนั้นเอง ขณะนั้นก็มีกบตัวหนึ่งถามวิไลวรรณว่า เธอร้องไห้ทำไม เมื่อได้
รับคำตอบ กบก็อาสาจะงมมาให้แต่มีข้อแม้ว่า เมื่อกบจะต้องการอะไรวิไลวรรณจะต้องอนุญาต
เธอก็ตกลง กบก็กระโดดลงไปในน้ำคาบล้อโยโย่ขึ้นมาให้เธอ

สิ่งแรกที่กบเรียกร้องจากวิไลวรรณก็คือให้เธอพาเข้าไปนั่งด้วยที่โต๊ะในงาน
เธอก็ต้องทำตาม กบนั้นเมื่อนั่งใกล้ชิดกับวิไลวรรณและเพื่อน ๆ มันก็ขอล้อโยโย่ พร้อมทั้ง
ทำท่ายให้เพื่อน ๆ ผู้ชายของวิไลวรรณตีมันเล่นแข่งกับตน เพื่อน ๆ ของวิไลวรรณก็แพ้ เมื่อ
งานเลิกกบก็ถามเธอว่าคืนนี้จะนอนที่ไหน เธอก็ตอบว่านอนที่บ้านเธอ กบก็ขอลงไปด้วยและ
นอนนอนร่วมเตียงกับวิไลวรรณโดยบอกกับเธอว่า ความจริงนั้นตนเป็นเจ้าของแต่ถูกแม่ใจร้าย
แถมสะพานอรุณงาช้างไปให้เป็นกบ จะพ้นคำสาปก็ต่อเมื่อมีผู้หญิงสาวสวยมาพาเอาไปนอนไว้ใต้
หมอนตลอดคืนก็จะกลับเป็นเจ้าชายอย่างเดิม วิไลวรรณก็เชื่อจึงนำกบนั้นไปไว้ใต้หมอนเมื่อ
ตอนนอน

รุ่งขึ้นเช้า นายกบสี พรรณผลไม้ บิดาของวิไลวรรณก็พบว่ามียายหนุ่มหน้าตาดี
ผมหักค่อนนอนหลับอยู่ในห้องของลูกสาว เมื่อสอบถามก็ได้ฟังเรื่องข้างต้นจากวิไลวรรณ

ยาดินน้ำมันจริงนะเออ

วิสาขามีน้องชายคนหนึ่งชื่อ โองการหรือโอง ทั้งสองกำแพงทั้งพ่อและแม่ ฉะนั้น
วิสาขาส่งเป็นผู้ดูแลน้องต่อมา วิสาขานั้นรักอยู่กับคุณสมบัติ และในที่สุดทั้งสองก็แต่งงานกัน
คุณสมบัตินั้นรักโองการเหมือนกับน้องชายของตนเอง แต่โองการไม่ชอบหน้าคุณสมบัติเลย
นับตั้งแต่คุณสมบัติมาชอบพอกับวิสาขา ถึงขนาดพาให้สุนัขที่บ้านกัดคุณสมบัติ แต่คุณสมบัติก็มิได้ถือโกรธ

ยังคงรักและเอ็นดูโองการอยู่อย่างเดิม แม้บางครั้งโองการจะทำให้คุณลัมบิตขายหน้าอย่าง
ร้ายแรง แต่คุณลัมบิตก็ไม่โกรธ จนกระทั่งวิสาขาทศมาสก็แปลกใจว่าคุณลัมบิตนั้นรักและหวังดี
เหมือนกับที่พูดไว้หรือเปล่า เพราะถ้ารักและหวังดีจริงแล้วกลับได้รับการตอบแทนอย่างที
โองการทำให้แล้วก็น่าจะโกรธบ้าง แต่คุณลัมบิตก็ไม่โกรธ เมื่อทั้งสองตกลงจะแต่งงานกันนั้น
วิสาขาก็เกรงว่าน้องชายจะหนีออกไปจากบ้าน เพราะคุณลัมบิตจะต้องย้ายมาอยู่ด้วย แต่
โองการกลับบอกว่าเขาไม่ย้ายแน่นอน คนอย่างคุณลัมบิตนั้นจะต้องมีก้างขวางคอเรื่องอะไร
เขาจะหนีออกจากบ้านไป โองการคอยหาเรื่องกับคุณลัมบิตอยู่เสมอ แต่คุณลัมบิตก็คงเฉย ๆ
ยังคงแนะนำสั่งสอนโองการเหมือนเคย

ต่อมาโองการก็ล้มป่วยด้วยโรควันโรคขึ้นร้ายแรง เมื่อตอนจะสิ้นใจโองการ
บอกกับวิสาขาทศมาสว่าเขาจะอาพาธคุณลัมบิตตลอดไป พร้อมทั้งเล่าว่าคุณลัมบิตนั้นเมื่อเข้ามาอยู่ใน
บ้านก็คอยควบคุมสั่งสอนโองการเหมือนเป็นพ่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำความอึดอัดให้กับโองการมาก
เขาจึงอาพาธลัมบิต และบอกกับวิสาขาทศมาสว่าเขาจะกลับมาเกิดเป็นลูกวิสาขาทศมาสกับคุณลัมบิต และ
จะสร้างความเดือดร้อนและขายหน้าให้คุณลัมบิตทุกอย่าง นับตั้งแต่ไม่ตั้งใจเรียนหนังสือ เกเร
ลุ่มยาเล่พดิด ย่มขึ้นพี่เลี้ยง และร้องจะเอาธนูห้อยดี ๆ ราคาแพง ๆ แต่ก่อนที่จะเกิดมาเป็น
ลูกวิสาขาทศมาสเขาจะเกิดมาเป็นสัตว์ที่มีชีวิตระดับต่ำ ๆ เช่น ตัวงู แมง หรือหนูเล็กก่อน
แล้วโองการก็สิ้นใจตายไป

เมื่อโองการตายได้ครบสิบห้าวัน ในตอนเช้าวันนั้นคุณลัมบิตลงไปดูเรือนกล้วยไม้
ก็พบว่าไม้กล้วยไม้นั้นตายหมดแล้วทั้งแม่ไม้และต้นกล้วยไม้ขนาดเล็กทุกต้นไป คุณลัมบิตก็ทบทวนนั้นจนและ
อยู่ต่อมาเมื่อโองการตายได้ครบร้อยวัน ทั้งวิสาขาทศมาสและคุณลัมบิตก็เตรียมจะไป
งานสมรสเพื่อนร่วมงานที่โรงแรมสุริยาราม ในขณะที่วิสาขาทศมาสกำลังแต่งตัวอยู่นั้นเองก็ได้ยินเสียง
คุณลัมบิตร้องขึ้นสุดเสียง เพราะเสียงล่ำลึงของคุณลัมบิตที่หัวขุดที่เขนอนอยู่ในนั้นถูกหนูกัดขาด
หมดทุกตัวไล่ไปงานไม่ได้เลย คุณลัมบิตก็เอาไม้หนูกัดตัวที่มากัดขุดล่ำลึงนั้นจนตายไป วิสาขาทศมาส
รู้สึกเหมือนกับว่าหนูกัดตัวนั้นพุกหน้ากับตนก่อนที่มันจะตายไปด้วย

เวลาล่วงไปอีกเก้าเดือนวิสาขาทศมาสก็เจ็บท้องคลอดลูกคนแรก เมื่อคลอดแล้วเธอ
ก็หลับไป เมื่อตื่นขึ้นก็ได้ยินเสียงคุณลัมบิตหัวเราะลั่นห้อง พร้อมกับบอกว่า ได้ลูกชายเป็นคนหัวปี

แข็งแรง และฉีบหน้าเหมือนกับโองการ วิสาขา เมื่อได้อินว่าลูกเหมือนกับโองการก็เป็นสม
ตาก้างไป

ฟางเส้นสุดท้าย

สมัยหนึ่งมีอูฐอยู่ฝูงหนึ่ง ซึ่งพ่อค้าสืบเอามาใช้บรรทุกฟางขนไปขายตามที่ต่าง ๆ
ฟางที่พ่อค้าบรรทุกไว้บนหลังอูฐแต่ละตัวนั้นน้ำหนักมากที่สุดเท่าที่อูฐจะบรรทุกไปได้ ถึงขนาด
ที่ถ้าเพิ่มฟางลงไปบนหลังอูฐอีกเพียงเส้นเดียว หลังของอูฐก็จะหัก อูฐก็จะตาย ฉะนั้นพ่อค้า
จึงคอยระวังไม่เพิ่มน้ำหนักฟาง เส้นสุดท้ายลงไปกับหลังอูฐ

อูฐฝูงนี้มีอยู่หลายประเภทด้วยกัน บางพวกแรงน้อยก็ร้องดันทันลงนอน ไม่ยอมเดิน
บางตัวก็อยากเอาใจพ่อค้า เพราะหวังว่าพ่อค้าอาจจะเห็นใจในความมานะจะได้ลดน้ำหนักฟาง
บนหลังตนลงบ้าง ก็ยอมเดินไปโดยดี เมื่ออูฐมีหลายประเภทอย่างนี้ พ่อค้าก็มีความเหนือบ
ยากเป็นอย่างมากที่ต้องคุมขบวนอูฐนี้เดินทางไปตามที่ต่าง ๆ

วันหนึ่งขบวนอูฐมาหยุดลงที่ตำบลบ้านฉาง ตรงข้ามร้านขายยา ซึ่งมีเจ้าของชื่อ
หมอดี หมอดีนั้นเป็นคนชอบประจบพ่อค้า ด้วยหวังผลประโยชน์ หมอดีเห็นพ่อค้าที่มากับขบวนอูฐ
นั้นเหน็ดเหนื่อยนักก็เข้าไปสอบถาม เมื่อทราบว่าการควบคุมขบวนอูฐนั้นเป็นเรื่องยากยิ่ง
เพราะอูฐต่างนิสัยกัน หมอดีจึงรับอาสาว่าตนจะทำให้อูฐทั้งหมดออกเดินอย่างพร้อมใจกัน
ขอให้พ่อค้าเพียงแต่ตะโกนว่า ไม่เอา ไม่เอา เมื่อเขาตะโกนอะไรก็ตามไปที่ฝูงอูฐนั้น
พ่อค้าก็ตกลง หมอดีก็ออกไปตะโกนว่า ฝูงอูฐนี้มีความตื้อรั้นมาก ชอบก่อความเดือดร้อน
ฉะนั้นจะต้องเดิมฟางเส้นสุดท้ายลงไปกับหลังอูฐทุก ๆ ตัว อูฐทุกตัวได้ยินดังนั้นก็ตกใจอึ้งนั้ก
ต่างพากันคืนรถกระบะกระบะล่าช้าไปตาม ๆ กัน ขณะเดียวกันนั้นพ่อค้าก็ตะโกนว่า ไม่เอา ไม่เอา
ฝูงอูฐเมื่อได้ยินดังนั้นก็หายตกใจ และรู้สึกว่พ่อค้านั้นมีบุญคุณต่อตนเอง เป็นอย่างมาก และพวก
ตนรอดตายได้เพราะความกรุณาของพ่อค้า ฉะนั้นจึงไม่คิดบิดพลิ้วที่จะต้องรับบรรทุกฟางอีกต่อไป

หยดหนึ่งของทะเล

ในเรื่องที่โรงแรมแห่งหนึ่งพนักงานนอนคุยกับสาวิตรอยู่ถึงเรื่องต่าง ๆ นับตั้งแต่การอุบรูห์ให้มีสร้อย ไปจนถึงเรื่องที่พลเล้าให้สาวิตรฟังว่า เขาเพิ่งกลับมาจากปักขใต้ และกำลังจะเดินทางขึ้นไปเชียงใหม่ในวัน เพื่อพบกับวิมลศรี สาวิตรจึงให้พลเล้าให้ฟังว่าได้ไปพบกับวิมลศรีมาอย่างไร พลก็เล่าว่าเขาไปพักที่โรงแรมละมุนที่ภูเก็ตก็เกิดรักใคร่ชอบพอกัน พลก็ตกลงว่าเขาไปเชียงใหม่เพื่อขอกับพ่อแม่วิมลศรีและจะแต่งงานกันอย่างเร็วที่สุดถ้าพ่อแม่ของวิมลศรียอมตกลงด้วย สาวิตรจึงถามเขาต่อไปว่า แล้วเขาจะทำอย่างไรกับเธอ ซึ่งมานอนด้วยกันบ่อย ๆ ที่โรงแรม พลก็ตอบว่าก็อยู่ไปอย่างที่เคยอยู่นี่แหละ สาวิตรจึงพูดว่า "ดี... โรงเรียนเล็ก นัดพบกันร้านกาแฟ รถแท็กซี่ โรงแรม รุ่งขึ้นก็ไปสอนเด็กให้มีศีลธรรม" พลจึงบอกต่อไปว่าถ้าเขาแต่งงานกับวิมลศรี เขาก็คงต้องเลิกติดต่อกับสาวิตร แต่แทนที่สาวิตรจะตกใจ เธอกลับถามเขาว่า เขารักเธอมากแค่ไหน พลตอบและชวนสาวิตรแต่งงานด้วย สาวิตรก็บอกว่าเธอจะแต่งงานกับเขาต่อเมื่อเขารู้จักโกหกเก่งมากกว่านี้ เธอรู้ว่าวิมลศรีนั้นไม่มีตัวจริง เพราะโรงแรมละมุนมีได้อยู่ที่ภูเก็ต

แผนดินมหัศจรรย์

นานมาแล้วในเมืองพาราณสี มีเศรษฐีคนหนึ่งเป็นผู้ที่ทรัพย์สมบัติมากมาย เขามีลูกชายอยู่ 3 คน เศรษฐีนั้นเมื่อเห็นว่าตนเองชราลงมากแล้วก็คิดจะมอบสมบัติทั้งหมดของตนนั้นให้แก่บุตรคนใดคนหนึ่ง แต่ก็ยังคิดไม่ตกว่าจะมอบให้ใครดี ในที่สุดเศรษฐีก็คิดหาทางที่จะหาผู้รับมอบสมบัติของเขาต่อไปได้ เขาจึงเรียกบุตรชายทั้งสามเข้ามาพบพร้อม ๆ หน้ากัน

เศรษฐีบอกแก่ลูกชายทั้งสามว่า ให้ออกเดินทางไปบ้านเมืองต่าง ๆ เป็นเวลาหนึ่งปี เมื่อถึงกำหนดแล้วให้กลับมาเล่าให้ฟัง คนที่เล่าเรื่องเมืองที่ไปพบมาในลักษณะโกหกได้ดีที่สุดก็จะได้รับสมบัติทั้งหมดของเศรษฐี เศรษฐีบอกกับบุตรว่าบ้านเมืองต่าง ๆ นั้นตนได้เดินทางไปมาบ้าง ได้อ่านหนังสือบ้าง หรือได้ดูหนังมาบ้าง ฉะนั้นตนจึงสามารถรู้ว่าอะไรจริงอะไรโกหก และที่เขาต้องการให้ลูกเล่าเรื่องโกหกให้ฟังก็เพราะว่าทรัพย์สมบัติที่เขาอยู่ได้บวมนั้นเป็นผลมาจากการที่เขาไปล่ล่ปัญญาโกหกหลอกลวงผู้อื่นมา ลูกทั้งสามก็ออกเดินทาง

หนึ่งปีผ่านไป ลูกชายคนโตก็กลับมาถึงบ้าน เล่าเรื่องให้เศรษฐีฟังว่า เขาเดินทางไปถึงเมือง ๆ หนึ่งเป็นเมืองที่บริบูรณ์ด้วยสรรพสิ่ง ข้าว ปลาอาหาร ผู้คนรูปร่างใหญ่โต ล้วนงามมีรัศมีออกมาจากตัวเป็นทิวาพิศวง บรรดาพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในเมืองนั้นปลูกไว้เพื่อความสวยงามมิใช่เพื่อรับประทาน ชาวเมืองจะกินยาเม็ดเล็ก ๆ ชื่อ "จตุรคต" ก็จะอิ่มไปทั้งวัน เพชรทองนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีค่า ใช้นามมาสร้างเป็นที่อยู่ โลหะที่มีค่าคือเหล็กยิ่งขึ้นสนิมมากเท่าไร ยิ่งมีค่ามากเท่านั้น ในเมืองมีแม่น้ำสามสาย เป็นน้ำอบฝรั่ง น้ำเหล้าอย่างดี และน้ำมันเป็นชนไหลอยู่ตลอดเวลา ชาวเมืองไปมาหากันหรือประกอบธุรกิจก็เหาะไป สามารถควบคุมดินฟ้าอากาศได้ด้วยการกดปุ่มเท่านั้น ทุกคนในเมืองต่างเรียกกันว่า ท่านผู้ว่า ไม่มีตำรวจ ทหาร หรือการรัฐประหาร ไม่มีรัฐบาล

เมื่อเศรษฐีได้ฟังนิทานโกหกของบุตรชายคนโตจึงพอใจ และบอกให้ไปพักผ่อน ส่วนบุตรชายคนที่สอง เมื่อเดินทางกลับมาได้เล่า เรื่องที่ตนพบเห็นมาว่า ตนได้เดินทางไปถึงประเทศแห่งหนึ่ง ผู้คนในประเทศนั้นมีลักษณะและรูปร่างเหมือนกัน แต่สิ่งที่น่าสนใจสำหรับประเทศนี้คือผู้คนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พวกผู้ปกครองแผ่นดินเรียกว่าอภิชน กับพวกไพร่บ้านพลเมือง ความแตกต่างระหว่างสองพวกนี้คือพวกอภิชนนั้นกินฉ้อ เลียม กระจ่อบ รถสี่ป รถถัง รถไฟ และเล่นมบิน ตลอดจนถนนเป็นสาย ๆ แทนที่จะกินอาหารธรรมดา ๆ ส่วนพวกไพร่บ้านพลเมืองนั้นแม้จะบริโภคอาหารธรรมดาแต่ก็อดอยาก ราคาสินค้าก็แพงขึ้นในขณะที่รายได้ต้องตกต่ำลง ส่วนรายได้ของผู้ปกครองแผ่นดินนั้นกลับสูงยิ่งขึ้น ทั้งต้องการสิ่งใดก็ไม่ต้องหาซื้อ เพราะอาศัยอิทธิพลก็ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ อภิชนเป็นผู้ออกกฎหมายต่าง ๆ มาบังคับใช้กับไพร่บ้านพลเมือง และหากไพร่บ้านทำผิดเพียง เล็กน้อยก็จะถูกลงโทษอย่างหนัก ส่วนอภิชนนั้นแม้จะทำผิดใหญ่หลวง ก็มีวิธีหลีกเลี่ยงประณามประณอมกันได้ หากต้องการร้องเรียนแสดงความเดือดร้อนพวกไพร่บ้านก็ทำไม่ได้ ส่วนอภิชนนั้นถ้าไม่พอใจก็สามารถก่อการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้าสำเร็จก็มีฐานะใหญ่โต และฐานะร่ำรวย ถ้าปฏิวัติไม่สำเร็จก็จะได้รับทรัพย์สินสมบัติ เป็นอันมากสำหรับเดินทางออกไปท่องเที่ยวต่างประเทศ

ในประเทศผู้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ

แต่ผู้ที่ต้องอยู่ใต้กฎหมายมีสองพวกคือพระมหากษัตริย์กับราษฎรเท่านั้น ส่วนอภิชนก็อยู่เหนือกฎหมายทั้งสิ้น

ฝ่ายบุตรชายคนเล็กนั้นเมื่อลาบิดาออกเดินทางไป ก็ได้ไปไหนเพียงแต่ไปหลบอยู่ในบ้านสตรีผู้หนึ่งที่ตำบลบางกะปิ เวลาค่ำคืนก็ออกไปไม่อยู่ในสถานที่หนึ่ง อันเป็นสมัยชาเรียกว่า "คาเรย์" พอครบ 1 ปี ก็กลับบ้านไปหาพ่อ และเล่าเรื่องประเทศที่ตนได้ไปพบมาว่า

ตนได้เดินทางไปถึงประเทศแห่งหนึ่ง ซึ่งไม่มีอะไรน่าประหลาดนัก ด้วยบรรดาผู้คนทั่วไปก็ดูเป็นคนธรรมดา ผู้ปกครองประเทศก็มิได้เก่งกล้าไปกว่าปกติ แต่สิ่งที่น่าประหลาดสำหรับประเทศนี้ก็คือ ราคาราคา เพราะเป็นราคาที่ถูกต้องอย่างไม่น่าเชื่อ เช่น ข้าวเปลือกราคา เกวียนละ 28 บาท เบ็ดตัวละ 40 สลึงค์ ไม้ตัวละ 48 สลึงค์ ไข่เป็ด 2 ฟอง 3 สลึงค์ ฯลฯ รถยนต์ส่วนตัวราคา 1,700 บาท มอเตอร์ไซด์ละ 30 บาท กาแฟร้อนถ้วยละ 3 สลึงค์ กาแฟเย็นถ้วยละ 5 สลึงค์ ถ้วยกลั้วถ้วยละ 7 สลึงค์ สุราแม่โขงขวดละ 1.45 บาท ค่าชมภาพยนตร์ครั้งละ 25, 32 สลึงค์ ตู้เย็นราคาตู้ละ 180 บาท วิทยุ 5 หลอด เครื่องละ 65 บาท ฯลฯ ซึ่งสิ่งที่เขาเล่ามาต่าง ๆ เหล่านี้ตัวเขาเองก็ไม่เชื่อว่าจะมีจริง ๆ

เมื่อบุตรชายคนเล็กเล่าเรื่องของตนจบลง เศรษฐกิจก็ตรงเข้าไปสวมกอดด้วยความยินดี และออกปากชมลูกชายคนเล็กว่าเล่าเรื่องโกหกยัดยัดไม่มีทางเป็นไปได้เลยได้เก่งมาก เหมาะสมที่จะได้รับรางวัลตามที่ตนเคยพูดไว้

2. โครงเรื่อง

โครงเรื่อง คือ แนวทางที่นักเขียนวางไว้สำหรับเป็นแนวในการเขียนเรื่อง มีลักษณะเหมือนแผนที่ หรือสายทางที่ให้รายละเอียดจุดสำคัญพอเป็นที่เข้าใจ อาจจะบอกเพียงว่าตัวละครมีใครบ้าง ลักษณะของตัวละครคิดและพูดอย่างไร

เชือ สตะเวทิน¹ กล่าวไว้ว่า โครงเรื่อง คือ เหตุการณ์อยู่หนึ่งรวมกันเข้า
ก่อให้เกิดผลอย่างหนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ

1. การเปิดเรื่อง
2. การดำเนินเรื่อง
3. การปิดเรื่อง

และ กุหลาบ มัลลิกะมาส² กล่าวถึงลักษณะโครงเรื่องที่ดีต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องประดุจลูกโซ่ มีความเกี่ยวพันกัน
ของเรื่องอย่างมีเอกภาพ และมีรายละเอียดเท่าที่จำเป็น

2. การสอดแทรกโครงเรื่องย่อยจะต้องมีความหมายต่อโครงเรื่องใหญ่ และมีความสัมพันธ์กัน

3. ต้องอาศัยเทคนิคการลำดับเรื่องที่ทำให้ความกระฉับกระเฉงเข้าใจง่าย มีวิธีการเปิด
และปิดเรื่องที่น่าประทับใจ

4. สร้างความสนใจใคร่รู้เรื่องต่อไปแก่ผู้อ่าน

5. มีข้อขัดแย้งที่น่าสนใจ

6. ไม่มีเหตุประจวบหรือเหตุบังเอิญ ถ้าจำเป็นจะต้องมีผู้เขียนจะต้องมีวิธีใช้อย่างแนบเนียนสามารถ

7. ให้อ่านเห็นโลก หรือสังคมมนุษย์ลึกซึ้งกว้างขวาง

จากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับโครงเรื่องตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เกี่ยวกับโครงเรื่องดังนี้ คือ

- 2.1 การเปิดเรื่อง
- 2.2 การดำเนินเรื่อง
- 2.3 การปิดเรื่อง

¹ เชือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 48 - 67

² กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 81 - 83

2.1 การเปิดเรื่อง คือ จุดเริ่มต้นของเรื่องซึ่งนับว่ามีความสำคัญมาก เพราะถ้าผู้เขียนไม่สามารถเปิดเรื่องได้อย่างน่าสนใจใคร่ติดตามเรื่องแล้ว ผู้อ่านอาจจะไม่ติดตามเรื่องต่อไปเลยก็ได้ ฉะนั้นผู้เขียนจึงต้องใช้ความสามารถส่วนตัวเปิดเรื่องให้น่าสนใจ การเปิดเรื่องให้น่าสนใจมีหลายวิธีดังนี้ คือ

1. การเปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนา การเปิดเรื่องโดยวิธีนี้ผู้แต่งจะเป็นผู้บรรยายหรือพรรณนาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะตัวละคร เหตุการณ์ ฉาก วัตถุ สิ่งของ หรือความรู้สึกนึกคิดของตัวละครอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

2. การเปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา ลักษณะการเปิดเรื่องโดยวิธีนี้ส่วนใหญ่ผู้ประพันธ์จะเริ่มด้วยบทสนทนาที่ก่อให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น หรือข้อความที่กระตือรือร้นของผู้อ่าน เพื่อสร้างความติดตามใคร่ติดตามเรื่องต่อไป

3. การเปิดเรื่องโดยมีนาฏการหรือการกระทำของตัวละครที่ก่อให้เกิดความสนใจทันที การเปิดเรื่องโดยวิธีนี้เป็นการเปิดเรื่องที่มุ่งตรงไปสู่จุดโดยเร็วด้วยการเสนอภาพของเหตุการณ์ที่ดูเหมือนปรากฏขึ้นเบื้องหน้าของผู้อ่าน

4. การเปิดเรื่องในรูปแบบของจดหมาย การเปิดเรื่องในรูปแบบของจดหมายเป็นวิธีการเปิดเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกใกล้ชิดกับตัวละคร เสมือนหนึ่งเป็นผู้ที่ตัวละครได้เขียนจดหมายฉบับนั้นถึงตน¹

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จำนวน 23 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เลือกใช้วิธีการเปิดเรื่องหลายวิธีดังนี้ คือ

2.1.1 การเปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือการพรรณนา

2.1.2 การเปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา

2.1.3 การเปิดเรื่องโดยมีนาฏการหรือการกระทำของตัวละครที่ก่อให้เกิดความสนใจโดยทันที

2.1.4 การเปิดเรื่องโดยวิธีอื่น ๆ

¹ ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 50 - 57

2.1.1 เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือการพรรณนา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
เลือกใช้วิธีการเปิดเรื่องแบบนี้มากที่สุดในจำนวนเรื่องสั้น 23 เรื่อง คือ ใช้การเปิดเรื่อง
ด้วยการบรรยายหรือการพรรณนาถึง 15 เรื่อง ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นรายละเอียด
ดังนี้ คือ

2.1.1.1 เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนาถึงตัวละคร มีจำนวน
6 เรื่อง คือเรื่อง มอม ไม่เชื่อไม่จริง คิลปินเอก บ้านแขนขาด ต้นตระกูลไทย และ
กบกายสิทธิ์ ในจำนวน 6 เรื่องนี้ ผู้เขียนบรรยายถึงตัวละครที่เป็นคน 4 เรื่อง และตัวละคร
ซึ่งมีฐานะเทียบเท่ามนุษย์ 2 เรื่อง ดังนี้ คือ

ในเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายถึงคุณเวก
ตัวละครเอกของเรื่อง ว่า

คุณเวกเพื่อนผม แกเป็นคนแปลกอยู่อย่างหนึ่ง ลงแกไม่เชื่อสิ่งใดแล้ว ถึงใคร
จะนำเหตุผลและหลักฐานมาพิสูจน์สักเท่าไรว่าสิ่งนั้นมีจริง เป็นจริง แกก็ไม่เชื่อ
มีหนึ่งข้อแกยังหาว่าเหตุผลและหลักฐานเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ถูกกันขึ้นทั้งเพ เพราะหัดที่
คุณเวกแกไม่ได้เป็นรัฐบาล แกจึงไม่มีฝ่ายค้าน หากคุณเวกเป็นรัฐบาล ฝ่ายค้านก็คง
เป็นบ้าตายไปก่อน เพราะความไม่เชื่อของคุณเวก

คุณเวกเป็นคนค้าขาย ฉะนั้น จึงมีธุรกิจอันร่ำรวยไปต่างจังหวัดเสมอ ๆ ด้วย
เรื่องค้าขายของแก วันนั้นคุณเวกแกขึ้นรถไฟขบวนปากน้ำโพ - กรุงเทพฯ กระว่า
จะถึงกรุงเทพฯ เวลาบ่ายห้าโมงกว่า ๆ วันนั้นรถไฟคนแน่น คุณเวกแกก็นั่งเบียดคน
มาอย่างไม่มีเต็มใจนัก เพราะหัดที่มีผู้หญิงสาว ๆ หน้าตาดีนั่งที่นั่นเดียวกันติดกับ
คุณเวกมากคนหนึ่ง การเบียดเสียดกันจึงเบาความเดือดร้อนลงไปหน่อย¹

ในเรื่อง คิลปินเอก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายถึงนายแก้วอันเย่แก่
ไว้ว่า

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

นายแก้วนแกเป็นดาราทาพยนตร์ที่มีชื่อเสียง แกเริ่มอาชีพทางศิลปินของแกด้วยการรับจ้างเขาเล่นยี่เกอุกบทตามวัดแต่เมื่อยังหนุ่ม ๆ แต่จะเป็นเพราะหน้าตาแกไม่สมจะเป็นพระเอกได้หรืออย่างไรก็ตาม เล่นยี่เกที่ไร นายแก้วนก็ถูกอุปโลกน์ให้เป็นตัวผู้ร้าย ตัวโจร หรือตัวดาวร้ายทุกที

ทั้งที่นิสัยใจคोनายแก้วนที่แท้จริง ก็มีได้เป็นเช่นนั้น แต่เป็นไปในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ แกเป็นคนมีนิสัยไม่ชั่วแต่จะไม่เอาเรื่องเอาราวกับใครเท่านั้น แต่ถ้าใครเอาเรื่องเอาราวกับแก แกก็วิ่งหนีไปเลยทีเดียว ถึงนิสัยแกจะเป็นดังกล่าวนมาแล้วก็ตาม นายแก้วนก็ยังสามารถแสดงบทบาทตัววายร้าย ตัวมหาโจรหรือแสดงท่าทีของดาวร้ายหัว ๆ ไปได้อย่างสนิทสนมแนบเนียนถึงใจคนดูเป็นอย่างยิ่ง บางครั้งเคยถึงกับทำให้เด็ก ๆ ที่มานั่งดูอยู่ร้องไห้จ้าขึ้นมาในขณะที่แกกำลังแสดงอยู่ก็มี การแสดงที่ได้ผลทางคนดูบ่อย ๆ ครั้งนั้น ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงจิตใจของนายแก้วน ทำให้แกเห็นว่าตัวแกเองนั้นเป็นมหาโจร หรือเป็นตัววายร้ายจริง ๆ ขึ้นทุกวัน¹

จากเรื่อง บ้านแสนขาด นั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายแนะนำให้อ่านได้รู้จักกับหมอบุญส่ง นักนิมโพรศาเป็นผู้ปฏิเสธรว่า ตนไม่ได้เป็น "หมอบุญส่ง" ว่า

ผมเป็นคนมีกรรมที่ลืตคนหนึ่ง เพราะผมชื่อบุญส่ง และเมื่ออาชีพเป็นหมอ ใคร ๆ ก็เรียกผมว่าหมอบุญส่ง เป็นธรรมดา และถึงแม้ว่านามสกุลจะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่เลขะกุล แต่คนที่ได้ยินว่าผมชื่อหมอบุญส่ง ก็ต้องนึกว่าผมเป็นนักนิมโพร และรู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งลัษาราสัตว์ทุกคนไป พอผมแก้ตัวว่า "เปล่า ผมไม่ใช่หมอบุญส่ง " คนก็มักจะมองหน้าผมแล้วก็ดีหน้าขบกล ฝ่ายผมเมื่อได้ยินคำแก้ตัวของตัวเองก็เห็นว่าตัวเป็นบ้าเสียสติทุกทีไป เพราะผมก็เป็นหมอบุญส่ง แต่ไม่ใช่

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ศิลปินเอก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"หมอนุญสง" เรื่องมันเป็นอย่างนี้แหละครับ เวลาคนพูดกันนั้นก็โอ้อวดประกาศไ้มได้
เสียด้วย ผมจึงต้องรับกรรมมาเรื่อย ๆ¹

และจากเรื่อง กบกายสิทธิ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายถึงนางสาว
วิไลวรรณ ตัวละครเอกของเรื่องไว้อย่างน่าฟัง ช่วยให้ผู้อ่านกระหายใคร่ติดตามพฤติกรรม
ของตัวละครต่อไป ว่า

คืนวันนั้นถึงงานเต้นรำที่สวนอัมพร เพื่อนฝูงหลายคนชวนหนูวิไลวรรณให้ไปเที่ยว
เต้นรำ หนูวิไลวรรณอยากไปจึงตกลงรับปากกับเพื่อน ๆ ไว้เรียบร้อยให้มารับ
หลังจากนั้นหนูวิไลวรรณก็ไปขออนุญาตจาก คุณพ่อ คุณแม่ ตามธรรมเนียมเด็กที่ดี
ทั้งหลาย

เมื่อคุณพ่อ คุณแม่ ได้อนุญาตตามธรรมเนียมคุณพ่อ คุณแม่ที่ดีทั้งหลายแล้ว หนู
วิไลวรรณก็เข้าห้อง คว้าเอาครีมจากกระปุกใหญ่มาทาหน้า พอทาทั่วแล้วก็เอา
กระดาษบาง ๆ เช็ดออก แล้วก็ทาอีก แล้วก็เช็ดออกอีก...

หนูวิไลวรรณ หายเข้าห้องไปแต่งตัวตั้งแต่บ่ายสามโมง แต่งตัวเสร็จ โผล่
กลับออกมาอีกทีก็สองทุ่มครึ่ง เพื่อนฝูงมารับพอดี²

ส่วนการเปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงตัวละครเทียมคนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช มีอยู่ 2 เรื่อง ดังกล่าวแล้ว ลักษณะการบรรยายเปิดเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ให้ความสำคัญ
ในการกล่าวถึงตัวละครทั้งสองในฐานะเป็นตัวเอกของเรื่อง เสมือนเป็นตัวละครที่เป็นคน ดังนี้

จากเรื่อง มอม ผู้เขียนกล่าวว่า เป็นเรื่องสั้นที่รักที่สุดที่นำมาลงไว้ใน
"เพื่อนนอน" นั้น บรรยายถึง มอม ตัวเอกของเรื่องซึ่งเป็นลูกชื่อนว่า

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแซนชาติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 133

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "กบกายสิทธิ์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 194

ตั้งแต่เมื่อมันสิ้นชาติขึ้นดูโลกในเบื้องต้นแรก โลกนี้มีชายคนหนึ่งและแม่อีกคนหนึ่ง
มอมเป็นลูกโหม เกิดใต้ถุนบ้านไม้สองชั้นหลังเล็ก ๆ แถวมักกะสัน มอมรู้ว่าพ่อ
ของมันเป็นหมาพันธุ์อัลเซเชียน อยู่ตึกใหญ่ถนนเพชรบุรี เจ้าของเลี้ยงจนมันหนักหนา
แต่แม่ของมันเป็นหมาไทยตลาดประตูน้า

ที่มอมปฏิสนธิขึ้นมาได้ก็เพราะอุบัติเหตุ เจ้าของพ่อของมันเผลอ ปล่อยให้
หลุดออกจากบ้านได้ชั่วคราว ทั้งหมัดมอมไม่สนใจ มันรู้แต่ว่าภายในใต้ถุนบ้านนั้น
มีแม่สำหรับดูตมเวลาหัว ซึ่งมันก็หัวบ่อย ๆ และเอาไว้นอนเปียกให้อุ่นเมื่อเวลา
มันหนาว พอมอมจำความได้มันก็รู้ว่ามันหลุดเข้ามาใต้ถุนบ้านนั้นบ่อย ๆ อีกคนหนึ่ง
มันรู้ดีกว่ามีคนนั้นมาอุ้มชูอุปถัมภ์มันเล่นเล่น¹

และในเรื่อง ต้นตระกูลไทย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายถึง
พระบรมฉัททันต์ ย่างเผือกคู่พระบารมีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไว้ว่า

ถ้าใครไปเรียกคุณพระแก้วว่า พระบรมฉัททันต์ แก่ก็คงไม่รู้ว่า คนคนนั้นเรียกแก
แต่ถ้าใครไปเรียกแกว่า "คุณพระ" เฉย ๆ แกก็จะยกวงขึ้นจบแล้วร้องยานรับด้วย
เสียงอันดัง เพราะความเคยเรียกแกว่า "คุณพระ" มาตั้งแต่แกยังหนุ่มฉกรรจ์ จนบัดนี้
อายุได้หัวสีบเศษ แกก็ลืมนึกเอาไว้ว่า ตัวแกนั้นชื่อว่า "คุณพระ" และหากใครเรียก
"คุณพระ" แกก็ยานรับทุกทีไป

ด้วยเหตุนี้จึงรู้กันทั่วไปว่า ในจำนวนพระยาช้างเผือก ทั้งเจ็ดเชือกที่ยืนโรง
คู่พระบารมีสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นเจ้าแห่งพระนครศรีอยุธยา นั้น พระยาช้างต้น
ชื่อ พระบรมฉัททันต์นั้นเป็นช้างที่ใหญ่ที่สุด เรียบร้อยที่สุด และรู้ภาษามากที่สุด
คุณพระรู้ตัวว่า ไม่เหมือนช้างอื่นมาตั้งแต่ตัวยังเล็ก ๆ เริ่มจำความได้²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 47

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

2.1.1.2 เปิดเรื่องโดยการบรรยาย หรือพรรณนาเหตุการณ์ ม.ร.ว.

ศีกฤทธิ์ ปราโมช ใช้ลักษณะการเปิดเรื่องแบบนี้ 5 เรื่อง คือ เรื่อง ฝันขุนนาง
 นักตำนานการเมือง นิทานแสนกวนเกาะร้างทางรัก หมาตัวรว และนรกที่ลวรรคสี่ม
 ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

จากเรื่อง ฝันขุนนาง เปิดเรื่องไว้ว่า

เครื่องบินตาโกต้าล่องเครื่องยนต์คู่ ๆ ล่าหนึ่งแล่นมาจากไหนไม่ทราบ ก่าส่ง
 ข้ามทะเลมาสู่เกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่งในอ่าวไทย ยิ่งใกล้เกาะนั้นเข้ามาเครื่องบิน
 นั้นก็ยิ่งลดต่ำลง และพอถึงกลางเกาะเครื่องบินนั้นก็ดีลังกาทีหนึ่ง แล้วก็เอาหัวปัก
 ลงกลางเกาะ เสียงไม้ไผ่หักโครมคราม อีกสักครู่หนึ่งก็มีเสียงระเบิดและเสียง
 ไฟลุกฮือ ๆ อยู่ในดงกลางเกาะ ครั้นแล้วทุกอย่างก็เงียบไปชั่วครู่¹

จากเรื่อง นักตำนานการเมือง เปิดเรื่องไว้ดังนี้

ยังเหลือเวลาอีกไม่กี่วันก็จะถึงวันเลือกตั้ง การโฆษณาหาเสียงกำลังดำเนิน
 ไปอย่างสุดซัด ข่าวดาตหัวหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ผาดโผนอย่างหาที่เปรียบได้ยาก
 นักการเมืองคนโน้นถูกด่า เพราะกล่าวร้ายรัฐบาล นักการเมืองคนนี้ถูก
 คณันฐานฐานสงสัยว่าจะเป็นกบฏ

คนที่อยู่ในตำแหน่งสูง เคยขึ้นแต่รถยนต์ก็ออกเดินทางมณฑลหาเสียง คนที่ไม่เคย
 ี่รถยนต์ก็กลับมีรถยนต์ เพื่อออกหาเสียงให้แก่เจ้าของรถ ผู้ใหญ่ต้องกระพุ่มมือ
 ไหว้เด็ก เด็กคอยยกมือรับไหว้ผู้ใหญ่ ธนบัตรปลิวว่อนเหมือนใบไม้ นักการเมือง
 ก่าส่งลุ่มก ประชาชนตื่นเต้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งยอมเป็นทุกอย่างแม้แต่สุนัข
 ขอสำคัญขอให้ได้รับเลือกเป็นผู้แทน²

¹ ม.ร.ว. ศีกฤทธิ์ ปราโมช "ฝันขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นศีกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 29

² ม.ร.ว. ศีกฤทธิ์ ปราโมช "นักตำนานการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นศีกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 9

ในเรื่อง หมาตัวราว เปิดเรื่องโดยบรรยายถึงเข้าวันหนึ่งมีเหตุการณ์
เกิดขึ้นที่จังหวัดพิษณุบุรี โดยสมมุติวัน เดือน ปี ชวนให้เชื่อถือว่าเป็นเรื่องจริง คือ

เมื่อเข้าวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2500 มีศพชายคนหนึ่งนอนอยู่หน้าศาลา
กลางจังหวัดพิษณุบุรี ชายคนนั้นมีไข้จนแปลกหน้ามาจากไหน เป็นคนอยู่ที่อำเภอ
เมือง จังหวัดพิษณุบุรี มาแต่ก่อนแต่ออก ใคร ๆ ก็รู้จัก ใครที่แลดูศพนั้นปราดเดียว
ก็ต้องรู้ว่า ชายคนนั้นตายเพราะอดอาหาร เพราะศพนั้นมีแต่หนังหุ้มกระดูก ท้องป่อง
ตานั้นก็แฉะและตึงกลวง เหล่านี้เป็นอาการของผู้ที่อดข้าวตาย

แต่เพราะเหตุที่จังหวัดพิษณุบุรีตั้งอยู่ในประเทศไทย อันเป็นเมืองที่มีชื่อว่า
เป็นอู่ข้าวอู่น้ำข้าวเหลือกินเหลือใช้ ทุกปีไม่มีใครอดตาย ใครอดตายก็ขัดคำสั่ง
รัฐบาล จึงไม่มีใครยอมรับว่าชายคนนั้นอดข้าวตาย¹

ส่วนเรื่อง นิทานแสนกวนเกาะร้างทางรัก นั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
เปิดเรื่องไว้ดังนี้

หลังจากเรือ "โต๊สลุทธ" ะวางขับน้ำ 5,000 ตัน ได้เดินทางกลับจาก
ต่างประเทศ เมื่อได้ส่งมอบสินค้า อันมีข้าว ถิ่นและฝิ่น ถิ่นเป็นอันมากแล้ว
เรือ "โต๊สลุทธ" ก็มาประสบลมได้พุ่งขึ้นนอกอ่าวไทยในขณะที่เดินทางกลับและ
อัปปางลง

ในจำนวนคนในเรือ 60 กว่าคน ซึ่งเป็นผู้โดยสารบ้าง ลูกเรือบ้าง คงมีผู้
รอดชีวิตเหลืออยู่เพียง 6 คนเท่านั้น คือ หนึ่ง หลวงคลองนาวา กับต้นเรืออายุ
40 เศษ รูปร่างสูงใหญ่มีชื่อว่า หลวงคลองได้จมหายไปกับเรือของตนตามแบบกับต้น
เรือที่ดีทั้งหลาย แต่แล้วกลับโผล่ขึ้นมาอีก ด้วยเหตุผลกลใดไม่ปรากฏ สอง พลโท
พระยาอนุสรณ์พลาลัตร์ อายุ 60 ปี นายทหารเก่า กบฏหลายรุ่นจนจำวันเดือนปีไม่ได้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตัวราว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

อดีตนักโทษการเมือง แล้วกลับได้ดีเพราะนิรโทษกรรมและอโหสิกรรม ซึ่งแจกจ่าย
กันจนวายไปจนไม่รู้ว่าเป็นใคร ล่าม...¹

ส่วนในเรื่อง นรกที่สวรรค์ นั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเรื่อง
ด้วยการบรรยายเหตุการณ์ในเมืองยะรูชา เล่ม ว่า

ในกรุงยะรูชา เล่มนั้น ถ้าใครผิดโทษถึงตายก็ต้องนำไปตรึงไม้กางเขน
ที่ภูเขาโหละโหลา แปลว่า เขากะโหลกศีรษะ ภูเขานั้นก็กลาดเกลื่อนไปด้วยไม้
กางเขนทั้งเก่าและใหม่ และเต็มไปด้วยกระดูกศพที่ไม่มีญาติมาเก็บเอาไปตาม
ปกติชาวยะรูชา เล่ม ไม่ค่อยสนใจการตรึงไม้กางเขนคนที่มากนัก เพราะเป็น
ของที่มีอยู่บ่อย ๆ แต่วันนี้เขาพากันสนใจเป็นพิเศษ บนภูเขานั้นก็เต็มไปด้วยศพ
ผู้คน บางกลุ่มก็เป็นทหารโรมัน แต่งตัวใส่เกราะถืออาวุธ... วันนี้เป็นพิเศษ
ไม่เหมือนกับวันก่อน ๆ ผู้ที่ถูกตรึงไม้กางเขนนั่นเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ที่ชื่อว่า เยซู
มาจากเมือง นาซาเร็ธ²

2.1.1.3 เปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนาจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช เปิดเรื่องในลักษณะดังกล่าวนี้เพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง เรื่องผี

วัดนั้นเป็นวัดโบราณตั้งอยู่ใต้บางปะอินลงมาหน่อยหนึ่ง หากใครเดินทาง
ขึ้นล่องจากกรุงเทพฯ ถึงอยุธยาโดยทางน้ำก็อาจไม่สังเกตเห็นวัดนี้ เพราะวัดนี้
ตั้งอยู่ข้างใน ต้องเข้าคลองแยกจากลำน้ำเข้าไปจึงจะถึง วัดถูกเป็นวัดโบราณ
มาก จนไม่มีใครรู้ว่าสร้างมาแต่เมื่อไร คนเฒ่าคนแก่ในละแวกบ้านนั้นหลายยุค
หลายสมัยก็จำได้แต่ว่า เมื่อตนเกิดมานั้น วัดถูกเป็นวัดโบราณเสียแล้ว

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เกาะร้างทางรัก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 131

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกที่สวรรค์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 160

ความจริงวัดฤๅมิได้ชื่อว่าวัดฤๅ ชื่อจริงของวัดเท่าที่ปรากฏอยู่บนกระดาน
เก่า ๆ ที่ปักอยู่ใกล้ ๆ ศาลาทำนายนั่นบอกแก่คนที่สัญจรไปมาในคลองให้รู้ว่าวัดนั้น
ชื่อ "วัดมิ่งมงคลาราม" ... เหตุที่ชาวบ้านพากันเรียกว่า วัดฤๅ ก็เพราะในวัด นั้น
มีสิ่งก่อสร้างเก่าแก่อันหนึ่ง ตั้งอยู่เบื้องหลังโบสถ์ออกไปริมป่าช้า สิ่งก่อสร้าง
นั้นเป็นปราสาทเตี้ย ๆ ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมก่อไว้แข็งแรง... และบนนั้นมีฤๅก่อด้วย
อิฐโอบกุ่มเป็นกำแพงกับสามด้าน มีประตูเข้าทางด้านหน้าเป็นประตูเล็ก ๆ แต่
ประตูเตี้ย¹

2.1.1.4 เปิดเรื่องโดยการบรรยายคล้ายกับการเล่านิทาน การเปิด
เรื่องในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นกลวิธีเปิดเรื่องที่น่าสนใจอย่างหนึ่งที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
ใช้เปิดเรื่องซึ่งมีลักษณะการเล่าเลียนแบบนิทานอีสป หรือนิทานเก่า ๆ ที่เล่าสืบ ๆ กันมา
แต่เนื้อเรื่องได้ประพันธ์ขึ้นใหม่ การเปิดเรื่องแบบนี้มีอยู่ 3 เรื่อง คือ เรื่อง อีปลาล่ามมิต
ฟางเส้นสุดท้าย และเรื่อง แผ่นดินมหัศจรรย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

ในเรื่อง อีปลาล่ามมิต นั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเรื่องเลียนแบบ
นิทานอีสป แต่เปลี่ยนแปลงภาษา สำนวนตลอดจนเนื้อเรื่อง ไว้ดังนี้

สมัยหนึ่งยังมีกบสองตัว อาศัยอยู่ในบ่อน้อยบ่อหนึ่ง ตัวหนึ่งนั้นเป็นกบพ่อ อีก
ตัวหนึ่งเป็นกบลูก ส่วนกบแม่ของกบลูกนั้น เมื่อมีลูกก็ให้กระเสาะกระแสะและไม่สบาย
จึงลอบชิงทุนฟูลโบรตได้ไปเรียนต่อที่ประเทศอเมริกา...

ในบ่อนั้น มีปลาเข้มอยู่ประมาณสิบตัว ปลาหัวล่องสามตัว ปลากริมอีกสี่ห้าตัว
... ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พ่อกบจึงเป็นสัตว์ที่ใหญ่ที่สุด แข็งแรงที่สุด และ
มีอายุยืนที่สุดในสายตาของลูกกบ เมื่อลูกกบยังมีหางและว่ายน้ำอย่างปลา ลูกกบ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องผี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

ก็นับถือเท่อกบว่าเป็นพระเจ้า แต่พอหางหลุดและขาออกยื่นจากหน้าได้ และได้รู้สึก
เห็นอะไร ๆ มากขึ้น ลูกกบก็ยิ่งเพิ่มความนับถือพ่อกบนั่นมากขึ้น...¹

ในเรื่อง แผ่นดินมหัศจรรย์ ผู้เขียนได้เปิดเรื่องไว้ดังนี้

ครั้งหนึ่งนานหนักรามาแล้ว สมัยพระเจ้าพรหมทัต ปังครองกรุงพาราณสี
ยังมีเศรษฐีผู้หนึ่ง มีทรัพย์สมบัติถ่องการมากมาย นับได้หลายพันโกฏิ เศรษฐีผู้นั้น
มีบุตรชายอยู่ 3 คน มีสติปัญญาวิชาความรู้ทัดเทียมกัน

ครั้นเศรษฐีผู้นั้นมาคิดว่าตนก็แก่ชรา ควรจะมอบสมบัติให้แก่บุตรคนใดคนหนึ่ง
ครอบครอง สมบัติจะได้ไม่แตกสลาย วงศ์ตระกูลของตนจะได้รุ่งเรืองต่อไป
เผื่อครุ่นคิดอยู่ช้านานก็หาคิดตกไม่ ว่าควรจะมอบสมบัติให้แก่ผู้ใดดี อยู่มาวันหนึ่ง
เศรษฐีนั้นนึกถึงอุบายจะทดลองสติปัญญาของบุตรทั้งสามนั้นได้ จึงเรียกบุตรทั้งสาม
เข้ามาต่อหน้า²

ในเรื่อง ฟางเส้นสุดท้าย เปิดเรื่องไว้ว่า

สมัยหนึ่งยังมีอุรุพงษ์หนึ่ง ซึ่งพ่อค้าสืบมาไข่บรรทุกฟางขนไปขายชาวบ้าน ซึ่ง
ต้องการฟางไว้ใช้ห่อของ หรือตัดทำถุงขาย

ฟางที่พ่อค้าใส่บนหลังอุรุแต่ละตัวละตัวนั้นมีน้ำหนักมาก ถึงขนาดที่ฝรั่งเขาว่า
ไว้ว่า ถ้าแม่เดิมฟางอีกเส้นหนึ่งลงไปบนหลังอุรุ หลังอุรุนั้นก็จะหัดและอุรุจะตาย
พ่อค้านั้นจึงระวังน้ำหนักฟางคอยอุให้น้ำหนักฟางบนหลังอุรุนั้น เป็นน้ำหนักมาก
ที่สุด แต่ไม่ถึงหลังหัก³

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "อิสปสามมิติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 175

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 107

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฟางเส้นสุดท้าย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 229

2.1.2 เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเรื่องในลักษณะนี้ 2 เรื่อง จากเรื่องสั้นจำนวน 23 เรื่อง คือเรื่อง ชาติหน้ามีจริงนะเออ กับเรื่อง มาฆวิการ่าลึกชาติ

ในเรื่อง ชาติหน้ามีจริงนะเออนั้น ผู้ประพันธ์เปิดเรื่องด้วยประโยคว่า "ผมเสีบคราวนี้ไม่รอดแน่"¹ ซึ่งเป็นคำพูดของ โองการผู้กำลังป่วยด้วยโรควัณโรคระยะร้ายแรง และกำลังจะสิ้นชีวิต ต่อจากนั้นจึงบรรยายถึงสภาพของโองการที่สร้างภาพพจน์แก่ผู้อ่านว่าเป็นชายหนุ่มอายุ 19 ปี น้อยชายของวิสาขา แล้วจึงต่อเรื่องด้วยบทสนทนา ดังนี้

"ผมเสีบคราวนี้ไม่รอดแน่" โองการ ผู้ซึ่งนอนเสีบอยู่ที่โรงพยาบาลโรคปอด บอกกับพี่สาวชื่อ วิสาขา ที่มานั่งเฝ้าไข้อยู่ข้างเตียง

โองการอายุเพียงสิบเก้า แต่ความพ่ายแพ้แก่วัณโรคที่เขาเป็นมาสองปี ทำให้เขาผอมแห้ง มีแต่หนังหุ้มกระดูก หัวกระดูกของเขาเริ่มจะโผล่ออกมาให้เห็น ทั้งที่เขายังมีชีวิตอยู่...

วิสาขามองดูน้องชายคนเดียวของเธอแล้วก็ต้องก้มหน้าเอาไว้มือกำสั๊กทั้งหมดในตัวเอง ขณะเดียวกันก็บังคับเสียงไม่ให้สั่น

"โองเอออะไรมาพูด ? เป็นโรคอย่างนี้ ใคร ๆ เขาก็หายทั้งนั้น ท้าใจดี ๆ ไว้รักษาเมื่อรักษาตัวให้หาย โองยังมีชีวิตที่จะต้องก้าวหน้าออกไปอีกไกลมาก..."²

และในเรื่อง มาฆวิการ่าลึกชาติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มเรื่องนี้ด้วยบทสนทนาของตัวละครสองตัว คือ วิกรานต์ และมาฆวิกา ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ชาติหน้ามีจริงนะเออ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 207 - 208

"มาฉวีคามองไปทางโน้นหน่อยซิ " สันพูดขึ้น พลังกุ่มมือมาฉวีภาไว้

"โน่นอย่างไร... บันไดนาคนั้นพระบาท... มาฉวีภาดูสิ พระท่านกำลังขึ้น
นมัสการพระพุทธบาทเวลากลางคืน แสงไฟสับแสงสรวรช่างน่าสยใจอะไรเช่นนั้น ?"

มาฉวีภากระเียบตัวเข้ามาใกล้บันไดอีกนิดหนึ่ง จนหัวไหล่ของเธอกระทบกับหัวไหล่
ของสัน... ทำให้สันอบอุ่นไปทั่วสรรพางค์กาย

"จริงสิ วิกรานต์" มาฉวีภากล่าวขึ้นเบา ๆ "ช่างน่าดูช่างน่าสยใจอะไรเช่นนั้น "
เธอนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็พูดเบา ๆ ต่อไปว่า

"สันไม่นึกเลย วิกรานต์ ว่าพระบาทจะมีภาพที่งามประจักษ์ใจถึงเพียงนี้ ถ้า
วิกรานต์ไม่ชวนฉันมา ไม่พาฉันมาที่นี่ สันก็คงจะไม่ได้เห็น วิกรานต์น่ารักอย่างนี้เสมอ"¹

2.1.3 การเปิดเรื่องโดยใช้นาฏการ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเรื่อง
ลักษณะนี้เพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง หยดหนึ่งของทะเล โดยเปิดเรื่องไว้ดังนี้

พลยกบุหรีที่เพิ่งจุดขึ้นลู่ ธูปหรีแล้วค่อย ๆ ปลอยควันออกจากปอดช้า ๆ นอน
หงายอุกฉันทที่กำลังลอยขึ้นสู่เพดานห้องนอนในโรงแรม เขาเหยียดตัวออกตรงเพื่อ
ตัดกล้ามเนื้อแถวเข่าและที่ขาให้หาย ตึงเครียดหลับตาดึง ๆ อยู่ครู่หนึ่ง

"บุหรีนี่มันแปลก"

ลำวิตรเฝยอหงตาดขึ้นช้าเลื่องมองเขา แล้วดึงโล่งที่กองอยู่ข้างตัวมากลุมตัว
ไว้ตั้งแต่อกจนถึงน่อง²

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มาฉวีภาว่าลึกซึ้ง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 217 - 219

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หยดหนึ่งของทะเล" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 234

2.1.4 การเปิดเรื่องโดยวิธีอื่น ๆ เป็นการเปิดเรื่องซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้กลวิธีในการเปิดเรื่องแตกต่างออกไปจาก 3 วิธีดังกล่าวแล้ว ลักษณะการเปิดเรื่องแบบนี้เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดความสนใจใคร่รู้เรื่องให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านเป็นอย่างมาก คือ

2.1.4.1 การเปิดเรื่องในลักษณะคล้ายกับการบอกเล่าหรือสนทนากับผู้อ่าน ถึงสาเหตุที่เขียนเรื่องสั้นเรื่องนั้น ๆ ขึ้น และบอกเล่ากับผู้อ่านถึงลักษณะของเรื่องที่จะได้อ่าน การเปิดเรื่องลักษณะนี้มี 3 เรื่อง คือเรื่อง หน้าตานักการเมือง ราชสีห์กับหนู และเรื่องสั้น ลัมย์หิน

จากเรื่อง หน้าตานักการเมือง เปิดเรื่องโดยสนทนากับผู้อ่านให้ทราบถึงลักษณะของเรื่องที่จะอ่านต่อไปนั้นเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น จะถือเป็นจริงเป็นจังไม่ได้ โดยเปิดเรื่องไว้ว่า "เรื่องนี้เป็นนวนิยายสำหรับอ่านเล่นโดยแท้ เหตุการณ์และตัวบุคคลในเรื่องนี้ ล้มเหลวขึ้นทั้งสิ้น ถ้าใครหาว่าเป็นจริงเป็นจัง ผู้แต่งจะฟ้อง"¹

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเรื่องนี้ว่า "นิทานเรื่องนี้มีสาเหตุมาจากฮิตาอะไรที่แกชือฮิตไป แต่งเรื่องให้หนูช่วยราชสีห์ให้พ้นจากบ่วงได้นั้นขึ้น หนูนั้นได้ยินนิทานฮิตไปเรื่องนั้นแล้วก็ขอบใจเสียใจกระไร คิดในใจว่าไม่วันใดก็วันหนึ่งตนจะต้องหาโอกาสช่วยราชสีห์ให้พ้นจากบ่วงได้"²

และจากเรื่อง เรื่องสั้นลัมย์หิน เปิดเรื่องว่า

เรื่องนี้ผมเขียนแทนครอบครัว ไชยวงศ์ มะครับ ที่แรกนั้นผู้จัดการทำหนังสือนี้มาขอ เรื่องว่าจะพิมพ์กันไว้อ่านกลางทาง เมื่อนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปเที่ยวเมืองเขมร ผมก็บอกว่า "เอ๊ะ ก็ผมจะไปทัศนศึกษาเมืองนอก

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หน้าตานักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 9

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ราชสีห์กับหนู" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 37

กะเขม้งในเวลาล่องวันดีแล้วนี่นา ผมจะไปมีเวลาไปเขียนให้สุดได้ทั้งใจ" คุณคนนั้น ก็บอกว่า "เห็นใจอาจารย์ครับ ถ้ายังงั้นไม่ต้องก็ได้" เขาก็โล่งใจ ส่วนคนที่มาขอ เรื่องก็เลยไปโต๊ะครูบซึ่งอยู่ใกล้กับโต๊ะผม ไปเจรจากระเบิดกระพริบกันอยู่พักใหญ่ แล้วก็กลับไป

ความจริงวันที่ผมออกตัวไป โดยอ้างเอาการทัศนศึกษาเป็นเหตุนั้น ยังอยู่ห่าง จากวันที่ผมออกเดินทางอีกตั้งเดือน...¹

2.1.4.2 การเปิดเรื่องโดยการบรรยายความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร การเปิดเรื่องลักษณะนี้แตกต่างจากการเปิดเรื่องด้วยการบรรยายหรือพรรณนาโดยทั่วไป กล่าวคือความรู้สึกนึกคิดของตัวละครนั้นได้รับการถ่ายทอดมาสู่ผู้อ่านด้วยการรำพึงเกี่ยวกับ ความในใจของตัวละครซึ่งมีลักษณะคล้ายกับบทสนทนา การเปิดเรื่องลักษณะนี้ปรากฏในเรื่อง ฆาตกรรมจากกันครัว ดังนี้

"ผมเรานี่แปลก" พันตำรวจโทหลวงกำสัดใจร้อย ผู้กำกับการตำรวจจังหวัด รัตนบุรีนึกในใจในขณะที่ก้าวขึ้นบันไดเรือนของคุณนายอรุณ เศรษฐีมีชื่อเสียงของ จังหวัดนั้น "บางทีหน้าตาดี ๆ เงินทองก็มีพอกินพอใช้ ไม่น่าจะเป็นผู้ร้ายใจอำมหิต ก็เป็นไปได้"²

2.1.4.3 การเปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงพฤติกรรมของตัวละคร แต่ เป็นลักษณะการเปิดเรื่องที่แตกต่างจากการเปิดเรื่องโดยการบรรยายธรรมดา คือ ให้ ตัวละครในเรื่องเป็นผู้อ่านออกเสียงเลียนแบบจากนิทาน คือ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นล่องวันดี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 13

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันครัว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 181

โอ โอ โอ ... อา อา อา เจ้ายักษ์ใหญ่หัวเราะ เมื่อเห็นเจ้าชาย
ชกดาบกายสิทธิ์ออกจากถ้ำแล้วเดินตรงเข้ามาที่ตัวมัน มันร้องขึ้นด้วยเสียงอันกึกก้อง
"เจ้ามนุษย์น้อย เจ้าจะสู้กับข้าหรือ..." ป้าพรเงยหน้าขึ้นจากหนังสือสำหรับเด็ก
แล้วขยับแว่นให้เข้าที่ เพราะป้าพรสายตาสั้นมาก หากถอดแว่นออกหรือแว่นเคลื่อนไป
ไม่อยู่ในที่ ป้าพรก็มองอะไรไม่ค่อยชัด บางทีก็ไม่เห็นเอาเลย¹

2.1.4.4 การเปิดเรื่องลักษณะคล้ายกับการเปิดเรื่องด้วยรูปแบบของ
จดหมาย คือ กำหนดให้ตัวละครตัวหนึ่งทราบ โดยที่ตัวละครซึ่งเป็นผู้ส่งไม่ปรากฏบทบาทในเรื่อง
คล้ายกับการเขียนจดหมาย ดังนี้

อีกรวยเอ๊ย เอ็งมันไม่มีบุญตา ผู้แทนเขาชวนให้เข้าไปเที่ยวบางกอก เอ็งก็
ไม่ไป มีแต่ห่วงลูกเสียบ้าง ห่วงควายเสียบ้าง หมักเข้าเอ็งก็แก้ตัวว่าไม่มีกระโปรง
จะนุ่ง นุ่งกระโปรงแล้วใส่เกือกก็กลัวว่ามันจะกัด เอ็งมันต้องดูอย่างข้าฮะ พ่อผู้แทน
ท่านชวนจับข้าที่รับปากจับที่เดียว... เอาเถอะไหน ๆ เอ็งก็ไม่ได้ไปแล้ว ข้าจะ
เล่าให้ฟัง วันที่ผู้แทนท่านนัดให้ไปขึ้นรถไฟ ข้าก็ไปตามนัด...²

2.2 การดำเนินเรื่อง คือ ช่วงที่สืบเนื่องมาจากตอนเปิดเรื่อง เป็นช่วงที่ช่วยให้
ผู้อ่านได้ทราบความคลี่คลายขยายเรื่อง เพื่อดำเนินไปสู่จุดที่ผู้ประพันธ์ต้องการ ในช่วง
ดังกล่าวนี้ผู้ประพันธ์จะต้องดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องโดยวิธีเสนอลักษณะสำคัญ
3 ประการ คือ สร้างความขัดแย้ง เสนออุปสรรค การตั้งรณต่อสู้

¹ บ.ร.ว. กีกฤทธิ ปราโมช "คนรู้" ใน รวมเรื่องสั้นกีกฤทธิ ปราโมช หน้า 69

² บ.ร.ว. กีกฤทธิ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นกีกฤทธิ ปราโมช

ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง อุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่ตัวละคร อันเป็นผลให้ตัวละครนั้นไม่บรรลุผลที่ตนปรารถนา มีความสำคัญในการกำหนดโครงเรื่อง เพราะว่าแม้ว่าจะวางแผนเรื่องให้ดำเนินไปแล้วก็ตาม แต่ตัวละครจะประกอบพฤติกรรมใดขึ้นอยู่กับความขัดแย้งอีกทีหนึ่ง¹

ทูลาบ นัลลิกะมาลี² แบ่งความขัดแย้งที่ผู้ประพันธ์สามารถสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างความสนใจผู้อ่านออกเป็น 4 ประการ คือ

1. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Man against man)
2. ความขัดแย้งกับตัวเอง (Man against himself) เช่น การต่อสู้กับ

ความรู้สึกภายใน

3. ความขัดแย้งที่เกิดจากสาเหตุภายนอก (Man against an outside force) เช่น การต่อสู้กับธรรมชาติ สังคม สัตว์ รวมไปถึงพระเจ้า คำสั่ง หรือชะตากรรมของตนเอง

4. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเห็นไม่ตรงกัน (Idea against Idea)

ส่วน ลูวณีย์ จงตระกูล³ กล่าวว่า ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง การต่อสู้ (Struggle) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างตัวเอกกับฝ่ายปรปักษ์ ตัวเอกกับชะตากรรม หรือสิ่งแวดล้อม หรือเป็นการต่อสู้ภายในจิตใจตัวละครเอง รวมทั้งการต่อสู้กับระบบค่านิยมในสังคม และแบ่งความขัดแย้งออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ คือ

1. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Man against Man) เช่น ในเรื่องพระอภัยมณี มังกลาต่อสู้กับพระอภัยมณีผู้เป็นพ่อ หรือในเรื่องสิงหนกรภพ คงคาประโลย เป็นขบถต่อท้าวอินธุมาลี เกิดการต่อสู้กันขึ้น

¹ วิกิพี เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกา หน้า 45

² ทูลาบ นัลลิกะมาลี วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 91

³ ลูวณีย์ จงตระกูล "ลักษณะความขัดแย้งในสื่อโทรทัศน์" มนุษยศาสตร์ปริทัศน์

2. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ชะตากรรม หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ (Man against Supernature) เช่น ในเรื่องพระลอ พระลอพยายามต่อสู้กับอำนาจไสยศาสตร์ของปู่เจ้าลมหิงหาราย

3. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับภัยธรรมชาติต่าง ๆ (Man against Nature) เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม จะพบมากในนวนิยายวิทยาศาสตร์

4. ความขัดแย้งของบุคคลต่อสังคม (Man against Social) เช่น การต่อสู้กับความยากจน การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์ การขัดแย้งกับระบบค่านิยม ในเรื่องพระอภัยมณี พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณธิดาไปเรียนวิชาที่ขัดต่อค่านิยมในสังคม จึงถูกทำลู่ที่คัมภีร์ออกจากเมือง

5. ความขัดแย้งภายในตัวละครเอง (Man against Himself) เช่น ในเรื่องพระลอ พระเพื่อนพระแพงปรารถนาจะได้พระลอเป็นคู่ครอง แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความอวยเกรงถูกติฉิน ดังนั้นจึงเกิดความขัดแย้งในใจของตัวละครทั้งสองระหว่างอารมณ์ปรารถนากับความรู้สึกผิดชอบชั่วดี

การสร้างปัญหาโดยสร้างความขัดแย้งของตัวละครต่อสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว บางครั้งนักเขียนไม่สามารถที่จะหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ฉะนั้นการสร้างโครงเรื่องบางครั้งนักเขียนอาจจะต้องใช้เหตุบังเอิญ (Co-incident) เพื่อแก้ปัญหาที่ผูกไว้

จากการศึกษาเรื่องการสร้างความขัดแย้งในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทำให้ทราบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมแต่งโดยใช้ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มากที่สุด คือ จำนวน 13 เรื่อง รองลงมาเป็นการสร้างความขัดแย้งภายในตัวละครเอง จำนวน 6 เรื่อง และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม จำนวน 3 เรื่อง ส่วนเรื่อง บ้านแสนยาต นั้นเป็นการสร้างความขัดแย้งหลายประการรวมกัน

2.2.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้ความขัดแย้งประเภทนี้ในเรื่องสั้นจำนวน 13 เรื่อง คือ นิ้งขุนนาง เรื่องสั้นสมัยหิน มอมคนรู้ บ้านนอกเข้ากรุง เทวดาร่วง เกาะร้างทางรัก ฆาตกรรมจากกันศวี ขาดินหน้าผาจริงนะเออ มาฆะวิการ่าลึกชาติ ฟางเส้นลัดท้าย และหยดหนึ่งของทะเล

จากเรื่อง นิ้งขุนนาง เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือ แบ่งตัวละครออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งนั้นคือข้าราชการสองคนขึ้นพิเค่งคนหนึ่งกับขึ้นเอกอีกคนหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งคือ ราษฎรสองคนที่เป็ช่าวประมงและเรือถูกพายุแตกต้องไปติดอยู่บนเกาะ เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความเอาะดีเอาเปรียบของข้าราชการทั้งสองในการอ้างเอาอำนาจหน้าที่และความไม่รู้ของราษฎรทั้งสองเป็นเครื่องมือในการหลอกใช้แรงงานของราษฎรทั้งสองในการสร้างที่พัก หนอาหารและบูรณะเกาะที่เครื่องบินตกลงไปนั้น และตอนที่จะเดินทางออกจากเกาะกลับสู่กรุงเทพฯ ข้าราชการขึ้นพิเค่งก็บัญชาให้ข้าราชการขึ้นเอกไปเกณฑ์แรงงานราษฎรทั้งสองมาตัดไม้ไผ่ผูกเป็นแพต่างเรือเพื่อใช้โดยสาร และเมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ สิ่งที่ข้าราชการขึ้นพิเค่งตอบแทนราษฎรทั้งสองที่เขาหลอกใช้แรงงานตลอดระยะสามปีติดอยู่บนเกาะก็คือเหล้าขาวเลว ๆ เพียงคนละแก้วเท่านั้น พร้อมกับสั่งสาวใช้ให้บอกว่าให้กลับบ้านได้เพราะหมดธุระแล้ว

จากเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหิน แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ นั่นคือ นายช่างใหญ่เกิดความไม่สบายใจที่โยยละลาไม่มีมือแพกไปจากช่างสลักหินคนอื่น ๆ เพราะโยยละลานั้นลัษัคนรูปราสลีออกมาได้ราวกับมีชีวิตจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความละเอียดอ่อนและความเข้าใจที่จะใส่ชีวิตลงไปในงานฝีมือ การที่จะปล่อยให้โยยละลาลัษัคนอยู่ปะปนกับช่างสลักคนอื่น ๆ ก็จะเป็นที่รังเกียจกับช่างคนอื่น จึงสั่งเขาเข้าไปสลักอยู่ที่ตอนในของปราสาท

และอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่พระเจ้าสุริยวงวรมันทรงคาดหวังให้โยยละลาลังนางแบบที่เขาใช้เป็นแบบในการสลักรูปนางอัปสรไปให้พระองค์ภายในเจ็ดวัน ถ้าไม่สั่งให้ตามกำหนด ก็จะถูกประหารชีวิต ซึ่งเป็นเหตุให้โยยละลารู้สึกกลัวเป็นอย่างมาก แม้ว่าเขาจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีในระยะเจ็ดวันก่อนถึงกำหนดส่งนางแบบ

จากเรื่อง มอม แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กล่าวคือ นายของมอมต้องจากบ้านไปเพราะเกิดสงครามเอเชียบูรพา ความพลัดพรากของนายกับครอบครัวเป็นจุดที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้นายหญิงของมอมและหนูต้องถูกระเบิดตาย ด้วยไม่รู้จะอพยพหนีไปอาศัยอยู่ที่ไหนทั้งฐานะความเป็นอยู่ก็ขัดสน ไม่สามารถพึ่งพาอาศัยใครได้

ความขัดแย้งในเรื่อง มอม ปรากฏอีกตอนหนึ่งคือตอนที่นายกลับจากสงคราม เมื่อพบว่าบ้านถูกไฟไหม้ ถูกเมียตาย และมอมหายไป ทั้งฐานะของนายก็ถึงขั้นเดือดร้อนตัว จนกระทั่งต้องตัดสินใจลักขโมย และเมื่อลงมือครั้งแรกก็ได้พบกับมอม ความขัดแย้งในใจของ นายเกี่ยวกับการที่ต้องประพฤติดนเป็นคนลักขโมยจะเห็นได้จากคำพูดของนายที่บอกมอมว่า "พอกลับมาบ้าน เขาก็บอกว่าบ้านไฟไหม้หมด... การงานที่เคยทำคนอื่นเขาก็เอาตำแหน่ง ไปหมดแล้ว ...ข้าหมดทางจริง ๆ มอมเอ๊ย แต่เอ็งอย่าคิดว่าข้าเคยลักขโมย ครั้งนี้เป็น ครั้งแรก พอตีพบเอ็ง เอ็งก็ทำให้ข้าต้องอาย ทำไม่ลง"¹ ความขัดแย้งในใจของนายทวี มากขึ้นโดยเฉพาะเรื่องความต้องการที่จะให้มอมกลับไปอยู่กับนายใหม่ ทั้ง ๆ ที่นายเองก็ รักมอมมาก แต่ก็ต้องตัดใจเพราะนายทราบดีว่าไม่ลืามารถที่จะรับเลี้ยงดูมอมได้ดีเท่ากับ นายใหม่ หรือได้เท่ากับเมื่อครั้งที่ยังอยู่บ้านเดิมด้วยกัน

จากเรื่อง กนธ เป็นเรื่อง que แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือความขัดแย้งระหว่างตากับกับป้าพร เพราะตากับนั้นเกิดความขัดใจที่ป้าพร เล่าแต่ นิทานเพื่อผันโกหกทุกครั้งที่ได้ฟัง ตากับจึงเกิดความเบื่อหน่าย จนกระทั่งเกิดความคิดขึ้นใน สมองว่าจะต้องเล่านิทานโกหกสักเรื่องหนึ่งที่ดูเหมือนจริงให้ป้าพรฟัง และการเล่าก็ต้อง สร้างสถานการณ์ให้เหมือนกับเป็นจริง โดยอาศัยที่ป้าพรเป็นคนสายตาสั้นขนาดไหนจนไม่ สามารถมองอะไรเห็นถ้าไม่ได้สวมแว่นตา ตากับเล่าเรื่องหลอกป้าพรได้อย่างสมจริง จนป้าพรเชื่อว่าในกล่องขนมปังเก่า ๆ ใบนั้นมามีคนรู้อยู่จริง ความขัดแย้งในเรื่องนี้นับได้ว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่แสดงให้เห็นการหลอกลวงกัน

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แสดง ให้เห็นความหลอกลวงที่ผู้แทนราษฎร ซึ่งมีความฉลาดและประสบการณ์ในกรุง ตลอดจนความ คล่องตัวในการใช้วาจาหลอกลวงคนทั่วไป นำมาใช้กับชายชาวบ้านนอกผู้ด้อยประสบการณ์

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 66

ผู้แทนราษฎรได้ใช้ความชัดเจนในการหลอกลวงของตนเอง ประกอบกับความเชื่อของชาวบ้านนอกเป็นเครื่องมือที่จะสร้างความเชื่อมั่นแก่ชาวบ้านนอกว่าคนนั้นเป็นที่รู้จักและนับถือของคนทั่วไปในกรุงเทพฯ ด้วยการหลอกลให้ขายผู้หนี้ไปกับตนและพาไปยืนอยู่ที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฉะนั้นทุกคนที่ผ่านไปมาแถวนั้นทุกคนจึงยกมือขึ้นแสดงคารวะพระแก้วมรกต แต่ชาวบ้านนอกไม่ทราบ ดังนั้นคำพูดของผู้แทนราษฎรก็เป็นจริง โดยชาวบ้านนอกผู้หนี้ได้ฉีกเฉลียวใจเลยว่าตนถูกหลอก

จากเรื่อง นายตำรวจ แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุให้ขายผู้หนี้ถึงกับอดข้าวตาย ทั้ง ๆ ที่อยู่ในจังหวัดที่อยู่ในประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นอุ้งข้าวอุ้งน้ำ ความขัดแย้งปรากฏขึ้นเป็นระยะ ๆ ตามที่ผู้รับว่าตนเป็นมาตกรและยอมรับสำราญ โดยเริ่มจากขายผู้ตายกับนายฮวดเจ้าของร้านข้าว นายฮวดไม่ยอมให้ขายผู้หนี้ซื้อเป็ดลิ้นค้ำ เขาจึงอดข้าวตาย

ส่วนความขัดแย้งที่ปรากฏต่อมาคือนายเกิดเจ้ามือกินรวบ ถือโอกาสจากการที่รัฐบาลออกสลากกินแบ่งสร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง โดยรับแทงหวยใต้ดิน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องให้ขายผู้หนี้ถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัว หมดสิ้นทรัพย์สิ้นและความเชื่อถือ แม้แต่จะไปขอซื้อชื่อของข้าจากนายฮวด แสดงให้เห็นความเอารอดเอาเปรียบที่นายเกิดปฏิบัติต่อขายผู้ตาย ด้วยการหลอกลวงให้หลงใหลในอบาบุญ

ความขัดแย้งที่สร้างขึ้นต่อมาคือ ความขัดแย้งที่นายอำเภอเมืองพิษณุบุรีไม่ยอมรับผิดชอบกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในอำเภอที่ตนรับผิดชอบ แม้ว่าไปประจบเล่นอวดรับใช้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวง ปล่อยปละละเลยให้ประชาชนในอำเภอถึงกับอดตาย ซึ่งความขัดแย้งนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับที่ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุบุรีสร้างขึ้นกับราษฎรผู้ตาย เพราะใช้เวลาที่จะต้องดูแลทุกข์สุขของราษฎรนั้นไปประจบสอพลอผู้แทนราษฎร

ความขัดแย้งอีกลักษณะหนึ่งซึ่งรวมเป็นสาเหตุให้มีคนอดข้าวตาย คือ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุบุรี ที่ไม่เอาใจใส่ปราบปรามโจรผู้ร้ายตามหน้าที่ซึ่งกระทำ เพราะการละเลยต่อหน้าที่เหล่านั้นได้อำนวยประโยชน์อันโศกผลให้ผู้กำกับการจนกระทั่งทำนร่ำรวย ลูกเมีย

ได้รับความสูญเสียอย่างทันท่วงที การปล่อยให้มีเจ้ามือขายหอยเถื่อนจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสาเหตุให้ยายผู้เฒ่าตาย

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก เรื่องสั้นเรื่องนี้ปรากฏความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กล่าวคือ ความขัดแย้งระหว่างหลวงคล่องนาวา กับต้นเรือ กับนายเพ็ญ แสงตะวัน ลูกเรือที่ขับปางด้วยเรือแย่งนางสาวงามวิไล ผู้โดยสาร หลังจากทั้งหมดมีชีวิตรอดจากเรือแตกไปติดอยู่บนเกาะแห่งหนึ่ง ทั้งหลวงคล่องนาวา และนายเพ็ญ แสงตะวัน ต่างก็มีความพอใจในตัวนางสาวงามวิไลทั้งคู่ แต่หลวงคล่องนาวานั้นอาศัยที่ตนเอง เป็นกับต้นเรือ ประกาศที่จะแต่งงานกับนางสาวงามวิไลโดยไม่ฟังความคิดเห็นหรือคัดค้านของนายเพ็ญ เมื่อ นายเพ็ญคัดค้าน หลวงคล่องก็ถืออำนาจจะทำร้าย จึงถูกนายเพ็ญยิงด้วยปืนถึงแก่ความตาย

ฆาตกรรมจากกันกร้าว เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือ คุณนายอรุณนั้นต้องเชื่อว่า เป็นคนฆ่าสามีของตนเองถึงสองคนในระยะเวลาไม่ห่างกันนัก ซึ่งคุณนายอรุณเองก็รับสารภาพกับหลวงกำสัดโศรภัย ผู้กำกับเมืองรัตนบุรีว่า ตนคือผู้ฆ่าสามีทั้งสอง แต่กรรมวิธีที่ใช้ในการฆ่านั้น เป็นเรื่องที่กฎหมายไม่สามารถจะเอาความผิดกับคุณนายอรุณได้ เพราะคุณนายอรุณฆ่าสามีทั้งสองด้วยวิธีถือในการปรุงอาหารและการปฏิบัติที่ดีเลิศจนกระทั่งสามีทั้งสองตายไปเพราะความอุดมสมบูรณ์เต็มที่

ยาพิษกับนิมิตจริงนะเออ ความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องนี้ เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กล่าวคือโองการนั้นเมื่อก่อนตายได้กล่าวคำอาฆาตคุณสมบัตินี้เป็นผู้ที่เขายืนยันว่าจะต้องใช้กรรมที่ใดกระทำให้กับเขา โองการบอกกับวิสาขาไว้ว่า เมื่อเขาตายจะเกิดเป็นสัตว์เล็ก ๆ ก่อน และสุดท้ายจะเกิดเป็นลูกของคุณสมบัติกับวิสาขา และจะจองล้างผลาญสมบัตินี้ให้มีความสูญเสียให้ได้ ซึ่งเรื่องของการกล่าวคำอาฆาตนี้ได้กินใจวิสาขามาก เธอจึงเข้าใจว่าดวงตัวที่กำลังตกต่ำ และหนูที่มากัดขุดซากศพ ตลอดจนลูกชายที่เกิดขึ้นมานั้นคือโองการกลับชาติมาเกิด ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์คือโองการหลอกวิสาขาให้เกิดความหวาดกลัว โดยหวังผลไว้ว่า เมื่อตนตายไปแล้วคุณสมบัตินี้ก็จะไม่มีความสูญเสีย เพราะความกังวลของวิสาขานี้ในเรื่องที่คุณสมบัตินี้จะมีบุตร แต่เธอก็ต้องเกรงว่าคำพูดของโองการจะเป็นจริง ฉะนั้นการที่วิสาขาจะตัดสินใจมีบุตรกับคุณสมบัตินี้จะต้อง เป็นเรื่องที่วิสาขา

จะต้องคิดมาก และอาจจะส่งผลไปถึงคุณสมบัติที่ไม่มีความลุ่ม เพราะความคิดเห็นในเรื่อง การมีบุตรไม่ตรงกัน ความหวาดเกรงคำอาฆาตของวิสาขาสังฆคณาจารย์ เมื่อคุณสมบัติบอกว่า ลูกที่เกิดขึ้นนั้นเป็นชาย และมีหน้าตาคล้ายคลึงกับโองการ โดยที่วิสาขาสังฆคณาจารย์ได้เฉลียวใจไม่ว่า การที่ลูกชายหน้าเหมือนโองการนั้นย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มาก เพราะโองการคือน้องชาย แท้ ๆ ของตน ทำไมลูกจึงจะมีหน้าเหมือนโองการไม่ได้

เรื่อง มาณวิการาลิกขิต แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กล่าวคือ ตัวละครสองตัว ตัวหนึ่งคือมาณวิการาลิกขิต เล่นกับความน่ารักของภรรยาให้ภรรยา คิดว่าเขาคงมีทางที่จะได้รับความรักตอบแทนจากเธอถ้าเขาปฏิบัติตนตามที่เธอขอร้อง ดังจะเห็นได้จากการที่มาณวิการาลิกขิตให้ภรรยาพาเธอและเพื่อน ๆ ไปเที่ยวพระบาท แต่ ภรรยาไม่รู้ว่ามีมาณวิการาลิกขิตที่หมายปองอยู่แล้ว คือสมโภชชายผู้ร่ำรวย สถานการณ์ที่ มาณวิการาลิกขิตสร้างขึ้นว่าตนเองนั้นระลิกขิตได้ จึงเป็นส่วนหนึ่งของแผนการที่จะตีตนออกห่าง จากภรรยา ซึ่งจะเป็นด้วยความยากจนหรืออย่างไรก็ตาม และผลที่ได้ก็ล้มเหลวปรารถนา ของเธอคือภรรยาเกิดความไม่พอใจและชักชวนเธอกลับที่พ่อกับพี่สาวซึ่งจากที่เธอเล่าเรื่องของ ความพลัดพรากของภรรยาของตนจบลง

พางเล่นลู่ท่าย เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือพ่อค้าพางกับอัฐบริพาลพาง พ่อค้าพางนั้นต้องพยายามรักษามลประโยชน์ของตนในการที่จะบรรทุกพางลงบนหลังอัฐบริพาลให้ได้มากที่สุด ส่วนอัฐบริพาลนั้นในฐานะที่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของพ่อค้า มันจึงพยายามที่จะแย่งชิง คือพยายามแสดงให้พ่อค้าเห็นว่าพางที่บรรทุกบนหลังของตนนั้นหนัก เกินกว่าที่จะเดินเหินไปไหน โดยหวังว่าจะเกิดอันตรายต่อรองเพื่อลดจำนวนพางบนหลังลง การแสดงออกของอัฐบริพาลที่ทำได้คือบางตัวไม่ค่อยจะยอมเดิน บางตัวก็วิ่งขึ้นลงนอนชักดิ้นชักงอ และบางตัวก็ยอมเดินแต่โดยดี เพราะหวังว่าพ่อค้าจะเห็นความดีของตนและจะลดจำนวนพาง บนหลังลงบ้าง ฉะนั้นการเดินทางจึงเต็มไปด้วยความยากลำบาก และความขัดแย้งนั้นมีมากขึ้น เมื่อหมดดีแล้วขอความช่วยเหลือพ่อค้าพางก็จะไม่ต้องกังวลกับการดิ้นรนของอัฐบริพาลต่อไป ด้วยวิธี ที่จะทำให้พ่อค้าพางขึ้นใจไปอีก ซึ่งเป็นการเพิ่มความขัดแย้งระหว่างอัฐบริพาลกับพ่อค้าพางให้ยิ่งขึ้น แตกหัก เพราะอัฐบริพาลรู้ว่าถ้าเพิ่มน้ำหนักอีกเพียงเล็กน้อยพวกตนก็ต้องหงายหงายตาย

และจากเรื่อง หยดหนึ่งของทะเล เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือพลกับลำวดีศรี พลนั้นพยายามที่จะหลอกลำวดีศรีว่า เขาได้พบรักกับวิมลศรีในการเดินทางไปปักชำได้ โดยพลหวังว่า เมื่อลำวดีศรีได้ฟัง เรื่องก็คงจะหึง และเกรงว่าพลจะหนีจากเธอไปแต่งงานกับวิมลศรีจริง ๆ ฉะนั้นลำวดีศรีก็จะตกลงยอมแต่งงานกับตนโดยทันที หลังจากที่ถูกปลอบมาตลอดเวลา และพลเองก็ทราบดีว่าลำวดีศรีนั้นรักใคร่ตนเอง แต่ยังไม่ยอมแต่งงาน เพราะเชื่อมั่นว่าไม่มีใครมาแย่งเขาไปจากเธอได้ และในที่สุดเธอก็สับโกหกพลได้ ฉะนั้นการขอร้องให้ลำวดีศรีแต่งงานกับตนจึงล้มเหลวลง

2.2.2 ความขัดแย้งภายในตัวละครเอง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้ความขัดแย้งลักษณะนี้ในการเขียนเรื่องสั้น 6 เรื่อง คือ น้าต๋านักการเมือง รายสิทธิ์กับหนู เรื่องผี วิสัณฐ์ลัคนา คิลินเอก และนรกที่ลัคนาศิลม

จากเรื่อง น้าต๋านักการเมือง แสดงให้เห็นความขัดแย้งในตัวเองของนักการเมือง กล่าวคือ นักการเมืองนั้นโดยลักษณะความเป็นคนเขาน่าจะเป็นผู้ที่รักตนเองและชีวิตเป็นที่สุด แต่การนึกกลับกลายเป็นว่า เขาอยากตาย เขาร้องไห้เสียใจที่ไม่ถูกยว้างระเบิด ทั้งยังรู้สึกอิจฉาและน้อยหน้านักการเมืองที่ตายเพราะระเบิด ความขัดแย้งในใจของตัวละครนี้ น่าศึกษาว่า ทำไมนักการเมืองผู้นั้นจึงขัดแย้งกับลักษณะความรักตัวกลัวตายของคนทั่วไป ความอยากตายของนักการเมืองผู้นั้นเป็นเพราะเขามองไม่เห็นหนทางที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมอีกหรือ ? หรือว่าเขาอยากตายเพราะมองไม่เห็นความก้าวหน้าของระบบประชาธิปไตยในบ้านเมือง ?

ความอยากตายเพราะมองไม่เห็นหนทางที่จะดำรงชีพต่อไปได้นั้น เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะนักการเมืองผู้นั้นเล่าให้ฟังว่า ตนเองนั้นมีการศึกษาระดับปริญญาเอก และผ่านความทุกข์ยากต่าง ๆ มานานับประการ ฉะนั้นการที่จะวิเคราะหว่าเขาอยากตายเพราะไม่ยอมมีชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมจึงไม่น่าจะเป็นได้ แต่ถ้ามองว่าเขาอยากตายเพราะเขาท้อถอยที่จะต่อสู้กับความมืดดำในระบบประชาธิปไตยที่ถูกคามักการเมืองอยู่ จะเป็นทางที่เป็นไปได้มาก เพราะในระยะเวลาที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเรื่องนี้ บรรยากาศทางการเมืองกำลังมืดมนมองไม่เห็นหนทางประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ในเมืองไทย

เรื่อง คิลปินเอก เป็นเรื่องความขัดแย้งในใจของตัวเอง กล่าวคือ นายแคว้นนั้นโดยปกติเขาเป็นคนที่ไม่ค่อยเอาเรื่องเอาราวกับใคร แต่เมื่อล้มบพเป็น ตาร้าย และใคร ๆ ก็พากันเกรงกลัว นายแคว้นก็จะต้องเก็บความกล้า ๆ กลัว ๆ เหล่านั้นไว้ข้างใน ซึ่งมาแสดงความฉลาดอีกครั้งเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างนายแคว้นกับ นายเสริมเกิดขึ้น และนายแคว้นก็ถูกนายเสริมต่อยกลบไป เมื่อฟื้นขึ้นมา นายแคว้นก็หมด ความขัดแย้งในตัวเอง โดยยอมรับว่าตนเองยังสู้นายเสริมไม่ได้เหมือนก่อน

๕ จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู แสดงให้เห็นความขัดแย้งในใจของราชสีห์นับตั้งแต่ ตนซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ได้ยอว่าเป็นเจ้าป่า เป็นที่เกรงกลัวของสัตว์ทั้งหลายต้องมารับความ ช่วยเหลือจากหนูตัวเล็ก ๆ ถึงขนาดช่วยชีวิต ราชสีห์จึงรู้สึกตอแยในศักดิ์ศรีทั้ง เมื่อตนต้อง ได้รับฟังคำเลียดสีเยาะเย้ยจากนางสิงห์ผู้ภรรยาว่า หนูเป็นเพื่อนแล้วละก็เห็นจะต้อง แยกทางเดิน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นในใจว่าตนนั้นทำไมจึงต้องไปเป็นหนี้บุญคุณหนู

และความขัดแย้งอีกอย่างหนึ่งคือ ความขัดแย้งระหว่างราชสีห์กับหนู คือราชสีห์ รู้สึกเดือดร้อนเหลือเกินที่ตนต้องคอยอุปถัมภ์หนู โดยต้องหาอาหารมาให้หนูตามที่หนูต้องการ ทั้งยังถูกบรรดาลูกหนูมาเยาะเย้ยที่ปากกล้า และความขัดแย้งระหว่างหนูกับราชสีห์เกิดขึ้นถึง ยันสุดขีดเมื่อหนูคิดที่จะย้ายมาอยู่กับราชสีห์ที่ถ้ำ และเมื่อประสานความขัดแย้งทั้งสองอย่าง คือความขัดแย้งในใจของราชสีห์กับความขัดแย้งที่หนูสร้างขึ้นจากการรบกวนราชสีห์ให้ ช่วยเหลือในสิ่งต่าง ๆ ทรูขึ้น ราชสีห์จึงตัดสินใจที่จะเดินไปติดบ่วง

เรื่อง ผีเสื้อ แสดงให้เห็นความขัดแย้งในตัวเองของหลวงลุง คือหลวงลุงนั้นถือ ตนและเชื่อมั่นว่ามีความรู้ทางคาถาอาคม พร้อมทั้งจะเผชิญกับภูติผีปีศาจเสมอ แต่ใจหนึ่งของ หลวงลุงนั้นก็คงจะไม่เชื่อมั่นในตนเองนักว่าจะเผชิญหน้ากับผีตัวจริง ซึ่งไม่ทราบได้ว่ามีจริง หรือไม่มี หลวงลุงบังเกิดความเชื่อมั่นในตนเองว่าพร้อมที่จะเผชิญกับปีศาจอื่น ๆ แต่กับสิ่งที่ หลวงลุงหรือคนอื่น ๆ ได้ทราบตำนานมาว่าถูกขังอยู่ใต้ถ้ำ ทั้งหลวงลุงเองก็รู้สึกว่า เมื่อตน ท่องมนคาถาอาคมมาก ๆ ก็เกิดความเคลือบไหว ความสั่นสะเทือนของถ้ำแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ถูกขังอยู่ใต้ถ้ำนั้นจะต้องมีอิทธิฤทธิ์มาก และกำลังรอวันที่จะกลับออกไปสู่อิสรภาพ ความ

ฉันทิทธิฤทธิ์และการดีที่รณของปีศาจนั้นแสดงให้เห็นในรูปที่ภูมิดินส่วไหวตามความรู้สึกของ
หลวงลุง ทั้งที่หลวงลุงและใคร ๆ ต่างทราบที่ภูมิดินสร้างขึ้นด้วยอิฐและศิลาอย่างแข็งแรง
ความหวาดเกรงของหลวงลุงมีอยู่ในใจ แต่ก็ต้องแสดงว่าตนนั้นมิได้ไหวหวั่นกับความน่ากลัว
นั้น ด้วยเกรงว่าจะเป็นที่อู่แค้นของพระอื่น ๆ ในวัด ความขัดแย้งเหล่านี้เกิดขึ้นในใจของ
หลวงลุง และที่ความหวาดกลัวขึ้นถึงขีดสุดในคืนที่บรรยากาศน่ากลัวคือคืนวันฝนตก ซึ่งตาม
ความเชื่อมาตั้งแต่เดิมว่าเป็นคืนที่ภูตผีออกอาละวาด ทั้งความเชื่อในเรื่องที่ทราบมาว่าผีนั้น
ถ้าจะฆ่าคนแล้วจะต้องบีบคอให้ตาย ความหวาดเกรงนี้มาปรากฏขึ้นเมื่อตอนที่หลวงลุงยกมือ
ขึ้นบีบคอตัวเองด้วยความกลัวสุดขีด และมือนั้นก็เกร็งจนกระทั่งหมดสติหายใจ

จากเรื่อง นรกที่สวรรค์ เป็นเรื่องความขัดแย้งในจิตใจของตัวละคร อันมี
สาเหตุเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมในสังคม กล่าวคือ เดิมทีชีโมนตัวเอกในเรื่องตาบอดมา
แต่กำเนิด เขามองเห็นทุกอย่างทุกอย่างโดยผ่านคำบอกเล่าของธูส ฉะนั้นในความคิดของเขา
ทุกอย่างจึงสับสนลงมากกว่าความเป็นจริง ด้วยธูสนั้นเป็นคนดี มีความเมตตาเป็นที่ตั้ง และ
ในความคำนึงของชีโมนก็แสดงให้เห็นว่า เขามองธูสว่า จะต้องเป็นผู้หญิงที่ล่วยงามและมีจิตใจ
เมตตา เมื่อชีโมนสามารถเองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้หลังจากได้รับพรจากพระเยซู ความงาม
ของธูสที่เขาหวาดไว้ในใจต้องสลายลงเพราะรูปร่างที่อัปลักษณ์ และเมื่อชีโมนได้รู้จักกับ
เอลิซาเบธ เขาก็หลงรักเธอ เพราะความงามของเรือนร่าง แต่เขาก็ไม่ชอบในความไม่งาม
ของอุปนิสัย ฉะนั้นชีโมนจึงบังเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจ ที่จะต้องเลือกระหว่างความดีงาม
กับความสวย เมื่อชีโมนเลือกที่จะรักความดีงาม เขาจึงต้องกำหนดที่จะตามหาพระเยซูเพื่อ
คืนดวงตาที่พระองค์พระราชาทานกับเขา โดยหวังว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับเขาในขณะที่ตาดี
นั้นจะได้ปิดฉากไป เขาก็จะกลับไปสู่โลกแห่งความเมตตาของธูส และอยู่ในความสะอาด
สงบเหมือนเดิม

อิสลามมิต เป็นเรื่องที่แสดงความขัดแย้งในใจของพ่อกบ กล่าวคือ พ่อกบ
ทราบดีว่า ตนเองนั้นถึงอย่างไรก็ยังไม่สามารถแบ่งตัวให้ใหญ่ ทำตัวได้ พ่อกบจึง เกรงว่า
ลูกกบจะสิ้นความนับถือตน ฉะนั้นพ่อกบจึงต้องไข่ไล่ให้เหยี่ยวประกอบกับความขลาดกลัว

โดยอาศัยความห่างไกลของวัตถุเป็นเครื่องมือในการทำให้อุณหภูมิขึ้นเชื่อว่า ตนนั้นตัวใหญ่กว่า
 ราว เมื่อเป็นผลสำเร็จพ่อกับก็ยังคงดำรงฐานะเทพเจ้าในสายตาของลูกกบเหมือนเดิม
 นอกจากความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นในใจของพ่อกับแล้ว การที่กบสองพ่อลูกได้พบวุ้นนั้น ยังถือได้
 ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างพ่อกับกับวุ้นได้ เพราะพ่อกับนั้นจะต้องเกิดไม่พอใจอย่างมากที่
 ลูกกบได้มองเห็นสัตว์ซึ่งใหญ่กว่าตนเอง แต่ความขัดแย้งในลักษณะนี้วุ้นมิได้รับรู้

2.2.3 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม มีจำนวน 3 เรื่อง คือ ไม่เชื่อไม่จริง
 กบกายสิทธิ์ และต้นตระกูลไทย

จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม
 คือคุณเวกได้แสดงความคิดเห็นต่อต้านความเชื่อของสังคมนับตั้งแต่ความเชื่อในเรื่องนรก
 ไปจนถึงความเชื่อในระบอบการปกครอง ซึ่งคุณเวกได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งกับสังคม
 เพราะคิดว่าการที่ระบบรกลงโทษความผิดต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้นเป็นสิ่ง
 ที่น้อยนิดเมื่อนานาเปรียบเทียบกับกัน ฉะนั้นเมื่อคุณเวกไม่เชื่อระบบรกลในใจที่คุณเวกได้รับ
 คำสั่งล่อนลี้ต่อมานั้นก็หมดสิ้นไป และเมื่อการต่อต้านนั้นเป็นผล ขุนເຜີນจึงมีความเห็นว่า
 ถ้าจะไม่เชื่อระบบการปกครองก็ทำอะไรได้ ทั้งสองจึงร่วมมือกัน

เรื่อง กบกายสิทธิ์ แสดงความขัดแย้งระหว่างนางสาววิไลวรรณกับสังคม
 กล่าวคือสังคมนั้นไม่ยอมรับว่า ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะไปเที่ยวนอนกับใคร ๆ ได้ตามใจ
 ปรารถนา ฉะนั้นนางสาววิไลวรรณจึงบังเกิดความคับข้องใจเมื่อพอใจเจ้าหนุ่มคนหนึ่ง และ
 เมื่อตัดสินใจฝ่าฝืนความเชื่อในสังคม โดยยอมขายสาวหนุ่มผู้รักไปนอนกับตนในบ้าน ซึ่งแน่นอน
 ถ้าเรื่องนี้รู้ไปในสังคมนางสาววิไลวรรณก็จะต้องได้รับความอับอาย รวมไปถึงพ่อแม่ผู้ปกครอง
 นางสาววิไลวรรณด้วย การหลีกเลี่ยงจากการดูว่าของพ่อแม่จึงทำให้นางสาววิไลวรรณเล่า
 เรื่องที่ตนแต่งขึ้นมาว่า ชายหนุ่มที่มานอนกับตนนั้นเป็นกบที่ถูกสาบ และจะกลับคืนเป็นเจ้าชาย
 ถ้าได้นอนอยู่ใต้หมอนของหญิงสาวคืนหนึ่ง

ต้นตระกูลไทย เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม คือตัวความ
 ยำนั้นทราบถึงข้อที่สังคมหรือคนหมู่มากเชื่อว่า สมเด็จพระศรีสุริเยศยศจักรสังเวยนั้น มิได้ทรงขับช้าง
 เข้ากันกลางระหว่างพระราชสวามีกับนายทัพพม่า ข้อเท็จจริงตามที่ความยำอ้างก็คือ

พระบรมลัทธิกันตั้นเกรงว่าข้างพลายพิชัยนาคจะล้มเพราะถูกข้างหม่าแทง ซึ่งย่อเท็จจริง
นี่เป็นเรื่องที่ความยุ่งแม้จะทราบถึงความจริงนั้นเป็นอย่างไรก็ตามเข้าใจ แต่เขาก็พูดความ
จริงที่เก็บไว้ในใจกับใครไม่ได้ เพราะถ้าพูดไปตนเองก็ต้องถูกประหารชีวิตแน่นอน
เพราะไม่สามารถถึงอุลลพระไว้ได้ และเป็นเหตุให้เสียลมเด็จพระศรีสุริโยทัยไป

2.2.4 ความขัดแย้งหลายประเภทรวมกัน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ใช้ความขัดแย้งหลายประเภทในการประพันธ์เรื่อง บ้านแสนขาด ดังนี้

✓ จากเรื่อง บ้านแสนขาด เป็นความขัดแย้งที่มีความแตกต่างกันตลอดเรื่อง

เริ่มจากหมอบุญส่งหลงทางไปจนพบกับหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ก่อนที่จะเข้าหมู่บ้านก็เป็นเรื่อง
ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กล่าวคือ หมอบุญส่งถูกชายหนุ่มคนหนึ่งลือคอไว้และอยู่ตาม
ว่ามาหาเสียงหรือไม่ เมื่อตอบว่าไม่ จึงได้เข้าไปในหมู่บ้าน ส่วนผู้ใหญ่เต็งนั้นยังเกิดความ
ขัดแย้งในตัวเองที่เกิดความสงสัยว่า "น้องเหี้ยม" ลูกสาวที่เสียทองตลอดลูก แต่ก็ตลอดยังไม่
ไม่ออก เพราะเกรงว่าถ้าขอความช่วยเหลือจากหมอบุญส่งแล้วหมอก็จะรู้เรื่อง เด็กในหมู่บ้าน
ที่ต้องแสนขาดเพราะประเพณีที่ยึดถือกัน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในใจของผู้ใหญ่เต็งถูกความ
สงสัยลูกกลบความกลัวของเรื่องบ้านแสนขาดจะถูกเผยแพร่ออก ซึ่งเรื่องนี้ผู้ใหญ่เต็งก็
ได้รับคำสั่งเป็นมั่นเหมาะจากหมอบุญส่งว่าจะไม่พูดสิ่งที่ตนได้พบเห็น และอีกสิ่งหนึ่งที่ก่อให้เกิด
เกิดความขัดแย้งในใจของผู้ใหญ่เต็งคือ ผู้ใหญ่รับปากว่าจะส่งหมอบุญส่งกลับในวันรุ่งขึ้น
ฉะนั้นถ้าหมอบุญส่งไม่ยอมรับว่าจะปิดเรื่องที่เขาพบเห็นไว้ ก็หมายความว่าลูกสาวตนเองก็อาจจะ
จะต้องตาย ภาวะกดดันจึงเกิดขึ้นในใจผู้ใหญ่เต็งเป็นอย่างมาก ถึงกับแสดงมารยาทไม่ดี
คือแยกตัวออกไปนั่งคิดอะไรคนเดียว แทนที่จะนั่งพูดคุยเป็นเพื่อนหมอบุญส่งขณะรับประทานอาหาร
ข้าว

นอกจากลักษณะความขัดแย้งดังกล่าวแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นลักษณะความขัดแย้ง
ของกลุ่มคนในหมู่บ้านที่มีต่อระบบอุปถัมภ์คือ เพราะถูกผู้แทนราษฎรซึ่งมาหาเสียงไว้
หลอกลวงว่าจะทำสิ่งโน้น สร้างสิ่งนี้ให้ถ้าได้รับการเลือกตั้ง แต่คำสัญญาเหล่านั้นกลับถูกลืม
จนหมดสิ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่สร้างความเจ็บแค้นให้แก่ชาวบ้าน จึงเกิดเป็นประเพณีว่าเด็กที่
เกิดมาใหม่จะต้องโดนไล่แซ่แซ่ขวาก้าง ซึ่งเป็นความขัดแย้งกับสังคมที่เชื่อว่าระบบ
ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด

2.3 การปิดเรื่อง (Ending) หรือตอนจบเรื่อง เป็นตอนที่ปัญหาได้รับการคลี่คลายขยายตัว การที่ตัวปัญหาได้รับการแก้ไขนี้บางครั้งเรียกว่าเป็นจุดสุดยอดของเรื่อง (Climax) ถือเป็นจุดที่ทำให้ความตื่นเต้น ความสนใจ ความตึงเครียด หรือความรู้สึกด้านอื่น ๆ ของผู้อ่านทวีขึ้นจนถึงจุดสุดท้าย เรื่องสั้นบางเรื่องอาจจบเรื่องที่จุดสุดยอดนี้ นักเขียนหรือผู้ประพันธ์สามารถเลือกวิธีจบเรื่อง หรือปิดเรื่องในลักษณะต่างกันออกไปตามข้อต่อไปนี้ คือ

ลิตธา พินิจภูวนต์¹ กล่าวว่า การจบเรื่องมีหลายลักษณะดังนี้ คือ

1. จบแบบกึ่งท้าย (Surprise ending, Anti Climax ending) คือ จุดจบของเรื่องไม่ได้เป็นไปตามความคาดหมายของผู้อ่าน ตลอดเวลาที่ผู้อ่านอ่านเรื่องขึ้นมาตั้งแต่ต้นจนจบ จุดนี้ทำให้เกิดความรู้สึกผิดคาดในระยะเวลาสับไวและสับความรู้สึก การจบสิ่งมักจบด้วยคำพูดเพียง 2 - 3 คำ หรือประโยคเพียงประโยคเดียว หรือมากกว่า แต่ก็ไม่ยาวจนเกินไปนัก

2. จบแบบเศร้า (Tragic ending) คือ เศร้าจากความพลาดหวัง พลัดพรากจากกัน ความตาย ความกลืนกลาย การล้มละลาย ความสูญเสีย

3. จบแบบหวานเย็น (Happy ending) หรือ (Sweet ending) คือ จบด้วยความสุขสันต์ ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อกัน ความสำเร็จงดงาม การคลี่คลายปมยุ่งเหยิงด้วยดี

กระแสรัก มาลาภรณ์² กล่าวถึงการจบเรื่องว่า มี 4 ประการ คือ

1. จบแบบขมวดหรือกึ่งท้าย (Surprise ending หรือ Anti-Climax) เป็นการจบขมวดพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน

2. จบอย่างเศร้า (Tragic ending)

3. จบอย่างหวานเย็น (Happy ending) คือการจบเรื่องด้วยความสุขหรือผลสำเร็จของตัวละครในที่สุด

¹ ลิตธา พินิจภูวนต์ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรม หน้า 37 - 39

² กระแสรัก มาลาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 3

4. จบแบบเป็นจริงในชีวิต (Realistic ending) เป็นการจบแบบ
ทิ้งปัญหาไว้ให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบเอาเอง เพราะในชีวิตจริงมีปัญหาหลายอย่างที่ไม่สามารถ
แก้ปัญหาหรือหาคำตอบให้แก่ปัญหานั้นได้

จากการศึกษาเรื่องสั้น จำนวน 23 เรื่อง ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่า
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมจบเรื่องสั้นแบบเป็นจริงในชีวิตมากที่สุด คือจำนวน 8 เรื่อง
รองลงมาเป็นการจบเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้าย มีจำนวน 7 เรื่อง จบแบบหวานเย็น จำนวน
6 เรื่อง และจบแบบเศร้าเพียง จำนวน 2 เรื่อง

2.3.1 การปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยม
จบเรื่องสั้นในลักษณะนี้ถึง 8 เรื่อง จากเรื่องสั้นจำนวน 23 เรื่อง ได้แก่เรื่อง น้าตา
นักการเมือง แผ่นดินมหัศจรรย์ ไม่เชื่อไม่จริง เกาะร้างทางรัก ต้นตระกูลไทย
กบกายสิทธิ์ ยาพิษหน้าผาจริงนะเออ และเรื่อง คนรู้

การปิดเรื่องในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการปิดเรื่องที่ปล่อยให้ผู้อ่านเป็นผู้คิดเอง
ว่าเรื่องควรจะดำเนินไปอย่างไร ตัวละครจะต้องเป็นผู้แก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างที่ปรากฏจริง ๆ
ในชีวิต ในสังคม คือเรื่องยังไม่สรุปลงตัว แต่เรื่องก็จบลง เห็นได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่อง น้าต่านักการเมือง ผู้ประพันธ์เล่าว่า นักการเมืองผู้หนึ่งร้องไห้อยู่ที่
หน้าพิธีอภิเษกสมรสแห่งชาตินั้น ร่ำพันถึงความน้อยใจที่ตนไม่ถูกขว้างระเบิดตาย ทั้งที่มีทุกสิ่ง
ทุกอย่างทัดเทียมกับนักการเมืองที่ถูกระเบิดตาย ซึ่งผู้ฟังศบอกล่าก็ต้องรู้สึกสงวนใจว่า
ทำไมนักการเมืองผู้รอดตายนั้นจึงคิดเช่นนั้น เพราะโดยปกติก็มาจะดีใจที่ไม่ต้องประสบ
เคราะห์กรรมถูกขว้างระเบิด แต่การนึกกลับกลายเป็นว่าผู้ไม่ตายอีกจากผู้ตาย ผู้อ่านจึงถูกทิ้ง
ไว้กับปมปัญหาที่ผู้ประพันธ์ไม่ยอมเฉลยว่า การตายด้วยลูกกระเบิดของผู้แทนที่กำลังหาเสียง
อยู่นั้นเป็นสิ่งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งอยากได้รับจริงหรือ ? ถ้าจริง จะเป็นเพราะเหตุใด ซึ่ง
ผู้แต่งได้จบเรื่องทิ้งท้ายไว้ว่า

"ทำไมถึงหาความยุติธรรมในโลกนี้ไม่ได้เลย ทำไมคนเราถึงได้ใจเสียใจต่ำ
ถึงเพียงนี้ ลูกกระเบิดมีอันแพ่งนักหนาเขี้ยวหรือ ทำไมเมื่อเขาถูกขว้างระเบิดได้

สิ่งไม่มีใครมีเมตตาจิตเอาลูกกระเปิดขว้างลงบ้าง" เขาหันหน้าไปจากข้าพเจ้า
ร่างกายเขาสั่นสะท้านไปด้วยการร่ำไห้

ข้าพเจ้าบ่งกลับ อากาต์ก็แจ่มใสเมื่อก็กลายเป็นพยับฝน ฝนเริ่มลงเม็ด
ประปราย เม็ดฝนที่ติดอยู่ตามใบมะขามรอบท้องสนามหลวงแลดูเป็นประกายเหมือน
น้ำตานักการเมือง แต่เม็ดฝนยังดีกว่า สำหรับข้าพเจ้า เพราะอย่างน้อยก็รู้ว่า
ตกมาจากไหน¹

ในเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง ผู้แต่งเล่าถึงผลที่อุทเวกไม่เชื่อในระบบนรก ฉะนั้น
เรื่องนรกก็ต้องล้มเหลวไป และเมื่อขุนเฒ่าชวนอุทเวกไปตะโกนประโยคว่า "ไม่เชื่อไว้อย
ไม่จริงไว้อย" ที่หน้าท่าเทียบ เพื่อล้มระบบการเมืองที่นักการเมืองสร้างขึ้น แต่ผู้แต่งไม่
ได้บอกกับผู้อ่านว่า เมื่อทั้งอุทเวกและขุนเฒ่าร่วมมือกันตะโกนแล้วจะสามารถล้มระบบ
การเมืองได้หรือไม่ ผู้แต่งจบเรื่องไม่เชื่อไม่จริง นี้ว่า

"...ระบบนรกทั้งอันเรายังล้มเสียได้ ด้วยความไม่เชื่อ สักจะหาอะไรกับ
ไ้ระบบชั่วประดัว ที่นักการเมืองสร้างขึ้น หากเราไม่เชื่อมันเสียมันก็ล้มครืนไป
เท่านั้นเอง... มา น้องเวกไปกับพี่..."

อุทเวกรู้ตัวเองว่าเดินตามขุนเฒ่าไปตามถนนจนถึงหน้าท่าเทียบรัฐบาล...

"น้องชาย ไ้ระบบนี้ฉันเห็นว่ามันจริงไหม ?"

"ไม่จริงครับพี่" อุทเวกตอบ

"ดีมาก น้องเวก" ขุนเฒ่าว่า "เมื่อมันไม่จริงแล้วน้องเชื่อไหม ?"

"ไม่เชื่อครับ พี่" อุทเวกตอบ

"..." เมื่อเราไม่เชื่อเราก็ต้องล้มมันเสียอย่างระบบนรกที่เราล้มมันมาแล้ว

เอ้า ระวัง เราต้องตั้งใจร้องให้พร้อมกัน..."

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"เออละนะ" ขุนเณตร้องเตือน "พร้อมกัน นี่ ล่อง ช้าม..."

"ไม่เชื่อโว้ย... ไม่จริงโว้ย"

กุดเวกและขุนเณตร้องขึ้นพร้อมกันจนสุดเสียง¹

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จบเรื่องลงโดยผู้อ่านไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจนว่า คำถามที่พระราชบุตรถามพระเจ้าสุนทรภักติย์ว่า พระราชอำนาจที่พระองค์มีอยู่โดยอาศัยปิ่นนั้นเป็นอำนาจที่ปราศจากความหมายที่แท้จริงใช่หรือไม่ ทั้งนี้เพราะพระเจ้าสุนทรภักติย์ได้สิ้นพระชนม์ลงไปก่อนที่จะหาคำถามนั้น ซึ่งคำตอบของพระเจ้าสุนทรภักติย์อาจจะตอบว่าจริงหรือไม่จริงก็ได้ ไม่มีใครเดาพระทัยของพระองค์ออก สิ่งต้องคิดไปต่าง ๆ กัน เรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จบลงว่า

"ข้าแต่พระบิดา" พระราชบุตรตรัสถาม "เครื่องหมายแห่งอำนาจที่พระองค์พระราชทานข้านี้เรียกว่าอย่างไร ?"

"เขาเรียกกันว่าปิ่น" พระราชบิดาตรัสตอบ ถึงคนให้ตายได้... เจ้าต้องประกาศให้รู้ทั่วกันว่าเจ้าได้รับมันจากมือพ่อไปแล้ว"

...เมื่อพระราชบิดาตรัสแนะนำวิธีใช้ปิ่นแล้ว... พระราชบุตรจึงตรัสถามขึ้นว่า

"ข้าแต่พระบิดา แล้วลูกปิ่นนั้นทรงเก็บรักษาไว้ ณ ที่ใด"

"ลูกปิ่นไม่มีตอกลูก" พระราชบิดาตรัสตอบ

...

"ถ้าอย่างนั้น" พระราชบุตรชักต่อไป "เครื่องหมายแห่งอำนาจที่พระองค์พระราชทานข้าฯ นี้ ก็เป็นเครื่องหมายที่ว่างเปล่าปราศจากสาระหรือความหมายที่จริงส่งอย่างใดใช่หรือไม่ ?"

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

พระเจ้าสันตราชิตยทรงยืนน้อย ๆ ทอดพระเนตรเหม่อมองไปไกล พระโอษฐ์
ขมขมขมเหมือนจะตรัสตอบพระราชาบุตร แต่ส่ายไปเสียแล้ว พระฮัลล่าละล้าวันอันมา
พระเนตรหลับสนิทและเล็ดจูลู่ลวรรคต ในกาลบัดนั้น¹

ฉากเรื่อง กัณโฑระกฤตไทย ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนขึ้นจาก
ประวัติศาสตรสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อคราวสมเด็จพระศรีสุริเยศยลราชินี แต่แนวคิดที่
ผู้ประพันธ์เสนอให้แก่ผู้อ่านเป็นแง่หรือมุมที่นักประวัติศาสตร์หรือผู้อ่านพงศาวดารทุกฉบับไม่ได้
นึกถึง หรือแม้ว่าจะนึกถึงแต่ก็ไม่กล้าพอที่จะแสดงออกมาว่าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ การจบ
เรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จบลงตามแนวทางที่ปูไว้ตั้งแต่ต้นคือ สมเด็จพระศรีสุริเยศยล
ราชินีทรงยังไม่สิ้นคิด ไม่สามารถบังคับพระบรมมหารัชมังคลาภิเษกที่นางได้ แม้แต่การทรงพระองค์
บนคอช้างก็สร้างความลำบากพระวรกายอย่างยิ่งแล้ว ฉะนั้นการที่ละทิ้งช้างเข้าไปยืน
กลางระหว่างช้างทรงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชมารดากับช้างพม่าที่นางไม่มีทางเป็นไปได้
จึงมีทางเดียวที่ช้างทรงจะถลำเข้าไปคือ เข้าไปโดยลงใจของพระบรมมหารัชมังคลาภิเษก เรื่องนี้
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จบลงด้วยคำพูดที่ความถูกต้องกับพระบรมมหารัชมังคลาภิเษก ว่า

"...วันนี้นัดผมก็หวัดขาดไป เกราะหัดที่กำสั่งขลุ่ยผมไม่มีใครสั่งเกิด ผมจึง
ไปแก้ตัวหลุดที่ศาลาถูกขุนว่า สมเด็จฯ ท่านไล่คุณพระเข้าไปเอง ผมจะตั้งไว้มิเกรง
พระราชาอาญา ใครเขาไม่รู้สักคุณพระ เขาก็เลยไม่รู้ว่าคุณพระนั้น ลงเอาจริงแล้ว
ไม่มีใครตั้งไว้อยู่ ผมรู้ใจคุณพระหรือหน้า ที่แรกคุณพระก็ยืนนิ่ง ๆ เรียบร้อยดี
ไอ้ผมก็ตายใจ พอพระเจ้าแผ่นดินท่านยืนข้างกัน คุณพระก็ยังไม่เฉย ๆ อยู่ เพราะ
คุณพระก็นึกเหมือนผมจริงไหมว่า ไอ้พละยาหาพิชัยนาคนคงสู้ช้างพม่าเขาไหว
แต่ที่ไหนได้ช้างพม่าเขาแข็งจริง ของเราไม่เป็นท่าเลย เขาแทงเอาแทงเอา

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เกาะร้างทางรัก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

พอผมนึกเฉลี่ยใจว่าคุณพระจะเอากับเขาด้วย คุณพระก็เล่นพรวดเข้าไปเลยแล้ว
ตั้งเท่าไรก็ไม่อยู่ ถ้าคุณพระไม่เข้าไปกันไว้ พลายมหาไชยนาศก็คงล้ม แต่เมื่อ
คุณพระถลันเข้าไปอย่างนี้ ข้างพม่าที่โหมงันจะสู้ไหว โทษคุณพระแทงที่เดียววันก็
เบนหนี คึกสงครามก็เลยเสร็จสิ้นกันไป..."

ความหยุดนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็กระซิบต่อไปว่า

"แล้วคุณพระก็ยังเป็นข้างต่อไป ไฉนก็ยังเป็นความข้างต่อไป แต่วันนี้
วีรลัทรเกิดขึ้นกะหนึ่ง ...เอ้อ ผู้หญิงจะถือเอาวันนี้แบ่งกันไปอีกที่ร้อยปีไม่รู้ซั"¹

และจากเรื่อง ชาติหน้ามีจริงนะเออ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จบเรื่องนี้
ลงตรงที่ถูกลอบปลิดใจถูกคนแรกเป็นผู้ชาย และเมื่อบอกกับวิสาข่าว่าลูกชายของตนนั้นฉิบหาย
ละม้ายกับโองการน้องชายของวิสาข่าที่ป่วยเป็นวัณโรคเสียชีวิตไป แล้ววิสาข่าก็เป็นลมล้ม
โดยที่คุณลอบปลิดใจเองก็ไม่ทราบ ว่าทำไมวิสาข่าจะต้องตกใจเมื่อทราบว่าลูกชายที่เกิดมานั้น
หน้าตาเหมือนโองการ ผู้ประพันธ์วางเรื่องไว้ว่าวิสาข่านั้นทราบดีว่าโองการไม่ชอบคุณลอบปลิด
ซึ่งเป็นพี่เขยของตน และได้กล่าวอาฆาตไว้ก่อนตายว่าจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะทำลาย
คุณลอบปลิด และตั้งแต่โองการตายไปก็ปรากฏเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ประจวบกับศัพท์โองการกล่าว
ไว้ ฉะนั้นเมื่อทราบจากคุณลอบปลิดว่าบุตรหน้าเหมือนน้องชาย วิสาข่าจึงเป็นลมไป ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ ปราโมช จบเรื่องนี้โดยให้ผู้อ่านเป็นฝ่ายคิดเอาเองว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
นั้น เกิดเพราะแรงอาฆาตของโองการที่กล่าวไว้ก่อนตายจริงหรือไม่ เรื่องนี้จบลงว่า

"เราได้อีกผู้ชายแล้วสา " "ลูกผู้ชายคนหัวปี แฉ่งแรงเป็นบ้า ฮีต
ฉันล้มปรารถนาทุกอย่างแล้ว ลานอนนิ่ง ๆ ฉันจะอุ้มลูกไปให้ดู สำรู้โหมงไอ้หนูมัน
หน้าเหมือนตาโองการที่เราที่ตายไปแล้วไม่มีผิด แน่ะ ฮูฮู มันยิ้มกับฉันได้แล้ว
เออ เอ็งยิ้มกับพ่อนะไอ้หนู"

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"โอย ช่วยด้วย หมอครับ พยาบาลครับ ช่วยด้วย" คุณลัมปัดร้องสุดเสียง

"เมียมผมเป็นอะไรก็ไม่รู้ ตาเหลือกคอพับไปเลย ๆ" ¹

2.3.2 / การปิดเรื่องแบบทิ้งท้าย หรือจบชนิดพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน

การจบเรื่องสั้นในลักษณะนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมใช้รองลงมาจาก การปิดเรื่องแบบ เป็นจริงในชีวิต คือจำนวน 7 เรื่อง จากเรื่องสั้นที่นำมาศึกษาวิเคราะห์จำนวน 23 เรื่อง คือเรื่อง ฝันขุนนาง บ้านนอกเข้ากรุง เรื่องผี หมาตัวรวด บ้านแสนขาด คิลปินเอก และเรื่อง มานวิการ่าลึกชาติ การปิดเรื่องในลักษณะดังกล่าวนี้แม้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะนิยมรองลงมาจากแบบแรก แต่เมื่อได้ศึกษาแล้วพบว่า การปิดเรื่องแบบนี้ผู้ประพันธ์ ทำได้อย่างแนบเนียนและบังเกิดความสะตูดใจผู้อ่านได้อย่างแท้จริง และบางเรื่อง เมื่อผู้อ่าน ทราบถึงมุมที่ผู้ประพันธ์ซ่อนไว้แล้วจะเกิดความสนใจในแง่มุมที่นึกไม่ถึง เช่น ในเรื่อง บ้านนอก เข้ากรุง เป็นต้น ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของการปิดเรื่องแบบทิ้งท้ายหรือการจบแบบพลิกความ คาดหมายของผู้อ่าน ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ประพันธ์ไว้

จากเรื่อง ฝันขุนนาง ซึ่งเป็นเรื่องที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ชำให้ เห็นถึงความเข้าใจผิดในอำนาจหน้าที่ของข้าราชการผู้มีหน้าที่รับใช้ประชาชน ว่าตนเองนั้น คือเจ้าบุญนายคุณของประชาชน โดยประชาชนเองก็ยอมรับและไม่รู้ถึงสิทธิที่ตนพึงมีในฐานะ ผู้เสียภาษีอากร แต่กลับต้องทูลขอพิเทา รับใช้ ลงแรงในสิ่งที่ข้าราชการต้องการ ทำทุกอย่าง ที่ข้าราชการเป็นผู้สั่ง โดยอ้างอำนาจและหน้าที่ แต่ผลที่ได้รับตอบแทนเมื่อข้าราชการผู้นั้น กลับถึงบ้านที่กรุงเทพฯ ก็คือเหล้าขาวเลว ๆ เพียงคนละแก้วเท่านั้น ทั้งที่เมื่อตกอยู่ใน เกะร้างนั้น ถ้าไม่มีราษฎรทั้งสอง ข้าราชการทั้งยืนเอกและยืนพิเคซ่ก็คงจะต้องอดตายเสีย นานแล้ว และคงไม่ได้กลับไปหาบุตรภรรยาด้วยเรือแพที่สร้างขึ้นโดยน้ำพักน้ำแรงของราษฎร ทั้งสอง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จบเรื่อง ฝันขุนนาง ไว้ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ชาติหน้ามีจริงนะเออ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 215 - 216

เมื่อทำนถึงบ้านแล้ว บุตรภรรยาและญาติ ตลอดจนคนทั้งหลายที่พึ่งบุญบารมีท่าน
ก็มาต้อนรับกันแน่นหนาด้วยความยินดี... และได้จัดโต๊ะประกอบด้วยสุราอาหาร
อย่างตมกเลี้ยงดูกันเป็นทีเร็นเรึง ขณะที่นั่งกินเลี้ยงกันอยู่นั้นคนใช้ผู้หญิงสาว ๆ คนหนึ่ง
ก็คลานเข้ามากราบเรียนข่าวราชการขึ้นทูลเกล้าฯ ว่า

"ท่านเจ้าคะ มีคนบ้านนอกสองคนมานั่งอยู่หน้าบ้าน เขาบอกว่าเขาตามท่าน
มาจากเกาะ จะโปรดให้ทำอย่างไรต่อไปเจ้าคะ"

"เออ จริงซี อันก็ลึกลับนัก" ข้าราชการขึ้นทูลเกล้าฯ พุดขึ้น "ราษฎรเขาตามมา
ล่งจนถึงบ้านหน้าเห็นใจเขา เอาเหล้าไปให้แกกินคนละถ้วย เหล้าโรงก็ได้ เพราะ
เหล้าดี ๆ แกคงกินไม่เป็น พอแกกินเหล้าแล้วก็บอกแกว่า กลับบ้านได้ ไม่มีธุระ
อะไรแล้ว แล้วก็อย่าลืมเก็บถ้วยกลับเอามานะ"¹

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง เป็นเรื่องของชายยาวบ้านนอกผู้ได้รับการชักชวน
จากผู้แทนราษฎรจังหวัดของตนให้เดินทางเข้าไปเที่ยวกรุงเทพฯ เมื่อได้ประสบพบเห็น
สิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างออกไปจากบ้านนอกที่ตนเคยอยู่หมดแล้ว ก็อยากจะกลับบ้าน แต่ก่อนจะ
กลับราษฎรผู้นั้นมีความกังขาอยู่เพียงอย่างเดียวว่า ที่ผู้แทนฯ เคยคุยไว้เมื่อเดินทางออกไป
เยี่ยมราษฎรตามบ้านนอกคือ ผู้แทนฯ เป็นคนกว้างขวาง รู้จักคนใหญ่คนโตทั่วไปในกรุงเทพฯ
แต่เมื่อตนเดินทางเข้ากรุงเทพฯ กับผู้แทนฯ จริง ๆ กลับปรากฏว่าไม่มีใครรู้จักผู้แทนฯ ของ
เขาเลย ฉะนั้นก่อนจะกลับบ้านจึงอยากให้ผู้แทนฯ แสดงว่าตนเป็นผู้กว้างขวางจริง
ลุ่มดั่งคำที่เคยคุยไว้ ผู้แทนฯ ตกลงพาชาวบ้านนอกผู้นั้นไปยืนยังสถานที่หนึ่งก็ปรากฏว่าใครต่อ
ใครที่ผ่านไปมาต้องยกมือไหว้ผู้แทนฯ ทุกคน เรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หักมุมจบ
เรื่องดังต่อไปนี้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีโขงนุช" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"...แล้วผู้แทนก็ว่า เอ้า ล้อคอบดูไบซี หนีใครผ่านฮิวล่ะก็ยกมือไหว้ทุกคน
แล้วมันก็จริงอย่างท่านว่าละเอ็งเอ๊ย ผู้แทนของเราท่านใหญ่แท้ ๆ ข้ายืนอยู่ข้าง
ถนนกะท่านก็ใหญ่ ๆ รถเมล์แล่นผ่านมาหลายคัน พอผ่านมาเขาก็ไหว้กันทั้งรถ
ใครไล่หมวกก็ถอดหมวกออกไหว้... คนนั่งสามล้อก็ไหว้... คนนั่งรถเก๋งผ่านมา
ก็ไหว้อีก อีกนั่นแหละ... ข้ายอตรนทานไม่ไหวต้องบอกท่านว่าพอแล้วขอรับ คุณใหญ่
จริง ๆ ผมเชื่อแล้ว ท่านก็ว่าถ้าจันทน์ก็กลับบ้านเหอะ ก็ไม่ต้องสงสัยละนะ

อิตอนขึ้นรถจะกลับข้าเห็นวัดที่เราไปยืนอยู่ข้างหน้ามันใหญ่โตนัก ข้าก็คน
อยากรู้อยากเห็นจึงถามท่านว่า คุณขอรับ วัดเมื่อกี้วัดอะไร ท่านผู้แทนหันมามอง
หน้าข้าอู้ครู่หนึ่ง แล้วก็ตอบอ้อมแอ้มเกือบไม่ได้ยินว่า

วัดพระแก้ว ใจละ¹

จากเรื่อง หมาตัวราว ผู้ประพันธ์จบเรื่องอย่างพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน
ที่เดาว่า นายกรัฐมนตรีจะต้องลาออกจากตำแหน่งอย่างแน่นอน เหมือนอย่างที่คุณำกับการ
ตำรวจคิด และถามตำรวจลูนัยผู้ให้ เพราะเรื่องตั้งแต่ต้นจนเกือบสุดท้ายนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช กล่าวว่าผู้ที่เป็นต้นเหตุให้ข้าในเรื่องถึงแก่ความตาย เพราะอดยำนินได้รับ
สารภาพหมดแล้วทุกคน นับตั้งแต่นายฮวด พ่อค้าของข้า นายเกิด เจ้ามือกินรวบ นายอ่าวเฆ
ผู้กำกับฯ ตลอดจนผู้ว่าราชการจังหวัด คือถ้าหมาตำรวจดมกลิ่นไปถึงใครแล้ว เป็นโมฆะผิดตัว
และถ้าใครเป็นข้าราชการผู้ให้ก็ต้องขอลาออกจากตำแหน่ง และเมื่อทราบว่หมาตำรวจ
หลุดไปและกำลังเดินทางมุ่งหน้าไปกรุงเทพฯ พร้อมทั้งคาดการณ์ว่าคงจะดมกลิ่นผู้ร้ายไปจน
ถึงท่าเทียบนายกรัฐมนตรีแล้วทั้งนายตำรวจลูนัยผู้ให้ก็ร้องไห้ เรื่องจึงน่าจะจบลงที่ตำรวจ
ลูนัยนั้นร้องไห้เพราะเสียตายเป็นท่านนายกรัฐมนตรีจะต้องรับผิดชอบ และขอลาออกจากตำแหน่ง แต่
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กลับจบเรื่องนี้ว่า

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีใจขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"ร้องไห้ทำไมนะหนู ก้าวท่านรับสำราญแล้วลาออกสิ ?"

"เปล่า... เปล่าครับ" นายสิบตำรวจตอบระหว่างเสียงละอื้น

"หมาตัวนี้ผมเลี้ยงมาตั้งแต่ไหน เป็นลูกหมาครับ มันเป็นหมาตำรวจที่ดีที่ลุด แต่...

แต่หมาตำรวจนั้น ถ้าลง دمกลิ่นไปจนถึงตัวผู้ร้ายแล้ว ปรากฏว่าผิดตัวมันก็จะหมดความ

เชื่อถือตัวของมันเอง ใช้ลมไม่ได้อีกต่อไป..."

"เอ แล้วยังงี้ฮั้วไม่เข้าใจเลยว่ะ ?" ผู้กำกับฯ พุดขึ้น

"ผมกลัวมันจะเข้าไปในท่าเนียบครับ "

"ก็นั่นแหละ ฮั้วถึงได้ถามว่า ล็อกก้าวท่านลาออกสิ "

"เปล่าครับ" นายสิบตำรวจตอบ "ถึงยังงี้ท่านก็ไม่ลาออก และไม่ยอมรับสำราญ

ผิด แล้วหมาผมมันก็จะเลี้ยงหมาไปเลย ผมเลี้ยงตายหมาครับ"¹

จากเรื่อง ศิลปินเอก ซึ่งเป็นเรื่องของนายแก้วน ยี่เกเก่าผู้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นดาวร้ายในจอภาพยนตร์ นายแก้วนนั้นโดยปกติเป็นคนที่ไม่ค่อยเอาเรื่องเอาราวกับใคร แต่เมื่อลุ่มหลงตกเป็นโจรในภาพยนตร์แล้วนายแก้วนทำได้อย่างดีเยี่ยม กระทั่งเมื่อใคร ๆ ที่พบปะนายแก้วนนอกจอ ก็พากันเกรงกลัวอย่างเห็นได้ชัด แม้แต่กับแม่ทมอมภรรยาของนายแก้วนเองนายแก้วนก็ได้ละเว้นที่จะแสดงบทบาทไอ้เลื่อยมู ซึ่งเป็นเรื่องที่ก่อความระคายใจแก่แม่ทมอมมาก จนกระทั่งวันหนึ่ง นายเสริมพี่ชายแม่ทมอมอุปรับเก่าของนายแก้วน และเป็นผู้เคยปราบนายแก้วนมาตั้งแต่ครั้งเป็นเด็กวัดด้วยกัน ทั้งเป็นคนที่นายแก้วนยอมลงให้ได้มาเยี่ยม แม่ทมอมก็เกรงว่าจะเกิดการทะเลาะวิวาทกันใหญ่โต

ผู้อ่านเมื่ออ่านเรื่องนี้แล้ว ก็คิดว่าคงจะเกิดเรื่องราวใหญ่โตจากการทะเลาะวิวาทของบุคคลทั้งสอง แต่เรื่องกลับจบลงในลักษณะพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน ว่า

นายแก้วนก็ดกรามแน่น หันหน้ามองดูนายเสริมอย่างช้า ๆ แล้วถามขึ้นอย่างเรียบร้อยว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"คุณไข่มุกที่เรียกผมว่าไอ้หมูแคว้น ?"

"เออ... คุณเองที่เรียกผมว่าไอ้หมูแคว้น ผมจะทำไม ?"

นายแคว้นลุกขึ้นยืน กำมือแน่น... เบ่งหน้าออก สู้ตบท้ายใจอย่างแรงอยู่ไปมา แล้วพูดด้วยเสียงกร้าวน่าสะพึงกลัวว่า

"อ้ายเสือแคว้นไม่ทำใครก่อน แต่คราวนี้เสือมันถูกสลาย เสือมันต้องล้างแค้น อ้ายเสริม เอ็งกะเข้ามาสู้กันด้วยเกียรติของลูกผู้ชาย สู้กันด้วยหมัด อ้ายแคว้นจะสู้ เสือเคียวด้วยมือเปล่า ยืนขึ้นมาไอ้เสริม ถ้าเอ็งเป็นลูกผู้ชาย เอ็งต้องยืนสู้กับข้า "

แล้วนายแคว้นก็รู้สึกเหมือนมีตะลุมพุกมาทุบที่หัวไหล่ พอจะยกมือขึ้นปิด รถจี๊ปอีกคันหนึ่ง ก็แล่นมาชน เข้าที่พุ่งทำให้ลูกหาใจไม่ออก... นายเสริมก็ทำให้น้องเขบของตัว พันทรมาน โดยปล่อยหมัดลั่น ๆ เข้าที่ปลายลูกคาง...

...พอนายแคว้นล้มดาพื้นขึ้นมา เห็นแม่ทมอมนั่งประคองอยู่ ก็หัวเราะหะ ๆ แล้วปราศรัยว่า

"แม่ทมอม แม่ทูนหัวของพี่ แม่รู้ไหม ว่าแม่ได้ผิว เป็นศิลปินที่ใหญ่ที่สุดในยุค ดุสิต เล่นหนังเป็นอ้ายเสือจนคนกลัวลานไปทั้งเมือง แต่พอเอาจริงเข้าพี่เสริม เขาก็ตอยันกว่าไปเหมือนแต่ก่อนเท่านั้นเอง " ¹

และจากเรื่อง มาฉวีการรักชาติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เล่าเรื่องของสองหนุ่มสาว วิกรานต์และมาฉวีการซึ่งพากันไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรี และในขณะที่ทั้งสองกำลังนั่งชมพระภิกษุเดินขึ้นไปไหว้พระพุทธรูปในเวลาค่ำนั้นเอง มาฉวีการก็เล่าเรื่องให้วิกรานต์ฟังว่าตนเองนั้นระพีการชาติได้ โดยมองเห็นอดีตชาตินับตั้งแต่ชนชาติไทยอยู่แถบเทือกเขาฮัลไต สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา มาฉวีการเล่าว่าในชาติเดิมนั้นเธอและวิกรานต์เป็นคู่รักกันทุกชาติ แต่มักต้องพลัดพรากไม่ได้แต่งงานกัน ทำให้วิกรานต์ซึ่งหลงรักมาฉวีการไม่พอใจและชวนกันกลับที่หัก ก่อนกลับ มาฉวีการพูดกับวิกรานต์ถึงเรื่องในวันรุ่งขึ้น จากคำพูดของมาฉวีการ ทำให้ผู้อ่านซึ่งคาดการณ์ต่าง ๆ ไว้นี้แต่ต้นว่าทั้งสองคงเป็นคู่รักกัน เรื่องนี้จบลงว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ศิลปินเอก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"ตึกแล้วมาฉีกา" ฉันทุดตัง ๆ ด้วยหมดความอดทนที่จะฟังต่อไป "กลับที่พัก
กันเถิด ฉันท่วงแล้ว"

มาฉีกาลูกขึ้นยืนบิดตัวช้า ๆ แล้วก็พูดเรื่อย ๆ ด้วยน้ำเสียงเป็นปกติว่า
"อ้อ วิกรานต์ ฉันทิมบอกเธอไปว่า พรุ่งนี้เธอพาพวกเพื่อนฉันทกลับกรุงเทพฯ
ที่เถิดนะ คนดี คนดี"

"แล้วเธอเล่า มาฉีกา ?" ฉันทถามอย่างงง ๆ

"ไม่ต้องห่วงฉันทหรอก" มาฉีกาตอบอย่างอารมณ์เย็น "สมโภชเขานัดฉันทว่า
จะเอารถเก๋งคันใหม่ของเขามารับฉันทถึงนี้ เมื่อวานเขาติดธุระ มาไม่ได้ แต่เขาจะออก
จากกรุงเทพฯ พรุ่งนี้เช้ามีติดคงถึงพระบาทตอนกลางวัน แล้วฉันทก็จะกลับกับเขาเลย"¹

2.3.3 การปิดเรื่องอย่างหวานชื่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เลือกรับเรื่องสั้น
ในลักษณะนี้จำนวน 6 เรื่อง จากเรื่องสั้นที่นำมาวิเคราะห์ 23 เรื่อง คือเรื่อง เรื่องสั้นสมัย
หอม มาตกรรมจากกันครัว อีสปสามมิติ ฟางเส้นสุดท้าย และหยดหนึ่งของทะเลดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

จากเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหอม เป็นเรื่องของนายโอยสะลา ข่างสลักหินแห่งนครวัด
ผู้ลี้ภัยอุปถัมภ์ในมณฑลตอนบนของตัวปราสาท และเมื่อพระเจ้าสุริยวงษ์เสด็จมาตรวจงานสร้าง
ปราสาทและได้เห็นรูปสลักนั้น จึงตรัสสั่งให้ผู้ลี้ภัยเข้าเฝ้าและให้หาตัวผู้ที่เป็นนางแบบไปถวาย
นางแบบที่โอยสะลานำเข้าไปถวายคือนางตะเภา หะเอโล ภริยาประจำนครวัด ซึ่งก็เป็นพี่พระทัย
พระเจ้าสุริยวงษ์เป็นที่สุด พระองค์ถึงกับไม่ออกกว่าราชการ 7 วัน และตรัสสั่งให้โอยสะลา
เข้าเฝ้าเพื่อปูนบำเหน็จรางวัล เรื่องนี้จบลงว่า

"โอยสะลา ฉันทั้งให้เธอเป็นวรมหาราชศิลาป็น มีเงินเดือนเป็นทองคำเดือนละ
พันชั่ง อยากได้อะไรอีกก็บอกฉันท ฉันทจะปลูกปราสาทให้เธออยู่หลังหนึ่ง ไปไหนอย่าเสียดาย
ทองกันกลตทองเจ็ดพัน ต่อไปนี้เธอมีหน้าที่สร้างนางอุปถัมภ์ให้ฉันทคนเดียว เข้าใจไหม

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มาฉีกาว่าลึกซึ้ง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

อย่างที่เรากำลังทำแล้ว นางอัปสรจริง ๆ ไม่ใช่หิน มีเนื้อหนัง มีหัวใจ วิเศษจริง
โอยละลาดีจริงจริง... โอยละลา ดีเหลือเกิน โอย..."¹

จากเรื่อง มอม ซึ่งเป็นเรื่องของเจ้ามอมลูนัยที่รักเจ้าของเดิมเป็นชีวิตจิตใจ
แต่ต้องพลัดพรากจากกันเพราะเจ้าของเดิมถูกลักพาตัวไปรบในสงครามมหาเอเชียบูรพา บ้านซึ่ง
มอมอยู่กับนายหญิงและลูกชายถูกเครื่องบินทิ้งระเบิดไฟไหม้ นายหญิงกับลูกชายตาย มอมจึงต้อง
ซัดเซพเนจรไปจนกระทั่งมีผู้เก็บไปเลี้ยง มอมอยู่บ้านใหม่ด้วยความลุ่มส่ำบาย กระทั่งวันหนึ่ง
นายใหม่ของมอมออกไปพักตากอากาศชายทะเลทิ้งให้มอมอยู่เฝ้าบ้าน คืนนั้นมอมเฝ้านายใหม่มาที่บ้าน
มอมนึกในใจว่าจะต้องสับขโมยให้ได้ แต่ขโมยที่มอมจะสับกลับเป็นนายเก่าของมอม มอมตั้งใจ
ล่อนนายเก่าของมอมนั้นไม่ต้องการให้มอมต้องกลับมาอยู่กับตน เพราะขณะนี้นายจนถึงขั้นต้อง
ลักขโมย แต่มอมก็ไม่ยอมจากนายไปอีก เรื่องมอม จบลงดังนี้

"กลับเข้าบ้านเกิดมอม" นายพุฒพลางลุกขึ้นยืน "ข้าไม่มีปัญญาจะเลี้ยง เอ็งได้
เสียแล้ว" นายเข้าไปที่ครัวพลางไล่มัน "ไปโอมอมเข้าบ้าน" แทนคำทอนมอมมันกระดิก
หางแรงกว่าเก่า และวิ่งรอบ ๆ ตัวนาย นายไล่มันอยู่หลายครั้ง แต่มอมมันก็ไม่ฟัง
นายกลับมาแล้ว มอมจะไม่ให้นายพันล้านตาอีกต่อไป ความจริง นายเปลี่ยนไปมาก
เพราะผอมลง ผมเผ้ารุงรัง เลื้อยผ้าขาดวัน แต่อย่างไรก็ยังเป็นนายของมอม นายที่
มันฟังไม่ได้

ดีมากมายแล้ว พระจันทร์ข้างแรมเริ่มขึ้น ทอแสงสว่างไปทั่ว นายเดินอย่างอ่อน
ระโหยไปนั่งที่ริมคูข้างถนน ล่ายตามองไปไกล มอมไปนั่งชิดกับนายอยู่ครู่หนึ่ง เห็น
นายไม่ไหวถึง มันนึกอะไรออก มอมวิ่งไปคาบกิ่งไม้แห้งมาวางไว้บนตักนายด้วยความ
เคยชิน นายเอากิ่งไม้ขว้างลงไปในคู มอมมันก็กระโดดโครมตามลงไปคาบกิ่งไม้มา
ให้นายอย่างที่เคยทำ

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นสมัยหิน" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

นายชนหน้าลงบนหัวของมัม เลี้ยงนายกระซิบเรียกชื่อมันหลายครั้ง ไม่พูดว่าอะไรอีก น้าตาอ่อนผ่าวร่วงลงบนหน้าและจมูกของมอม นายนั่งอยู่เช่นนั้นอีกนาน ในที่สุด นายลุกขึ้นยืนช้า ๆ คลำพุงมันอย่างใจลอย แล้วพูดว่า "ไอ้มอม เอ็งชนะข้าไปด้วยกันมา ตามข้ามา" แล้วนายก็ออกเดิน มอมตามติดไป¹

จากเรื่อง ฆาตกรรมจากกันครัว พันตำรวจโทหลวงกำสัดใจโรภัย ผู้กำกับการตำรวจจังหวัดรัตนบุรี ต้องรับหน้าที่สืบสวนเรื่องข่าวลือว่าคุณนายอรุณ ฆ่าสามีของตนเองถึงสองคน ในระยะเวลาใกล้ ๆ กัน เมื่อได้พบคุณนายอรุณแล้ว หลวงกำสัดใจก็ต้องตกใจเพราะคุณนายอรุณรับสารภาพว่าตนคือผู้วางแผนฆ่าสามีทั้งสองเอง เพราะทั้งสองเป็นคนไม่ดี คนแรกเป็นคนคดโกง ฉ้อฉล ส่วนคนที่สองก็เป็นนักค้ายา เล่ห์เพทุบาย แต่วิธีการที่คุณนายอรุณฆ่าสามีนั้น เป็นวิธีที่แนบเนียนยิ่ง คือพยายามปรุงอาหารอย่างดีให้รับประทาน ประจบประแจงจนทั้งสองล้มบรรณและตายเพราะความล้มบรรณจนเกินไป เมื่อเล่าเรื่องต่าง ๆ จบลงแล้ว หลวงกำสัดใจก็เข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่มีศำเล่าลือ เรื่องฆาตกรรมจากกันครัวจึงจบลงด้วยดีว่า

"คุณนายขอรับ" หลวงกำสัดใจทักทายทัก พลางลุกขึ้นยืน "เตรียมตัวไปในเมืองกับผมเดี๋ยวนี้"

"ท่านหมายความว่า จะเอาตัวดิฉันไปโรงพักอย่างนั้นหรือเจ้าคะ" คุณนายถาม

"เปล่า" หลวงกำสัดใจตอบ "แต่ไปหาอะไรทานกันหน้าอำเภอ แล้วคุยกันต่อไป ผมหิวแล้ว" หลวงกำสัดใจหยุดพูดครู่หนึ่ง "แม่อรุณขอให้ฉันเรียกเธอว่าแม่อรุณเถิดนะ เราก็เป็นผู้ใหญ่ด้วยกันแล้ว ฉันอยากบอกตรง ๆ ฉันนายพันตำรวจโทหลวงกำสัดใจโรภัย อายุ 46 ปี ยังเป็นโสด รูปร่างหน้าตาตามที่คนเขาว่าก็พออยู่ได้ ฉันรับราชการมา 26 ปีแล้ว ถ้าออกเดี๋ยวนี้ก็มีบ้านอยู่ ระหว่างอยู่ในราชการ ฉันก็ไม่ไปคนลุ่มลุ่มรายได้เก็บเงินเก็บทองไว้ได้บ้าง มีบ้านมีที่ดินพอสมควร ฉันชอบออกเธอให้ทราบเดี๋ยวนี้ว่า ฉันอยากตาย"

"อ้าย ท่านก็" คุณนายพุดผางหลบตา "ถ้าตัวข้าก็ทานเสียที่นี้ก็ได้เนี่ยเจ้าคะ
ดิฉันเตรียมไว้พร้อมแล้ว อาหารที่นี้นั้น ถ้ารับพอสถานประมาณ ก็ไม่เป็นอันตรายถึง
ชีวิตตอกเจ้าคะ"¹

จากเรื่อง อิสปสามมิติ เป็นเรื่องของพ่อกบผู้พยายามแบ่งตัวเองให้ใหญ่กว่าตัว
และด้วยความช่วยเหลือของพ่อวัวจึงใช้ความโกธของระยะทางที่ทำให้วัตถุเล็กลงโดยปล่อยให้วัว
เดินไปไกลทำให้ตัวเล็กลง พ่อกบจึงตัวใหญ่กว่าวัว ความเชื่อในตัวพ่อกบที่ถูกกบมีอยู่ก็เพิ่ม
มากขึ้นกว่าเดิม เรื่องนี้จบลงว่า

ขณะนั้นวัวเดินทางออกไปอีกไกล... ในสายตาของลูกกบเห็นว่า วัวนั้นเหลือตัวนิดเดียว
และพอเหลือมาอยู่พ่อกบซึ่งแบ่งเต็มที่ เห็นว่าพ่อกบตัวโตกว่าวัว เป็นกอง ลูกกบกระโดด
แผล้วขึ้นมาอยู่บนหลัง แล้วก็ร้องสรรเสริญพ่อกบด้วยเสียงอันดังว่า เป็นสัตว์วิเศษสุด
มีอิทธิฤทธิ์ สามารถแบ่งตัวให้โตกว่าสัตว์ที่เรียกว่าวัวนั้นได้ คั่นนั้นฝนตกพรำ ๆ ตลอดรุ่ง
ลูกกบก็ร้องสดุดีพ่อกบทั้งวัน

สัตว์อื่น ๆ ที่ได้ยินคำสดุดีของลูกกบ ก็พากันเลื่องลือต่อไป จนกิตติศัพท์ได้ยินไป
ถึงกบอีกบ่อหนึ่ง ซึ่งกำลังเลือกนายกันอยู่จำละหวั่น จนถูกนกกระสาบินเลียแหย่ไปตาม ๆ
กัน เมื่อฝูงกบเลือกนายได้ยืนข่าวนี้ก็ปีติยินดี พากันเดินขบวนมาเชิญพ่อกบไปเป็น
นายกรัชมณเฑียรสืบไป¹

2.4 การปิดเรื่องอย่างเค่ำ การปิดเรื่องในลักษณะนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
เลือกใช้เพียง 2 เรื่อง จากจำนวน 23 เรื่อง คือเรื่อง ราชสีห์กับหนู และเรื่อง นรกกัฬารศัสสม
ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันครัว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 190 - 191

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "อิสปสามมิติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 178 - 179

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู เป็นเรื่องราวของราชสีห์ตัวหนึ่งได้รับความช่วยเหลือให้รอดตายจากบ่วงนายพรานโดยหนูตัวหนึ่ง ราชสีห์ก็สำนึกในบุญคุณของหนู หนูนั้ก็รับกวนราชสีห์ต่าง ๆ นานา นับตั้งแต่นั้นให้หาอาหารให้ครอบครัวของตนและเพื่อนพ้องกิน บรรดาลูกหนูก็เฝ้าเย็บให้เป็นที่รำคาญใจ จนในที่สุดราชสีห์ต้องตัดสินใจเดินไปติดบ่วงนายพรานอีกครั้งที่ล่อง เมื่อเจ้าหนูจะมาช่วยก็ตะบปจนตาย และตัวราชสีห์เองก็ต้องตายเพราะนายพราน เรื่องจบดังนี้

รุ่งขึ้นเช้า ราชสีห์ลาเมียเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็เดินออกจากถ้ำไปติดบ่วงที่นายพรานวางไว้ ฝ่ายหนูหาราชสีห์ไม่พบก็ออกวิ่งตาม พอเห็นราชสีห์ติดบ่วงอยู่ก็ หนูนั้ก็วิ่งเข้าไปจะกัดบ่วงอีกเป็นครั้งที่ล่อง ราชสีห์ได้ทำก็เอามือตะบปขีหนูตัวนั้นตายอยู่กับที่ เมื่อนายพรานมาเจอราชสีห์ติดบ่วงอยู่ก็ฆ่าราชสีห์ตาย¹

นอกจากการปิดเรื่องในลักษณะต่าง ๆ กันดังกล่าวแล้วข้างต้น ยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในการปิดเรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง นั่นคือการ "ทิ้งท้าย" ลักษณะดังกล่าวนี้มักจะเรียกได้ว่าเป็นลักษณะ "เฉพาะตัว" ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเมื่อเรื่องสั้นแต่ละเรื่องได้จบลงแล้ว ผู้ประพันธ์จะต้องขึ้นว่าสิ่งที่ผู้ประพันธ์อยากให้ผู้อ่านทราบ ได้แก่แนวความคิดหรือแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้ประพันธ์เขียนเรื่องนั้นขึ้นมา เช่น ต้องการเสียดสีบุคคลบางคนในสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทิ้งท้ายไว้ว่า "นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า เป็นราชสีห์แล้วอย่าไปเป็นหนี้บุญคุณหนู และสอนให้รู้แถมพวกไว้ด้วยว่าหนั้ราชสีห์ที่เห็นอยู่ตามบ้านนักนิยมโพรนั้น บางทีทำไม่ได้เอง แต่ซื้อเอามาก็มี"²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ราชสีห์กับหนู" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 44 - 45

² ต. หน้า 45

จากเรื่อง อิสปลามมิติ สิบทศกัณฐ์ทำไว้ว่า "คติ : นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า การแบ่งนั้น ถ้าแบ่งให้ถูกสังหระก็เป็นผลดีแก่ตัวเองได้มาก ฮิตาอิสปแลกจะว่าอะไรก็ช่างแก่ปะไร"¹

และจากเรื่อง ฟางเส้นสุดท้าย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่อเรื่องกัณฐ์ทำไว้ว่า "นิทานเรื่องนี้ไม่ยกสอนให้รู้อะไรเกี่ยวกับพ่อค้าและอูฐ

แต่สอนให้รู้ว่า ขี้แพ้กับขี้ชนะนั้นอันที่จริงผลเสมอกันได้ แต่ถ้าผลขี้ชนะมันลงไปมาก ๆ แล้วขี้ชนะนั้น จะเปลี่ยนเป็นสีแดง ไม่ใช่ขี้ชนะอีกต่อไป

ใครไม่เชื่อก็ลองทำดู"²

3. แก่นเรื่องหรือสาระของเรื่อง

กุหลาบ มลลิกะมาล กล่าวถึงแก่นเรื่องหรือสาระของเรื่องไว้ว่า "สาระของของวรรณคดี ก็คือลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดา ธรรมชาติของโลกและมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน สาระของเรื่องจึงเป็น สาร (Message) ที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน แสดงให้เห็นว่าวิถีทางแห่งโลกเรามี หรือมนุษย์เราเป็นเช่นนี้แหละ"³

สุวรรณา เกรียงไกรเพียร⁴ ให้ความหมายของแก่นเรื่องไว้พอสรุปได้ว่า แก่นเรื่อง คือ แนวคิดหรือจุดสำคัญของเรื่อง ไม่ใช่เนื้อเรื่องหรือโครงเรื่อง แต่เป็นแกนกลางของเรื่องหรือจุดสำคัญของเรื่องที่ปรากฏตั้งแต่ต้นจนถึงปลายเรื่อง เป็นสิ่งโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน

ส่วน นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา กล่าวว่า "แก่นหรือสาระของเรื่องหมายถึง การแถลงความจริงเกี่ยวกับชีวิตหรือพฤติกรรมของมนุษย์"⁵

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "อิสปลามมิติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 179

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฟางเส้นสุดท้าย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 233

³ กุหลาบ มลลิกะมาล วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 84

⁴ สุวรรณา เกรียงไกรเพียร พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณกรรมวิจารณ์ หน้า 7 - 10

⁵ นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ปารุณภาพเรื่องนวนิยาย หน้า 11

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏว่าเรื่องสั้นส่วนใหญ่ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเรื่องที่เยาะเย้ย ถากถาง และเสียดสีสถานการณ์ของมนุษย์ในสังคมระดับต่าง ๆ โดยใช้พฤติกรรมและความคิดเป็นแกนสำคัญของเรื่อง เพื่อนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ สาระสำคัญของเรื่องจึงเป็นสารที่ผู้ประพันธ์สื่อมายังผู้อ่าน เพื่อให้มองเห็นว่ามนุษย์นั้นเต็มไปด้วย ความโลภ ความหลง ความเห็นแก่ตัว ความฉ้อเล่ห์เหลี่ยม การเอาเปรียบ เอาเปรียบ ฯลฯ

ส่วนการเสนอสาระสำคัญของเรื่องนั้น พบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะใช้กลวิธีดำเนินเรื่องไปจนใกล้จะจบจึงจะเปิดสาระสำคัญให้ผู้อ่านทราบ

เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีสาระดังต่อไปนี้

หน้าต่างการเมือง สาระสำคัญของเรื่อง คือ การเมืองนั้นเป็นเรื่องลึกซึ้ง ผู้ไม่สนใจก็ไม่สามารถเข้าใจบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นในวงการได้

เรื่องสั้นสมัยใหม่ สาระสำคัญของเรื่อง คือ ทำได้แต่อย่าเด่นเกิน และผู้มีอำนาจสามารถจะบันดาลสิ่งตอบแทนแก่ผู้ที่สร้างความพอใจให้

เมียขุนนาง สาระสำคัญของเรื่อง คือ พฤติกรรมของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ปฏิบัติต่อผู้น้อยและประชาชน และพฤติกรรมของข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ปฏิบัติต่อข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และประชาชน

ราชสีห์กับหนู สาระสำคัญของเรื่อง คือ การตกเป็นเหยื่อของผู้ฉวยโอกาสทำให้เกิดความทุกข์

มอม สาระสำคัญของเรื่อง คือ การพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์

คนรู้ สาระสำคัญของเรื่อง คือ ผู้ใหญ่ชอบหลอกเด็ก แต่ไม่ชอบให้เด็กหลอก

เรื่องผี สาระสำคัญของเรื่อง คือ ความเชื่อหลอกตนเองได้

บ้านนอกเข้ากรุง สาระสำคัญของเรื่อง คือ คนชื่อย่อมเป็นเหยื่อของคนฉลาดแกมโกง

หมาดำขาว สาระสำคัญของเรื่อง คือ ผู้มีหน้าที่ ถ้าละทิ้งหน้าที่ย่อมก่อให้เกิดความ

เดือดร้อน

เกาะร้างทางรัก สำนัประของเรื่อง คือ อำนาจเป็นสิ่งจอมปลอม

× บ้านแสนอาบ สำนัประของเรื่อง คือ เสร็จแล้วต้องจำ

ต้นตระกูลไทย สำนัประของเรื่อง คือ บางสิ่งบางอย่างมองได้หลายแง่

นรกที่ลัทธิธรรม สำนัประของเรื่อง คือ การรู้เห็นมากเกินไปทำให้เกิดความทุกข์

อีล่บ่ล่บ่ล่บ่ สำนัประของเรื่อง คือ ต้องรู้จักแสดงความเป็นใหญ่ให้ถูกกาลเทศะ

ฆาตกรรมจากก้นครัว สำนัประของเรื่อง คือ ของที่มีประโยชน์ถ้าใช้ผิดจุดประสงค์

หรือมากเกินไปก็เป็นโทษ

ศิลปินเอก สำนัประของเรื่อง คือ หลอกคนอื่นได้ หลอกตัวเองไม่ได้

ชาติหน้ามีจริงนะเออ สำนัประของเรื่องคือ คนที่พบปัญหา หรือความคับข้องใจ

แล้วไม่สามารถแก้ได้ จะสร้างความหวังเพื่อปลอบใจตนเอง

มายวิการ่าลัทธิชาติ สำนัประของเรื่อง คือ ความจริงใจบางครั้งก็ได้รับการตอบแทน

ด้วยความไม่จริงใจ

ฟางเส้นสุดท้าย สำนัประของเรื่อง คือ ถ้ามีภาระที่หนักกว่า จะทำให้รู้สึกว่าภาระ

ที่หนักที่สุดนั้นเบาลง

หยดหนึ่งของทะเล สำนัประของเรื่อง คือ สิ่งที่มีค่านั้นถ้ายังครอบครองไว้อยู่ไม่

เห็นคุณค่า

กบฏลัทธิ สำนัประของเรื่อง คือ ผู้ทำผิดย่อมต้องหาเหตุผลมาลบล้างความชั่วของตน

ทุกวิถีทาง

แผ่นดินมหัศจรรย์ สำนัประของเรื่อง คือ ความจริงบางอย่างเหมือนเรื่องโกหก

ไม่เชื่อไม่จริง สำนัประของเรื่อง คือ ถ้าไม่เชื่อก็ไม่จริง และถึงไม่เชื่อก็เป็นจริง

4. ฉาก

คือ สถานที่เกิดเหตุการณ์ของตัวละคร หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ฉากในที่นี้หมายถึงรวม

ถึงเวลาและบรรยากาศที่เรื่องหรือเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นด้วย

กุหลาบ มัลลิกะมาส อธิบายคำว่า ฉาก ไว้ว่า "ในบทละคร คำว่าฉากหมายถึงเวที และส่วนประกอบเวทีตามเนื้อเรื่อง แต่ในนวนิยาย เรื่องสั้น หรือนิทาน มีความหมายกว้างกว่า คือหมายถึงสถานที่ และเวลาที่เรื่องนั้นเกิดขึ้น"¹

สุพรรณิ วราทร² กล่าวว่า ฉากเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง บอกให้รู้ว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นที่ใด ในเรื่องสั้นไม่จำเป็นต้องบอกละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ การที่ผู้ประพันธ์ใช้ฉากที่มีอยู่จริง และเป็นที่รู้จักจะช่วยให้เรื่องมีความสมจริงยิ่งขึ้น

ทองสุก เกตุโรจน์³ กล่าวว่า ฉากมีความเกี่ยวข้องกับบรรยากาศของเรื่องสั้น และนวนิยายอยู่มาก ทั้งยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละครอีกด้วย เช่น บ้านร้างมีใบแมงมุมสับอยู่ตามมุมห้อง ฯลฯ น่าจะเป็นบ้านที่มีผีสิง ศัตรูที่น่ากลัว ผนตกหน้าจะเป็นฉากสำหรับการฆาตกรรม

เสือ สตะเวทิน⁴ แสดงความคิดเกี่ยวกับฉากไว้ว่า ผู้ประพันธ์จะต้องรู้จักฉากเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดมาสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน และทำให้ผู้อ่านเข้าใจฉากที่ผู้ประพันธ์ต้องการเสนอ และผู้ประพันธ์ต้องคำนึงถึง เรื่องต่อไปในการสร้างฉาก

1. รูป เช่น ไฟไหม้ กิ่วคัน
2. รส เช่น รสหวานของผลไม้ รสเปรี้ยวของส้ม รสขมของยา
3. กลิ่น เช่น กลิ่นดอกไม้ กลิ่นน้ำหอม กลิ่นฟางข้าวในชนบท
4. เสียง เช่น เสียงพระสวดพระอภิธรรม เสียงนกฮูกยามดึก
5. สัมผัส เช่น สัมผัสมือด้วยผิวหนัง

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 85

² สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 135

³ ทองสุก เกตุโรจน์ การเขียนแบบสร้างสรรค์ หน้า 55

⁴ เสือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 55

พรสุย บุญสุภา และ รมณี เพชรสุปต์¹ กล่าวถึงการบรรยายฉากว่ามีหลายแบบ
ดังนี้ คือ

1. Natural Setting หมายถึง การบรรยายถึง เวลาและสถานที่ที่เรื่องนั้น
เกิดขึ้นโดยไม่ให้รายละเอียดมากนัก
2. The Spiritual Setting หมายถึง สิ่งก่อกำเนิดคาดว่าจะได้พบ หรือ
วาดภาพไว้ในใจ ซึ่งแม้จะเขียนจะได้ให้รายละเอียดมากนัก แต่ผู้อ่านก็จะสร้างจินตนาการขึ้นมา
เอง โดยอาศัยจากประสบการณ์และความรู้เดิมของตน
3. Setting as Dynamic หมายถึง การบรรยายให้ฉากมีความเปลี่ยนแปลง
ไปพร้อม ๆ กับการดำเนินเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่องมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในฉาก ขณะเดียวกัน
การเปลี่ยนแปลงของฉากก็ส่งผลต่อตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วย

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์² กล่าวว่า การพิจารณาฉากควรพิจารณาในด้านต่อไปนี้

1. ฉากนั้น ๆ ช่วยเสริมเหตุการณ์ในเรื่องได้ดีเพียงใดหรือไม่
2. ฉากและบรรยากาศนั้น ๆ ให้ภาพพจน์และทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามมากน้อย
เพียงใด
3. ฉากนั้น ๆ มีคุณค่าก่อให้เกิดประสบการณ์ทางอารมณ์ ทำให้ได้รับความ
เข้าใจธรรมชาติและสังคมถูกต้องเพียงใด
4. เป็นฉากที่จำลองมาจากสถานที่จริง หรือเกิดจากจินตนาการของผู้ประพันธ์
5. การสร้างฉากและบรรยากาศทำโดยวิธีบรรยายหรือใช้กลวิธีใด

การเขียนเรื่องสั้นนั้นแม้ว่าจะไม่เปิดโอกาสให้ผู้แต่งแสดงฝีมือในการสร้าง และบรรยาย
ฉากมากนัก แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็สามารถแสดงฝีมือในการสร้างฉากในเรื่องสั้น
หลายเรื่องได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการสร้างฉากได้ผสมกลมกลืนกับบรรยากาศอย่างยิ่ง

¹พรสุย บุญสุภา และ รมณี เพชรสุปต์ นวนิยายอังกฤษและนวนิยายอเมริกัน

²สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ การอ่านและการพิจารณาหนังสือ หน้า 102 - 104

ในเรื่อง มอม และเรื่อง เรื่องผี ดังนี้

ในเรื่อง มอม นั้น ผู้เป็นนายของมอมต้องจากบ้านเพื่อไปรบในสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งผู้ประพันธ์มิได้ระบุลงไบบ้างแน่ชัดว่าไปรบ ณ ที่ใด ตลอดสงครามเกิดของสงคราม ผู้แต่งก็มิได้ระบุว่าเกิดขึ้นเมื่อใด แต่เมื่อผู้อ่าน อ่านแล้วจะทราบได้ทันทีว่าเกิดสงครามขึ้นในราวเดือนธันวาคม จากข้อความที่ว่า "จนถึงวันหนึ่งซึ่งเป็นวันสำคัญที่สุดในชีวิตของมอม วันนั้นเป็นวันหนึ่งในฤดูหนาว"¹ และต่อจากนั้นผู้แต่งก็บรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงที่มอมสังเกตเห็น คือ "บนถนนสายใหญ่นั้น มีรถยนต์บรรทุกขนาดใหญ่โตกว่าที่มันเคยเห็น วิ่งตามกันมาเป็นแถวยาวเหยียด แผ่นดินสะเทือนมาตั้งแต่ไกล บนรถนั้นมีคนอยู่เต็ม แต่งตัวอย่างที่มีมอมมันไม่เคยเห็นมาก่อน พุดจากกันด้วยลึ้มเสียงที่มีมอมไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย คนเหล่านั้นรูปร่างเตี้ยล่ำผิวดำกับคนไทยที่มีมอมรู้จัก"² ผู้อ่านที่มีความรู้เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สองเป็นภูมิหลังอยู่บ้าง ก็จะทราบได้ทันทีว่า เหตุการณ์ที่ผู้แต่งบรรยายผ่านสายตา และความรู้สึกนึกคิดของมอมนั้น เป็นเหตุการณ์เมื่อวันที่ญี่ปุ่นยกทัพเข้าสู่ประเทศไทย และไทยเราตกลงร่วมรบกับกองทัพญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

เมื่อปูพื้นเรื่องว่านายของมอมต้องจากไปรบและทิ้งลูกเมียไว้ข้างหลังแล้ว ผู้แต่งก็ดำเนินเรื่องโดยอาศัยจากสงครามที่มีการทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ ซึ่งการเขียนจากดังกล่าวนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แสดงให้เห็นว่ามีโอกาสที่บรรยายฉากของสงครามที่ปรากฏในเรื่องนั้น เสมือนหนึ่งได้เกิดขึ้นเบื้องหน้าของผู้อ่านจริง ๆ ดังนี้

สักครู่หนึ่งมันได้ยินเสียง เครื่องยนต์ดังที่เข้ามาแต่ไกล มอมมันรู้ว่าเป็นเสียงเครื่องบิน ... มันนอนฟัง เสียงที่อยู่แต่ไกลนั้นสักครู่ก็รู้ว่า เครื่องบินนั้นกำลังใกล้เข้ามา ในท่ามกลางความมืดและความเงียบสงัดนั้นเสียงที่มันไม่เคยได้ยินมาแต่ก่อนดังก้องไปทั่ว มอมมันเข้าใจว่าเป็นเสียงหมาเหอน แต่หมาตัวที่เหอนนั้นมันจะต้องใหญ่โตมหึมาน่าสะพรึงกลัวเสียเป็นที่สุดแล้ว เสียงเหอนนั้นดังเป็นระยะ ๆ ถี่ ๆ ... กันทีนั้นมันสังเกตเห็นไฟตามถนน

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 51

² ต. หน้า 51

กับพรีบลงหมด เสียงนายผู้หญิงหรือร้องบนเรือน เสียงผู้หญิงให้ด้วยความกลัว
 นอกบ้านก็มีเสียงผีเก้าคนวิ่ง เสียงร้องเรียกกันโหวกเหวก เสียงปิดเปิดบานหน้าต่าง
 ประตู และเสียงเด็กร้องไห้ทั่วไป ...มันได้เห็นไฟฉายเป็นทางขึ้นไปบนฟ้า เห็น
 เครื่องบินสีขาวลวดลายเขียวอยู่ เสียงปืนต่อสู้อากาศยานโต้ขึ้น เสียงดังสนั่นจนแลบแก้วหู
 เสียงลูกระเบิดดังแหวกอากาศดังซู่ลงมา ...มันรู้สึกด้วยความละเหินของแผ่นดินว่า
 มีการระเบิดขึ้นในระยะใกล้ติด ๆ กันหลายครั้ง มอมมันเฝ้านายหญิงอยู่ จนกระทั่งได้
 ยินหมาใหญ่ตัวมหึมานั้นหอนขึ้นเป็นกังวานดังยาวรวดเร็วอีกครั้งหนึ่ง¹

ต่อจากการเริ่มใช้ฉากสงครามด้วยการฉายภาพของการทิ้งระเบิดแล้ว สภาพของฉาก
 และบรรยากาศก็เริ่มเข้มข้นเกลียวมากขึ้น การทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ ความขาดแคลนและความ
 หวาดเกรงภัยที่นายหญิงของมอมต้องเผชิญเป็นสิ่งที่ผู้ประพันธ์สอดใส่เข้ากับเนื้อเรื่อง ซึ่งมีส่วน
 ทำให้ผู้อ่านเกิดความอึดอัดและเศร้าสลดกับสภาพการที่ตัวละครต้องประสบ เมื่อสร้างบรรยากาศ
 ให้เกิดขึ้นจนกระทั่งถึงจุดสุดยอดของเรื่องที่มีมอมจะต้องจากนายเก่าแล้ว ผู้ประพันธ์ก็สร้างฉากการ
 ทิ้งระเบิดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งฉากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้นี้ครั้งนี้ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพ
 ของการทิ้งระเบิด ความสั่นสะเทือนของแรงระเบิด ตลอดจนภาพไฟไหม้บ้าน ผู้ประพันธ์เขียนฉาก
 และบรรยากาศ ตอนนี้อย่างนี้

คืนวันหนึ่งมอมรู้สึกฉงนและตื่นเต้น เหมือนกับว่ากำลังบอกมันว่าภัยกำลังใกล้
 เข้ามา และก็จริง พอดตกก็ก็มีเสียงหมาหอนดังขึ้น และเสียงเครื่องบินใกล้เข้ามา
 ทุกที... เสียงเครื่องบินดังกว่าที่มอมมันเคยได้ยิน เสียงระเบิดดังใกล้ ๆ บ้านเข้า
 มา... มอมได้ยินเสียงลูกระเบิดแหวกอากาศ ตรงมาที่หลังคาบ้าน มันหมอบนั่งคอย
 ความกระเทือนของระเบิด แต่แทนที่จะได้ยินเสียงระเบิด มอมกลับได้ยินเสียงดัง
 กราวใหญ่ทางหลังบ้าน อีกสักครู่หนึ่งมันได้กลิ่นเหม็นไหม้อย่างแรง ไฟไหม้บ้านแน่แล้ว

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 58

...ไฟฟ้าลัดวงจรหลังคาเป็นหย่อม ๆ และกำลังลูกกลม... ในทันใดนั้นมันก็ได้ยินเสียง
 ลูกกระเบิดแหวกอากาศลงมาอีกคู่หนึ่ง... มอมหมดสติไปชั่วครู่หนึ่ง เพราะแรงลูกกระเบิด
 ทำลายลูกหนึ่งที่อยู่กลางกระเบิดกลางลานบ้าน¹

และจากเรื่อง เรื่องผี ซึ่งเป็นเรื่องราวของหลวงลุง "ผิงสัว" ผู้หลงใหลในเวทมนต์
 คาถา ในเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนฉากขึ้นโดยวาดภาพของวัดโบราณแถวอำเภอ
 บางปะอิน ชื่อวัด "ภู" เพราะมีสิ่งก่อสร้างซึ่งชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า "ภู" ทั้งยังมีตำนานเล่า
 กันสืบมาว่าภูนั้นสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง เพื่อใช้เป็นที่พักสำหรับฝังศพของแดงซึ่ง
 ภายหลังบรรลุนิพพานของสุรกายร้ายตนหนึ่งไว้

การเขียนเรื่องภูพิศพิศาล หรือภูผาผืนนั้นแม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า จะต้อง
 เขียนให้มีบรรยากาศน่าสยองขวัญ ฉากควรจะเป็นป่าช้าเปลี่ยว ๆ หรือวัดโบราณ ๆ แต่สิ่งหนึ่ง
 ที่ผู้แต่งคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงฝีมือไว้ด้วยการสอดแทรกบรรยากาศที่เหมาะสมกับ
 ฉากที่สมควรจะเกิดเหตุการณ์ เพื่อเป็นการสร้างความตื่นเต้นให้ผู้อ่าน คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น
 เกิดขึ้นในคืนที่ฝนตกพรำ ๆ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนฉากและบรรยากาศในคืนลึกลับของ
 ที่ทำให้หลวงลุงต้องตายในลักษณะผิดปกตินั้นว่า

ขณะที่จุดเทียนนั่งบริกรรมอยู่กลางดึกคนเดียวนั้น ปรากฏว่า เริ่มจะได้ผลดีกว่า
 แต่ก่อน บางครั้งเหมือนได้ยินเสียงมีใครครางเบา ๆ อยู่ในฐานศิลาที่ใต้ภู บางครั้ง
 ภูโบราณนั้นก็หวั่นไหวไปทั่ว เหมือนกับว่ามีสัตว์ใหญ่หึ่งมาถูกขังอยู่ในนั้น และสัตว์นั้น
 กำลังพลิกตัว...

คืนวันหนึ่งฝนกำลังตกพรำ ๆ มีลมพัดมาต้องยอดโบสถ์ในวัด เสียงดังอยู่ไม่ขาด
 ทำให้บริเวณวัดนั้นดูวิเวกวังเวงยิ่งกว่าปกติ เสียงกบเขียดและสัตว์บางชนิดร้องขึ้น
 ในป่าช้านาน ๆ ครั้งหนึ่ง ทำให้ดูเหมือนกับว่า สิ่งมีชีวิตอยู่ในป่าช้านั้นเริ่มไหวตัวมีความ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

เคลื่อนไหว... ฉากที่พระนั่งคุยกันอยู่นั้นมองไปด้านหลังก็จะเป็นภูมิโอบรอบของหลวงลุง
แสงเทียนรับ ๆ แวม ๆ ล่องออกมาจากประตูนั้น...

ทุกสิ่งในวัดนั้นเงียบสงัด สมที่พัดมาตั้งแต่หัวค่ำนั้นก็สงบลง เสียงกบเขียดนั้นก็
เงียบหมด เหมือนกับผีโศกโศก ยังก้องเข้าใกล้เข้าไป ทุกอย่างยิ่งเงียบสงัดลง¹

และจากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏ
ว่า ลักษณะการสร้างฉากของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แบ่งออกตามลักษณะการสร้างได้

2 ประการ คือ

1. สร้างฉากจากสถานที่ที่มีอยู่จริง

1.1 ฉากจากสถานที่ในประเทศ

1.2 ฉากจากสถานที่ในต่างประเทศ

2. สร้างฉากจากจินตนาการ

2.1 ฉากจากจินตนาการทั่วไป

2.2 ฉากจากจินตนาการโดยอาศัยความเชื่อ

2.3 ฉากจากจินตนาการโดยอาศัยความรู้ทางประวัติศาสตร์

1. สร้างฉากจากสถานที่ที่มีอยู่จริง การสร้างฉากแบบนี้เป็นวิธีการสร้างความสมจริง
ให้กับเนื้อเรื่องเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้อ่านที่เคยมีประสบการณ์กับสถานที่ผู้แต่งนำมาเขียน
ถึงจะรู้ซึ้งและเข้าใจถึงสภาพความสมจริงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างดี และส่งผลไป
ถึงความมีชีวิตจิตใจของตัวละครที่ผู้แต่งสร้างขึ้น และเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เรื่องสั้นนั้น ๆ
ประสบผลสำเร็จในการโน้มน้าวใจผู้อ่านในฐานะที่เป็นวรรณกรรมจำลองภาพชีวิต

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องผี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

1.1 ฉากจากสถานที่ในประเทศ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างฉากจากสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศโดยอาศัยเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายในเรื่องเป็นตัวกำหนดฉาก เช่น พุดถึงการหาเสียง ก็ใช้ฉาก สนามหลวง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุดถึงการเมือง ก็ใช้ฉากรัฐสภา หรือท่าเทียบรัฐบาล ถ้าเป็นงานรื่นเริง เดินรำในตอนกลางคืนก็ใช้ฉากสวนอัมพร หรือถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับกรุงเทพฯ ก็ต้องใช้ความวุ่นวายสับสนของการจราจรมาเป็นฉาก เป็นต้น

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างฉากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นจากสถานที่ที่มีจริงในประเทศ เช่น

วันนั้นที่ท้องสนามหลวง มีการปราศรัยเป็นการใหญ่ ประชาชนทั้งหลายไหลไปฟังนับหมื่น¹

ถ้ารักบ้าน - รักเมือง - รักตัวเอง ต้องเลือกข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้ารักบ้าน
รักเมือง - รักพี่น้องทั้งหลายที่ยืนอยู่ที่นี้ เสียงตอบผอกราวใหญ่ได้ยินไปถึงท่าเตียน²

ข้าพเจ้า เดินกลับบ้านผ่านมาทางหน้าพิพิธภัณฑสถาน เห็นชายหนุ่มผู้หนึ่งแต่งกายเรียบร้อย
นั่งรอให้อยู่ริมทางรถราง³

อากาศที่แจ่มใสเมื่อก็กลายเป็นพายุฝน ฝนเริ่มลงเม็ดประปราย เม็ดฝนที่ติดอยู่ตาม
ใบมะขามรอบท้องสนามหลวงแลดูเป็นประกายเหมือนน้ำตานักการเมือง⁴

รถไฟมันวิ่งไปอีกนานเท่าไรข้าก็ไม่รู้ รู้แต่ว่า เตียวมันก็จอดคนขึ้นลงกันให้วัน
แล้วมันก็วิ่งออกไปอีก แล้วก็จอดอีก จนเวลาเกือบพลบมันก็ไปจอดที่สถานีบางกอก⁵

พอโผล่ออกมาพบสถานีข้าก็ตกตะลึงไปหมด รถราผู้คนบางกอกไม่รู้มันมาจากไหน
วิ่งกันให้มันชวักไขว้ไปก็เดียว... ตอนที่ข้านั่งรถไปนั้น ข้าคิดถึงเอ็งส่งเลย ถ้าเอ็ง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "น้ำตานักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 10

² ด.

³ ด. หน้า 11

⁴ ด. หน้า 12

⁵ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 90

ไปด้วยเสียงร้องตายแน่ แต่ข้าเองยังใจหายใจว่าจะกระโดดหลายครั้งเสียแล้ว
 มหันตเสียวไส้พิลึกละเสียงเอ๊ย รถในบางกอกนี่แต่ละคันมันแล่นเร็วเหลือละ ส่วนกัน
ให้เพียวฟ้าวโปหมด ไหนจะรถยนต์ ไหนจะล้อแหว ไหนจะสามล้อ แล้วก็ยังมีคนวิ่งข้าม
ไปข้ามมา เหมือนกับอยากให้รถกับ... เสียงมันบีบแตรแย่งกันดังลั่นไปหมด พุดกันแทบ
 ไม่ได้ยิน บางคันถ่วงกันหวุดหวิด แล้วก็ตะโกนด่าโยมกันเล่นก็มี¹

คืนเข้าข้านมา เห็นผู้แทนยังไม่ตื่น ข้าก็ไปนั่งเล่นหน้าบ้าน ดูคนเขาเดินผ่านไปมา
เท่านั้นทีลู่กพอแล้ว คนที่เดินผ่านไปเป็นผู้หญิงก็มี ผู้ชายก็มี ชันรกรางก็มี รถล้อแหว
ก็มี รถยนต์คันโต ๆ ก็มี²

พอไปถึงสภาข้าก็ใจหายเหียว ตึกงามอะไรมันใหญ่โตยังงั้น สีขาวโพลนมองเห็น
แต่ไกลยังกะภูเขาเนาะ³

ท่านก็พาข้าขึ้นรถแล้วไปจอดที่ไหนก็ไม่รู้ มีกำแพงเหมือนกับกำแพงเมือง ข้างใน
กำแพงข้าเห็นยอดหลังคาโบสถ์ ยอดพระเจดีย์ ถ้าจะมีวัดอยู่ในนั้น พอลงจากรถ ผู้แทน
ก็พาข้าไปขึ้นรถยนต์หน้าออก ตรงหน้าข้ามถนนไปก็มีตึกหลังใหญ่ มีปืนใหญ่วางอยู่
หลายกระบอก มีทหารเฝ้ายามเสียด้วย⁴

พอไปถึงสวนอัมพร หนูวิไลวรรณก็เดินร่ากับเพื่อนฝูงสนุกสนาน แต่พอเดินไปได้
 สัก 14 - 15 เพลง หนูวิไลวรรณรู้สึกร้อนจึงออกมานั่งที่ริมสระ⁵

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 91

² ด. หน้า 92

³ ด.

⁴ ด. หน้า 95

⁵ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "กบคายสิทธิ์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

มอมเป็นลูกโหม เกิดใต้ถุนบ้านไม้สองชั้นหลังเล็ก ๆ แถวมักกะสัน มอมรู้ว่าพ่อ
มันเป็นหมาพันธุ์อัลเซเชียน อยู่ใต้ใหญ่ถนนเพชรบุรี เจ้าของเลี้ยงจนมันหนักหนา แต่
แม่ของมัน เป็นหมาไทยตลาดประตูน้า¹

คืนหนึ่งวันนั้น ถ้าหากมีใครเดินตามถนนราชวิถีก็ตอนดึกประมาณสักสี่สองครึ่ง
จะได้เห็นชายคนหนึ่งรูปร่างสูงมอม... เดินช้า ๆ อยู่ข้างถนนอย่างอ่อนระโหยโรยแรง²

รถไฟขบวนปากน้ำโพ - กรุงเทพฯ แล่นเรื่อย ๆ มาตามเรื่องของมัน... จน
รถไฟผ่านสถานีรังสิต... จากสถานีรังสิตแล้วก็ถึงสถานีดอนเมือง คุณเวกถามว่า
จะโคตรรถที่สถานีบางซื่อ ไม่รอไปถึงหัวลำโพง... รถไฟก็แล่นมาเรื่อย ๆ คุณเวก
ชะเง้อคอมองออกไปนอกหน้าต่าง เห็นเครื่องบินบินผ่านไปทางเหนือสองลำ คุณเวกก็รู้ว่าใกล้
ดอนเมือง เข้ามาแล้ว³

ตอนเช้าวันรุ่งขึ้น คุณเวกและขุนเฒ่าหนึ่งกินกาแฟกันอยู่สองคนที่ร้านกาแฟแถว
สี่แยกราชวิถี⁴

ผู้คนที่ยืนมานั่งสักการะพระบาท ต่างพากันอยู่แถวบริเวณสี่แยกหรือไม่กี่เดินเที่ยวเตร่
ตามร้านรวง บริเวณรอบ ๆ พระบาทนั้นกระหึ่มไปด้วยเสียงคน เสียงของชีวิตในปัจจุบั
แต่เบื้องหน้าออกไปนั่นคือภูเขาสูงย่อม ๆ ที่มีรอยพระพุทธรบาท และเห็นยอดมณฑปสูงตระหง่าน
ท่ามกลางแสง เดือนและบนบันไดนาคที่ยืนพระบาทนั้นก็มีแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้สละโลก สละชีวิต
ปัจจุบัเลยแล้ว⁵

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 47

² ต. หน้า 67

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 117

⁴ ต. หน้า 127

⁵ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มาฆวิการาลีกยาติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 220

1.2 ฉากจากสถานที่ในต่างประเทศ สักขะการสร้างฉากประเภทนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้บรรยายรายละเอียด การกล่าวถึงสิ่งบอกแต่เพียงสภาพทำให้ผู้อ่านรู้ว่าสถานที่นั้น อยู่ ณ ที่ใด พอให้ผู้อ่านทราบถึงบรรยากาศของเรื่อง เรื่องสั้นที่ปรากฏจากต่างประเทศมีเพียง 2 เรื่อง คือ เรื่อง เรื่องพื้นผิวดิน และเรื่องนรกที่สวรรค์สืบ ดังนี้

ในกรุงยะรูชา เลื่อนนั้น ถ้าใครผิดโทษถึงตายก็ต้องถูกนำไปตรึงไม้กางเขนที่ภูเขา โขละโฆธา แปลว่า เขากะโหลกศีรษะ ภูเขานั้นก็ลาดเกือวไปด้วยไม้กางเขนทั้ง เก้าและใหญ่ และเต็มไปด้วยกระดูกศพที่ไม่มีญาติมาเก็บเอาไป ตามปกติชาวยะรูชา เลื่อนไม่ค่อยสนใจการตรึง ไม้กางเขนคนที่มากนัก เพราะเป็นของที่มีอยู่บ่อย ๆ แต่วันนี้เขาพากันสนใจเป็นพิเศษ บนภูเขานั้นก็เต็มไปด้วยผู้คน บางกลุ่มก็เป็นทหารโรมันแต่งตัวใส่เกราะถืออาวุธพร้อมคอยดูแลรักษา ความสงบ บางกลุ่มก็มุ่งห่มเสื้อผ้าทำด้วยกระสอบ สยายผมหน้าตาแสดงริ้วรอยแห่งความทุกข์หนัก และเต็มไปด้วยคราบน้ำตา แต่ส่วนมากนั้นเป็นคนที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลากสีเหมือนกับในวัน นักชัตถกฤษ จริตกรียาก็แสดงว่าการรื่นเริงให้เห็นได้ชัด ในหมู่คนเหล่านี้บ้างก็เล่นลูกข่าง บ้างก็กินผลไม้ บ้างก็ร้องรำทำเพลง บ้างก็สรวลเล่เฮฮา ภูเขากระโหลกไม่เคยได้ต้อนรับผู้คนมากมาย ถึงเพียงนี้ สถานที่ที่เคยมีแต่ความเจ็บเหงา ที่เคยมีแต่เสียงร่ำไห้ วันนี้นักสับมีเสียงร้องรำทำเพลง มีเสียงหัวเราะกะลปเสียงละอันนั้นเสียงสิ้น¹

ใครที่ไปเที่ยวนครวัดแล้ว ย้ำไปบนปราสาทชั้นสามและดูรูปสลักนางอัปสรทุก ๆ ตัว ที่มีอยู่บนนั้นจะเห็นว่าในมุมมืดแห่งหนึ่งของปราสาท มีนางอัปสรอยู่ตัวหนึ่งซึ่งจิตรกรผู้สลักได้สร้างไว้อย่างลึกลับมืดมิด ดูแล้วราวกับว่ารูปหินนั้นมีชีวิตและมีความงามเกินกว่ารูปสลักอื่น ๆ ในปราสาทนั้น จนหาที่เปรียบมิได้ แต่รูปนั้นก็อยู่ในมุมมืดที่เกือบจะไร้แสงสว่าง ผู้ที่เข้าไปอยู่ในที่นั้นจะต้องยืนอยู่จนจนสายตาคุ้นกับความมืดแล้ว จึงจะแลเห็นรูปสลักนั้นได้²

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกที่สวรรค์สืบ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 159 - 160

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นลึกลับ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 15 - 16

2. สร้างจากจินตนาการ จากประเพณีผู้ประพันธ์สร้างขึ้นมาเพื่อให้เรื่องที่แต่งนั้นดำเนินสอดคล้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านรู้สึกคล้อยตามว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีความสมจริง และจากบางฉากผู้แต่งสร้างขึ้นจากจินตนาการที่มีอิทธิพลมาจากความเชื่อ เช่น เรื่องนรก สวรรค์ หรือจากบางฉากผู้ประพันธ์ก็เขียนในลักษณะเป็นสัญลักษณ์ เช่น ฉากในเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง ซึ่งเรื่องนี้มีฉาก ๆ หนึ่งที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องการชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ป่าไม้ในเมืองไทยนั้นถูกทำลายลงยับยั้งแล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนฉากนี้ไว้ว่า "เวลาทำมั่งครึ่งฤดูมองออกไปทางหน้าต่างรถไฟ ก็เห็นรถไฟแล่นผ่านป่าใหญ่ ต้นไม้ในป่านั้นถูกเป็นไฟนรกแล้ว"¹

การสร้างจากจินตนาการของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มี ๔ ข้อ 3 ลักษณะ ดังนี้ คือ

2.1 สร้างจากจินตนาการทั่วไป

ในที่นั้น บ้านพักชั่วคราวได้ปลูกขึ้นเสร็จแล้วด้วยน้ำมือราษฎร มีห้องนั่ง ห้องนอน ห้องครัว และครัวไฟ ระเบียงใหญ่กันมู่ลี่ มีมุ้งหมอนที่นอน โต๊ะ เก้าอี้... บ้านทั้งหลังนั้นสว่างไสวไปด้วยไฟฟ้า ซึ่งข้าราชการชั้นเอกได้สั่งให้ราษฎรทำขึ้นโดยใช้กำลังแรงงานในสารา²

เมื่อเกาะนั้นมีข้าราชการอีกสองคนมาปกครองราษฎรสองคน ความเจริญต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น มีบ้านพักข้าราชการอย่างหรูหราสมเกียรติ มีสวนพฤกษชาติ มีน้ำตกอันสวยงาม มีถนนใหญ่หน้อย ภายในเกาะมีถนนรอบเกาะ มีสถานที่ตากอากาศชายทะเล³

ผู้รอดตายทั้งหกคนได้ถูกกระแสน้ำพัดขึ้นมายาหน้าหาดของเกาะแห่งหนึ่ง ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีผู้คนอยู่เลย เรียกได้ว่าเป็นเกาะร้างโดยแท้ และเมื่อมองไปในทะเลโดยรอบ ก็ไม่เห็นฝั่ง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 123

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีใจขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 34 - 35

³ ต. หน้า 35

หรือเกาะใกล้เคียงใด ๆ คงมีแต่ น้ำกับฟ้า¹

อีกปีหนึ่งต่อมา เกาะร้างนั้นก็เปลี่ยนสภาพไป บริเวณรอบต้นไม้ใหญ่นั้นก็เป็นที่เตียน
มีกระท่อมทำด้วยกิ่งไม้ปลูกอยู่รอบ ๆ หกหลัง บางกระท่อมก็แขวนปลาแห้งหรือเนื้อสัตว์แห้ง²

เรือนนั้นเป็นไม้สักทั้งหลัง หลังคามุงกระเบื้อง เป็นเรือนขนาดใหญ่ปลูกตามลำบาย
ตามแบบชนบท ตัวเรือนและบริเวณบ้าน ผังทางและปัดกวาดไว้เรียบร้อยร่มรื่นไปด้วยไม้ดอก
ไม้ผลนานาชนิด³

ระหว่างบันไดเรือนและเฉลียงที่คดงอของนั่งอยู่ เป็นนอกชานกว้าง พื้นขัด
สะอาดจนกระดานขาว มีกระถางไม้ตัด กระถางบอน และต้นไม้ออกตั้งอยู่เป็นระยะ ๆ ดูสวยงาม
ตามโคนเสากระเบื้องนั้น ก็ตั้งกระถางก่อเขาไว้ไล่ ตามซ้ายขวานั้นก็แขวนกระเช้ากล้วยไม้กำสัง
ออกดอกหลายกระเช้า ในที่ร่มก็ตั้งกระถางหน้าวู กำสังออกดอกเช่นเดียวกัน... มองจาก
กระเบื้องเข้าไปในห้อง เห็นมัทหมี่ที่ปูยาปิดทองอร่ามมีพระดี ๆ ตั้งอยู่หลายองค์⁴

2.2 สร้างฉากจากจินตนาการโดยอาศัยเรื่องความเชื่อ ลักษณะการสร้างฉาก
แบบนี้ผู้ประพันธ์มักสร้างขึ้นจากความเชื่อที่มีผู้รู้กันโดยกว้างขวาง เช่น เรื่องนรก ว่าต้องมียมบาล
มีสัตว์นรก และมีกะทงแดง หรือเรื่อง ผี มักจะเกิดขึ้นตามป่าช้า หรือตามวัดเปลี่ยว ๆ เป็นต้น
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างฉากจากจินตนาการโดยอาศัยเรื่องความเชื่อนี้ 2 เรื่อง คือ
เรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง และเรื่อง เรื่องผี ดังนี้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เกาะร้างทางรัก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 132

² ต. หน้า 134

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันศรัว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 181

⁴ ต. หน้า 184 - 185

"ชุมทางนรก ชุมทางนรก ผู้โดยสารถูกคนลงที่ผี" ...บนขานขาลานนั้นมีตัวอะไร
ใหญ่กว่าคนบ้าง เท่าคนบ้าง เดินไปมาหรือคลานอยู่ชักไขว่ สำหรับของตัวที่เคลื่อนไหวอยู่บน
สถานี่นั้น บอกคุณเวกได้ทั้งนี้ว่า ตัวอะไรต่ออะไรเหล่านี้คือสัตว์นรก จะเป็นอื่นไปไม่ได้ ยมบาล
หลายคนรูปร่างเหมือนคน แต่หน้าตาชั่วร้าย มีเขี้ยวงอกออกมาจากปาก และมีตาแดงดังแสงไฟ
...มือของยมบาลแต่ละคนนั้นถือสำเภางมคอยกั้นทางสัตว์นรก ...ยมบาลนั้นสี่เขี้ยวคนหนึ่ง สี่แขน
คนหนึ่ง และสี่มืออีกคนหนึ่ง... ระหว่างทางเดินก็เห็นคนถูกย่างไฟทั้งเป็น ถูกยมบาลเอาเหล็ก
แหลมทิ่มแทงและทรมานด้วยวิธีอื่นอีกมาก ...คนคนหนึ่งถูกยมบาลจับอ้าปากเอาน้ำมันร้อน ๆ
กำลังเดือดกรอกลงไปปาก... หลังจากได้เดินตามยมบาลกันไปเป็นเวลานานพอสมควร ทั้ง
สี่คนก็มาถึงเตาไฟใหญ่ มีกะทะทองแดงใบใหญ่ขนาดอ่างว่ายน้ำตั้งอยู่บนนั้น และในกะทะนั้นมีน้ำ
ทองแดงเดือดพล่านอยู่¹

ชื่อจริงของวัดเท่าที่ปรากฏอยู่บนป้ายกระดานแก้ว ๆ ที่ปักอยู่ใกล้ ๆ ศาลาท้าว
นั้นบอกแก่คนที่สัญจรไปมาในคลองให้รู้ว่าวัดนั้นชื่อ "วัดมิ่งคลาราม" ...ในวัดนั้นมีสิ่งก่อสร้าง
เก่าแก่อันหนึ่งตั้งอยู่หลังโบสถ์ออกไปริมลำน้ำ สิ่งก่อสร้างนั้นเป็นปราสาทเล็ก ๆ ตั้งอยู่บนฐาน
สี่เหลี่ยมที่ก่อไว้แข็งแรง สูงประมาณสักวาหนึ่ง ด้านหนึ่งมีบันไดอิฐก่อไว้หยาบ ๆ เป็นทางขึ้นไป
ชั้นบน และบนนั้นมีปฏิมาด้วยอิฐโบกปูนเป็นก้าแพงทึบสามด้าน มีประตูเข้าทางด้านหน้าเป็นประตู
เล็ก ๆ แต่ประตูเดียว ...ผู้สร้างใช้อิฐและศิลาก้อนใหญ่ ลงรากมั่งคงเป็นการถาวรเหมือนกับ
จะลงผนึกยังอะไรไว้สักอย่างหนึ่งในนั้น ...พระเจ้าปราสาททองเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงคุณ
ทางวิทยาคม... จึงได้ทรงตั้งพิธีปราบอสุรกาย เอาลงใส่หม้อทองแดงลงยันต์ปิดผนึกไว้ แล้ว
นำหม้อนั้นมาก่อบรรจุไว้ที่วัดนี้²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 123 - 126

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องผี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 79 - 80

2.3 สร้างฉากจากจินตนาการโดยอาศัยความรู้ทางประวัติศาสตร์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างฉากในลักษณะดังกล่าวนี้ในเรื่องสั้น จำนวน 3 เรื่อง คือ เรื่องมาฉกรรจ์รำลึกชาติ ตันตระกูลไทย และเรื่อง เรื่องสั้นล้นมือคน ดังนี้

ทุ่งหญ้าที่กว้างใหญ่เหลือเกิน... ทุ่งหญ้าเขียวไปหมด... มีฝูงสา... ฝูงแพะ
แกะ และวัวที่ขนยาวฟูๆ มีคนคอยเลี้ยง ฉันกำลังยืนอยู่หน้าบ้านที่เป็นแต่กระโจมทำด้วยหนังสัตว์
ต่อทุ่งหญ้านั้นออกไปไกลแสนไกลเป็นทะเลทราย มีภูเขาใหญ่ๆ อยู่อีกด้านหนึ่งมีธารน้ำที่
ละลายลงมาจากภูเขาหิมะ ไหลลงกระโจมของฉัน มีกระโจมอื่น ๆ ตั้งอยู่เป็นหมู่ มีผู้คนเดิน
ขวักไขว่ แต่งตัวด้วยหนังสัตว์บ้าง ผ้าที่ทอหยาบ ๆ บ้าง บางคนก็พันกายด้วยเปลือกไม้...
ภาษาไทยแน่ เพราะฉันเข้าใจได้ตลอดทั้งที่ภาษานั้นไม่ใช่ภาษาไทยเดี๋ยวนี ฉันรู้แล้ว คนพวกนั้น
เลี้ยงสัตว์ และต้องคอยติดตามสัตว์ไปทุกแห่ง มีภูมามีน้ำที่ไหนก็ต้องไปตั้งกระโจมอยู่ที่นั่น
...น้ำที่ไหลมาจากภูเขาได้เลี้ยงบริเวณนั้นให้หญ้าเขียวเลี้ยงสัตว์ได้ดี เขาเรียกภูเขานั้นว่า
ภูเขาฮัลไต¹

"วิภรณต์ฉันเห็นแสงไฟ... แสงเทียนและแสงโคม เห็นผู้คนเดินกันแน่นเต็มถนน
หมทาง ทุกคนกำลังเบิกบาน มีเสียงหัวเราะ เสียงดนตรี... คืนนั้นเดือนหงายสว่าง
พระจันทร์เต็มดวง ฉันรู้แล้ว คืนนั้นเป็นคืนวิสาขบูชา ทุกคนกำลังมุ่งหน้าไปลั่วตมณต์พิง
เทศน์ที่วัด แสงไฟที่ฉันเห็นเป็นแสงไฟตามประทีป ทุกแห่งมีแต่เสียงคนร้องเพลง
คนหัวเราะ มีแต่เสียงหัวเราะ เสียงพาทย์... ถูกแล้ว ฉันกำลังอยู่ที่เมืองลั่วโขทัย"²

ฉันอยู่ที่บ้านกับพ่อแม่ทุกอย่างกำลังสับสนอลเวงไปหมด เสียงคนร้องไห้และหัวเราะ
ด้วยความตกใจดังระงมไปทั่ว แสงไฟแดงไปหมด ไฟ ไฟไหม้ไหม้ ไหม้ลามมาอะไรอย่างนั้น

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มาฉกรรจ์รำลึกชาติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 222 - 223

² ต. หน้า 225

อากาศเต็มไปด้วยกลิ่นควันไฟและดินปืน เสียงฝีเท้าคนวิ่งกันอลหม่าน เสียงคนร้องว่ากรุงแตก
พม่าเข้าเมืองได้แล้ว¹

คุณพระเป็นลูกช้างอยู่ในโคลงที่หากินอยู่ในป่าสูงอันอุดมไปด้วยต้นไม้และน้ำตก
พร้อมด้วยสัตว์สารพัดในป่าหลายสายแถวเมืองนางรอง²

ถ้าเคราะห์ร้ายเขาก็คงถูกล้างตัวไปเขาพนมคอแลนที่อยู่ห่างไกลออกไป เพื่อเป็น
กุศโลดก่อกวนพินจากภูเขา แล้วไล่ตะเข้ชักลากมานครวัด หินแต่ละก้อนใหญ่โตเท่ากับบ้านหนึ่งหลัง
ต้องใช้คนชักลากเป็นร้อย ๆ เพียงเท่านั้นยังไม่พอ ต้องมีผู้คุมคอยถือแสบโยหสังคนลากตะเข้³

จากการศึกษาภคลวิธีสร้างฉากของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏว่าผู้ประพันธ์
 ใช้ฉากประกอบเรื่องสั้น 2 ลักษณะ คือ

1. ฉากที่เป็นเพียงองค์ประกอบในเรื่องไม่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมของตัวละคร
 คือเป็นเพียงการสร้างฉากเพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงสภาพการณ์ สถานที่ ซึ่งเป็นจุดที่เรื่องดำเนินอยู่
 การสร้างฉากในลักษณะนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถสร้างได้กลมกลืนกับบรรยากาศ
 ของเรื่องได้อย่างดีเยี่ยม ดังปรากฏในเรื่อง เรื่องผี หมาตัวรวจ บ้านนอกเข้ากรุง ไม่เชื่อไม่จริง
 ฆาตกรรมจากกันครัว มาฆวิการ่าลิกขชาติ น้ำตานักการเมือง และเรื่องสั้นลมหิน

2. ฉากซึ่งมีบทบาทเสมือนเป็นตัวละครตัวหนึ่งในโครงเรื่อง ลักษณะฉากดังกล่าวนี้
 กุหลาบ มัลลิกะมาส อธิบายว่า "มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง เช่น
 เรื่องเก่าทะเล (The Old Man and the Sea) ของ Hemmingway ทะเลมีบทบาท
 เหมือนเป็นศัตรูที่จะติดตามผลอย่างซิงไหวฮิงพิริ" "ตัวละครเอกของเรื่องคือชายชรา"⁴

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มาฆวิการ่าลิกขชาติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 226

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 151 - 152

³ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นลมหิน" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 17

⁴กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 110

จากซึ่งมีลักษณะเป็นเสมือนตัวละครตัวหนึ่งในโครงเรื่อง ปรากฏในเรื่องสั้นเพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง มอม จากดังกล่าวนี้คือ จากการที่ระเบิดซึ่งมีอิทธิพลต่อตัวละครคือมอม และนายหญิงของมอมที่ต้องเผชิญกับความหวาดกลัว โดยเฉพาะมอมซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องนั้น ในการที่ระเบิดทุกครั้งมอมจะได้รับความกดดันอย่างหนัก เพราะผู้ประพันธ์กำหนดให้มอมเข้าใจถึงการที่นายผวกฝั่งนายหญิงกับลูกไว้ให้มอมดูแล ฉะนั้นการที่ระเบิดซึ่งมอมรู้ว่านายหญิงกลัวมาก จึงเป็นเสมือนศัตรูของมอมตัวหนึ่งเหมือนกัน

5. ตัวละคร

กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ กล่าวว่า ตัวละครคือ ผู้มีบทบาทในเรื่อง ตัวละครในเรื่องจะต้องเหมือนมนุษย์ (หรือใกล้เคียงที่สุด) แต่จะต้องไม่ใช่มนุษย์จริงคนใดคนหนึ่ง ฉะนั้นจะกลายเป็นบุคคลจริงในจดหมายเหตุ หรือในพงศาวดารไป ตัวละครนั้นนอกจากจะเป็นคนแล้ว สัตว์ต้นไม้ ดอกไม้ สิ่งของยังสามารถเป็นตัวละครได้อีกด้วย แต่เป็นตัวละครประเภทเทียบเท่าคน

ผู้ประพันธ์สามารถสร้างตัวละครในเรื่องได้ดังนี้

1. ลักษณะนิสัยตัวละคร นักเขียนที่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลสร้างตัวละคร ซึ่งมีลักษณะนิสัยประจำเป็นประเภท ๆ ไป เช่น ประเภทสโลว์ไลฟ์ เรื่องหยอเยื้อยซ่า ตัวละครจึงมีลักษณะนิสัยเพียงอย่างเดียวหรือน้อยอย่าง (Flat Character) และโดยทางตรงกันข้ามมักเขียนผู้ชัดเจนจะสร้างตัวละครที่มีลักษณะนิสัยหลายอย่างหรือหลากหลาย (Round Character)
2. ผู้แต่งที่เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ จะต้องใช้ความต้องการจำเป็นของมนุษย์เป็นแนวทางในการสร้างตัวละครในเรื่อง จึงจะได้ตัวละครที่มีลักษณะเป็นมนุษย์จริง ๆ คือ มีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ เช่นมนุษย์ทั่วไป
3. เมื่อผู้แต่งสร้างตัวละครใดให้มีนิสัยอย่างใดแล้วก็คงไว้เช่นนั้น การเปลี่ยนแปลงนิสัยของตัวละคร คือตัวละครจะต้องผ่านพบเรื่องต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงนิสัย และบุคลิกภาพ ผู้ประพันธ์ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของตัวละครได้ตามความต้องการ ตัวละครจึงมีทั้งที่เป็นประเภทสถิต (Static Character) คือ ไม่เปลี่ยนแปลง

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 111 - 114

และประเภทพลวัต (Dynamic Character) คือ ที่เปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ ประสบการณ์ และกาลเวลา

ริชาร์ด ดี. ออฟดัล (Richard D. Opdahl)¹ กล่าวว่า ตัวละคร คือ ผู้มีบทบาทในเรื่อง จะต้องเหมือนมนุษย์หรือเทียบเท่า มีชีวิตจิตใจ แสดงอารมณ์ บทบาท คำพูด และปฏิกิริยา เช่นคนจริง ๆ พฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกมาต้องน่าเชื่อถือ

เลโอ ฮามาลิอัน และ เฟรดเดอริก อาร์. คาร์ล (Leo Hamalian and Frederick R. Karl)² กล่าวถึงการพิจารณาตัวละครไว้ว่า ต้องพิจารณาในฐานะเป็นปัจเจกชน (Individual) หรือแบบของบุคคล (Type) และพิจารณาว่าตัวละครนั้นได้ถูกผลักดันให้เป็นไปโดยสังคมหรือไม่ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเป็นความรู้สึกที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน และต้องหยั่งให้ถึงสิ่งซึ่งซ่อนเร้นอยู่นั้น ตัวละครถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์หรือไม่ และสามารถสนองวัตถุประสงค์ของผู้เขียนได้เพียงใด ตลอดจนการพิจารณาในเรื่องที่ตัวละครต้องขัดแย้งกับตัวละครอื่น ต้องต่อสู้กับสภาพสังคมภายนอก หรือต่อสู้กับจิตใจตนเอง

และ รัญจวน อินทรกำแหง³ กล่าวว่าตัวละครที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีลักษณะนิสัยหลายอย่าง ไม่ดีจนหาที่ติไม่ได้ หรือเลวจนหาที่ชมไม่พบ
2. มีความต้องการเช่นเดียวกับคนธรรมดา เช่น ต้องการให้ได้ความรัก ต้องการเสรีภาพ ต้องการความสนใจจากผู้อื่น ฯลฯ
3. มีการกระทำที่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตน ไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งใดอย่างหนึ่ง และในสิ่งใดอีกอย่างหนึ่ง เว้นแต่มีเหตุอันควร
4. การเปลี่ยนแปลงนิสัยของตัวละครต้องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล จะต้องทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ หรือเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น ถ้าไม่ใช่ทั้งหมดก็ต้องให้เข้าใจเมื่อตอนจบ

¹Richard D. Opdahl. Illusion and Reality. P.3

²Leo Hamalian and Frederick R. Karl. The Shape of Fiction.

P. 237 - 238

³รัญจวน อินทรกำแหง และคนอื่น ๆ การอ่านและพิจารณาหนังสือ หน้า 72

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ศึกษาได้พบว่า
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีลักษณะเด่นในด้านการสร้างตัวละครให้เป็นที่ติดตรึงใจผู้อ่านได้อย่าง
ดีเยี่ยม ทั้งตัวละครที่เป็นคน และตัวละครเทียบเท่าคน เช่น มอม ลุ้ยตัวละครเอกในเรื่อง มอม
ซึ่งผู้ประพันธ์กล่าวว่า "ถอดหัวใจหล้ามาเขียน" รายสัปดาห์ ในเรื่องรายสัปดาห์กับหนูผู้ตกเป็นเหยื่อของ
ของหนูจนต้องตัดสินใจกลับไปติดบ่วงนายพรานอีกครั้ง เนื่องจากบุญคุณที่ต้องยกไปไม่สิ้นสุดของหนู
หรือคุณยายอนุณาตกรผู้มาลามีถึงสองคนในระยะเวลาใกล้เคียงกันด้วยฝีมือทำอาหารและการ
ปรณณิบัติยนิคผู้ได้รับบิณดีเล่ความตายโดยไม่รู้สึกตัว เป็นต้น ตัวละครแต่ละตัวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช นั้น สามารถบรรยายลักษณะ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมได้ต่างแบบต่างชนิดดังนี้

1. ตัวละครที่เป็นคน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมสร้างตัวละครที่เป็นคนมากที่สุด
คือ จำนวน 17 เรื่อง จากเรื่องสั้นจำนวน 23 เรื่อง คือ เรื่องน้ำตานักการเมือง เรื่องสั้นสมัยหิน
เผิงขุนนาง คนรู้ เรื่องผีดี บ้านนอกเข้ากรุง หมาตำรวจ ไม่เชื่อไม่จริง เกาะร้างทางรัก
ฆาตกรรมจากกันครัว คิลปินเอก ขาดินหน้ามิจริงนะเออ บ้านแขนขาด แผ่นดินมหัศจรรย์
นรกที่ลัวรคัสสิม มาฆวิการาลักยาดิ และเรื่อง หอบตหนึ่งของทะเล

2. ตัวละครเทียบเท่าคน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละครชนิดนี้ในเรื่องสั้น
จำนวน 6 เรื่อง คือ รายสัปดาห์กับหนู อิลป์ล้ามมิติ ฟางเส้นลุดท้าย ต้นตระกูลไทย กบกายสิทธิ์
และมอม การสร้างตัวละครเทียบเท่าคนนี้ ผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่องด้วยตัวละครเทียบเท่าคนล้วน
เพียง 2 เรื่อง คือเรื่อง รายสัปดาห์กับหนู และอิลป์ล้ามมิติ ส่วนเรื่อง ฟางเส้นลุดท้าย ต้นตระกูลไทย
กบกายสิทธิ์ และ มอม นั้น มีตัวละครที่เป็นคนประกอบด้วย

จากการแบ่งประเภทของตัวละครในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ออกเป็น
2 ประเภท ตามลักษณะกลวิธีการสร้างตัวละครดังกล่าวแล้ว ผู้ศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช สามารถอธิบายรายละเอียดของตัวละครแต่ละชนิดได้ดังต่อไปนี้

1. ตัวละครที่เป็นคน

จากเรื่อง น้าตานักการเมือง ในเรื่องนี้มีตัวละครเพียง 2 ตัว และเป็นตัวละครที่เป็นคน คือผู้เล่า และผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นผู้แทนราษฎร ตัวละครเด่น คือ ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กำหนดให้ทั้งเรื่องให้โลกเล่า เล่าเรื่องที่ไม่โดนมือมืดขวางระเบิด ผู้ประพันธ์สร้างตัวละครตัวนี้ขึ้นมา เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงความไม่แน่นอนของการเมือง และ นักการเมืองในเมืองไทย เพราะโดยปกติทั่วไปแล้ว ในฐานะที่นักการเมือง เป็นปุถุชนก็ย่อมจะ รักเลือดเนื้อและชีวิต การคร่ำครวญน้อยใจที่ตนไม่ถูกขวางระเบิดนั้นเป็นการเล่าสร้าง หรือเป็น ความจริงใจของนักการเมืองก็เป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ เพราะผู้แต่งจบเรื่องนี้ลงด้วยข้อความที่ผู้เล่า รำพึงกับตนเองว่า "อากาศที่แฉ่มใสเมื่อก็กลายเป็นพยับฝน ฝนเริ่มลงเม็ดประปราย เม็ดฝนที่ ติดอยู่ตามใบมะขามรอบท้องสนามหลวง แลดูเป็นประกายเหมือนน้าตานักการเมือง แต่เม็ดฝนยัง ตีกว่าสำหรับข้าพเจ้า เพราะอย่างน้อยก็รู้ว่าตกมาจากที่ไหน"¹ การกล่าวของผู้เล่า เรื่องเช่นนี้ แสดงถึงความไม่แน่ใจในนักการเมือง ผู้โดดเข้ามาคลุกคลีอยู่ในวงการซึ่งมักพูดกันติดปากว่า "การเมือง เรื่องลึกลับปรก" เพราะผู้เล่าไม่เข้าใจว่า นักการเมืองผู้นั้นร้องไห้เพราะความฉิบา เพื่อนนักการเมืองที่ตายไปเพราะจะตีพันไปจากระบบการเมืองแบบเผด็จการในบ้านเมือง หรือเพราะต้องการเป็นผู้กล้าหาญที่ตายบนเวทีหาเสียง หรือตายเพราะอยากตายจริง ๆ ความ เป็นนักการเมืองที่มองในแง่ของผู้ประพันธ์เหมือนลายหมอก หรือกลุ่มควันที่ไม่มีตัวตน ไม่มีความคงที่ และเอาแน่นอนไม่ได้มันเป็นสิ่งที่เป็นจริงในสังคมการเมืองไทยทุกยุคทุกสมัย

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละครในเรื่อง น้าตานักการเมือง นี้ขึ้นมาเพื่อ แสดงให้เห็นว่า สังคมการเมืองนั้นสามารถครอบงำบุคคลผู้กระโดดเข้าไปคลุกคลีได้อย่างจริงจัง เพราะผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ถูกขวางระเบิดตายไป ก็เป็นตัวอย่างของนักการเมืองที่พูดพล่อย โดยสามารถตกปากรับคำ ให้สัญญากับประชาชนที่มาฟังการหาเสียงถึงในสิ่งที่ตนเองก็ไม่สามารถ ที่จะหาทำได้จริง คำคร่ำครวญของนักการเมืองคนที่อยากตาย ผู้อ่านหรือผู้เล่า เรื่องก็ไม่สามารถ คะเนได้ว่า พูดออกมาจากใจจริงหรือไม่

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "น้าตานักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ตัวละครในเรื่องนี้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเทียบได้กับวงการเมือง และนักการเมืองไทยที่ว่า "หาความจริงใจไม่ได้" และอาจมองได้ว่าเป็นการใส่สัญลักษณ์ได้ประการหนึ่ง

จากเรื่อง เรื่องสั้นล้นมือหิน มีตัวละครเด่นอยู่ 2 ตัว คือ นายโอบสะลา หนุ่มช่างสลักหิน กับ พระเจ้าสุริยะวรรณ

นายโอบสะลาหนุ่มเป็นตัวละครที่ดูเหมือนมีเลือดเนื้อ มีชีวิตจิตใจโดยทั่วไป นายโอบสะลา เป็นช่างสลักหินที่มีฝีมือต่างไปจากช่างฝีมือคนอื่น ๆ คือ สลักได้เหมือนกับสิ่งที่ถูกสลักนั้นมีชีวิตขึ้นมา และจากการมีฝีมือนี้เองเป็นเหตุให้ชีวิตของเขาเปลี่ยนแปลงไป ได้ลาภยศจากฝีมือการสลักรูปนางอัปสรที่ดูเหมือนมีชีวิต ความมีฝีมือทำให้ปกติชีวิตของโอบสะลา เปลี่ยนไป เขาได้รับความเกื้อหนุนจากพระเจ้าสุริยะวรรณ ที่จะให้อยู่อย่างสุขสบาย แต่ต้องหาต้นแบบของรูปสลักนางอัปสรมาให้ภายในเจ็ดวัน โอบสะลาหลงระเริงอยู่กับลาภยศ แต่ขณะเดียวกันโอบสะลาก็กังกรงต่อความตายที่จะได้รับ เนื่องจากรูปนางอัปสรที่ตนสร้างขึ้นมานั้นเป็นจากจินตนาการที่ปะติดปะต่อมาจากการไปเที่ยวผู้หญิงกับครอบครัว และเมื่อได้รับคำแนะนำให้นำนางตะเภา เพาะขึ้นถวาย โอบสะลาก็ต้องเห็นชอบด้วยเพราะเป็นหนทางที่พอจะรอดได้บ้าง ลักษณะดังกล่าวนี้ ผู้อ่านจึงมองเห็นว่าโอบสะลานั้นมีเลือดเนื้อเป็นมนุษย์ธรรมดา ๆ คนหนึ่ง ที่เมื่อลุ่มก็เพลิดเพลิน เมื่อทุกข์ก็ต้องหาทางออกไปว่าทางใดทางหนึ่ง เพื่อให้พ้นทุกข์นั้น

ส่วนพระเจ้าสุริยะวรรณ ซึ่งเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นมาในลักษณะนี้ให้เห็นว่า การเป็นคนใหญ่คนโตหรือมีอำนาจบรรดาศักดิ์นั้นบางครั้งสิ่งทีกระทำหรือประพฤติปฏิบัตินั้นก็มิได้เป็นสิ่งที่ตนต้องการ เช่น ตอนที่พระเจ้าสุริยะวรรณโปรดฯให้โอบสะลา เข้าเฝ้าเพื่อได้พบรูปนางอัปสรนั้น ผู้อ่านจะมองเห็นว่าบริวารผู้ใกล้ชิดมักเป็นผู้ที่ออกจะรู้ความต้องการของเจ้านายเกินกว่าที่เป็นจริงไปเสมอ ดังนี้

"เราจะเป็นคนสลักรูปนี้ ?" พระเจ้าสุริยะวรรณ ตรัสถามนายโอบสะลา

"ข้า... ข้าพระพุทธเจ้า..." นายโอบสะลาทูลตอบได้เท่านั้นก็หมดแรง ก้มหน้า

หมอบตัวสั่นถอยไป

"พระอาทิตย์ไม่หันเกล้า" เลื่องน่าย่างใหญ่พูดขึ้น "ข้าพระพุทธเจ้าได้สังเกตเห็นว่า ไอ้เด็กหนุ่มคนนั้นในโรงฝึกลูกช้างได้สั่งตัวเข้ามาคอยปิดกวาดคอกคินภายในปราสาท แต่เขาก็ยังบังอาจเข้ามาล่อกันนั่งให้ระคายเคืองพระบุคคลบาท โทษมันถึงตาย พระพุทธเจ้าข้า "

"แน่ ทะเถิง " พระเจ้าสุริยะวรรณตรัส " ถ้าไม่ได้พูดกับตัวชกหน้อย ท้ามา ยวนดี เตียวเหอะ" แล้วก็ตรัสต่อไปกับนายโอยละลา ว่า

"อย่างเราไร่น่าจะมาเป็นลูกมือเขาอย่างนี้ เราชื่ออะไรนี้ ?"

"ชื่อโอยละลา พระพุทธเจ้าข้า" นายโอยละลา ผู้ซึ่งบัดนี้หายใจหัวท้อแล้ว
ทูลตอบ

"อ้อ ชื่อเพราะะ" พระเจ้าสุริยะวรรณตรัสขึ้น ฝ่ายเสนาามาตย์ราชบริพาร และทหารตำรวจก็กระซิบกระซาบกันดัง ๆ ทัวไปว่า "เพราะจริง เพราะจริง จริงนะเธอ ตั้งแต่สิ้นเกิดมาเป็นตัวยังไม่เคยได้ยินคนชื่อเพราะอย่างจ้เคย ไม่เคยจริงจริง ให้หันต่ายไปช้เธอ ชื่นกลับไปในขันจะไปเปลี่ยนชื่อที่อำเภอ ให้ชื่อว่า โอยละลานะเธอ" ¹

และอีกตอนหนึ่งซึ่งเป็นตอนที่พระเจ้าสุริยะวรรณตรัสถามโอยละลา ถึงตัวนางแบบที่นำมาเป็นแบบล่อกับนางอัปสร เมื่อได้รับคำตอบจากโอยละลาว่า ไม่มีตัวจริง พระเจ้าสุริยะวรรณตรัสว่า

"หนอย ท้าหวงไปได้" พระเจ้าสุริยะวรรณตรัส "เขารู้หรือหน้า รูปล่อกกับหายใจได้อย่างนี้ จะไม่มีนางแบบยังใจได้" นายโอยละลา เธอกลับเข้าไปในวังกับฉันทันให้เวลาเธอเจ็ดวัน สำหรับไปตามตัวนางแบบมาพบกับฉันทัน รับไปพาตัวมาหนอยนะ โอยละลา เราพวกเดียวกัน อย่าหวงกันขึ้น ขอกันกินมากกว่านี้... แต่..."

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นสมัยหิน" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 23 - 24

พระเจ้าสุริยวงวรนั้นเปลี่ยนพระสุริยเสียง "ถ้าเธอหาผู้หญิงที่เหมือนนางอัปสรรูปนี้
มาให้ฉันไม่ได้ภายในเจ็ดวัน เธอกับฉันก็โกรธกัน ใจฉันนะไม่เป็นไรหรอก ใครอยาก
โกรธฉันก็โกรธไป ฉันก็ประสาธินิโดยพอเหมือนกัน แต่ลั่น้องฉันนี่เธอ ฉันไม่กล้ารับรอง
หรอกมันดู ๆ กันทั้งนั้น ไม่ค่อยมีการศึกษาเสียด้วย พอฉันรู้ว่าใครโกรธกับฉัน มันก็ไปมา
เอาดี้อ ๆ ฉันละก็ทักใจเสียจริง ว่ากล่าวมันก็ไม่ฟัง มันรักฉันนี่เธอ ทำยังไงได้"¹

จากบทสนทนาจะเห็นว่า พระเจ้าสุริยวงวรนั้นทรงเป็นตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช จำลองมาจากสภาพความเป็นจริงในสังคม คือ ผู้มีอำนาจวาสนาหรือผู้มีฐานะร่ำรวย
มักจะเอาแต่ใจตนเอง อยากได้อะไรก็ต้องได้ และมีอำนาจสับร้าวที่จะคอยแกล้งความเห็นด้วย
หรือพลอยโกรธกริ้วไปด้วยเมื่อเจ้านายโกรธ ทำนอง "ลูกขุนพลอยพริก" หรือ "นายว่าข้าพลอย"
ทั้งผู้เป็นนายเองก็มักจะเคยชินกับความที่ต้องการอะไร จะต้องได้ ผู้อ่านสามารถมอง เห็นบุคคล
อย่างพระสุริยวงวรได้จากสังคมทั่วไปในปัจจุบัน

จากเรื่อง นิ้งขุนนาง มีตัวละคร 2 ตัว ซึ่งเป็นตัวดำเนินเรื่อง คือข้าราชการ
ชั้นเอก และข้าราชการชั้นพิเศษ

ข้าราชการชั้นพิเศษนั้นเป็นตัวละครเด่นของเรื่อง เป็นตัวละครที่สร้างขึ้นมาเพื่อ
แสดงความจริงที่โหดเหี้ยมในสังคมข้าราชการไทย นั่นคือ ความคิดในเรื่องเป็นเจ้าบุญนายคุณของ
ราชกรผู้เสียดาษี และมองราชกรทั่วไปว่าจะต้องเป็นผู้คอยรับใช้ในทุกกรณี การทำงานในหน้าที่
ถือว่าเป็นบุญคุณหาที่สุดมิได้ ความคิดและร่เริ่มในเรื่องหรือระดับใด ๆ จะต้องมาจากข้าราชการ
อุปนิสัยและความเคยชินนี้ปรากฏอยู่เสมอ แต่ในวันจะน้อยและหมดไปในที่สุด

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละครชั้นเอกขึ้นมาอีกตัวหนึ่ง เพื่อชี้ให้เห็น
สังคมข้าราชการไทยให้เด่นชัดขึ้นในสายตาผู้อ่าน ข้าราชการชั้นเอกเป็นตัวแทนข้าราชการชั้นผู้น้อย

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นสมัยใหม่" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ที่เสริมสร้างความเคยชินในเรื่องการเอาใจประจบสอพลอ และเป็นผู้รับคำสั่งที่เคร่งครัดนำไป
ถ่ายทอดให้ผู้อื่นปฏิบัติตามอีกที โดยตนเองก็อยู่ที่จะได้รับผลจากการตอบแทนว่าเห็นใจความชอบ

ในเรื่อง คนรู้ มีตัวละครอยู่ 2 ตัว เป็นตัวละครประเภทเป็นคน หรือเป็นมนุษย์
ทั้งสองตัว คือ บ้าพร และ ตาก้อย

บ้าพร นั้น เป็นตัวละครที่เป็นมนุษย์ เป็นคนเลี้ยงและดูแลตาก้อย และคงไม่ได้
เป็นญาติจริง ๆ ของตาก้อย อาจจะเป็นเพียงคนเลี้ยงเด็กเท่านั้น เพราะดูบ้าพรออกจะเป็นผู้มี
ความอดกลั้นกับความเอาแต่ใจตัวเองของตาก้อยได้มากกว่า ที่จะลงมือลงไม้ดีเหมือนกับญาติ
จริง ๆ บ้าพรนั้น แสดงลักษณะที่เป็นผู้ใหญ่ที่ยังตกอยู่ในความเชื่อเก่า ๆ ว่านิทานที่เหมาะสม
เด็กนั้น น่าจะเป็นนิทานประเภทเทพนิยาย หรือเรื่องเล่าโกหกตลอดกาล และเรื่องที่จะเล่าก็
เล่าซ้ำแล้วซ้ำอีก ฉะนั้นเมื่อได้ฟังตาก้อยซึ่งบ้าพรเองเชื่อว่า ยังเป็นเด็กและไร้เดียงสาอยู่เช่นนั้น
เล่านิทาน บ้าพรจึงยังเกิดความเชื่อ และรู้สึกปลอดภัยออกสั่นขวัญแขวนกับการที่จะได้เห็นคนรู้
ตัวจริงตามที่ตาก้อยเล่า โดยสันนิษฐานไปว่า สิ่งที่ตนเล่าให้ตาก้อยฟังนั้นก็เป็นิทานที่แต่งขึ้นมา
ความเชื่อที่บ้าพรฝังใจแบบผู้ใหญ่เก่า ๆ ว่าเด็กก็คือเด็ก การพูดกับผู้ใหญ่เด็กจะต้องพูดแต่เฉพาะ
สิ่งที่เป็นจริงเท่านั้น จะโกหกไม่ได้เพราะเกรงการลงโทษ ถ้าผู้ใหญ่สบได้ไล่ทัน บ้าพรจึงเป็น
ตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นมาเพื่อส่งสาร (Message) ถึงผู้อ่านว่า ถึงเวลา
แล้วที่ผู้ใหญ่จะต้องเปลี่ยนสายตาที่มองเด็กอย่างแต่ก่อนแล้ว ฉะนั้นจะไม่สามารถสื่อสารและทำ
ความเข้าใจกับเด็กในยุคนั้นได้เต็มที่อีกต่อไป

ตาก้อย เป็นตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของ
เด็กสมัยใหม่ ที่ไม่ค่อยอยากจะฟังเรื่องเล่าโกหกอีกต่อไป เด็กยุคใหม่เริ่มแสวงหาความจริงใน
สังคมเหมือนอย่างที่ตาก้อยบอกบ้าพรว่า "ก้อยอยากฟังนิทานเกือบจริง" คือพยายามบอกผู้อ่าน
ผ่านคำของตาก้อยว่า เด็กสมัยใหม่ต้องการเรียนรู้สิ่งที่เป็นจริง หรือสิ่งที่จำลองจากสังคมจริง ๆ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "คนรู้" ใน รวมเรื่องคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 70

ไม่ใช่เพื่อบินยบายเพื่อฝัน ที่ไกลเกินความจริง ไม่สามารถที่จะค้นพบได้อีกต่อไป และถ้าผู้ใหญ่ยังไม่ยอมที่จะเข้าใจถึงความต้องการของเด็กสมัยใหม่แล้ว วัฒนธรรมข้างหน้าเด็กก็คงจะทำการสิ่งที่ผู้ใหญ่เองก็ไม่เข้าใจ และช่องว่างนี้ก็ต้องกว้างออกไปทุกทีจนอาจจะไม่มีทางพบกันอีก

ในเรื่อง เรื่องผี มีตัวละครทั้งหมดเป็นตัวละครมนุษย์ แม้ว่าในการสร้างตัวละครในเรื่องนี้ จะมีตัวละครตัวหนึ่งซึ่งผู้ประพันธ์บรรยายถึงคือสूरกายที่ถูกพระเจ้าปราสาททองจับขังไว้ในที่กักขัง ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ที่วัดกุฎี แต่ตัวละครเทียมมนุษย์ตัวนี้ก็มีได้มีบทบาทอะไรจริงสง ทั้งรูปร่างเป็นอย่างไรผู้ประพันธ์ก็ได้เขียนเล่ารายละเอียด กล่าวเพียงว่า "สूरกายนั้นเล่ากันว่าดูร้ายนัก มีรูปลักษณะน่าสะพรึงกลัว"¹

ส่วนตัวละครที่ผู้ประพันธ์กำหนดให้เป็นตัวดำเนินเรื่องคือ พระเพ็ญ ผู้มีอายุ 60 ปี และได้รับสมญานามว่า "หลวงลุงผีกลัว" แต่พฤติกรรมต่าง ๆ ของหลวงลุงนั้นเป็นการเล่าผ่านสายตาของผู้ประพันธ์โดยการบรรยาย ฉะนั้นตัวละครในเรื่อง เรื่องผีนี้จึงไม่มีลักษณะเด่นพอเทียบได้กับตัวละครในเรื่องอื่น ๆ

ในเรื่อง บ้านนอกเข้างกรุง ตัวละครคือ ชายชาวนานอกหมู่บ้านตนเองในการเล่าเรื่องว่า "ข้า" ตัวละครตัวนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นปกติวิสัยของชาวนานอกในข้อที่ว่า จะต้องพูดจริง ทำจริง ซื่อตรงและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นอย่างซื่อ ๆ ตรงไปตรงมา แต่สิ่งหนึ่งที่ชายชาวนานอกแตกต่างจากชาวนานอกโดยทั่วไปคือความกล้า จะเห็นได้จากการทวงถามสัญญาที่ผู้แทนฯ บอกว่าจะพาไปเที่ยวบางกอกโดยไม่หว่าดหว่าน แม้จะได้รับคำผิดผ่อนจากผู้แทนฯ ว่าให้ไปคราวหน้าก็ไม่ยอมกลับบ้าน โดยอ้างว่า "ผมลงทุนส่งลูกส่งเมียแล้ว กลับไปเด็ก ๆ มันก็หัวเราะแยะ"²

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องผี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 80

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้างกรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 93

ยายขาวบ้านนอกผู้ดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นในลักษณะจำลองจาก
เรื่องเล่าขาน ๆ ที่มีผู้เล่ากันถึงความเป็นเชยของชาวบ้านนอกผู้เข้าไปเที่ยวกรุงเทพฯ ศิไม่ว่า
จะเล่าเมื่อไรผู้อ่านเป็นชนใดทุกครั้ง เช่น การไม่เข้าใจถึงคำว่า "ตะลุม" หรือทาปากแดง
เหมือนกิมเหมาก ปากแดงจะถูกควายไล่ขวิด เป็นต้น

จากเรื่อง หมาตำรวจ เรื่องสั้นเรื่องนี้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีสลา
การเขียนเหมือนเรื่องสั้นขนาดสั้นหลายเรื่องรวมอยู่ในเรื่องเดียวกัน โดยมีแกนกลางเหมือนสายด้าย
ที่ร้อยให้เรื่องสั้น ๆ หลายเรื่องเหล่านั้นรวมเป็นเรื่องเดียวกัน เส้นด้ายเส้นนั้นคือ ยายผู้ดองอาหาร
ตาย และสุนัขตำรวจ ส่วนตัวละครอื่น ๆ คือนายฮวดพ่อค้าขายของชาวนายเกิดเจ้ามือหวยใต้ดิน
นายอำเภอเมืองพิษณุโลก ผู้กำกับการตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก นั้นเป็น
เหมือนดอกไม้ที่ถูกนำมาเรียงร้อยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยความตายของยายผู้ดองอาหาร

ลักษณะของตัวละครดังกล่าวข้างต้นนั้น มีสลาและความแตกต่างกันออกไปคือ
ยายผู้ตายนั้นแม้ว่าจะเป็นต้นเหตุให้ตัวละครทุกตัวในเรื่องมาร่วมในพฤติกรรมเดียวกัน คือ มีความผิด
ร่วมในการตาย แต่ก็ไม่ใช่บทบาท โดยเป็นเพียงภาพที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นมาว่าเป็นคำของผู้ดองอาหาร
ตาย ส่วนสุนัขตำรวจนั้นก็เช่นเดียวกับยายผู้ตาย คือมีส่วนร่วมเพียงแค่นี้ตัวร้อยเอาตัวละคร
อีกหลาย ๆ ตัวที่เป็นสาเหตุให้ยายผู้ดองอาหารตายมารวมกันโดยเรียงลำดับความรับผิดชอบที่
ตัวละครแต่ละตัวสร้างขึ้นโดยกำหนดจำนวนครั้งของการเห่าที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนี้

นายฮวด พ่อค้าขายของชาวนายฮวดเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนของพ่อค้าโดยทั่วไป
คือธุรกิจการค้าเป็นใหญ่ เรื่องของความเมตตาหรือกรุณานั้นอยู่ในดุลยพินิจที่สั่งเกิดจากฐานะทาง
เศรษฐกิจของลูกค้า เหมือนกับพ่อค้าโดยทั่วไป ณ เมืองไทย คือ ยอมให้ลูกค้าซื้อเชื่อได้ก็เมื่อ
มีพลังในการจ่ายเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากคำพูดของนายฮวดที่รับสารภาพว่า "เขาแต่งตัว
ชะมุกชะมอม เสื้อผ้าขาดวันเข้ามาในร้านผม แล้วขอซื้อเชื่อข้าวสารผมไปกิน ถ้าคนคนนี้มีฐานะดี
เหมือนเมื่อก่อน ผมก็คงไม่ขัดข้อง แต่เพราะผมได้เห็นว่าเขาจนลงกว่าแต่ก่อนมาก... ผมจึง

ไม่ยอมให้เขาซื้อเชื้อข้าวสารไปกิน"¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างนายอวดขึ้นมาจากพ่อค้าที่สามารถพบเห็นโดยทั่วไป

นายเกิด เจ้ามือหอยไต่ดิน ตัวละครตัวนี้เป็นตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นจากความเป็นจริงในสังคมอีกตัวหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความบกพร่องที่รัฐบาลสร้างขึ้นในสังคมไทย นั่นคือ ปลุกปั่นให้มีความหวังอยู่กับการเสี่ยงโชค แทนที่จะสอนให้รู้จักประมาณในการทำมาหากินด้วยน้ำพักน้ำแรง ความล้มเหลวในการพนันนั้นเป็นสิ่งเลวร้าย ความหวังในเรื่องของการเสี่ยงโชคด้วยการซื้อสลากกินแบ่ง หรือหอยไต่ดินนั้นเป็นสิ่งที่ระบอบหรือตะวันตกเว้นได้ถ้ารัฐบาลไม่สนับสนุนให้ออกสลากกินแบ่งรัฐบาลเสีย แต่เมื่อรัฐบาลให้มีการออกสลากกินแบ่ง หอยไต่ดิน ซึ่งเป็นผล ก็ติดตามมา ดังคำทำนายเกิดพูดว่า "สมัยเมื่อสลากกินแบ่งรัฐบาลยังออกแต่น้อยครั้ง เดือนละหนสองหน เขาก็แทงแต่น้อยครั้ง ไม่รู้กระไรนัก แต่พอสลากกินแบ่งรัฐบาลออกเดือนละเจ็ดครั้ง เขาก็ติดเป็นนิสัยเลิกไม่ได้ และจำนวนที่แทงก็มากขึ้น ...เขาพนอนันถึงอะไรุ่งขึ้นเขาก็เอาเงินนั้นมาซื้อออกเป็นเลขสามตัวแล้วก็มาแทงกินรวบ... เงินทองทรัพย์สินของเขาทั้งหมดตกมาเป็นของมมผู้เป็นเจ้าของสลากกินรวบ"² จากคำสารภาพของนายเกิดตัวละครตัวนี้ ทำให้มองเห็นว่า ทั้งนายเกิดและยายผู้ตายนั้น ตกอยู่ในสภาพที่ต้องเดินไปตามขีดกำหนดของรัฐบาล แต่นายเกิดนั้นเป็นผู้สามารถหลกจวโยโอกาสที่รัฐบาลเปิดช่องให้สร้างความร่ำรวยจากความหวังในโชคของคนอื่น ๆ รวมทั้งตัวผู้ตายด้วย

นายอำเภอเมืองพิษณุโลก เป็นตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นมาจากความบกพร่องในโลกของราชการที่ปรากฏอยู่จริง ๆ ในสังคมไทย นั่นคือข้าราชการที่นำเวลาราชการไปรับใช้ ประณินบัญญัติข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นผู้พิจารณาความดีความชอบ คือเป็นข้าราชการที่มองไม่เห็นถึงความสำคัญของหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติทุกขันธ์ราษฎร์

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตัวรวก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 99 - 100

² ด. หน้า 100 - 101

ผู้เสียภาษี เพราะราษฎรโดยทั่วไปนั้น ถ้าผู้ที่จะสามารถทำให้นายอำเภอผู้นั้นได้รับบำเหน็จ
ความชอบขึ้นเงินเดือน หรือมีตำแหน่งหน้าที่ที่ใหญ่โตขึ้นได้ นายอำเภอผู้นี้เป็นตัวแทนของข้าราชการ
บางส่วนที่เป็นจริง ตัวละครตัวนี้เป็นตัวที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงให้เห็นว่าหนทางที่จะ
หาความดีความชอบใส่ตัวนั้น หากเกิดขึ้นโดยความไม่สุจริตแล้ว อาจเป็นสาเหตุให้เกิดความวิบัติ
ได้ ไม่ว่าจะเป็นความวิบัติที่เกิดขึ้นกับตนเอง ผู้อื่น หรือสังคม

ผู้กำกับตำรวจภูธรเมืองพิษณุบุรี เป็นตัวละครที่เป็นข้าราชการเช่นเดียวกับนายอำเภอ
เพียงแต่อำนาจหน้าที่แตกต่างกัน เป็นตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นมาจากกลไก
พิจารณาของระบบราชการที่ไม่สามารถควบคุมให้ข้าราชการรู้สึกในหน้าที่ของตนได้เช่นกัน แต่ผู้กำกับ
ตำรวจนั้นดูจะมีความผิดมากกว่านายอำเภอ เพราะผู้กำกับตำรวจหรือตำรวจโดยทั่วไปนั้น
มีหน้าที่ปราบปราม และกำจัดความชั่วร้าย ถ้าปล่อยปละละเลยเสียแล้วสังคมก็จะมีการมากองขึ้น
ผู้กำกับฯ พูดถึงการละทิ้งอำนาจหน้าที่ในการปราบปรามของตนว่า "อ้าว เป็นผู้กำกับฯ มีหน้าที่
ปราบปรามโจรผู้ร้าย และรักษาความสงบของราษฎรในจังหวัดนี้โดยตรง แต่อ้าวแม้แต่สับของทั้ง
รางวัลงาม ๆ เสียหมด เป็นต้นว่า ผืนเถื่อน เหล้าเถื่อน และของหนีภาษี สับใครอ้าวก็ได้เงิน
เข้ากระเป๋ากันไป... ส่วนพวกโจรที่จะปล้นอาชีวะ ปล้นทรัพย์ ปล้นชีวิตจิตใจราษฎรทั้งกลางวัน
กลางคืนนั้น ถึงจะสับได้ก็ไม่ผิดใครตกรางวัลให้ ถ้าหากอ้าวไม่สับเสียอีก อ้าวสับได้ล่ดางค์ไช้
ฟรี ๆ..."¹

ส่วนผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น ก็เป็นตัวละครที่จำลองมาจากข้าราชการประจำที่
จำเป็นต้องอาศัยบารมีของข้าราชการการเมือง หรือนักการเมือง เพื่อได้ตำแหน่งที่สูงขึ้น
ไปอีก ฉะนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดจึงขาดความรับผิดชอบในจังหวัดของตนเอง และเป็นสาเหตุหนึ่ง
ที่ทำให้ชายผู้นั้นต้องอดข้าวตาย ผู้ว่าราชการฯ พูดว่า "เวลาส่วนใหญ่ผมต้องใช้ในการเดินทาง
ระหว่างกรุงเทพฯ กับพิษณุบุรี เพื่อไปรับคำสั่งจากนักการเมืองบ่อย ๆ และสิ่งที่ผมตั้งใจทำก็คือ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ทำนุบำรุงสละมาคมหญิงที่เมียมมเป็นนายกฯ เพราะสละมาคมนั้นเป็นสะพานที่จะให้เมียมมเข้าถึง เมียม
นักการเมืองที่มีอำนาจ เพื่อหาดีให้ตัวเธอต่อไป"¹

จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง ในเรื่องสั้นเรื่องนี้ มีตัวละครที่มีบทบาทสำคัญเพียง
ตัวเดียวคือ คุณเวก มีอาชีพเป็นพ่อค้า มีอุปนิสัยที่ออกจะแปลกไปกว่าธรรมดา คือ "ลงไม่เชื่อ
สิ่งใดแล้ว ถึงใครจะนำเหตุผล และหลักฐานมาพิสูจน์สักเท่าไรว่าสิ่งนั้นมีจริงเป็นจริง แกก็ไม่
เชื่อ"² คุณเวกจึงเป็นตัวละครที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความตึงตันของบุคคลที่
ปรากฏจริงในสังคม การสร้างคุณเวกในเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นเพื่อแสดง
ให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเป็นเรื่องของการสมมุติทั้งสิ้น การที่มนุษย์จะหนีพ้นจากสิ่งที่สมมุติและ
เชื่อกันมานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ทางที่เป็นไปได้นั้นเป็นหนทางที่ออกจะเลือนลาง จะเห็นได้
จากการที่คุณเวกและขุนแผนต้องการลบล้างระบบการเมือง ทั้งคุณเวกและขุนแผนก็ต้องมาใน
สภาพที่เป็นวิญญาณ เป็นการชี้ให้เห็นว่า การไม่ยอมรับระบบที่สังคมยอมรับนั้น ทำได้ แต่คนทำ
ต้องไม่ใช่คน คือสรุปแล้วก็ทำไม่ได้นั่นเอง คุณเวกจึงเป็นตัวแทนของใครก็ได้ที่ต่อต้านสังคม
ซึ่งถึงแม้ว่ามีความมุ่งหมายว่าจะล้มได้ แต่ความจริงล้มไม่ได้

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก ตัวละครที่น่าสนใจคือ นายเพ็ญ แล่งตะวัน หรือ
พระเจ้าสังหารภักดีในเวลาต่อมา นายเพ็ญนั้นเป็นตัวละครที่ออกจะเป็นสัญลักษณ์ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช สร้างขึ้นมาแทนผู้ครองอำนาจโดยบังคับด้วยอาวุธ การกระทำของนายเพ็ญที่ทำต่อ
หลวงคล่องนาวานั้น เป็นสิ่งที่บ่งถึงลักษณะการยึดอำนาจโดยอาวุธ สิ่งที่นายเพ็ญมีอยู่คือปืนนั้น เป็น
ตัวแทนของอำนาจที่ใคร ๆ พากันเกรงกลัว เพราะเป็นสิ่งที่ใช้เป็นยึดตายได้ และเป็นสิ่งที่สืบทอดกัน
ในลักษณะครอบครัว เหมือนกับการเล่นการพนันของทหารที่มีอาวุธอยู่ในมือในเมืองไทยในระยะ
ที่เขียนเรื่องสั้นนี้ คือ ราว พ.ศ. 2500 กลุ่มทหารที่โดดลงมาเล่นการเมืองเหล่านั้นได้พยายาม

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตัวรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 104

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 114

ใส่ฝีมือเจ้าค่ะ ใส่ฝีมือ ดัดปรุงอาหารเพิ่มความสามารรถ บำรุงบำเรอเต็มที่ เป็นต้นว่า
 เข้าชั้นมาก็ใช้อาหารเบาแต่มีประโยชน์ ใช้ลวกพอดิบ้าง ใช้ดาวทอดให้เต็มจาน
 นำรับประทาน ไม่ลุ่มไต่บเกินไป บางทีก็ใช้เสวยแบบฝรั่งใส่ไส้เซียงสีบ้าง ไก่บ้าง
 แล้วก็ต้องมีนมสด มีขนมปังกาแฟพร้อม ถ้าเห็นจะเบื่อ ดัดนั้นก็พลิกแพลงไปเป็นไข่ไก่ผัดไฟ
 แบบไทย ๆ พอเป็นยางมะตูมก็ใส่น้ำปลา ชอยหอมใส่ โรยพริกไทยมาก ๆ ทานกับ
 ข้าวต้มร้อน ๆ... บางวันก็กับข้าวฝรั่ง ใช้เนื้อสันบ้าง สันร่วบ้าง ถ้าหาได้ดัดนั้นก็ให้รับ
 หอยนางรมสด ๆ บางวันก็ยกย้ายไปเป็นพวกขนมจีน... น้ำพริกของดัดต้องคั่วถั่วทอง
 แล้วโขลกใส่มันกุ้ง ใส่ปูทะเล ขนมนจีนแบ่งสดหั่วเล็ก ๆ เหมือนดั้นเป็นผอยขยำน้ำมะนาว
 ให้ขาวสะอาด รับกับทอดมันกุ้งผอยทอดให้กรอบ ผักทุกชนิดทอดกรอบ มีทั้งไข่ต้ม ไข่เสวย
 ทอดให้กรอบเช่นเดียวกัน...¹

ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช นั้น ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ปรุงอาหารฝีมือเลิศ
 ผู้หนึ่ง ฉะนั้นการสร้างคุณนายงุ่นให้มีฝีมือในการปรุงอาหารจึงเป็นการง่ายที่ผู้อ่านจะบังเกิด
 ภาพพจน์ สามารถมองเห็นคุณนายงุ่นมานั่งประกอบอาหารอยู่ตรงหน้าได้ชัดเจนเมื่อได้อ่านเรื่องสั้น
 เรื่องนี้ แต่ถ้าจะมองความเป็นจริงของคุณนายงุ่นในแง่อื่น ๆ เช่น ความเป็นคนเลือดเย็นที่
 วางแผนการฆ่าสามีของตนถึงสองคนด้วยความตั้งใจ และเป็นผู้ลงมือเองแล้ว ก็จะเป็นว่าเป็น
 เรื่องที่ออกจะพันวิสัยที่จะเป็นจริงได้ ด้วยคนที่คุณนายงุ่นมานั้น "จะดี ๆ ชั่ว ๆ ก็ตัวตน"

จากเรื่อง คิลบีนเอก ในเรื่องนี้ ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช สร้างตัวละครแบบ
 หลายลักษณะ (Round Character) ขึ้นมาตัวหนึ่งคือ นายแกว่น ยี่เกเก่า โดยแสดงให้เห็นว่า
 อุปนิสัยใจคอของนายแกว่นนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา คือ ในช่วงแรกนี้นายแกว่นออกจะเป็น
 คนที่ไม่เอาเรื่องเอาราวกับใคร "แกว่นเป็นคนมีนิสัยที่ไม่ชั่ว แต่จะไม่เอาเรื่องเอาราวกับใครเท่านั้น"

¹ ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันครัว" ใน รวมเรื่องสั้นศีกฤทธิ
ปราโมช หน้า 189

แต่ถ้าใครเอาเรื่องเอาราวกับแก แกก็วิ่งหนีไปเลยที่เดียว"¹ แต่ต่อมาในระยะที่ไปแสดงเป็นดาวร้ายในภาพยนตร์อุปลักษณ์ใจคอของนายแคว่นก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย นายแคว่นนั้นแสดงได้สมบทบาท ทั้งคนโดยทั่วไปก็ยอมรับนายแคว่นในฐานะเลิอร้าย แม้กระทั่งตำรวจเมื่อพบหน้านายแคว่นก็ "หลบสายตา หน้าซีดเผือดลงทันทีหันหน้าไปอุบซบกันแล้วก็รับลงจากรถไปโดยด่วน"² ความเปลี่ยนแปลงของนายแคว่นครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเพราะสภาพการดำรงชีพด้วยการเป็นดาวร้ายและนายแคว่นเองก็ยอมรับสภาพของจอมโจรมาใส่จิตใจของตนจริง ๆ อุปลักษณ์ที่ไมค์อัยเอเอเรื่องเอาราวกับใครของนายแคว่นจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป และเมื่อนายแคว่นจะกลับไปเป็นนายแคว่นคนเดิมที่ไม่เอาเรื่องเอาราวกับใครอีก หรือเลิกสวมวิญญาณของเลิอร้ายทั้งในจอภาพยนตร์และนอกจอขึ้น ก็มีสภาพการที่เปลี่ยนอุปลักษณ์ของนายแคว่นได้อย่างเห็นจริงดังนี้คือ นายแคว่นถูกนายเลิรมผู้เป็นพี่เขย และในอดีตนายเลิรมผู้นี้คือผู้ให้นายแคว่นยอมลงให้ปราบเลิรมอยู่หมัด เมื่อครั้งที่นายเลิรมพาพักอาศัยอยู่กับแม่ทอมน้องสาว และนายแคว่นน้องเขย การแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของนายแคว่นโดยอาศัยเหตุการณ์แวดล้อมอย่างนี้ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นว่านายแคว่นนั้น เป็นตัวตนที่สามารถจะพบได้ มีลักษณะเป็นจริงเป็นจัง และเป็นตัวละครแบบหลายลักษณะเพียงตัวเดียวในตัวละครในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้

จากเรื่อง ชาติหน้ามีจริงนะเออ มีตัวละครที่นำศึกษาอยู่ 2 ตัว คือ โองการ หรือโอง กับคุณสมบัติล้ำมีของวิสาขาสีลาวของโองการ

โองการนั้นเป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นสภาพของบุคคลผู้ถูกกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ประพฤติปฏิบัติตามไป ทั้งที่โดยใจจริงแล้วมิได้เต็มใจ ดังจะเห็นได้จากคำที่โองการพูดกับวิสาขาก่อนตายว่า คุณสมบัตินั้นเห็นตนเองเป็นหมั่นมูร ฉะนั้นคุณสมบัตินี้จึงต้องคอยคัดท้ายให้เสมอ ๆ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "คิลินเอก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 199

² ด. หน้า 203

โครงการเองก็รู้สึกต่อต้านและเป็นทุกข์ เพราะสามีอยู่เสมอว่า คนที่จะคอยส่งสอนหรือขัดเส้นทางชีวิตให้ตนนั้นน่าจะเป็นพ่อแม่มากกว่า และเมื่อสิ้นพ่อแม่แล้ววิสาขาก็เป็นพี่สาวและเป็นผู้ปกครองก็น่าจะเป็นผู้รับช่วงการว่ากล่าวสั่งสอนต่อมา ฝ่าใจคุณลัมปัติซึ่งเป็นใครก็ไม่รู้เพียงแค่ว่าเป็นพี่เขยก็มาเป็นคนบงการวิถีทางชีวิต โครงการยอมไม่ได้ แต่เมื่อต่อต้านแล้ว คุณลัมปัติก็มิได้ย่อท้อที่จะเข้าคลุมชีวิตโครงการ โครงการก็ต่อต้านเต็มที่ แต่ก็ทำได้ไม่สะดวกเพราะตนเองนั้นอ่อนแอ ทั้งตกเป็นเหยื่อของโรคภัยโรค ทางเดียวที่โครงการจะแก้แค้นคุณลัมปัติได้ก็คือกล่าวคำอาฆาตไว้ก่อนตาย ด้วยได้รับความเชื่อมาว่า บุคคลนั้นเมื่อตายแล้วจะเกิดได้ใหม่อีก และใครทำกรรมอะไรไว้ก็จะไปชดใช้กรรมนั้นด้วย โครงการเมื่อพ่ายแพ้คุณลัมปัติเพราะไม่สามารถกีดกันคุณลัมปัตินับตั้งแต่คุณลัมปัติมาขอพอกับวิสาขา จนกระทั่งคุณลัมปัติย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านด้วย ก็ตายไปพร้อมกับความแค้นที่ลุ่มอกอยู่

ส่วนคุณลัมปัติ นั้น น่าจะเป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นถึง ความเป็นคนล่องหน้า ดังจะทราบได้จากคำพูดที่ล่องพิน้องคือโครงการและวิสาขาคูขี้หนู วิสาขาบอกโครงการว่าคุณลัมปัติบอกตนเองว่ารักโครงการเหมือนน้องในไส้ ฉะนั้นเมื่อโครงการล่วงเกินอะไรก็มักจะไม่ว่าโกรธ เช่นเมื่อตอนที่มาขอพอกับวิสาขาใหม่ ๆ โครงการก็บุให้ลุ่มอกคุณลัมปัติ คุณลัมปัติก็ไม่โกรธ ความไม่โกรธที่คุณลัมปัติแสดงต่อโครงการนั้น บางครั้งก็เป็นทีกลางแคลงใจของวิสาขา เพราะถ้าคุณลัมปัติรักและหวังดีต่อโครงการจริงก็น่าจะน้อยใจบ้างที่โครงการมีเคียดแค้นที่จะทำให้คุณลัมปัติเสียหน้า แต่คุณลัมปัติก็ไม่เคยโกรธ หรือน้อยใจเลย

และจากคำบอกเล่าของโครงการ ทำให้เห็นความแตกต่างที่คุณลัมปัติประพฤติปฏิบัติต่อโครงการ เพราะโครงการกล่าวว่า คุณลัมปัตินั้นเข้มงวดกับตนเหมือนกับเป็นกับต้นผู้ถือหางเสือเรือทีเดียว

2. ตัวละครเทียบเท่าคน

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู ในเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละครชนิดเทียบเท่าคนขึ้นมาสองตัว คือ ราชสีห์ และหนู การสร้างตัวละครชนิดนี้ผู้สร้างจะต้องใส่ชีวิตจิตใจ ความคิด และบทสนทนาให้กับตัวละครเหมือนกับสร้างตัวละครที่เป็นมนุษย์โดยทั่วไป ราชสีห์นั้น

เป็นสัญลักษณ์ที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยอำนาจศักดิ์สิทธิ์ หรือแม้แต่ความร่ำรวย เปรียบเหมือนผู้มีความเหนือกว่าในสังคมมนุษย์ ส่วนหนึ่งนั้นเปรียบได้เหมือนกับผู้ที่อยู่ในฐานะทั้งเศรษฐกิจ ความรู้ ความคิด และอื่น ๆ แต่สิ่งที่เป็นจริงคือสัตว์ทั้งสองนี้ต้องอยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันในบางลักษณะ หรือบางโอกาส เช่นเดียวกับมนุษย์ที่ต้องอยู่ในสังคมปะปนกัน ความพลัดพลัดของบุคคลที่อยู่ในฐานะสูงกว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ผู้ด้อยกว่าในบางโอกาสก็อาจจะมีส่วนช่วยเหลือ ฉะนั้นความพอดีที่ผู้ประพันธ์เรื่องนี้ต้องการก็คือผู้สร้างบุญคุณแก่ใครไม่ควรฉกฉวยโอกาสที่พึงได้ และผู้สูงในสถานะทางสังคมก็พึงระมัดระวังความพลัดพลัดที่จะเกิดขึ้น แต่สิ่งที่ลืมไม่ได้คือทุกสิ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน

จากเรื่อง มอม มอมเป็นตัวละครที่เด่นที่สุดในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพราะในวงจรวรรณกรรมแล้ว ผู้ผ่านการอ่านวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าสมมุติแล้วมักจะไม่พลาดที่จะได้อ่านเรื่อง มอม ทั้งผู้ประพันธ์ คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า "...สิ่งที่ผมยังเห็นว่ามีมาก ๆ ในโลกนี้ก็ยังมี เย็น หมาเป็นต้น"¹ ทั้งยังบอกผู้อ่านว่า "ผมรักเรื่อง "มอม" มากที่สุด"² ในจำนวนเรื่องสั้นที่ประพันธ์

มอม เป็นตัวละครประเภทเหี้ยมเถ่าคน เป็นสุนัขพันธุ์ผสมไทย - ฮัลเซเชียน แต่ดูลักษณะจากคำบรรยายแล้วจะเห็นว่า มอม นั้นเป็นสุนัขไทยเต็มตัว รูปร่างสง่างาม ขนเป็นมันวาว เติบโตมาด้วยการเลี้ยงดูและให้ความรักจากนายอย่างเต็มที่ อาหารการกินในระยะแรกนั้นบริบูรณ์ มีลักษณะเป็น "หมาที่ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของคนเดียวเท่านั้น ฝรั่งเศสเรียกว่า One Man's Dog"³ แต่มีลักษณะที่ต่างออกไปบางประการ คือ มอม มิได้ตรอมใจตายไปเมื่อนายหญิงและหญิงถูกระเบิดตาย มอมเพียงแต่ค้นรอนที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป จนเจอนายใหม่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างมอมขึ้นมาโดยต้องการแสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์และจงรักภักดีของสุนัข

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน เรื่องของคนรักหมา หน้า 216

² ด.

³ ด. หน้า 227

และสามารถบรรยายความต้องการ ความรู้สึกนึกคิดของมอมได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ความรักความผูกพันที่มอมมีต่อนายนั้นเป็นสิ่งที่สร้างให้มอมเด่นขึ้นมาในสายตาของผู้อ่าน การเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยผ่านสายตา และความคาดคะเนของมอมเป็นสิ่งที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจและตีความหมายได้อย่างดี ความสามารถในการสร้างตัวละครประเภทเทียบเท่ามนุษย์ได้เป็นมอมนี้ ทำให้เป็นที่ดึงดูดจิตใจผู้อ่าน เพราะ "ถอดหัวใจหมาเขียน" และก็เป็นความจริงอย่างนั้น เพราะบางสิ่งบางอย่างที่หมาอื่น ๆ ไม่เข้าใจ มอมเองเป็นหมาตัวหนึ่งมันก็ไม่เข้าใจ แต่ความไม่เข้าใจของมอมนั้นเมื่อบรรยายผ่านสายตา และความรู้สึกนึกคิดของมอมแล้ว ผู้อ่านก็สามารถที่จะตีความหมายได้จากประสบการณ์ เช่น ตอนบรรยายว่า "บรรณนั้นมีคนอยู่เต็ม แต่งตัวอย่างที่มีมอมไม่เคยเห็นมาก่อน พุดจากันด้วยลึ้มเสียงที่มอมไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย คนเหล่านั้นรูปร่างเตี้ยล่ำติดกับคนไทยที่มอมเคยรู้จัก"¹ หรือ "...แล้วเจ๊กขายขวดก็จะขึ้นกระดาดเล็ก ๆ สองล่ำม้วนให้นายผู้หญิง"² ถ้าผู้ประพันธ์มองผ่านสายตาของมอม และเขียนว่า "บรรณมีทหารญี่ปุ่นอยู่เต็ม" หรือ "เจ๊กขายขวดก็ให้เงินนายสองล่ำบาท" มอมก็คงต้องเป็นมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ไม่ใช่ตัวละครเทียบเท่ามนุษย์อย่างที่มีมอมเป็น ฉะนั้นความสามารถในการสร้างตัวละครตัวนี้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงแสดงให้เห็นความชัดเจน รอบคอบ และสมเหตุสมผลในการสร้างตัวละคร เป็นอย่างยิ่ง

จากเรื่อง อิลป์ล่ำมิดิ เรื่องสั้นเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละครแบบเทียบเท่าคนขึ้นมาสองตัว คือ กบสองพ่อลูก การวางโครงเรื่องเรื่องนี้มีลักษณะคล้ายนิทานอิลป์เรื่องอื่นอย่างกับว่า แต่จบต่างกันเพราะความฉลาดของพ่อกบที่อาศัยระยะทางลงตาถูกกบให้มองเห็นตนเองสามารถแบ่งตัวได้ใหญ่กว่าตัว

ตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างขึ้นเพื่อแสดงลักษณะของมนุษย์ที่น่าสนใจ คือ กบตัวที่เป็นพ่อซึ่งเป็นกำลังของลักษณะ ๖ ขวบทั่วไปที่ต้องพยายามรักษาสถานภาพของตนเองทั้งในสังคม และครอบครัว พ่อกบนั้นรู้ตัวดีว่าความสามารถในการที่ตนจะแบ่งตัวเองจนกระทั่ง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 52

² ด. หน้า 56

ตัวใหญ่ว่าตัวนั้นเป็นเรื่องเหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้ จะเห็นความฉลาดที่จะรักษาความเชื่อที่ลูกมีต่อตนนั้นจึงเป็นเรื่องใหญ่ วิธีทางใจก็ตามที่พ่อภบจะต้องใช้สำหรับที่จะครองความเชื่อมั่นในตัวเองที่ลูกภบจะมีขึ้น พ่อภบจะต้องทำ แม้ว่าจะเป็นการใช้เล่ห์เหลี่ยมประกอบลัทธิปัญญาในการชวนเชื่อก็ตาม เพราะเดิมนั้นลูกภบนับถือพ่อภบเหมือนพระเจ้า พ่อภบไม่ต้องการให้ความนับถือในตัวของตนเองนั้นสลับเปลี่ยนไปจากใจของลูกภบด้วยการที่ลูกภบได้เห็นตัวซึ่งตัวใหญ่ว่าตนผู้ประพันธ์ได้ชี้ให้เห็นว่า การพยายามรักษาความเชื่อที่ตนเองของพ่อภบนั้นเป็นสิ่งที่คนทุกคนต้องมี เพราะทุกคนต้องรักตัวเอง ดังข้อความที่ว่า

พ่อภบนั้นเองก็ออกจะปลื้ม ๆ ที่ลูกภบนับถือตนอย่างอึงवाद ผูกรักและเอ็นดูอยู่ในใจมากกว่าที่เคยผูกรักและเอ็นดูลูกภบตัวอื่น ๆ ความจริงถ้าพ่อภบจะกระเลือกกระลั่นหาทางไป "ดูงาน" ที่อเมริกาแล้วไปให้จิตแพทย์ที่นั่นเขาตรวจจิตใจดูสักพัก พ่อภบก็จะรู้ว่า ความรักและเอ็นดูที่ตนมีต่อลูกภบนั้น หาใช่ความรักและเอ็นดูแท้จริงไม่ แต่เป็นความรักและนับถือตัวเองโดยแท้ ที่นึกไปว่ารักและเอ็นดูลูกภบนั้นก็เพราะลูกภบนับถือตนเองมากเท่านั้นเอง¹

ความรักและเอ็นดูที่พ่อภบให้กับลูกภบนั้น ผู้ประพันธ์บอกว่า เป็นความรักตัวเองของพ่อภบ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลูกภบนับถือและเกิดทุนพ่อภบ ความนับถือและเกิดทุนเหล่านั้นกำลังจะถูกสลับเปลี่ยนไปเพราะลูกภบได้มองเห็นตัวซึ่งมีตัวใหญ่ว่าพ่อภบมาก ดังข้อความว่า

"เอ มันแปลกอยู่นะพ่อ" ลูกภบว่า "แต่ก่อนนี้ฉันนึกว่าพ่อตัวโตที่สุดในโลกนี้ แต่... แต่ไอ้ตัวฉันนี่ตัวโตกว่าพ่อเสียอีก"

พ่อภบได้ยินคำลูกภบว่าก็ละตุดใจ เหลียวไปมองดูลูกภบแลเห็นกิริยาอาการแล้วก็ใจหาย เพราะลูกภบเหลียวดูตัวที่หนึ่งแล้วก็หันมามองดูพ่อภบอีกทีหนึ่ง เป็นทำนอง

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "อิสปสามมิติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

เปรียบเทียบ ทุกครั้งที่ลูกกบหันมาดูพ่อกบ ความนับถือที่เคยปรากฏในสายตาของ
ลูกกบก็น้อยลงไปทุกทีจนเห็นได้ชัด¹

วิถีทางเดียวที่พ่อกบจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในสายตาของลูกกบ ก็คือใช้เล่ห์เหลี่ยมโดย
อาศัยสติปัญญาประกอบ และพ่อกบก็ใช้ได้ล้มความประสงค์ และพ่อกบก็ยังคงรักษาความเป็น
ผู้ยิ่งใหญ่ในสายตาของลูกกบได้ต่อไป

จากเรื่อง ฟางเส้นสุดท้าย ตัวละครในเรื่องสั้นเรื่องนี้มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์
ที่ผู้ประพันธ์ต้องการส่งสารมาถึงผู้อ่านโดยผ่านลักษณะและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร กล่าวคือ
พ่อค้าขายฟางนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนรัฐบาล หรือเปรียบได้กับรัฐบาล ส่วนฟางที่บรรทุกไว้บน
หลังอูฐแต่ละตัวนั้นคือภาระต่าง ๆ เช่น อำนาจการปกครอง ภาษีทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่
รัฐบาลวางไว้บนหลังราษฎรคืออูฐ จนกระทั่งถ้าเพิ่มภาระให้กับราษฎรอีกเพียง เล็กน้อย ราษฎร
ก็ต้องถึงที่ตายแน่นอน สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วสามารถบรรยายโดยละเอียดได้ดังนี้
คือ

พ่อค้า ซึ่งเปรียบได้เป็นรัฐบาลนั้น เพราะมีความเหมือนกันตรงที่พ่อค้านั้นต้อง
พยายามที่จะบรรทุกฟางลงไปบนหลังของอูฐให้มากที่สุด เพื่อตนจะได้รับกำไรจากการขายฟางให้
มากที่สุด แต่พ่อค้าอูฐก็ต้องคอยระมัดระวังที่จะไม่เพิ่มน้ำหนักฟางจนกระทั่งอูฐต้องหลังหัก
เช่นเดียวกันรัฐบาลก็พยายามที่จะกำหนดให้ราษฎรนั้นแบกภาระต่าง ๆ เช่น ค่าภาษีอากรทั้งทางตรง
และทางอ้อม ตลอดจนความทุกข์ยากต่าง ๆ ที่จะบังเกิดขึ้น แต่การกำหนดให้ราษฎรต้องแบกภาระ
เหล่านี้รัฐบาลก็ต้องคอยสอดส่องดูแลมิให้ภาระเหล่านั้นหนักจนเกินกำลังที่ราษฎรจะแบกได้เพราะ
ถ้าแบกไม่ไหว ราษฎรก็อาจจะตาย หรือมีอันเป็นไปจนหมด ซึ่งอาจจะถึงขั้นไม่ยอมรับรัฐบาล
นั้น หรืออาจจะปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบอื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องเสีย
ผลประโยชน์ ฉะนั้นรัฐจึงต้องมีความสำนึกมากในการที่จะกำหนดให้ราษฎรนั้นแบกภาระต่าง ๆ

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "อีลิปดามิติ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

โดยตัวหน้าอย่างเต็มอกเต็มใจ ความเหนื่อยยากนี้เปรียบได้กับการที่พ่อค้าจะต้องใช้พลังกำลัง
เป็นอันมากที่จะพาขบวนอัฐบรรทุกฟาง เหล่านั้นเดินทางไปค้าขายในที่ต่าง ๆ

อัฐนั้นเปรียบได้กับราษฎรทั่วไป ซึ่งราษฎรเหล่านี้จะต้องมีทั้งที่ยอมรับ ดีเอ็น และ
ต่อต้านอำนาจรัฐ การแสดงออกของอัฐก็คือการแสดงออกของราษฎรนั่นเอง โดยจะเห็นว่าพวก
นั้นยินยอมแบกภาระต่าง ๆ ไปแต่โดยดี ด้วยหวังว่าการประพฤตินั้นคนดีนั้นอาจจะได้รับการ
ลดหย่อนภาระบางสิ่งบางอย่าง อัฐบางคนก็นึกแข็งฮักหักกระดูกพ่อค้าแต่ไม่กล้าส่งเสียงออกมา
ด้วยเกรงว่าจะถูกพ่อค้าทุบตี ก็เหมือนราษฎรบางพวกก็ได้แต่ไม่พอใจรัฐที่กำหนดภาระให้ แต่ก็
ไม่ได้ต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์อะไรออกมา ด้วยเกรงอำนาจรัฐมีอยู่ในมือ และอัฐบางคนก็
ถึงขั้นลงนอนดินทูลนทราขโมยยอมเดิน เปรียบได้กับราษฎรบางพวกที่ต่อต้านอย่างจริงส่งในการที่
จะไม่แบกภาระต่าง ๆ ที่รัฐมอบให้ และแน่นอนผลที่ได้รับคือการลงโทษ

ส่วนหมอดินนั้น เปรียบได้เหมือนกับผู้ที่คอยข่มขู่หรือกระบอกเสียงของรัฐบาล แต่
เป็นกระบอกเสียงที่ไม่ได้รับการเปิดเผย แต่เป็นเพียงผู้สร้างข่าวลือต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความ
หวั่นเกรงในหมู่ประชาชน ว่าถ้ายินยอมที่จะแบกภาระต่าง ๆ ที่หนักยิ่งเหล่านั้นแต่โดยดีแล้ว
สักวันหนึ่งรัฐบาลก็จะใช้ระบบเผด็จการ คือบังคับให้ทำทุกสิ่งทุกอย่างอย่างหนักที่สุด จนถึงขั้นต้อง
ตกตายไปเหมือนดังการที่หมอดินไปแอบตกลงกับพ่อค้าว่าจะใช้เล่ห์เหลี่ยมให้อัฐเหล่านั้นยอมบรรทุก
ฟางไปแต่โดยดี มิฉะนั้นจะเติมฟางเส้นสุดท้ายให้หวั่นกลัวไปเลย

6. บทสนทนา

บทสนทนา คือ ศัพท์ของตัวละครที่ได้ตอบกันในเรื่อง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่จะทำ
ให้เรื่องสั้นน่าอ่านยิ่งกว่าการบรรยายแบบนิทานทั่วไป¹

กุหลาบ มลลิกะมาลี² กล่าวว่า ศัพท์ประสงคืสำคัญในการใช้บทสนทนาในการแต่ง
ว่า

¹ ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 42

² กุหลาบ มลลิกะมาลี วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 115

1. เพื่อช่วยดำเนินเรื่อง แทนการบรรยายของผู้แต่ง โดยเฉพาะในบทละคร
บทสนทนาคือการดำเนินเรื่องโดยตรง
 2. เพื่อช่วยให้รู้สึกตัวละครในเรื่อง ทั้งรูปร่างลักษณะหน้าตา และนิสัยใจคอ
โดยผู้แต่งไม่ต้องชี้แจงตรง ๆ
 3. ช่วยให้วิธีการไม่ซ้ำซาก คือเปลี่ยนเป็นบทสนทนาบ้าง เป็นการบรรยายบ้าง
 4. สร้างความสมจริง คำพูดที่สมมุติเป็นถ้อยคำจริง ๆ ของตัวละครทำให้รู้สึก
ใกล้ชิดกับความเป็นจริงมากกว่าคำบรรยายของผู้แต่ง
 5. ทำให้บทประพันธ์ น่าอ่าน น่าสนใจ และมีชีวิตชีวขึ้น โดยเฉพาะบทสนทนา
ที่คมคาย มีอารมณ์ขัน หรือพูดได้ถูกต้องตามฐานะของตัวละคร และสัมพันธ์กับบทบาทในตอนนั้น ๆ
- เสือ ลัดดาเวทิน¹ กล่าวว่าบทสนทนาที่ดีจะต้องมีลักษณะดังนี้
1. ควรมีความสั้นบ้าง ยาวบ้าง
 2. มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนแทรกอยู่บ้าง แต่ไม่ควรจะยาวนักเพราะผู้อ่านจะเบื่อ
 3. การเขียนบทสนทนาด้าน ๆ จะมีผลดีกว่าบทสนทนายาว ๆ เพราะมี
น้ำหนักกว่า
 4. ควรยืดหยุ่นขนาดความสั้น ยาว ของบทสนทนาให้ตัวละครบ้าง
 5. การจัดบทสนทนาควรมีระยะสมควรในบทหนึ่ง ๆ และควรแทรกด้วยบทพรรณนา
หรือการบรรยายสั้น ๆ บ้าง
- เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ส่วนมากใช้วิธีการดำเนินเรื่องด้วยการบรรยาย
ซึ่งมีบทบาทน้อยและบทสนทนานั้นมักจะยาวเกินไปสมควร หากพิจารณาในแง่ความสมจริง ยิ่งสนทนา
จะเห็นว่าหย่อนความสมจริงไปบ้าง แต่เนื่องจากแหลมคมในด้านความคิด และความมุ่งงามทาง
ภาษาก็ทำให้บทสนทนาในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่ถึงกับด้อยเกินไปนัก

¹ เสือ ลัดดาเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 93

หากกล่าวถึงบทสนทนาในแง่อื่น เช่น ช่วยดำเนินเรื่อง บอกบุคลิกลักษณะและลักษณะของตัวละคร เปลี่ยนแปลงบรรยากาศมาให้ซ้ำซาก ให้แง่คิดและจินตนาการแล้ว ก็นับว่าบทสนทนาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีคุณค่าในหัวข้อดังกล่าว ดังจะเสนอโดยลำดับ ดังนี้

1. บทสนทนาช่วยในการดำเนินเรื่อง คือ บทสนทนาที่ทำให้เรื่องสืบหน้าไปโดยไม่ต้องบรรยาย เช่น ในเรื่อง หยอดหนึ่งของทะเล บทสนทนาช่วยในการดำเนินเรื่องตลอดทั้งเรื่อง คือคำพูดของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านรู้ว่า ตัวละครไปทำอะไร ที่ไหนมา และคิดจะทำอะไรต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"พล..."

"ฮืออ..."

"ไปส่งขลาที่แล้วเป็นไงบ้าง ?"

"สันบอกทีนแล้วว่าไปภูเกิด"

"นั่นแหละ ภูเกิดหรือส่งขลาก็เหมือนกัน พบใครบ้างหรือเปล่า ?"¹

จากการพูดคุยของพลและลำวิตร ทำให้ผู้อ่านทราบว่า ก่อนที่ทั้งสองจะมาพบปะพูดคุยกันนั้น พลเพิ่งกลับจากปักขัได้อาจจะเป็นส่งขลาหรือภูเกิดยังไม่แน่ชัด แต่พลเองบอกว่าเขาไปภูเกิดและไปพบกับหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งพลบอกว่าสวย และเขาก็หลงรักและจะแต่งงานกับเธอ ส่วนลำวิตรนั้นมีการศึกษาจบชั้นปริญญาตรี เป็นครูสอนหนังสือ และหน้าตาสวย ลำวิตรเพิ่งกลับจากสอนหนังสือ มาพบพลที่โรงแรมแห่งหนึ่ง

บทสนทนาในเรื่อง ยาดินหน้ามีจริงนะเออ

"ก็พี่บอกแล้วว่าพี่ติเขารักโอง ~ โองโอง เขารักโองเหมือนน้องในไส้ อยากให้โองได้ดี เมื่อเขาเป็นผู้ใหญ่กว่า และเป็นพี่เขยของโอง เขาก็ทำหน้าที่ของผู้ใหญ่แทน

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หยดหนึ่งของทะเล" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 235 - 236

พ่อแม่เราที่ทำงานเสียไปแล้ว"

"ทำไมพี่สาวไม่เป็นแม่ผมเสียเอง ? ถ้าพี่สาวอย่างนั้นผมจะไม่ว่าเลย แต่พี่สาวกลับปล่อยให้ตัวพี่สาวทำตัวเป็นพ่อผม ผมยอมไม่ได้ ผมต้องประท้วง ผมจะต้องทำอะไรตอบแทนพี่ปติให้ได้"

"โอ้..." วิสาขาชูตได้แค่นั้นก็ต้องน้ำตาร่วงออกมาหลายหยด ตั้งแต่เฝ้า้องการรู้ว่าเธอจะแต่งงานกับคุณสมบัติเฝ้า้องการเป็นน้ำเพื่อน้ำเมาเรื่อยมา... เมื่อวิสาขาแต่งงานกับคุณสมบัติ และตกลงใจให้คุณสมบัติมาอยู่บ้านด้วยกัน วิสาขาก็ต้องปลอบใจเฝ้า้องการ เพราะกลัวเฝ้า้องการจะเตล็ดออกจากบ้าน แต่เฝ้า้องการกลับบอกว่า

"พี่สาวอย่าห่วงเลยครับ พี่ปติเข้ามาอยู่ในบ้านนี้ได้ ผมก็อยู่ได้คนอย่างพี่ปติต้องมีกางขวางคอ ธุระอะไรผมจะไปทำให้ก้างหลุด"¹

จากบทสนทนา ทำให้ทราบว่าบุคคลทั้งสอง คือ วิสาขาและเฝ้า้องการพูดคุยกันถึงความ เป็นมาก่อนที่เฝ้า้องการจะป่วยหนักว่า คุณสมบัติผู้เป็นพี่เขยนั้นไม่เป็นที่ถูกอธบายสยของเฝ้า้องการนัก ฉะนั้นเฝ้า้องการจึงตั้งหน้าตั้งตาที่จะเป็นศัตรูกับคุณสมบัติ ทั้งคุณสมบัติเองก็เข้ามาท้าวท่ายในวิสัยวิธ ของเฝ้า้องการ และบังคับบัญชาทุกอย่าง เหมือนกับเป็นพ่อแม่ของเฝ้า้องการเสียเอง

2. บทสนทนาให้คิดย่อก็คือ บทสนทนาที่ให้ย่อก็คือตัวละครและผู้อ่านในเรื่อง แนวทางที่จะคิดและปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อ่าน เช่น ในเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง คุณเวกคุยกับขุนเณรเรื่องรถไฟทั้งสองนั่งมาว่ายังไม่ถึงกรุงเทพฯ ทั้ง ๆ ที่ เวลาล่วงเลยไปมากแล้ว และกำลังตั้งข้อสงสัยอยู่ว่า รถไฟจะไปถึงไหนกันแน่ ดังนี้

"แต่รถมันแล่นเต็มฝีจักรนี่ท่านขุน" ขุนเวกค้ำน "แล่นมาตั้งแต่สี่ชั่วโมงครึ่งจาก ดอนเมืองไม่ถึงกรุงเทพฯ มันจะไปถึงไหน ?"

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ชาติหน้ามีจริงนะเออ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 209 - 210

"สันทนูร" ชุนเผ็ดตอบแล้วก็ขุดเหง้า

"สันทนูร" อุณเวกร้องสั้น "ทางรถไฟไปสันทนูรยังไม่มีผู้ทำงานชุน"

"ใครจะไปรู้" ท่านชุนว่า "สมัยนี้รัฐบาลท่านจะทำอะไรไม่พักต้องถามชาวบ้าน
มือเมริกาคอยช่วยอยู่เป็นกำยเป็นกอง ปานนี้ทางรถไฟจะเลยสันทนูรไปแล้วก็ไม่รู้
แต่อุณเวกรอ ยี่สิบรถขบวนนั้นจะไปเมืองนรกกลเปรตหรือที่ไหน เราก็ทำอะไรไม่ได้
เพราะเราดิตอยู่ในรถคันนี้ เราได้แต่นั่งมันไปให้สบายจนกว่าจะถึงที่โหนดแห่ง..."¹

บทสนทนาของคนทั้งสองให้ความคิดแก่ผู้อ่านว่า การบริหารประเทศของรัฐบาลนั้นยึด
ตามความพอใจของผู้บริหารซึ่งมักเดินตามคำแนะนำของอเมริกา และประชาชนไทยนั้นก็ต้อง
ปลงเสียให้ได้ไม่ว่าบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะดิตอยู่ภายใต้การ
ปกครองของเผด็จการเหมือนกับที่คนทั้งสองดิตอยู่ในรถคันนั้นเสียแล้ว เมื่อรถจะแล่นไปไหนก็ต้อง
ดิตไปด้วย

หรือในเรื่อง รายสีห์กับหนู

"มัยละ " หนูตัวนั้นร้องบอกรายสีห์ "โบราณเค้าว่าไว้เขยวนา ว่าอย่าประมาท
คนที่เล็กกว่าตัว ฟ้าเห็นหรือยังละ ?"

"เราก็ไม่เคยประมาท" รายสีห์ตอบ "แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อท่านช่วยชีวิตเราไว้
ครั้งนี้ เราจะไม่วันลืมบุญคุณท่าน"

"ฮือ ไม่เป็นไรน้า นิดหน่อยเท่านั้นเอง" หนูว่า "ไม่ต้องไปคิดถึงบุญคุณอะไร
สันทนูรทำอะไรไม่เคยคิดเอาบุญคุณกับใคร เห็นแก่วิตสัตว์ตาดๆ ด้วยกัน ช่วยได้ก็ช่วย
ไม่เป็นไรหรอก อย่าคิดมากไปเลย"

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 122 - 123

"ถึงกระนั้นก็ตาม" ราชสีห์ตอบ "เราก็ยังรู้สึกว่า เราเป็นหนี้บุญคุณท่านเสมอ
ชีวิตเป็นของมีค่า เมื่อท่านช่วยชีวิตเราไว้ เราก็จะสืบบุญคุณท่านเสียไม่ได้"¹

ข้อคิดที่ได้จากบทสนทนาตอนนี้มีหลายประการ เช่น คนตัวโตกว่าอย่าประมาทคนตัวเล็ก
ชีวิตเป็นของมีค่า จะทำบุญคุณแก่ใครอย่าคิดว่าจะได้รับการตอบแทน คือ ไม่หวังผลจากการกระทำ

ข้อคิดเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทั้งสิ้น และข้อคิดต่าง ๆ ที่ได้จากบทสนทนา
ในลักษณะนี้จะปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสั้นหลายเรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

3. บทสนทนาบอกบุคลิกภาพของตัวละคร คือบทสนทนาที่ใช้ให้เห็นบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย
และพฤติกรรมของตัวละคร เช่น ในเรื่อง มอม คุณแต้วพบมอมก็ใช้ชวนให้คุณแต้วมองดูมอม แล้ว
พูดว่า

"พ่อตุ้มมาตัวนี้สี ส่ายส้างเลย มันขาเสียบนำส่งสาร หนูจะเอามันเข้าไปเลี้ยง"
เด็กหญิงร้องตอบ

"อย่าเลยลูก" ชายคนนั้นพูด "หมาที่โหมกไม่รู้" บางทีมันจะเป็นบ้า พ่อตุ้มว่ามัน
ชอบกลอยู่

"ไม่บ้าหรอกพ่อ เมื่อตะกี้มันยังกระต๊ากหางกับหนูเลย" เด็กหญิงพูด...²

บทสนทนาของสองพ่อลูก ทำให้ผู้อ่านทราบว่า มอมมันเป็นสุนัขรูปลอย แต่ทำทางชอบกล
คือ ไม่น่าไว้วางใจ แต่ก็ไม่ได้เป็นบ้า

จากเรื่อง ตันตระกูลไทย ผู้ประพันธ์บรรยายถึงคุณพระบรมฉัททันต์ ย่างเผือกในสมัย
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผ่านคำสนทนาของควาญช้าง ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ราชสีห์กับหนู" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 39

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

"คุณพระ คุณพระ พรุ่งนี้สมเด็จพระแม่อยู่เมืองศรีสุริโยทัย ท่านจะเสด็จ
ออกไปดูเขารบกัน เบาล้างให้ผมผูกคุณพระไปคอยท่าแต่เช้าตรู่... คุณพระต้องเดิน
ให้เรียบเพียวนะคุณพระนะ"

เสียงความทุกข์หลายคนหัวเราะขึ้น และเสียงความทุกข์คนหนึ่งพูดว่า

"อย่ากังวลไปเลยว้า คุณพระแก่เรียบร้อยจะตายไป ใคร ๆ ก็รู้ อย่างคุณพระ
เด็ก ๆ ก็ยังได้ ท่านสั่งให้ผูกคุณพระไปให้ข้างในซี่ เพราะท่านรู้ว่าคุณพระแก่ไม่เกร
เท่านั้นเอง คอยเตือน ๆ แก้วไหนดอยทางท้ายก็คงไม่เป็นไรหรอก"¹

เรื่อง นรทูลีลวรรคตัม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนให้ซีโมนสนทนากับโยเซฟ
ถึงเรื่องราวของเขาที่ผ่านมา ซึ่งซีโมนก็บรรยายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ตนต้องประสบเรื่อยมาตั้งแต่
กำเนิดมาพิการดาบอด จนกระทั่งได้รับความช่วยเหลือจากพระเยซูให้ตายขึ้นมา และต้องตามหา
พระเยซูเพื่อคืนดวงตาที่พระองค์ประทานมาให้ ในเรื่องนี้นอกจากจะทำให้ผู้อ่านมองเห็นสภาพ
ต่าง ๆ ที่ตัวละครประสบผ่านมาแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านรู้จักตัวละครในเรื่องได้ละเอียดลออ ทั้งการ
สนทนาของซีโมนและโยเซฟยังช่วยในการดำเนินเรื่องอย่างตึกด้วย เช่น ตอนซีโมนบรรยาย
ถึงธูร หญิงสาวผู้ช่วยเหลือเขาในขณะที่ยังดาบอดว่า

"...อยู่มาวันหนึ่งข้าพเจ้าชื่อว่าธูร เธอเข้ามาไม่ไปขายในตลาดที่ชุมนุมชนทุกวัน
เธอเดินผ่านที่ข้าพเจ้าขอกานอยู่ เห็นข้าพเจ้าได้บ่อย เธอก็มีเมตตาต่อข้า เธอรับอาลา
งูข้าเพื่อไปขอกานในตลาดทุกวัน และพอดกบ่ายเธอก็วิ่งกลับ... ครั้นนานเข้าข้าก็
รู้จักเธอมากขึ้นทุกวัน จนในที่สุดข้าแลเห็นเธอด้วยจวามกระวนกระวาย... ความลุ่มหลง
ขึ้นสูงถึงขีดสุดเมื่อข้ากุมมือเธอไว้ ข้ารู้สึว่าข้ารักเธอ... อยู่มาวันหนึ่ง ธูรบอก
ข้าว่า มีชายคนหนึ่งชื่อเยชู... พระเยซูเจ้ามีฤทธิ์ฤทธิ์อำนาจ เรียกคนตายให้ฟื้นคืนมา
ได้... เมื่อพระเยซูเจ้าเดินผ่านมาที่ข้าพเจ้าอยู่ในตลาดก็ให้ข้าร้องขึ้น ให้พระองค์รักษา

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ตาข้าให้หายบอด...

หันโตข้าก็ลืมตาขึ้น และรู้สึกเสียวแปลบที่ลูกตา เพราะแสงอาทิตย์ที่มากกระทบ
ตาข้านั้นรุนแรงนัก...

ข้าขอร้องไห้แม่ข้าพาไปบ้านธู... แต่พอข้าได้เห็นหน้าของธูเป็นครั้งแรก
ข้าก็ต้องร้องขึ้นด้วยความเกลียดกลัวขยะแยะ ข้าต้องยกมือขึ้นปิดตาของข้า...
หน้าของเธอต่างเป็นรอยขาวดำด้วยฤทธิ์ไฟ บางแห่งที่ไฟไหม้เข้าไปลึกก็ทิ้งแผลเป็น
ไว้ ดูยยะระ ฆะของเธอนั้นก็ขึ้นเป็นกระดูก ๆ เฉพาะแต่ที่ไฟลามไปไม่ถึง...
เมื่อธูเห็นอาการกิริยาของข้า เธอก็เข้าใจ เธอพูดด้วยกับพื้นห้อง แล้วก็ร้องไห้
ประดุจหัวใจจะแตกสลายลง...

อยู่มาวันหนึ่ง มีหญิงคนหนึ่งผ่านมาแวะซื้อปลาจากข้า เธอชื่อเอลิซาเบธ เป็น
บุตรคนโตที่มีชื่อคนหนึ่งในเมืองนาลิลาบ พอข้าได้เห็นหน้าเธอเป็นครั้งแรก ข้าก็ตกตลึง
ไปด้วยความงาม เธองามอย่างข้าไม่เคยฝันว่าสิ่งใดจะงามไปถึงปานนั้น ผิวของ
เธอขาวและละเอียดราวกับงาช้างที่มาจากอินทูลสถาน ฆะของเธ... ข้าหลงรัก
ความงามของเธอจนสุดที่จะพรรณนาได้... ข้าพร้อมที่จะอุบรอยเท้าของเธอที่ทิ้งไว้
ตามถนนหนทาง...

แต่ตาทั้งคู่อของเอลิซาเบธนั้น มิได้มองโลกมนุษย์อย่างธูเคยมอง เธอมองแสง
แดดด้วยความกลัว เพราะมันจะทำให้ผิวของเธอคล้ำลง เธอมองทะเลด้วยความ
หวาดเกรง... เธอมองดูสัตว์ต่าง ๆ ด้วยความเกลียดกลัวขยะแยะ เธอมองดู
คนที่จนหรือคนเสียบใจด้วยความรังเกียจ...

เมื่อข้ามีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดเธอสองต่อสอง ข้าพยายามร่ำพันถึงความรักที่
ข้ามีต่อเธอ เธอแฉ่งยี้ไว้ในหน้าตลอด... ที่ข้าพูด แต่แล้วเธอก็แสร้งทำเป็นไม่เข้าใจ
เธอถามข้าว่า หญิงที่ข้ารักนั้นเป็นใคร อยู่ที่ไหน ครั้นถึงเวลาที่เธอร่ำพันถึงความรักของ
เธอบ้าง ข้าก็ได้ยินแต่คำพูดถึงฐานะ และเกียรติยศชื่อเสียงอันสูงส่ง...

ทราบแต่ที่ข้าอยู่ใกล้เอลิซาเบธ ข้ามองเห็นโลกที่ปราศจากความงาม ข้ามอง
โลกด้วยความรังเกียจ ด้วยความโศก และใจข้านั้นเป็นทุกข์ ขณะที่ข้าอยู่กับรูธข้ามอง
โลกด้วยความงาม ด้วยความเมตตาเผื่อแผ่ และใจข้านั้นเป็นสุข ข้าอยากออกห่าง
จากเอลิซาเบธ แต่ความงามของเธอดึงดูดให้ข้าติดตามเข้าใกล้เธอเป็นนิสัย ข้าอยาก
อยู่ใกล้รูธ แต่ความเก่าแก่สืบทอดของเธอขับไล่ข้าออกมาไกล"¹

จากคำพูดของซีโมน จะทำให้ผู้อ่านรู้สึกตัวละครสองตัวอย่างเด่นชัดนั่นคือรูธ และ
เอลิซาเบธ โดยแสดงภาพของรูธเป็นหญิงผู้ยากไร้ในเรื่องรูปร่างหน้าตา เพราะถูกไฟคลอก
แต่รูธกลับมีจิตใจที่บริสุทธิ์ เธอยินดีช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยกว่าตนในบางอย่าง ทั้งยังไม่มี
เห็นแก่ตัว เช่น การบอกซีโมนว่าพระเยซูสามารถรักษาตาของเขาให้หายบอดได้ ทั้งที่ทราบดีว่า
เมื่อซีโมนตาดีแล้ว เขาก็จะมองเห็นความอัปสักษณ์ของรูปร่างหน้าตาเธอ แต่เธอก็มิได้คำนึงถึง
เธอยินดีช่วยคนที่เธอรักได้มองเห็นด้วยความจริงใจ

ส่วนเอลิซาเบธนั้นแม้ว่ารูปร่างจะงาม แต่ความทรามในด้านอื่น ๆ จากคำพูดของซีโมนก็
ทำให้ค่าความสวยของเธอต่ำลง

ในเรื่อง ฆาตกรรมจากกันครัว ผู้ประพันธ์ให้คณนายอรุ่นพูดถึงตนเอง ว่า

"...ท่านก็ทราบแล้วไม่ใช่หรือเจ้าคะ ว่าดิฉันไปอยู่กับคุณบำในวังมาตั้งแต่เด็ก ๆ
คุณบำดิฉันท่านเป็นคนห้องเครื่องต้น ท่านได้อบรมดิฉันในเรื่องการทํากับข้าว จนชำนาญ
ทั้งหวานคาว พูดไปก็จะเป็นคุณนะเจ้าคะ แต่ใคร ๆ ก็พากันข่มขู่ของดิฉันไปทั้งวัง
ล้มเตี้ยละโปรตนักก็เดี๋ยว แกงบอนของดิฉันนะถึงกับรับสั่งว่า ถ้าไม่ใช่แกงบอนแม่อรุ่น
แล้วอย่ารับสั่งว่า..."²

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกที่สวรรค์สืบ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 164 - 172

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันครัว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 188

จากคำพูดของคุณนายเองจะทำให้ผู้อ่านทราบว่า คุณนายบงนั้นเคยเข้าไปอยู่ในวัง มาตั้งแต่เล็ก มีหน้าที่ช่วยบ่าอยู่ห้องเครื่องแล้ว ทั้งเป็นคนฝึมือเย็บมอตในการปรุงอาหาร ไตรล่เล็กไม่มีใครเทียบเท่า

และจากเรื่อง นรกลีลาวรรคสี่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้ตัวละครเอกของเรื่อง เล่าเรื่องความเป็นมาของตนให้ผู้อ่านรู้จักตนเอง ดังนี้

"ข้าชื่อสิม เป็นชาวเมืองมาลยา บ้านข้าอยู่ริมทะเลมาลยา และพ่อแม่ของ ข้าเป็นชาวประมง ทำมาหากินด้วยการจับปลาขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ข้าเป็นคนตาบอด มาแต่กำเนิด ตั้งแต่ข้าจำความได้มา ข้าอยู่ในความมืด แต่อย่านึกว่าข้าไม่เห็นอะไร ข้าเห็นทุกสิ่งทุกอย่างรอบ ๆ ตัวข้า ข้าแลเห็นแม่ข้าด้วยความรัก แม่ข้าคือความ อิ่มในเมื่อข้าหิว คือความอบอุ่นในเมื่อข้าหนาว ความเป็นในเมื่อข้าร้อน... ข้าเห็น พ่อข้าด้วยกลิ่นน้ำเค็มคลาปลาและสำหรับทะเล เสียงฟ้าที่เต็มไปด้วยเมฆตา..."¹

4. บทสนทนาให้สันตนาการ คือ บทสนทนาหรือคำพูดของตัวละคร ที่ชวนให้ผู้อ่านเกิด ความคิดและสันตนาการที่หน้าออกไปอีกไม่หยุดไว้แต่เพียงคำพูดของตัวละคร เช่น ในเรื่อง ไม่เชื่อ ไม่จริง คุณเวก กับ ชุนเผ็ดม พุดคุยกันถึงเรื่องระบบต่าง ๆ ที่คุณเวกไม่เชื่อ แม้แต่ ระบบนรก ว่า

"โหน น้องเวกว่าโงะนะ ว่าไหมอีกซี"

"ผมพูดว่า" คุณเวกกล่าวช้า "เพราะความไม่เชื่อของผมเท่านั้นเอง ระบบนรก ทั้งอันก็ล้มครันแตกสลายไป"

ชุนเผ็ดมตบขาตาคือใหญ่แล้วร้องว่า

"ถึงว่าเถอะน้า ระบบนรกทั้งอันเรายังล้ม สลายได้ ด้วยความไม่เชื่อ สักมะหาอะไร

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกลีลาวรรคสี่" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

กับไอรระบบขั้วประต้ว ที่มีการเมืองสร้างขึ้น หากเราไม่เชื่อมันเสีย มันก็ล้มครืนไป
เท่านั้นเอง... มาน้องเวก ไปกับพี่ เรายังมีธุระจะต้องทำ"¹

จากคำพูดของคุณเวกที่ว่า เพราะคุณเวกไม่เชื่อว่าระบบมันดี ระบบนั้นก็ล้ม ไขไม่ได้
และคำพูดของคุณเผติม "เรายังมีธุระจะต้องทำ" นั้น ชี้ชวนให้ผู้อ่านคิดต่อไปว่า ระบบอะไรที่
ทั้งสองจะไปล้ม หรือธุระอะไรที่คุณเผติมชวนคุณเวกไปทำ ธุระนั้นจะสำเร็จหรือไม่ บทสนทนา
เหล่านี้ทำให้เกิดจินตนาการสร้างสรรค์ เพราะทำให้เกิดความคิดต่าง ๆ ต่อเนื่องออกไปโดย
ไม่จำกัดวง ใครจะคิดอย่างไรก็ย่อมได้

บทสนทมาลักษณะนี้เป็นบทสนทนาที่ดี และมีปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสั้นของ
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แทบทุกที่ที่มีการใช้บทสนทนา

จึงกล่าวได้ว่า แม้ว่าบทสนทนาในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะมีน้อยกว่า
เรื่องสั้นโดยปกติ แต่ก็กล่าวได้ว่าเป็นบทสนทนาที่มีคุณค่าในเชิงสร้างสรรค์แก่สังคม ทั้งด้าน
แนวคิดและจินตนาการ กับทั้งช่วยให้เรื่องเล่าแบบบรรยายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่
ลืดขีดย่น่าเบื่อหน่าย

และสิ่งน่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมใช้บทสนทนา
ยาว ๆ ซึ่งอาจจะขาดความลุ่มลึกไปบ้าง เพราะในเชิงสนทนาคงไม่มีใครนั่งฟังผู้อื่นพูดได้เป็น
เวลานาน ๆ ได้ แต่บทสนทนาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น ไม่ทำให้อ่านเกิดความ
เบื่อหน่าย เพราะมีลีลาการใช้สำนวนภาษาสละสลวยเป็นสำคัญ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

กลวิธีและท่วงท่าของการแต่ง

การวิเคราะห์วรรณกรรมนั้น นอกจากจะวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรมตามรูปแบบของการประพันธ์แล้ว ยังต้องพิจารณากลวิธี ท่วงท่าของการแต่ง และทางเสียงของผู้แต่งอีกด้วย เพื่อจะได้เห็นศิลปะในการรู้จักผู้อ่านให้ติดตามเรื่องของตนโดยตลอด และได้ประจักษ์ในลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งว่ามีท่วงท่าและลีลาการเขียนเฉพาะตนอย่างไร กับทั้งจะได้ตระหนักในน้ำเสียงของผู้แต่งที่มีต่อเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้แต่งนำมาแสดงไว้ในงานเขียนของตน แต่ก่อนที่จะได้วิเคราะห์กลวิธี ท่วงท่าของการแต่งและทางเสียงของผู้แต่งจากงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นทั้ง 23 เรื่อง ผู้วิจัยควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ตามแนวทางที่ผู้รู้ทางวรรณกรรมได้เสนอไว้ เพื่อยึดเป็นแนวในการวิเคราะห์ต่อไป

ความรู้เกี่ยวกับกลวิธีการแต่ง

กลวิธีการแต่ง (Techniques) หมายถึงวิธีการต่าง ๆ ที่ผู้แต่งใช้ในการแต่งหนังสือเพื่อชักชวนหรือรู้จักให้ผู้อ่านติดตามเนื้อเรื่องของตนตั้งแต่ต้นจนจบ และหมายรวมถึง วิธีการที่สร้างความประทับใจ การแสดงออกทางทัศนคติของผู้แต่งที่มีต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และนำมาเรียงร้อยสอดแทรกไว้ในงานเขียนของตน กลวิธีในการแต่งประกอบด้วย กลวิธีในการสร้างเรื่องหรือเสนอเรื่อง และกลวิธีในการใช้ถ้อยคำเป็นสำคัญ อาจจะเรียกว่ากลวิธีทางวรรณศิลป์ก็ได้ พระยาอนุมานราชธน กล่าวว่า "กลวิธีหรือเทคนิค หมายถึงฝีมือและกรรมวิธีในงานประพันธ์ที่เป็นส่วนส่งเสริมให้วรรณกรรมสมบูรณ์ขึ้น และผู้วิจารณ์สามารถหยิบยกขึ้นมาวิจารณ์ได้"¹

ส่วน ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวว่า

กลวิธีคือการกระทำ "อย่างไร" ซึ่งจะให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ถูกไว้ และให้บรรลุความมุ่งหมายของเรา แบ่งออกเป็นบท ๆ หรือไม่ จะตั้งต้นบทหนึ่ง

¹ พระยาอนุมานราชธน การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ หน้า 154 - 155

ด้วยตัวเอกฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย หรือจะตั้งต้นด้วยตัวที่ไม่ค่อยสำคัญในเรื่อง พอแต่ง
เพียงให้เห็นฉากของเรื่อง จะใช้สำนวนภาษาอย่างไร จะใช้ภาษาละลวยพรรณนา
ภาพงาม ๆ ในฉบับท หรือจะทำให้คนอ่านเห็นภาพที่น่าสังเวชเนื่องมาจากความยากจน
ของสาวชนบท หรือจะแสดงให้เห็นภาพความล่งลาร เราอาจเลือกใช้สำนวนเหมือน
ภาษาพูดตลอดเรื่อง หรือเลือกสำนวนเรียบ ๆ เมื่อแสดงชีวิตชาวกรุง หรือสำนวน
ผาดโผนเมื่อแสดงชีวิตสาวชนบท หรือจะให้เกิดในกรุงและชนบทสลับกันไป เราจะใช้
อารมณ์ขันหรือไม่ หรือจะใช้อารมณ์จริงจัง หรือจะแทรกการอธิบายปรัชญาชีวิตไป
พลางระหว่างที่พรรณนาชีวิตในชนบท เหล่านี้เป็นกลวิธีที่ผู้แต่งต้องกำหนด ขบวนการ
ของกลวิธีทั้งหมดเราอาจเรียกสั้น ๆ ก็ได้¹

กุหลาบ มลลิกะมาลี กล่าวถึงกลวิธีไว้ว่า

กลวิธีในการแต่งวรรณคดีเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งในการทำให้เรื่องมีคุณค่าในทางวรรณคดี
กลวิธีเป็นความสามารถ และมีมือของผู้แต่งวรรณคดีประเภทเรื่องเล่า เช่น นิทาน
นวนิยาย เรื่องสั้น กลวิธีมีหลายแบบ และจะมีมากขึ้นไปเล่มต่อเล่มเท่าที่ศิลปะการ
แต่งเจริญก้าวหน้าไป²

ชลธิรา กัสดอญ ให้ความหมายของคำว่า เทคนิค หรือ กลวิธีการแต่ง ไว้ว่า

เทคนิคหรือกลวิธีการแต่งโดยที่ผู้แต่งจงใจใช้ เพื่อเล่นองานเขียนของตนให้ปรากฏ
ออกเป็นรูปแบบหรือลักษณะต่าง ๆ การกำหนดโครงสร้างของเรื่องด้วยการวาง
เค้าโครงเรื่อง การลำดับเรื่องราว วิธีการดำเนินเรื่องจากเริ่มต้นไปสู่จุดจบ
การกำหนดลักษณะตัวละครและการปล่อยตัวละคร การสร้างฉากหรือการกำหนด

¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย หน้า 115

² กุหลาบ มลลิกะมาลี วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 116

เวลา สถานที่ บรรยายการ วิถีการ เล่นอเนกวิธี หรือการวางจุดมุ่งหมายต่าง ๆ

เหล่านี้เป็นเรื่องของ "เทคนิค" ซึ่งถือเป็นแนวการเขียนเรื่องอย่างหนึ่ง¹

กลวิธีในการแต่งหรือการแต่งเรื่องให้ผู้อ่านติดตามเรื่องราวนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

ปราโมทย์ ไข 2 วิธี คือ

1. กลวิธีในการสร้างเรื่อง
2. กลวิธีในการเล่นเรื่อง

1. กลวิธีในการสร้างเรื่อง

วิธีการสร้างเรื่องสั้นนั้นมีหลายลักษณะตามแต่ผู้สร้างงานเขียนจะมีความถนัดชัดเจน

หรือมีความปรารถนาจะแสดงกลวิธีในทางใด กลวิธีในการสร้างเรื่องมี 4 ลักษณะ คือ

- 1.1 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดผูกเรื่อง (Plot Story)
- 1.2 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดสร้างตัวละคร (Character Story)
- 1.3 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดให้แนวคิด (Theme Story)
- 1.4 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดสร้างบรรยากาศ (Atmosphere Story)

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ทั้ง 23 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่า
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ใช้กลวิธีในการสร้างเรื่อง 3 ลักษณะ คือ

1. กลวิธีสร้างเรื่องชนิดให้แนวคิด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ นิยมใช้กลวิธี
ดังกล่าวนี้ในการสร้างเรื่องสั้นมากที่สุด คือ จำนวน 16 เรื่อง ได้แก่เรื่อง นักตากล้องการเมือง
ผีใจขุนนาง ราชสีห์กับหนู บ้านนอกเข้ากรุง แผ่นดินมหัศจรรย์ ไม่เชื่อไม่จริง เกาะร้าง
ทางรัก บ้านแสนขาด เทตหนึ่งของทะเล นรกที่ลวรรคสมัย อีสปสามมิติ ฟางเส้นสุดท้าย
คนรู้ เรื่องผี กบกายสิทธิ์ และ เรื่อง... มัยหิน

2. กลวิธีสร้างเรื่องชนิดสร้างตัวละคร จำนวน 4 เรื่อง คือเรื่อง มอม
คิลปินเอก มาทวิการ่าสีกษาตี และต้นตระกูลไทย

¹ ชลธิรา กัดอยู่ และ คนอื่น ๆ การใช้ภาษา หน้า 211 - 212

3. กลวิธีสร้างเรื่องชนิดผูกเรื่อง จำนวน 3 เรื่อง คือเรื่อง หมาตำรวจ มาตกรรม จากกันครัว และข้าศึกหน้ามีจริงนะเออ

1.1 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดให้แนวคิด (Theme Story) หมายถึงกลวิธีสร้างเรื่อง ที่ให้ความสำคัญแก่แก่นเรื่อง หรือแนวคิดเป็นเรื่องสำคัญ มีความมุ่งหมายในการดำเนินเรื่อง และใช้กลวิธีเพื่อให้เกิดแนวคิดเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตของผู้อ่าน

ภูหลวง มัลลิกะมาส กล่าวถึงสำรับ (Theme) ของวรรณคดีแต่ละเรื่องว่า เป็นทัศนะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงธรรมดา ธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ของ มนุษย์ (ชีวทัศน์) แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่าน โดยใช้เนื้อเรื่องในวรรณคดีเป็นเครื่อง สื่อสาร

ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น สำรับของเรื่องก็จะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อ ยืนยันว่า นั่นคือความมุ่งหมายที่ผู้แต่งมีเจตนาจะเปิดเผยถึงธรรมชาติและลักษณะของชีวิตมนุษย์¹

โดยเหตุที่ลักษณะสำคัญของเรื่องสั้นนั้นประกอบด้วยเนื้อเรื่อง โครงเรื่อง แก่นเรื่อง จาก ตัวละคร และแนวคิดหรือแก่นเรื่อง เรื่องสั้นทุกเรื่องต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่ผสม กลมกลืนกัน แม้ว่าผู้แต่งจะเน้นในเรื่องแนวคิด แต่ตามข้อเท็จจริงแล้ว การสร้างเรื่องประเภทนี้ อาจจะไม่เห็นแนวคิดโดดเด่นออกมาจนดึงดูดใจผู้อ่านก็เป็นได้ สำหรับเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น มักจะปรากฏแนวคิดเด่น ๆ ควบคู่ไปกับองค์ประกอบอื่นเสมอ เช่น เรื่อง มอม นั้นอาจจัดเป็นเรื่องสั้นชนิดเน้นตัวละคร และเน้นแนวคิดไปได้พร้อมกัน เพราะปรากฏว่ามีแนวคิด เด่น ๆ ในเรื่องที่มีความยาวเพียงไม่กี่หน้าถึง 6 แนวคิด คือ

1. ความรัก ความกล้าหาญ ความจงรักภักดี ความรับผิดชอบมีอยู่เสมอในสัตว์โลก ไม่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น

2. สงครามเป็นสิ่งที่น่าชิงความพินาศ และความทุกข์ทรมานทั้งฝ่ายชนะและ ฝ่ายแพ้

¹ ภูหลวง มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 107 - 108

3. ความรัก ความเมตตาเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่มนุษย์และสัตว์
4. ความหวาดหวั่นจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์
5. ความคับแค้นยากจนอาจทำให้พฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้
6. มนุษย์และสัตว์มีความรับผิดชอบชั่วดีต่างกัน

การเล่าเรื่องของมอมทุกตอนเป็นไปโดยมีจุดประสงค์ที่จะให้แนวคิดต่าง ๆ ควบคู่กันไปด้วยเสมอ

ลักษณะเรื่องสั้นเล่นอเนกแนวคิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น มีหลายเรื่อง และเป็นแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับสังคมและการเมืองเป็นส่วนใหญ่

ก. เรื่องสั้นเน้นแนวคิดทางการเมือง มี 8 เรื่อง คือ

1. บ้านแสนขาด
2. น้ำตานักการเมือง
3. บ้านนอกเข้ากรุง
4. เรื่องสั้นสมัยหิน
5. ไม่เชื่อไม่จริง
6. หมาตัวราว
7. ต้นตระกูลไทย
8. เกาะร้างทางรัก

ข. เรื่องสั้นเน้นแนวคิดเกี่ยวกับสภาพสังคมทั่วไป แยกประเภทย่อย ๆ ตามองค์ประกอบของสังคมได้แก่หลายประเภท คือ

1. เกียรติยศ
แผ่นดินมหัศจรรย์
2. ความเชื่อ
เรื่องผี

ออกลูกก็ต้องคิดหาอะไรทำทั้งวันตั้งแต่แรกเกิด เหลือแขนซ้ายไว้ให้มันทำมาหากิน

แขนเดียวก็พอ ใครขึ้นวันจะได้ไม่ไปขายตัวยกมือให้ใคร ในหัวมันต้องเจ็บใจ..."¹

จากตัวอย่างนี้ชี้ชัดว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วระบอบรัฐสภา
ผู้แทนไปจากปวงชนนั้น ไม่เป็นที่ยอมรับ ตัวแทนของปวงชนมิได้เข้าสู่วงการเมืองเพื่อประโยชน์
แห่งมวลชน แต่เข้าไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เดิมทีประชาชนมีความเชื่อมั่นในผู้แทนของพวกเขา
มาก เมื่อพบพฤติกรรมแสวงหาประโยชน์ของผู้แทนจนเข้าขั้นแล้ว ความศรัทธานั้นไม่เพียงแต่
ลดน้อยลงเท่านั้น แต่เริ่มเสื่อมลงมากถึงขนาดไม่ยากใจให้ความร่วมมือ และต่อต้านกันเสียเลย
ทีเดียว

แนวคิดทำนองนี้ปรากฏอยู่ในเรื่องโดยตลอดอย่างเด่นชัด ถึงกระบวนการที่อยากจะ
ต่อต้านไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม นับตั้งแต่เมื่อลูกบ้านของผู้ใหญ่ได้พบหมอนุญสงครั้งแรกก็ถาม
ทีเดียวว่า "มาหาเสียงหรือเปล่า ?" และหมอนุญสงก็ต้องรีบปฏิเสธเป็นพลันว่า "เปล่า...
เปล่า... ฉันมาชิงสิทธิ์แล้วหลงทางมานะ"² เรื่องการหาเสียงของผู้แทนในสมัยนั้นคงเป็นเรื่อง
ที่ประชาชนเชื่อมั่นระอากันมาก และเป็นเรื่องที่ประชาชนไม่เสื่อมใสศรัทธา เพราะหากมาหาเสียง
แล้วชาวบ้านก็จะไม่ให้การต้อนรับ ถึงขนาดพอรู้ว่าหมอนุญสงไม่ได้มาหาเสียง "ก็ลดปิ่นลง"

2. สะท้อนแนวคิดเรื่องเสรีภาพทางการเมือง แม้ว่าประชาธิปไตยในช่วงนั้นจะเป็น
กิ่งเผด็จการ ดังที่คณะเวก กับขุนเขตมสนทนากันในเรื่อง "ไม่เชื่อไม่จริง" ที่เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ.
2500 ถึงการใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ ว่า

"ใครจะไปรู้" ท่านขุนว่า "สมัยนี้รัฐบาลท่านทำอะไรไม่พักต้องตามชาวบ้าน
มือเมรिकाคอยช่วยอยู่อีกเป็นก่ายเป็นกอง ป่านนี้ทางรถไฟจะเลยไปสิ้นทูนแล้วก็ไม่รู้
แต่คุณเวกเอ๊ย ถึงรตยบวณนั้นมันจะไปก็... เมืองนรกจกเปรตหรือฟ้าไหม เราก็ทำอะไร

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแสนขาด ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

² ด. หน้า 147

ไม่ได้เพราะเราติดอยู่ในรถคันนี้ เราได้แต่นั่งมันไปให้ลึบจนกว่าจะถึงที่ไหนสักแห่ง..."¹

และในเรื่อง "บ้านแขนขาด" หมอบูล่งที่อ้างว่าไม่ใช่หมอบูล่งนักนิยมนิพนธ์ ต้องยอมรับความเข้าใจของใคร ๆ ว่าตนเองเป็นหมอบูล่ง เพราะ "ไหน ๆ คนทั้งเมืองเขาก็มีมติว่าคนชื่อ บูล่ง จะต้องเป็นนักนิพนธ์แล้ว ผมจะไปนิพนธ์อย่างนั้นอย่างไรไหว ผมไม่ใช่รัฐบาลไทยนี่ครับ"² แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทย กอปรทำอะไรที่ผ่านมติประชาชนอยู่เสมอ

ในเรื่อง "น้ำตาจากการเมือง" ผู้ประพันธ์เขียนถึงการหาเสียง และเสรีภาพในการหาเสียง ไว้ว่า "ยังเหลือเวลาอีกไม่กี่วันก็จะถึงวันเลือกตั้ง การโฆษณาหาเสียงกำลังดำเนินไปอย่างสุดขีด ข่าวดาตหัวหนึ่งสื่อพิมพ์ทุกฉบับผาดโผนอย่างหาที่เปรียบได้ยาก นักการเมืองคนนั้นถูกจับ เพราะกล่าวใส่ร้ายรัฐบาล นักการเมืองคนนั้นถูกค้นบ้านฐานสงสัยว่าจะเป็นกบฏ"³

นอกจากแสดงว่าประชาชนสนใจการเมือง เพราะหนังสือพิมพ์นำไปเป็นข่าวอยู่ทุกฉบับแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าการหาเสียงที่สำคัญนั้นต้องใช้ภาษาและคำพูดที่รุนแรง และต้องรุนแรงเชิงต่อต้านรัฐบาลด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลต้องบริหารบ้านเมืองไม่เป็นที่พอใจของประชาชน และนักการเมือง ระบะหาเสียงนั้นก็พยายามแสดงโอ้อวดว่า ใครจะรู้จักปัญหาความทุกข์ร้อนของราษฎรและหาทางแก้ไขได้มากกว่ากัน ในฤดูกาลหาเสียงนักการเมืองจะอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นพิเศษ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 122 - 123

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแขนขาด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 141 - 142

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "น้ำตานักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 9

คนที่เคยอยู่ในตำแหน่งสูง เคยขึ้นแต่รถยนต์ก็ออกเดินตามถนนหาเสียง คนที่ไม่เคยขึ้นรถยนต์ก็กลับมีรถยนต์ เพื่อออกหาเสียงให้แก่เจ้าของรถ ผู้ใหญ่ต้องกระพุ่มมือไหว้เด็ก เด็กคอยยกมือรับไหว้ผู้ใหญ่ รมบัตรปลิวว่อนเหมือนใบไม้ นักการเมืองกำส่งลูก ประชาชนตื่นตื่น ผู้สมัครรับเลือกตั้งยอมเป็นทุกอย่าง "แม้แต่สุนัข" ข้อสำคัญขอให้ได้รับเลือกเป็นผู้แทน สัวแตกกับเมีย ที่ทะเลาะกับน้องเพราะเรื่องการเมือง กาแพขายดิบขายดี เพราะการเมือง เป็นกับแกล้ม ที่ไหนก็พูดกันเรื่องเลือกตั้ง¹

และอีกตอนหนึ่งว่า

วันนั้นที่ห้องสภามหาเมือง มีการปราศรัยเป็นการใหญ่ ประชาชนหลั่งไหลไปฟังนับหมื่น นักการเมืองขึ้นปราศรัยทีละคน - ที่นั่งทั้งหลาย - ที่นั่งทั้งหลายใครจะมีที่นั่งมากเท่ากับนักการเมืองเห็นจะไม่มี นอกจากหมู่ที่บ้cker รัฐบาลไม่ดี ผิดทุกอย่าง ทำอะไรผิดหมด จะดีไปอย่างไรได้ เพราะรัฐบาลไม่ใช่พวกพ้องของข้าพเจ้า ถ้ารักบ้าน - รักเมือง - รักสัว ต้องเลือกข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้ารักบ้าน - รักเมือง - รักที่นั่งทั้งหลายที่ยืนอยู่ที่นี่ เสียงตบมือกราวใหญ่ได้ยินไปถึงท่าเตียน - ข้าพเจ้าเป็นศัตรูกับทุกคน นอกจากที่นั่งทั้งหลาย²

3. แนวคิดเชิงทัศนคติทางการเมือง

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่ในวงการเมืองเป็นระยะเวลานาน แม้ในปัจจุบันก็ยังดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองใหญ่พรรคหนึ่งของเมืองไทย ด้วยความเจนจัดสันทัดและมองการเมืองได้อย่างทะลุปรุโปร่งในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้ท่านสามารถเขียนเรื่องสั้นที่แสดงทัศนคติทางการเมืองได้อย่างน่าอ่าน และชวนให้ผู้อ่านติดตามเรื่อง ตลอดจน

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หน้าต่านักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 9

² ด. หน้า 10

ได้บรรยายค่าทางการเมืองอย่างเด่นชัดอีกด้วย เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
สะท้อนแนวคิดเชิงทัศนคติทางการเมืองที่สำคัญ ๆ หลายแนวคิด เช่น

3.1 นักการเมืองที่ดีต้องเป็นฝ่ายค้านของรัฐบาล จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

3.2 นักการเมืองพูดได้ แต่ทำไม่ได้ จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

3.3 นักการเมืองกับประชาชนยังมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน จากเรื่อง
น้ำตานักการเมือง

3.4 ขณะหาเสียงนักการเมืองพูดหาเสียงว่า นักการเมืองเป็นญาติมิตรของทุกคน
ยกเว้นรัฐบาล จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

3.5 นักการเมืองทำให้เศรษฐกิจชะงักงัน จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

3.6 ระบบการเมืองการปกครองจะดำรงไว้ด้วยความศรัทธาจากราษฎร จาก
เรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

3.7 ราชาธิปไตยสามารถล้มรัฐบาลได้ จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

3.8 อำนาจเป็นสิ่งที่ไร้สาระที่คนกลัว จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก

(ข) เรื่องสั้นเน้นแนวคิดเกี่ยวกับสภาพสังคมทั่วไป

เรื่องสั้นที่นำมาวิเคราะห์นี้มีแนวคิดกว้าง ๆ เกี่ยวกับสภาพสังคมทั่วไป ซึ่งจะหยิบยก
มาเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าสภาพของสังคมไทยช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 ว่า นอกจากจะตกอยู่ใน
ความแปรปรวนทางการเมืองแบบประชาธิปไตยกึ่งเผด็จการ ซึ่งมีระบอบการรัฐประหารบ่อยครั้ง
การโกงเลือกตั้ง การต่อต้านขบวนการโกงเลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2500 ทำให้ประชาชนเกิดความ
ท้อแท้ และยิ่งนักการเมืองต่างมุ่งแสวงประโยชน์ส่วนตนมากขึ้นเพียงใด ประชาชนยิ่งถูกทอดทิ้ง
มากขึ้นเพียงนั้น

เรื่องสั้นหลายเรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สะท้อนแนวคิด และสภาพของ
สังคมออกมาหลายประการ ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไป

1. แนวคิดทางเศรษฐกิจ แนวคิดทางเศรษฐกิจปรากฏในเรื่อง แผ่นดินมหัศจรรย์ เป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนบุคคลใดที่อยู่ในภาวะการเงินฟุบ รายได้น้อย ในขณะที่ราคาสินค้าแพงเกินรายได้ของประชาชน สิ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั่วไป การที่ผู้แต่งกำหนดให้เศรษฐกิจตั้งเงื่อนไขในการมอบสมบัติอันมหาศาลแก่ผู้ที่สามารถโกหกได้แนบเนียนที่สุดนั้น แสดงว่า การค้าขายสมัยนั้นต้องอาศัยสติปัญญา และความเฉลียวฉลาดเป็นสำคัญ ตัวเศรษฐกิจก็ได้แสดงข้อความนี้แก่ลูกชายของตนว่า

ลูกเอ๋ย บัดนี้พ่อก็แก่ชรามากแล้ว พ่อปรารถนาที่จะมอบสมบัติของพ่อให้แก่เจ้าคนใดคนหนึ่งที่มีสติปัญญา เรียบแหลมที่สุด เพื่อเป็นที่พึ่งแก่วงศ์ตระกูลต่อไป พ่อมาคิดว่าทรัพย์สินสมบัติที่พ่อมีอยู่มากมายจนใช้ไม่หมดนี้ ส่วนมากก็ได้มาจากการที่พ่อใช้ปัญญาโกหก หลอกลวงผู้อื่น¹

และเพื่อยืนยันว่าฐานะทางการเงินของราชบุตรอยู่ในฐานะวิกฤต ผู้แต่งจึงให้บุตรชายทั้งสามคนเล่าเรื่องเกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ และคำครองชีพทั้งสิ้น โดยเฉพาะคนที่สามนั้น โกหกเรื่องราคาสินค้าที่ถูกเหมือนได้เปล่า ซึ่งไม่มีวันจะมีได้ในแผ่นดินไทย บิดาจึงยกสมบัติให้ครอบครัว ไม่ใช่เหตุผล เพราะโกหกเก่งที่สุด แต่เพราะมองตรงประเด็นที่ว่าชีวิตและเศรษฐกิจเป็นของคู่กัน ราคาสินค้าขณะนั้นคงจะสูงจนจับไม่ติด และไม่มีที่ท่าจะลดลงได้

พิจารณาคำเล่าของลูกชายเศรษฐกิจทั้งสามคนดู จะเห็นความดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ เช่น บุตรชายคนแรกเล่าเรื่องให้บิดาฟังว่า

ลูกได้เดินทางรอนแรมไปในทางบูรกันดาร เป็นเวลาถึงสามเดือน จึงได้มาถึงประเทศหนึ่ง มีสภาพความเป็นอยู่มหาอัศจรรย์ มนุษย์ที่อยู่ในประเทศนั้นมีร่างกายอันสูงใหญ่

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 107 - 108

งดงาม มีรัศมีออกจากตัวเป็นทิวาพิศวง ทุกคนแต่งกายด้วยแพรพรรณหลากหลาย และประเทศนั้นก็มีพื้นที่อันอุดมจะปลูกพืชผลสิ่งใด ก็เจริญงอกงามยิ่งใหญ่มากกว่าที่เคยพบเห็น ทั้งขนาดและปริมาณ เป็นต้นว่าผักกาดนั้นสูงประมาณหนึ่งมว่ง กล้วยน้ำว่าผลเท่า ตุ่มลำโศก ผลพุทรามีขนาดมะพร้าวห้าว แต่คนที่อาศัยอยู่ในประเทศ จะได้บริโภค พืชพันธุ์ธัญญาหารก็หาไม่ คงปลูกสิ่งนี้ไว้ดูเล่น เป็นต้นว่า ต้นผักกาดนั้นก็ปลูกไว้เฝ้ารั้ว รั้วหนึ่ง ๆ เวลารุ่งเช้า ผู้ชนในประเทศนั้นจะบริโภคยาวนานหนึ่งคนละเม็ด มีหลักฐาน ประมาณเท่าเมล็ดงาแล้วก็จะอิ่มไปตลอดวัน มิได้หิวกระหาย ยาวนานนี้ คนพากัน เรียกว่า "อุดมคติ" ก็แลประเทศนั้น เพียงแต่ไถเอาผืนดินออก ก็จะพบแร่ทองคำ และเพชรพลอยอันมีค่า ชาวเมืองจึงเอาเพชรแท่งเท่าดีดมาปลูกเป็นปราสาทที่อยู่ อาศัย ส่วนเครื่องประกอบเคหะ ตลอดจนภาชนะเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ทำด้วยทองคำ ทั้งสิ้น แต่โดยเหตุที่เหล็กนั้นมีน้อย จึงถือกันว่าเป็นของมีค่า ต่างพากันเอามาเป็น เครื่องประดับ ผู้ดีมีสกุลในประเทศนั้น จะใช้อาภรณ์ล้วนแล้วไปด้วยเหล็ก มีโซ่เหล็ก คล้องคอ มีกำไลเหล็กใส่ข้อมือและข้อเท้า และเหล็กนั้นยิ่ง แก่มีลุ่มขึ้นก็ยิ่งมีราคา เพราะถือกันว่ามีลุ่มงาม ในประเทศนั้นมีแม่น้ำอยู่สามสาย สายที่หนึ่งนั้นมีน้ำอบฝรั่ง ไหลอยู่เป็นนิศ สายที่สองนั้นเป็นสุรารายางดี และสายที่สามนั้นเป็นน้ำขุ่นเป็นขุ่น คนในประเทศนั้นก็ได้ใช้ขวิดยานพาหนะ เวลาที่มีจระเข้ก็เหาะเหินเดินอากาศไปได้ ด้วยกำลังประมาธ ซึ่งคนในประเทศนั้นรู้จักนำเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ จนสามารถ ควบคุมต้นไฟอากาศได้ จะให้ฝนตกแดดออกวันใด เวลาใด เพียงแต่กดปุ่มก็จะได้ ลมปรารภรณา เมื่อนั้นอาศัยที่มีความอึด ความเพียงพอทั่วกัน จึงไม่จำเป็นต้องมี ผู้ปกครองประเทศ ทุกคนเป็นนายของตนเอง จนเรียกกันว่าท่านผู้นำทั้งเมือง เช่นเดียวกับที่เราใช้คำว่านายหรือคุณ เมื่อประเทศนั้นไม่มีรัฐบาล จึงไม่มีตำรวจ ทหาร หรือการรัฐประหาร และเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งประเทศนั้น อยู่ในใจคนทั่วไป จึงมีจำเป็นต้องเขียนเอาไว้ รัฐธรรมนูญนั้นก็อยู่ถาวรตลอดไป โดยไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติม

ลูกได้เห็นอย่างนี้ จึงเข้ามาเล่าให้บิดาฟัง พร้อมทั้งหวังว่าบิดาคงจะไม่เชื่อในถ้อยคำ
ของลูกแม้แต่คำเดียว¹

หรือคำบอกเล่าของบุตรชายคนที่สอง ว่า

ลูกได้เดินทางไปหลายประเทศ จนในที่ลี้ภัย มาถึงประเทศหนึ่งที่มีความแปลกประหลาด
พิศดารยิ่งกว่าประเทศใด ๆ ที่ลูกเคยเห็นมา คนในประเทศนั้นมีรูปพรรณสัณฐานเช่น
มนุษย์ธรรมดา แต่ที่ลูกเห็นว่าอัศจรรย์นักก็คือ ถึงแม้คนในประเทศนั้นจะดูเหมือน ๆ
กันก็ตาม แต่ความจริงคนในประเทศนั้นแบ่งออกเป็น 2 จำพวก คือผู้ปกครองแผ่นดิน
ที่เรียกว่าอภิชนหนึ่ง และไพร่พลเมืองหนึ่ง คนสองจำพวกนี้แตกต่างกันในเนื้อหา
จนที่ลี้ภัยคนธรรมดาจะเชื่อได้ว่าเป็นความจริง เป็นต้นว่า ในเรื่องอาหาร บรรดา
ไพร่บ้านพลเมืองนั้น ก็บริโภคข้าวและมัจฉมังสาหารเช่นเดียวกับมนุษย์ธรรมดา แต่
อภิชนผู้ปกครองประเทศนั้นบริโภคสิ่งธรรมดาซึ่งคนธรรมดาไม่สามารถบริโภคได้
เป็นต้นว่า จอบ เสียม กระสอบ รถสี่ล้อ รถถัง รถไฟและส่นามบิน ตลอดจนถนนหนทาง
เป็นสาย ๆ เมืองนั้นถ้าจะว่าไป ก็เป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ยิ่งนัก แต่ไพร่บ้านพลเมืองกลับ
ต้องอดอยาก จะเป็นเพราะเหตุผลใดไม่ปรากฏ และราคาสินค้าทั้งปวงนั้นก็แพงเหลือ
ประมาณ แต่รายได้ของไพร่บ้านพลเมืองนั้นกลับลดลงทุก ๆ วัน ส่วนรายได้ของ
ผู้ปกครองแผ่นดินนั้นกลับสูงยิ่งขึ้นกว่าเก่า ทั้งที่คนจำพวกนั้นมิต้องไปซื้อหาสิ่งใด หาก
จะปรารถนาอย่างใดก็ได้ล้มความปรารถนาทุกประการ ด้วยอิทธิพล บรรดากฎหมาย
ต่าง ๆ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญปกครองประเทศไปจนถึงกฎหมายปลีกย่อย อภิชนผู้ปกครอง
ประเทศเป็นผู้ออกมาบังคับแก่ไพร่บ้านพลเมือง แต่มิได้บังคับกับตนเอง หากไพร่บ้าน
พลเมืองผิดกฎหมายใด ๆ แม้แต่เล็กน้อย ก็จะต้องรับโทษแสนสาหัส ส่วนอภิชนถึงแม้ว่า

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

จะผิดอย่างฉกรรจ์ ก็มีทางหลีกเลี่ยงประณีประนอมได้ เวลาบ้านเมืองยุคเข็ญ หากไพร่บ้านพลเมืองจะเปล่งเสียงตามวิสัยของคนที่มีความเดือดร้อน ก็จะต้องได้รับโทษทัณฑ์ แต่หากอภิชนด้วยกันจะคิดปฏิวัติ หรือรัฐประหาร เพื่อโค่นล้มรัฐบาลแล้วตั้งตัวเองเป็นใหญ่ กอปรไปด้วยทรัพย์สินอันมาก แต่ถ้ารัฐประหารไม่สำเร็จ ถูกจับได้เสียก่อนก็จะโดนทัณฑ์เป็นอันมากเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นทุนไปเที่ยวต่างประเทศ

เมื่อผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองมีภาวะแตกต่างกันดังนี้ คนทั้งสองพวกก็ประจวบอยู่ต่างกันคนละโลก ทั้งที่ไม่เคยอยู่ติดกันและมองเห็นหน้ากันอยู่ทุกวัน และก็ประเทศนั้นปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ กล่าวคือพระมหากษัตริย์ และอาณาประชาราษฎรนั้นอยู่ใต้กฎหมาย ส่วนผู้มีใช้พระมหากษัตริย์และมีใช้ราชวุธนั้น อยู่เหนือกฎหมายทั้งสิ้น...¹

และจากคำบอกเล่าของบุตรชายคนที่สาม ว่า

ข้าแต่บิดา ลูกได้เดินทางไปไกลหนักราช เมื่อได้มาเห็นอันตรายนานาประการ ลูกจึงได้มาถึงประเทศหนึ่งมีสภาพะอันไม่น่าเชื่อ ถึงแม้ลูกได้ไปมาแล้วด้วยตนเอง จนบัดนี้ก็ไม่กล้าเชื่อ ประเทศนั้นหากจะดูผิวเผินก็เป็นธรรมดาสามัญ บรรดาคนที่อาศัยอยู่ในประเทศนั้นก็มิได้ขยัน หรือพากเพียรประกอบอาชีพแต่อย่างใด ส่วนผู้ที่เป็นใหญ่ในแผ่นดินก็มิได้เก่งกล้าสามารถเกินกว่าปกติ ที่ลูกเห็นว่าแปลกประหลาดมหัศจรรย์จนไม่น่าเชื่อ ก็คือราคาสรรพสินค้าในประเทศนั้น ดังที่ลูกจะพรรณนาให้ฟัง

ข้าวเปลือกในประเทศนั้นมีราคาเกวียนละ 28 บาท เปิดหัวละ 40 สลึง กัดหัวละ 48 สลึง กัด เนื้อหมูซื้อทีละ 5 สลึง กัด ก็พอกินทั้งครอบครัว ไข่เปิด 2 ฟอง 3 สลึง กัด ปลาทุยแห้งหนึ่งมี 6 ตัว ราคาขงละ 4 สลึง กัด ครอบครัวใดจ่ายกับข้าว

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 110 - 111

วันละ 50 สติงค์ ก็นับว่าเป็นธรรมดา ถ้าวันละบาทก็เป็นอย่างมัธยม ถ้าถึงหกสิ่งก็เรียกว่าไม่เพื่อย หากไม่ประสงค์จะบริโภคที่บ้าน จะบริโภคด้วยเที่ยวก็มีราคาขามละ 5 สติงค์ เป็นอันดี ถ้าจะนั่งรถสาธารณะเพื่อหาอาหารอย่างดี อาหารนั้นมีราคาโต๊ะละ 8 บาท กับข้าว 10 กว่าอย่าง หรือถ้าจะดื่มสุราก็มี สุราต่างประเทศชนิดวิสกี้ตราขาวขวดละ 4.50 บาท โชดาเป็นขวดละ 6 สติงค์ หากจะสูบบุหรี่หลังอาหาร บุหรี่ตราดาวมีราคาซองละ 9 สติงค์ บุหรี่ฮับตุลลาห์ซองละ 7 สติงค์ ฟ้าป๊อของละ 6 สติงค์ และตราหมองซองละ 4 สติงค์ ไมซ์ดีไฟสำหรับจุดบุหรี่นั้นมีราคา 3 กล่อง 2 สติงค์ ถ้าจะพูดถึงเครื่องแต่งกาย เสื้อกางเกงชุดสากสว่าด้วยแพรผ้าคลักกันชุดละ 14 บาท ทำด้วยผ้าลายสองอย่างดี มีกางเกงสองตัวผลัดชุดละ 8 บาท กางเกงแพรบงลิ้นตัวละ 85 สติงค์ เสื้อเชิ้ตตัวละ 50 สติงค์ รองเท้าหนังนอกคู่ละ 6 บาท รองเท้ายางคู่ละ 28 สติงค์ ผ้าขาวม้าหน้ากว้างผืนละ 12 สติงค์ ถุงเท้าผู้ชายคู่ละ 6 สติงค์ ประชาชนในประเทศนั้น หากมีธุระจะต้องเดินทางออกไปนอกบ้าน หากขึ้นรถรางรอบเมืองต้องเสียค่าโดยสารเพียง 4 สติงค์ แล้วคนก็ไม่เบียดเสียดกัน หากจะไปสามล้อก็มีอัตราชั่วโมงละ 40 สติงค์ 2 ชั่วโมง 70 สติงค์ หรือถ้าจะขึ้นรถยนต์แท็กซี่ก็มีอัตราค่าโดยสารชั่วโมงละ 40 สติงค์ เท่ากัน หรือถ้าหากต้องการจะมีรถยนต์ใช้เป็นส่วนตัว รถยนต์นั้นมีราคาเพียง 1,700 บาทผ่อนส่งเดือนละ 30 บาท ถ้าไปกลางทางหัวน้ำจะแวะรับประทานอาหารเครื่องดื่มอย่างอ่อน กาแฟดำร้อนถ้วยละ 3 สติงค์ ตาเป็นถ้วยละ 5 สติงค์... ถ้าชอบบริโภคของเย็นจะซื้อตู้เย็นไว้ที่บ้าน ตู้เย็นนั้นมีราคา 18 บาท ถ้าใครทราบข่าวคราวก็มีวิทยุ 5 หลอด ขายราคาเครื่องละ 65 บาท ในประเทศนั้น หนังสือพิมพ์มีราคาฉบับละ 5 สติงค์ มี 42 หน้า...¹

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์

จะเห็นว่านิทานของบุตรคนสุดท้าย ที่ชนะการประกวดนั้นเป็น เรื่องของปากท้องของ
ประชาชนโดยตรง

เรื่องความยากแค้นของราษฎรนั้น ผู้แต่งได้บังคับไว้ในเรื่อง "หมาดำรวจ" ที่กำหนด
ให้ตัวละครยากจนถึงขนาดอดตาย และโยงไปถึงการบริหารราชการแผ่นดินที่ล้มเหลวตั้งแต่การ
กอบกู้เอกราชแต่ได้ของนายทุนอย่างนายอวด การประกอบอาชีพทุจริตอย่างนายเกิด การแสวง
ประโยชน์ของข้าราชการโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนายอำเภอ ผู้กำกับ ผู้ว่าราชการ และ
นายกรัฐมนตรี เป็นผลต่อเนื่องให้เกิดความแร้นแค้นขึ้นในบ้านเมือง

การหารายได้ของประชาชนนั้นมีหลายอาชีพ ที่ได้รับการยกย่องมาก ตามที่ปรากฏใน
เรื่องสั้นชุดนี้คือ นักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า แพทย์ กสิกรรม ฯลฯ

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติและวิญญาณ ลักษณะเรื่องสั้นชุดนี้มีปรากฏ
ชัดเจนเพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง "เรื่องผี" ที่สร้างเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น
ในวัดโบราณ โดยเฉพาะบนภูเขากำ ๆ และสร้างตำนานผีแดกรกไว้ในภูเขานั้น จนใคร ๆ ไม่กล้า
เข้าใกล้ และความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณนั้นมีมากจนถึงขนาดที่คนในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ได้อัน
เสียงอลูรกายเล็ดลอดออกมา ถึงขนาดผู้ใดอันพลอยเสียใจไปด้วย ตราบจนกระทั่งมีอายุ
50 ปี ที่มีความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจจนไม่กล้ามี มาบวช ใคร ๆ เรียกหลวงลุง บังเอิญในวัดนั้น
มีพระภิกษุมานกนุกฎิไม่ค่อยจะพ่อยู่ หลวงลุงซึ่งตั้งใจจะเอาดีทางวิปัสณาธุระและมีความเชื่อ
เรื่องภูติ ผีขนาด "มุ่งหวังสำเร็จมรรคผล ให้มีอิทธิฤทธิ์ บางทีอาจบังคับภูติปีศาจได้" เมื่อมี
พระบวชใหม่จำนวนมากจนไม่มีภูติจะอยู่ หลวงลุงก็เลยขออนุญาตไปอยู่บนภูเขาวัดโบราณริมป่าช้าหลังนั้น
และดำรงชีวิตทางวิปัสณาธุระตลอดมา ดังความที่ผู้แต่งเล่าว่า

ขณะที่หลวงลุงไปอยู่บนภูเขาวัดนั้น หลวงลุงก็ยังสนใจท่องบ่นเวทมนต์เรียกภูติผีปีศาจ
หรือละกตภูติผีปีศาจไปตามเรื่อง ... หลวงลุงไม่ได้เล่าให้ใครฟังว่า เวทมนต์คาถาที่ละล่
ไว้ตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มนั้น เมื่อนำมาใช้เมื่ออยู่ในสมณเพศในสถานที่โบราณ ขณะที่จุดเทียน
นั่งบริกรรมอยู่กลางดึกคนเดียวนั้น ปรากฏว่าเริ่มได้ผลดีกว่าแต่ก่อน บางครั้งก็ได้ยินเสียง

เหมือนใครคราวเบา ๆ อยู่ในฐานศิลาที่อยู่ใต้ถ้ำ บางครั้งภูฏานนั้นก็สั่นไหวไปทั่ว เหมือนกับมีสัตว์ใหญ่เหินมาถูกขังอยู่ในนั้น และสัตว์นั้นกำลังพลิกตัว ผลที่ปรากฏเช่นนี้ ยิ่งทำให้หลวงลุงเพิ่มความทรงจำในเวทมนต์และในอิทธิฤทธิ์ของตน ทุกคืนหลวงลุงจะต้อง จดเขียนนั่งบริกรรมไปจนดึก¹

ความเชื่อของหลวงลุงในเรื่องภูตผีนั้นมีรุนแรงนัก จนแม้เมื่อพระภิกษุหนุ่มทั้งหลายคิด ลองดีปลอมเป็นผีไปหลอก หลวงลุงก็เชื่อ เริ่มต้นด้วย

พระเกตุย่องเข้าไปในภูฏานโบราณ เห็นหลวงลุงนั่งหลับตาพนมมือบริกรรมอย่างแน่นิ่ง ทุกอย่างไม่มีเคลื่อนไหว นอกจากปากหลวงลุง ซึ่งท่องบ่นคาถาอย่างเบา ๆ และ ซ้ำ ๆ ข้างหน้าหลวงลุงนั้นมีเทียนขี้ผึ้งจุดอยู่ดวงหนึ่ง พระเกตุเห็นหลวงลุงดังนี้ ก็ เริ่มต้นให้เสียงดังกุกกัก มีอนันที่ส่ายสวาทที่คลุมหัวอยู่โบกไปมา

หลวงลุงได้ยินเสียงก็ค่อย ๆ เมื่อยอนยันดาขึ้นเหมือนกับคนเพิ่งตื่นนอน มองมา ทางพระเกตุแล้วดูเหมือนจะขม่น้อย ๆ แต่แล้วตาหลวงลุงก็เบิกโพลงขึ้นทันที แก้วตา เหมือนกับจะกลืนออกมาด้วยความกลัว ยกมือขึ้นคลำคอของตนซึ่งมีเสียงดังครอก ๆ อยู่ในนั้น และขณะเดียวกัน ก็มีเสียงร้องออกมาจากในคอว่า "ไม่ใช่... ไม่เอา... อย่า...อย่า.....ไป " หรืออะไรทำนองนั้น

พระเกตุเห็นหลวงลุงตกใจเอามาก เกรงว่าจะเจ็บไข้ก็รีบโยนฉัตรจากตัวเอง แล้วร้องขึ้นว่า

"อย่าตกใจหลวงลุง ผมเองนะ "

"ไม่ใช่คุณ " หลวงลุงร้องตาถลน "ไอ้ที่อยู่ข้างหลังคุณต่างหาก"

แล้วหลวงลุงก็เหิน ตะเขียนดับ ออกจากประตูโศกพรวดเดี่ยวไปนอนแผ่อยู่ข้างล่าง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องผี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

มีพระเกศโขนบันไดที่ละล้ามัยขึ้นตามลงมา

เมื่อพระที่ร่อนอยู่ข้างล่าง เข้าไปประคองหลวงลุงขึ้นนั่ง หลวงลุงตากส่นอกมานอกบ้าน

มือทั้งสองบีบแน่นที่คอหอยตนเอง แกะเท่าไรก็ไม่ออก หลวงลุงน้ำลายฟูมปากและ

มรณภาพเสียแล้ว¹

หลวงลุงมรณภาพเพราะป่วยในฤดูฝนโดยแท้ ทั้ง ๆ ที่ฝนลอมเปิดเผยตัวแล้ว ท่านก็ยังเชื่อว่ามันเป็นผีจริง ความกลัวทำให้ท่านยกมือขึ้นกุมคอ ความตกใจทำให้ออกแรงบีบอย่างหนัก จนท่านมรณภาพ และความตายของหลวงลุงนั่นเองที่ทำให้ความเชื่อเรื่องผีลดลง เพราะพิสูจน์ให้เห็นว่า ผีไม่มีตัวตน เป็นแต่เพียงความกลัว ความเชื่อที่มีอยู่ในใจของคนเท่านั้นเอง หลังจากมรณภาพของหลวงลุงแล้ว ฤทธิกิจจางหายไป ผู้แต่งกล่าวว่า "คืนนั้นเอง ชาวบ้านในทุ่งหลังวัดกุฎีก็ละตั้งต้นจากหลั่นนอน ต่างพากันนอนลุกไปทั่ว เมื่อได้ยินเสียงหนึ่งดังก้องไปทั้งท้องทุ่ง เสียงนั้นไม่ใช่เสียงโหยหวนจากสิ่งที่ถูกกรรมาน แต่เป็นเสียงหัวเราะก้องของสิ่งที่ถูกขังมาหลายร้อยปีเพ็งจะได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ"²

3. แนวคิดเกี่ยวกับการวางตัวของสตรี ช่วงที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเรื่องสั้นชุดนี้นั้น เป็นช่วงที่วัฒนธรรมต่างชาติโดยเฉพาะชาติตะวันตก ยุโรปและอเมริกา แพร่หลายเข้ามาในสังคมไทยเป็นอันมาก จนกระทั่งมีการตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม อิทธิพลของอารยธรรมและวัฒนธรรมตะวันตกทำให้สตรีมีเสรีภาพในการคบเพื่อนมากขึ้น ผู้แต่งแสดงทัศนะเกี่ยวกับเสรีภาพของสตรีไว้อย่างชัดเจนในเรื่อง กบกายสิทธิ์ และหยดหนึ่งของทะเล

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องผี" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

² ด. หน้า 86

ในเรื่อง กบกาลิทัส นั้น นางสาววิไลพรรณ สามารถออกไปงานราตรีสโมสรแต่เพียง สักพัก และนำยายหนุ่มกลับมานอนตัวในห้องของตน พร้อมกับแต่งนิทานโกหกเรื่อง เจ้ายายกบ หลอกพ่ออย่างหน้าตาบ นอกจากจะแสดงให้เห็นเล่ห์ภาพในการคบเพื่อนต่างเพศและอิสระเสรี ในการเลือกคู่แล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า "คำนิยม" รักนวลสงวนตัว และคำนิยมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีได้เลือนหายไปจากกุลสตรีไทยบางส่วนเสียแล้วอย่างน่าเป็นห่วง เพียงแต่รู้จักกับยายหนุ่ม ในงานราตรีไม่กี่ชั่วโมงก็ชักชวนมาห่มนอนในห้องนอนของตนได้

และในเรื่อง หยตหนึ่งของทะเล ที่เขียนขึ้นใน พ.ศ. 2512 นั้น ยังเห็นเด่นชัดว่า วัฒนธรรมและจริยธรรมของกุลสตรีตกต่ำจนน่าใจหาย ทั้งพฤติกรรมและกิริยาที่เล่นทนาระหว่าง ยายหนุ่มหญิงสาว ช่างเปิดเผยทำทาบศีลธรรมเหลือเกิน

"บุหรืมันแปลก"

สาวตรีเผยหน้าตาขึ้นช้า ลือมองเขา และถึงโรงที่กองอยู่ข้างตัวมาคลุมไว้ตั้งแต่ ออกจนถึงน้อง

"ทำไมคะ ?"

"สู้บุหรืให้อร่อยจริง ๆ มันต้องสู้กับสิ่งอะไรสองอย่างเท่านั้น"

"อ้อ... อะไร ?"

"หลังเล่นน้ำทะเล แล้วอีกอย่างหนึ่ง..."

"แล้วอีกอย่างหนึ่ง...?"

"ใช่ -- โอ๊ย ตัดเล็บเสียมันชิวสาวตรี คงจะตายไป เสียจริง ๆ นะ ไม่ใช่

พูดเล่น"

"มันคงเหมือนกันละมังพล เล่นน้ำทะเลกับ...กับ..."

"ไม่เห็นจะเหมือนกันตรงไหนเลย มีแต่ตรงที่เสร็จแล้วสู้บุหรืให้อร่อยทั้งสองอย่าง เท่านั้น"

"ไม่รู้ซีคะ เห็นสุนทรภู่บอกไว้ว่า... อันแม่เรือนเหมือนหนึ่งมหาสมุทร เป็นที่หยุดยั้ง
ชลระเห่¹"

การพูดจาถึงเรื่องลุ่มลึกอย่างธรรมดา ทั้ง ๆ ที่วัฒนธรรมของไทยนั้นเห็นเป็นเรื่องลึกลับนักหนา
และอีกตอนหนึ่งบทกลอนว่า

"ลำวิตร" เขาเอ๋อขึ้นโดยไม่หันหน้าไปมอง

"ไหน ๆ เธอก็ถามขึ้นมาแล้ว ฉันขอเปิดอกพูดกับเธออีกครั้งได้ไหม"

ลำวิตรหัวเราะ

"ก็มันเปิดอยู่แล้วนี่คะ ฉันต่างหากที่ปิดอก ดีไหม ? สำเร็จการศึกษาชั้นสูง มีปริญญา
สอนลูกศิษย์กันเป็นชั้น ๆ โรงเรียนเล็กแล้วมานอนโรงแรมกับคนสำเร็จโรงเรียนข้างกล
แต่ฉันก็ยังรักษามรรยาทรักษาวัฒนธรรมเดิมที่..."

"จะลุ่มหรืออีกหรือ พล"

"ฮือ"

"เออวางไว้ก่อนดีกว่า ลุ่มเดี๋ยวนี้ก็ไม่ร่อย อีกครู่หนึ่งค่อยลุ่มร่อยกว่า"

และจบลงตรงที่ว่า "ลำวิตรเมื่อไหร่เธอจะแต่งงานกับฉันเสียที"

"ดูไปก่อนพล"²

การแสดงแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและจริยธรรมที่ติดแบบแผน ซึ่งผู้แต่งนำมาแสดงไว้นี้
เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดได้เป็นอย่างดีว่า การทำความเข้าใจนั้นไม่ว่าจะอยู่ในที่ลึกลับเพียงใดก็ย่อมมีผู้รู้เห็น
จนนำมาเปิดเผยในรูปของวรรณกรรมได้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หยดหนึ่งของทะเล" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 234 - 235

² ต. หน้า 239 - 240

4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบราชการ เรื่อง "ฉิ่งขุนนาง" เป็นเรื่องที่ถูกแต่งขึ้นเพื่อให้แนวคิดสำคัญแก่ผู้อ่านในเรื่องเกี่ยวกับระบบของราชการไทย และสภาพของข้าราชการกับราษฎร โดยเน้นให้เห็นว่าข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ "หลง" ในอำนาจและบารมีของตนเอง ขนาดที่หากว่าตนประสงค์จะได้อะไรแล้ว ราษฎรจะต้องเป็นผู้หามาให้ได้ ไม่ว่าเรื่องนั้นจะลำบากยากแค้นแสนเข็ญเพียงใด การกดขี่ขูดรีดราษฎรเป็นของธรรมดา ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นบุคคลที่ว่างกรงกลัวการแบ่งชั้นวรรณะที่ว่าไม่มีนั้นเป็นเรื่องหลอกลวง เพราะขนาดข้าราชการชั้นเอกจะพูดกับข้าราชการชั้นพิเศษนั้นนอกจากจะต้องพนมมือแสดงความเคารพในอำนาจวาสนาของข้าราชการชั้นพิเศษแล้ว ก็ยังใช้ถ้อยคำกำหนดศักดิ์นาของตนไว้อย่างแจ่มชัด เช่น ในขณะที่ข้าราชการชั้นพิเศษออกตรวจราชการพร้อมกับผู้ติดตาม เครื่องบินของราชการตกลงบนเกาะแห่งหนึ่ง เครื่องบินเสียหายไหม้สูญหมด คณะผู้ติดตามประสบอุบัติเหตุตายหมด รอดชีวิตอยู่เพียง 2 คน คือ ข้าราชการชั้นเอก และชั้นพิเศษ เมื่อฟื้นคืนสติขึ้นมาขึ้นนั้น ก็ลี้ภัยลงแสดงอำนาจขึ้นว่า "เอ หิว...มีอะไรกินกันบ้างไหม ? ถ้าได้วิสกี้โซดาเย็น ๆ ก่อนอาหารสักถ้วยก็จะดี"¹ ข้าราชการชั้นเอกก็สนองตอบด้วยความคารวะและลดศักดิ์ศรีตัวเอง พร้อมกับสรรเสริญเจ้านายจนเกินจริง ต่อไปนี่ เป็นถ้อยคำเล่นหนาของข้าราชการชั้นเอก และข้าราชการชั้นพิเศษส่งประสบอุบัติเหตุใหม่ ๆ ว่า

"รับประทานโทษเกิดขอรับ" ข้าราชการชั้นเอกตอบ

"เวลานี้เรามาอยู่กลางป่าไม่มีอะไรจะกินคนอยู่ใกล้ ๆ แถวนี้อย่าเสียเลย และเครื่องดื่มที่ผู้ว่าราชการภาคส่งขึ้นเครื่องบินมาด้วยก่อนได้หักสับก็ไหม้สูญไปหมดพร้อมกับเครื่องบินแล้ว เป็นความผิดของ เกล้ากระผมเองที่ไม่ได้ระมัดระวัง กระผมขอความกรุณาได้เท่า "

"เออ ไม่เป็นไรหรอก กันเคยตรากตรำมามาก ออกไปตรวจราชการที่ไรก็ต้องอดอยากบ่อย ๆ แถวนีมีราษฎรบ้างหรือเปล่า "

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฉิ่งขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"รับประทานยังไม่ทราบขอรับ" ข้าราชการชั้นเอกตอบ "แต่เกล้ากระหม่อมขอประทานโอกาสไปสำรวจดู"¹

ข้อคิดสำคัญในเรื่อง "ผีใจขุนนาง" มีหลายประการ สามารถแยกให้เห็นเด่นชัดเป็นประเด็น ๆ คือ

1. ข้าราชการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
2. ไม่มีอะไรที่ข้าราชการผู้ใหญ่ของไทยอยากได้แล้วไม่ได้
3. ความส่อพลอเป็นคุณสมบัติของข้าราชการชั้นผู้น้อย
4. ราษฎรมีหน้าที่รับทุกข์เพื่อบำรุงสุขของข้าราชการ

ข้าราชการ เป็นใหญ่ในแผ่นดิน แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่เน้นว่าเป็นแก่นเรื่องซึ่งแสดงพฤติกรรมที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แสดงออก และการสนองตอบของข้าราชการชั้นผู้น้อย และราษฎรเป็นเครื่องยืนยันระบบขุนนางหรือข้าราชการไทยได้ดี

ในขณะที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และชั้นเอกประสบอุบัติเหตุ ก็อบจะเอาชีวิตไม่รอดอยู่นั้น ก็ได้แสดงความมั่งคั่ง ความมั่งคั่ง และความยิ่งใหญ่ของตนให้ปรากฏตลอดเวลา

ความมั่งคั่ง เห็นได้ชัดเจนที่สุดตั้งแต่ข้าราชการชั้นเอกสะกิดเรียกให้รู้สึกจากอาการครึ่งหลับครึ่งตื่นเนื่องจากเครื่องดนตรีเปิด ทันทีที่เสียงเครื่องดนตรีออกมาได้ ก็ "ฮือ ฮือ " ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ครางเบา ๆ "ผีฝันตายหรือยัง ไหนเธอลองมาสับชีพจรฉันดูทีไร ถ้าตายก็บอก แล้วจัดการ เปิดป่าเหินจระเข้ตายในระหว่างไปราชการให้ด้วย"²

และอีกตอนที่ราษฎรต่อแพ ส่งท่านกลับบ้านเมืองหลังจาก 3 ปีผ่านไปแล้ว ก็ปรากฏว่าในขณะที่มีการเลี้ยงรับขวัญกันอย่างอุดมสมบูรณ์นั้น ราษฎรทั้งสองคนที่มาส่งกลับถูกเหยียดหยามว่าเป็นแต่เพียง คนโง่ ๆ ที่จงรักภักดีต่อข้าราชการเท่านั้นเอง เห็นได้จากคำพูดของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ตอบคำของสาวใช้ที่ถามถามว่าจะทำอย่างไรกับราษฎร 2 คนนั้น ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีใจขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"เออ จริงซี ฉันก็ลืมสนิท" ข้าราชการชั้นพิเศษพูดขึ้น

"ราษฎรเขาตามมาส่งถึงบ้านน่าเห็นใจเขา เอาเหว้าไปให้แกกินคนละถ้วย
เหล้าโรงก็ได้ เพราะเหล้าดี ๆ แกคงกินไม่เป็น พอแกกินเหล้าแล้วก็บอกแกว่ากลับ
บ้านได้ไม่มีธุระอะไรแล้ว แล้วก็อย่าลืมเก็บถ้วยกลับเข้ามาด้วยนะ"¹

ส่อพลอคนละมืตของข้าราชการชั้นผู้น้อย ขอให้สังเกตบทสนทนาต่อไปนี้ก่อน

"จันหรือ ? นอกนั้นตายหมดหรือ ?" ข้าราชการชั้นพิเศษถามขึ้นทั้งที่ยังไม่ลืมตา

"ขอรับกระหม่อม ตายหมด"

"ฮือ คนเรานั้น แย่งอะไรแย่งกันได้ แต่แย่งบุญวาสนากันนั้น แย่งไม่ได้

จริงไหมเธอ ?"

"จริงทีเดียวขอรับกระหม่อม ถ้าเกล้ากระหม่อมไม่ได้อาศัยบารมีใต้เท้าคุ้มครองอยู่
บนบำ กระหม่อมก็คงไม่มีชีวิตรอดมาจนถึงปานนี้ เป็นพระเดชพระคุณล้นเหลือทีเดียวขอรับ
ในชีวิตนี้กระหม่อมจะไม่มีลืมเลย ขอสนองพระเดชพระคุณใต้เท้าไปจนตาย"²

เห็นได้ชัดเลยว่าคำตอบสนองของข้าราชการชั้นเอกนั้น ดูถูกตัวเองจนเกือบจะไม่เหลือ
ค่าแห่งความเป็นคน ในขณะที่ยกยอปอปั้นข้าราชการชั้นพิเศษจน "ตีนไม่ติดดิน"

นอกจากจะส่อพลอแล้ว แนวคิดที่ผู้แต่งแสดงออกมาข้างรวมไปถึง การไม่กล้าคิด ไม่กล้า
ตัดสินใจโดยไม่มีคำสั่งของผู้เป็น "เจ้านาย" อีกด้วย เป็นทำนอง "เจ้าว่างาม ก็งามไปตามเจ้า"
นั่นเอง เช่น ข้าราชการชั้นพิเศษถามว่า แถ่นี้มีราษฎรบ้างไหม ข้าราชการชั้นเอกก็

"รับประทานยังไม่ทราบขอรับ" ข้าราชการชั้นเอกตอบ

"แต่เกล้ากระหม่อม ขอประทานโอกาสออกไปสำรวจดู"

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีใจขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

เมื่อได้รับการอนุญาตเป็นทางการด้วยการพยักหน้าหงึกหนึ่ง ข้าราชการชั้นเอกก็วิ่ง
เหยาะ ๆ ไป¹

ราษฎรมีหน้าที่รับทุกข์เพื่อปารุณสุขของข้าราชการ แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าระหว่าง
ข้าราชการกับราษฎรนั้นห่างเหินทั้งฐานะ และความสัมพันธ์ใกล้ชิด ตามความรู้สึกของข้าราชการนั้น
ราษฎรคือแรงงานที่มีไว้เพื่อเกณฑ์มาทำงานเพื่อตน ในเมื่อเรื่องกล่าวถึงการเสเพลต่าง ๆ
บนเกาะนั้นด้วยอำนาจของแรงงานของราษฎรเพียง 2 คน เมื่อราษฎรมาหาข้าราชการต้องปู
ผ้ากราบด้วยความเกรงกลัว ในขณะที่ข้าราชการอดอ้างบุญคุณที่มาตกอยู่บนเกาะนั้น ว่า

"เห็นมัยละ" ข้าราชการชั้นดี สะอึกด้วยน้ำเสียงขุ่น ๆ

"พวกสี่นี้ไม่มีบุญเอาตัวรอดกันเสียเลย คิดขึ้นมาแล้วอื้ออากร้องไห้ลงสารบ้านเมือง
นี่ถ้าอื้อไม่มาตกเครื่องบินที่สี่ สี่จะทำอย่างไรกัน ผิดต้องอยู่ที่นั่นไปจนตายหรือ ?"

ราษฎรทั้งสองปูผ้าลงกราบด้วยความกลัว แล้วก็พนมมือตอบด้วยเสียงสั่น ๆ ว่า

"สุดแล้วแต่จะโปรดเถิดขอรับ"

ข้าราชการชั้นดี สะอึกต่อไปโดยไม่ต้องหยุดคิดว่า

"นี่เคราะห์สี่ยังดี ที่อื้อมาตรวจราชการแถวนี้ มาพบเข้า ม่ายเงินสี่จะต้องลำบากแยะ
เออ อื้อชักหิวข้าวแล้ว ไปหาอะไรมากินหน่อยไป กับข้าวไม่ต้องมาก อะไรสักสามสี่อย่าง
ก็พอ อ้อ " ท่านข้าราชการชั้นดี หันมาพูดกับข้าราชการชั้นเอก

"เธอช่วยไปแนะนำเขาด้วยนะว่าจะควรอย่างไร พวกนี้ไว้ใจไม่ค่อยได้หรอก
มักง่าย ต้องคอยดูแลสั่งเสียกันหน่อย เออ พอกับข้าวเสร็จก็ส่งไปปลูกบ้านพักด้วยนะ
เอาใกล้ ๆ สาราร ใกล้น้ำใกล้ท่าค่อยสบายหน่อย แล้วอย่าลืมทำระเปียงใหญ่ ๆ ไว้
นั่งเล่น ทำมื่อสี่เขานไว้นกันแดดด้วย..."²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นิเวศน์นาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ผู้แต่งบรรยายเหตุการณ์ลับล่อนแนวคิดนี้แจ่มชัดตลอดเวลา ตามข้อความที่ปรากฏต่อไปนี้

รับประทานอาหาร เสร็จแล้วข้าราชการชั้นพิเศษก็เดินด้วยท่าทางอันมีสง่าไปยังริมสำราญ
ในคืนนั้น บ้านพักชั่วคราวได้ปลุกขึ้นเสร็จแล้วด้วยน้ำมือราชบุตร มีห้องนั่ง ห้องนอน ห้องน้ำ
และครัวไฟ ระเบียบใหญ่ที่กินอยู่มี มุ้งหมอน ที่นอนโต๊ะ เก้าอี้ ซึ่งราชบุตรจัดทำขึ้นไว้รับ
สมเด็จพระติ บ้านทั้งหลังนั้นสว่างไสวไปด้วยไฟฟ้า ซึ่งข้าราชการชั้นเอกได้สั่งให้ราชบุตร
ทำขึ้นโดยใช้แรงงานในสำราญนั้น

ท่านข้าราชการชั้นพิเศษกวาดตาดูโดยรอบ แล้วก็พยักหน้าฮันพูดว่า

"ฮือ ก็เรียบร้อยพอไ้ ขอบใจ กันคิดว่าจะพักอยู่ที่นี้ให้นานหน่อย คนเรา
ทำงานมากแล้ว ก็ต้องพักผ่อนบ้าง"

ข้าราชการชั้นเอกยืนก้มหัวคำนับ สั่งท่านชั้นบนใดที่พักแล้วกล่าวบนบอมน้อมว่า
"เป็นพระคุณยิ่งขอรับ"

ต่อจากนั้นมา เป็นเวลาสามปี สภาพการณ์ภายในเกาะนั้น ก็เปลี่ยนไปอย่าง
หน้ามือเป็นหลังมือ เมื่อเกาะนั้นยังมีราชบุตรเพียงสองคน สภาพแห่งเกาะนั้นก็เป็
ป่าเฟื้อนรกรุงรัง แต่เมื่อเกาะนั้นมีข้าราชการอีกสองคนมาปกครองราชบุตรสองคน
ความเจริญต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น มีบ้านพักข้าราชการอย่างหรูหราสมเกียรติ มีสวน
พฤกษชาติ มีน้ำตกอันสวยงาม มีถนนใหญ่หน่อย

ภายในเกาะมีถนนรอบเกาะ มีสถานที่ตากอากาศอย่างทะเลของข้าราชการ
และมีอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก เพื่อความผาสุกของข้าราชการอันเกิดขึ้นด้วยน้ำมือของ
ราชบุตรทั้งสองคนนั้น อาหารการกินของข้าราชการทั้งสองนั้นก็บริบูรณ์ดี จนทั้งสอง
ทำอันลงฟูผ ผิดกว่าแต่ก่อน ส่วนราชบุตรทั้งสองก็ยังอาศัยนอนในป่าอย่างเมื่อแรก
เพราะไม่มีปัญหา และในตอนหลังนี้ก็ไม่มีความที่จะทำสิ่งใดเพื่อตนได้ เพราะถูกเกณฑ์
ไปทำงานหลวงเพื่อความเจริญของท้องถิ่น และเพื่อต้อนรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มาตรวจ
ราชการโดยบังเอิญอยู่ทุกวัน¹

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีโขงบนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ักติดกันกับข้าราชการเป็นของคู่กัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การแสดงความปรารถนาที่จะให้ราษฎรตอบสนอง ล้วนเป็นเรื่องที่ "ข้าราชการ" ยกตัวไว้สูงกว่า "ราษฎร" ทั้งสิ้น ตกไปอยู่ในทะเลแทนที่จะกินอาหารทะเลก็ต้องกินเนื้อสัตว์อย่างอื่นที่เขาไม่ได้ในแถบนั้น เป็นคุณลักษณะพิเศษของข้าราชการไทยโดยแท้จริง

เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องนั้นแม้ว่าจะเกินจริง แต่ก็มีความจริงอยู่ เพื่อต้องการเน้นแนวคิดทั้งสามให้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น

1.2 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดสร้างตัวละคร (Character Story) คือ เรื่องที่ถือการสร้างตัวละคร หรือให้ความสำคัญแก่ตัวละครมากกว่าอย่างอื่น โดยให้ตัวละครเป็นตัวนำเรื่อง ในการสร้างตัวละครนี้สามารถทำได้หลายวิธี เช่น

- 1.2.1 กลวิธีกระแสดังประหวัด
- 1.2.2 กลวิธีสร้างตัวละคร ล่มจริง
- 1.2.3 กลวิธีสร้างตัวละคร เหนือจริง
- 1.2.4 กลวิธีสร้างตัวละครร่างภาพ
- 1.2.5 กลวิธีสร้างตัวละครแนว

เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เน้นตัวละครปรากฏเด่นชัด ก็คือเรื่องสั้นชุดหลายชีวิตที่ผู้แต่งปล่อยตัวละครออกมาดำเนินบทบาทของตนอย่างเด่นชัด ส่วนเรื่องสั้นในชุดที่ทำการวิเคราะห์นี้ก็ปรากฏกลวิธีสร้างเรื่องประเภทนี้อยู่เช่นกัน เช่น เรื่อง มอม คิลปินเอก มาณวิการาสึกษาติ ต้นตระกูลไทย

ในเรื่อง "มอม" ผู้แต่งใช้กลวิธีสร้างเรื่องโดยการให้ลุ่มนัยที่ชื่อ มอม เป็นตัวละครเอก มีบทบาทต่อเนื่อง โดยการพรรณนาให้เห็นลักษณะของมอมเด่นชัดในทันที แม้ว่าจะเป็นมอมตัวคนเดียวก็อาจจะเป็นเพราะผู้แต่งมีจุดประสงค์ที่จะให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านในเรื่อง เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ความมกตัญญู ที่มนุษย์พึงมีให้มากกว่าลุ่มนัย ดังที่ผู้เขียนเขียนไว้ว่า ลักษณะดีของมอม ที่ผู้แต่งเสนอต่อผู้อ่านนั้นเป็นคุณลักษณะที่พึงมีในสัตว์โลกทุกประเภท และผู้แต่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับมอมไว้มาก

ทั้งบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย พฤติกรรมความเป็นอยู่ และความรู้สึกของมอม

ในด้านบุคลิกลักษณะของมอมนั้น ผู้แต่งกล่าวว่า พ่อของมอมเป็นมหาพันธุ์อัลเซเชียน อยู่ตึกใหญ่ถนนเพชรบุรี แม่เป็นหม่าไทย ตัวโต กินจุ ลักษณะนิสัยที่เด่นชัดของมอมก็คือ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ข้างสังเกตุ ข้างเล่น เชื้อฟ้า

ความกตัญญู เห็นได้ตลอดเรื่อง ระยะที่นายอยู่กับมอมในช่วงแรกตอนเริ่มสงครามใหม่ ๆ มีคนแปลกหน้าเข้ามาหานาย มอมก็แสดงว่าระวังภัยให้นายเต็มที่ ผู้แต่งเล่าว่า

พอสายเข้าห่มมอมก็เริ่มสังเกตุเหมือนกันว่า มีอะไรผิดปกติเสียแล้ว เพราะบนถนนใหญ่สายนั้น มีรถยนต์บรรทุกขนาดที่โตกว่ามันเคยเห็น วิ่งตามกันมาเป็นแถวยาวเหยียด แผ่นดินสะเทือนมาตั้งแต่ไกล บนถนนนั้นมีคนอยู่เต็ม แต่งตัวอย่างที่มีมอมมันไม่เคยเห็นมาก่อน พุดจากกันด้วยลุ่มเสียงที่มีมอมไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย คนเหล่านั้นรูปร่างเตี้ยล่ำ ผิดกับคนไทยที่มีมอมรู้จัก มอมมันยืนนิ่งตัวแข็งอยู่ข้างถนน ยนคอยขลุ่ตัง ความรู้สึกเหมือนกับขโมยเข้าบ้าน มันรู้สึกกลั่นแกล้ง ๆ คนที่อยู่บนรถนั้นผิดกลั่นเป็นแน่แล้ว เพราะมีกลิ่นล่ำล่ำ กลั่นล่ำอย่างที่มีมอมไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย

พอมอมมันรู้ว่ามิอะไรผิดปกติ ใจมันก็คิดถึงนายวบบันมาทันที ป่านนี้นายจะอยู่ที่ไหน จะเป็นอย่างไร นายผู้หญิงจะเรียกมันจะตามหามันหรือเปล่า ใครจะทำอะไรหญิงนาย เคยสั่งให้มันเฝ้าหรือไม่มีก็ไม่ว่า และป่านนี้คนแปลกหน้าผิดกลั่นจะเข้าไปในบ้านมันบ้าง แล้วกระมัง พอหัวใจมอมมันหวนกลับไปบ้าน ตัวมันก็หันกลับ และขาทั้ง 4 ของมันก็พาตัวมันกลับบ้านทันที¹

กับอีกตอนหนึ่งว่า "รุ่งขึ้นตอนสาย ๆ มีคนมาเปิดประตูหน้าบ้าน มอมมันกำลังระแวง มันก็เห่ากรรโชกทำท่าจะเอาจริง นายผู้หญิงต้องวิ่งมาตึงคอมันไว้"²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 52

² ต. หน้า 53

ความกตัญญูที่เห็นได้ชัดเจนนี้อีกก็คือ เมื่อนายหายหน้าไปเป็นเวลานาน จนมอมตกไปอยู่ในความอุปการะของนายใหม่ ชื่อใหม่ มอมก็ยังระลึกถึงนายและภรรยาผู้นายเสมอ เมื่อเขามีโอกาสพบนายในวันหนึ่ง วันที่นายออกมาจากจนพอมโซ ในขณะที่มอมอยู่ในบ้านใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ นายไล่ให้มอมกลับเข้าบ้านแต่ไม่เป็นผลเพราะมอมยินดีที่จะไปอดกับนายเดิมของมอม ผู้แต่งเล่าถึงพฤติกรรมของมอมตอนนี่ว่า

นายทรุดตัวลงนั่ง ลูบหัวลูบคอมัน แล้วกระซิบที่หูมันว่า "มอม ข้าไม่ผิดเลยว่าย้าจะได้พบเอ็ง ข้าคิดว่าข้าไม่มีอะไรเหลือแล้วในโลกนี้" นายหยุดพูดไปครู่หนึ่ง "เขาส่งข้าไปไกล ข้าไม่ได้ข่าวคราวจากใครเลย พอกลับมาบ้าน เขาก็บอกว่าบ้านไฟไหม้หมด ลูกเมียถูกระเบิดตาย งานการที่ข้าเคยทำ คนอื่นเขาก็เอาตำแหน่งไปหมดแล้ว ไม่มีใครเขาจะมาคอย ข้าหมดหนทางจริง ๆ มอมเอ๊ย แต่เอ็งอย่าคิดว่าข้าเคยสักขโมย ครั้งนี้เป็นครั้งแรก พอได้พบเอ็ง เอ็งทำให้ข้าต้องอาย ทำไม่ลง"

"กลับเข้าบ้านเกิดมอม" นายพูดพลางลุกขึ้นยืน "ข้าไม่มีปัญญาจะเลี้ยง เอ็งได้เสียแล้ว" นายชี้มือไปที่รั้วพลาจโล่มัน "ไป ไ้มอม เข้าบ้าน" แทนคำตอบมอมมันกระดิกหางแรงกว่าเก่าและวิ่งรอบ ๆ ตัวนาย นายโล่มันอยู่หลายครั้ง แต่มอมมันก็ไม่ฟังนาย นายกลับมาแล้ว มอมจะไม่ให้นายพันสายตาอีกต่อไป ความจริง นายเปลี่ยนไปมากเพราะผอมลง ผมเผ้ารุงรัง เลื้อยขาตกรีน แต่อย่างไรก็เป็นนายของมอม มอมมันก็ยังไม่ได้

ตึกมากแล้ว พระจันทร์ข้างแรมเริ่มขึ้น ทอแสงสว่างทั่วไป นายเดินอย่างระหอบไปหนึ่งที่ริมตลิ่งข้างถนน สายตามองไปไกล มอมไปนั่งชิดกับนายอยู่ครู่หนึ่ง เห็นนายไม่ไหวติง มันก็ผิกอะไรออก มอมวิ่งไปคาบกิ่งไม้แห้งมาไว้บนตักนายด้วยความเคยชิน นายเอากิ่งไม้ขว้างลงไปในคู มอมมันก็โดดโครมตามลงไป คาบกิ่งไม้มาให้นายอย่างที่เคยทำ

นายขบหน้าลงบนหัวของมัน เสียงนายกระซิบเรียกชื่อมันหลายครั้ง ไม่พูดว่าอะไรอีก น้ำตาร้อนผ่ำร่วงลงบนหน้า และจมูกของมอม นายนั่งอยู่เช่นนั้นอีกนาน ในที่สุดนายลุกขึ้นยืนช้า ๆ คลำหูมันอย่างใจลอย แล้วพูดว่า "ไ้มอม เอ็งชนะข้า ไปด้วยกัน มา ตามข้ามา"

แล้วนายก็ออกเดิน มีมอมตามติดไป

คืนหน้าร้อนวันนั้น ถ้าหากมีใคร เดินตามถนนราชวิถีตอนดึกประมาณสักสี่โมงครึ่ง จะได้เห็นชายคนหนึ่งรูปร่างสูงผอม เสื้อผ้าขาดร่น เดินช้า ๆ อยู่ข้างถนนอย่าง... อ่อนระโหยโรยแรง ย้ำ ๆ มีหมาตัวผู้จามตัวหนึ่ง ปากคาบกิ่งไม้ คอตั้งหางเหิด ร่วงตามเขาไปด้วยความเบิกบานสุดขีด¹

นิสัยอย่างสังเกต ความละเอียดและช่างสังเกตนั้นเห็นได้ชัดเจนจากพฤติกรรมที่มอม แสดงออกมาไม่ว่าจะเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั่วไป หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนาย เช่น เมื่อนายไปทำงาน มอมก็สังเกตจนรู้ว่า นายมักจะกลับบ้านตอนบ่าย ๆ มอมจึงรอคอยการกลับของนายทุกวันและแสดง อารมณ์ใจอย่างมาก ผู้แต่งเล่าว่า

พอตกบ่ายทุก ๆ วัน มอมจะต้องไปหมอบคอยนายที่หัวกระโถที่บ้าน ตามันจับอยู่ที่ประตูบ้าน และประสาทุกส่วนเตรียมพร้อมที่จะรับนาย พอได้ยินเสียงฝีเท้านาย เดินกลับบ้านมอม ก็หึ่งคอยฟัง พอถูกปิดประตูลงบ้านดังแกร็ก มันก็โผล่จากที่ด้วยท่าส่งทั้งตัว แล้วก็โหม เข้าหานาย ตีใจเสียเป็นที่สุดแล้ว ที่นายกลับบ้าน มันจะวิ่งเข้าหันทิ้งแขนขานาย คาบข้อมือ นาย เสียตั้งแต่หน้าลงมาถึงเท้า ความดีใจของมอมกว่าจะสงบได้ ก็เมื่อนายผลัดผ้า เข้าห้องน้ำหายไป ที่มันก็มีหน้าที่ติดตามนายไปทุกฝีก้าว ไม่ว่านายจะนั่งหรือนอน หรือจะ ไปทางไหน ...ถ้าวันไหนได้ออกไปเที่ยวกับนาย วันนั้นก็เป็นวันที่มอมดีใจเอิกเกริกเป็นพิเศษ ออกโตก็วิ่งนำหน้าไป... มอมมันเป็นหมาที่มีแต่หัวใจ และหัวใจของมันนั้นก็มอบ ให้นาย²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

² ด. หน้า 50 - 51

และเมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาใหม่ ๆ นั้น มอมออกจากบ้านไปเดินตามถนน มอมก็ยังสังเกตเห็นความผิดปกติของ เหตุการณ์ ของผู้คนต่าง ๆ ผู้แต่งเล่าเหตุการณ์ตอนนี้ของมอม ว่า

แต่พอสายเข้าห่ม มอมก็เริ่มสังเกตเห็นว่า มีอะไรผิดปกติไปเสียแล้ว เพราะบนถนนสายใหญ่ นั้น มีรถยนต์บรรทุกขนาดใหญ่ที่มันเคยเห็นวิ่งตามกันมา เป็นแถวยาวเหยียด แผ่นดินสะเทือนมาตั้งแต่ไกล บนรถนั้นมีคนอยู่เต็มแต่งตัวอย่างที่มีมอมไม่เคยเห็นมาก่อน พูดจาด้วยเสียงที่มอมไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย คนเหล่านั้นรูปร่างเตี้ยล่ำ ผิดกับคนไทยที่มอมรู้จัก มอมมันยืนนิ่งตัวแข็งอยู่ข้างถนน จนคอขึ้น หูตั้ง ความรู้สึกเหมือนกับขโมยเข้าบ้าน มันรู้สึกกลัวแรง ๆ คนที่อยู่บนรถนั้นผิดกลืนเป็นแน่แล้ว เพราะมันกลืนลำบากกลืนง่าย อย่างที่มอมไม่เคยรู้จักมาก่อน¹

และอีกตอนหนึ่งว่า

ตั้งแต่นั้นมานายก็เร่งหายไประบายบ้าน หลายวันจึงกลับมามีครั้งหนึ่ง มอมสังเกตเห็นนายแต่งตัวผิดกว่าแต่ก่อน คือนายแต่งตัวสีทึบก็แกมเขียว ใส่มวกสีดำตัวกัน มีอะไรลึกลับที่หน้ามวก... ครั้งแรกที่มอมเห็นนายแต่งตัวอย่างนี้กลับบ้านมันเกือบจำไม่ได้ แต่พอนายเดินเข้ามาได้กลิ่นมันจึงรู้ ระหว่างที่นายหายหน้าไปครึ่งสัปดาห์ มอมเห็นนายผู้หญิง เค็กรักว่าทุกครั้งที่เคยเห็นมา การงานทางบ้านที่เอาไว้ใส่ก็ดูเฉื่อย ๆ ลงไป นายผู้หญิงชอบดื่มเหล้าไปนั่งที่หัวกระโถน และนั่งนาน ๆ มอมมันเข้าไปหยอกล้อชวนเล่นด้วย นายผู้หญิงก็ไม่เล่น บางทีมันก็เอาหัวเข้าไปวางที่ตักนายผู้หญิง เธอก็ลูบหัวมันเบา ๆ แต่สายตานั้นเหม่อมองไปไกล ส่วนมากนายผู้หญิงนั่งอยู่จนหลับแล้วจึงกลับเข้าเรือนตอนใกล้ ๆ จะหลับ เธอมักจะเอาหมอนมากอดไว้แน่นแล้วก็ร้องไห้ มอมมันไม่เคยเห็นนายผู้หญิง เป็นอย่างนี้มาแต่ก่อน ใจคอมันก็เจ็บเหงาลงไปตาม ที่มันเคยเล่นหัวกันน้อยลงไป ที่เคยแอบหนีไปเที่ยวเตร่ก็น้อยลงไปเช่นเดียวกัน เมื่อนายหายไบนาน ๆ มอม

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 52

มันก็ตามนายผู้หญิงแทนนาย และมันมีความรู้สึกในใจว่า ระหว่างที่นายไม่อยู่ มันจะต้อง
เฝ้าทั้งบ้านทั้งนายผู้หญิงและหนู ไม่ให้ใครมาเกะกะทำอันตรายได้ จนกว่านายจะกลับ
วันไหนนายกลับบ้าน ความรู้สึกในบ้านก็เปลี่ยนไปทั้งหมด นายผู้หญิงก็กระปรีกระเปร่า
ทำกับข้าวพิเศษ มอมมันก็ดีใจโลดเต้น ฮิวตซึ่งแต่ก่อนเป็นปกติประจำวันนั้น เดียวนี้กลายเป็น
เป็นของที่มีเพียงชั่วครั้งชั่วคราวระหว่างที่นายกลับบ้าน

วันหนึ่ง นายกลับบ้านและอยู่ได้ 2 - 3 วัน แต่มอมสังเกตเห็นนายและนายผู้หญิง
ไม่สู้จะดีใจรื่นเริงเหมือนที่เคยเห็น เห็นแต่นั่งพูดกันเบา ๆ ครั้งละนาน ๆ บางครั้ง
นายผู้หญิงก็ร้องไห้ ส่วนนายนั้นก็มึนหน้าและกิริยาอาการบอกให้มอมเห็นได้ว่ามีทุกข์หนัก
มอมมันพยายามที่จะเข้าหานาย พยายามที่จะชวนนายเล่น ชวนนายไปเดินเที่ยว พยายาม
ทุก ๆ ทางที่หาวิธีหัวใจเต็มไปด้วยความรักอย่างมันจะทำได้ เพื่อให้คนที่มันรักนั้นหายทุกข์
ตอนเป็นวันก่อนที่นายจะออกจากบ้านไป มอมเห็นนายหญิงเก็บของเล็ก ๆ น้อย ๆ เข้าห่อ
เป็นพวงยาสีฟัน สบู่ และของกินแห้ง ๆ ใส่กระป๋อง นอกจากนั้นก็มัดผ้าบ้าง นายผู้หญิง
เก็บของไปก็ร้องไห้ไป ส่วนนายก็ติดตามนายผู้หญิงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเข้าไปห้องไหน
หรือประการใด ช่วยห่อของให้บ้าง ช่วยปลอบนายผู้หญิงบ้าง แต่มอมก็ไม่เห็นนายผู้หญิง
หยุดร้องไห้ ยิ่งเห็นนายอยู่ใกล้ ๆ ก็ยิ่งร้องไห้มากขึ้น ครั้งหนึ่งนายผู้หญิงเอามือนาย
ผู้ชายไปกำไว้แน่น ยกมือนายขึ้นไปที่หน้าแล้วก็ยิ่งร้องไห้สะอึกสะอื้นหนักขึ้นไปอีก มอม
เห็นนายเอาแขนโอบนายผู้หญิงไว้กับตัว แล้วนั่งงั่งอยู่นาน¹

ความช่างสังเกตของมอมมันให้เห็นตลอดเรื่อง

ความขี้เล่นและรักสนุก อุปนิสัยของมอมมันนอกจากจะเหมือนกับสุนัขหัว ๆ ไปก็ต้อง
ไวลายสุนัขไม่ให้หมาตัวอื่นมาลบลายได้แล้ว อุปนิสัยของมอมอีกประการหนึ่งคือช่างเล่นและรักสนุก
มีข้อความยืนยันอยู่หลายตอน เช่น

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 53 -

เวลาเดินไปริมคลองหรือริมบ่อ นายจะหากิ่งไม้แห้ง ๆ ขว้างลงไปในน้ำ มอม
มันก็กระโดดน้ำว่ายไปคาบเอากิ่งไม้กลับมาให้นาย ที่มอมมันเรียนได้เร็วก็เพราะมัน
เห็นเป็นการเล่นชนิดหนึ่ง บางทีนายไม่ยอมเล่นเพราะมันสะบัดชน น้ำเปียกนาย
แต่มอมก็เที่ยวไปหากิ่งไม้แห้งๆ คาบมาชวนนายเล่นทุกครั้งที่มีบ่อหรือคลองอยู่ใกล้ ๆ¹

ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ ดูเหมือนจะเป็นคุณสมบัติที่เด่นที่สุดที่มอมมีอยู่ในตัว
พฤติกรรมที่มอมแสดงต่อครอบครัวทั้ง สองของนายที่มอมอยู่ด้วย ทั้งแต่ตอนแรกและหลังจากที่นายเดิม
หายไ้ไป เป็นไปอย่างต่อเนื่องและแสดงให้เห็นความซื่อสัตย์และรับผิดชอบของมอมอย่างชัดเจน เช่น
ในขณะที่เกิดสงคราม มีการทิ้งระเบิดกลางกรุงเทพมหานคร เสียงเครื่องบิน เสียงรถหวอ ดังลั่น
สร้างความหวาดกลัวให้เกิดแก่ผู้คนโดยทั่วไป แม้แต่มอมซึ่งเป็นสัตว์ขี้ "ตกใจแทบสิ้นสติ ขนพองขึ้น
ไปทั้งตัวและผุดลุกขึ้นยืนอย่างรวดเร็ว... มอมตัวสั่นเทาไปด้วยความตื่นเต้น"² แต่เมื่อมอม
สังเกตเห็นแสงไฟดับหรือดับลงพร้อมกัน

เสียงนายผู้หญิงหัวตรังบนเรือน เสียงหนูร้องไห้ด้วยความกลัว นอกบ้านก็มีเสียงคนวิ่ง
เสียงร้องเรียกกันโหวกเหวก เสียงปิดเปิดบานหน้าต่างประตู และเสียงเด็กร้องไห้ทั่วไป
มอมมันแผ่นลงไปอยู่ที่ลานบ้านหน้าเรือน อีกอีติติเดียวนายผู้หญิงก็อุ้มหนูซึ่งกอดไว้แน่น
ลงมานั่งอยู่ด้วย พอเห็นนายผู้หญิงมอมมันก็หมดความตื่นเต้นและหวาดกลัว จิตใจมันสงบลง
ทันที เพราะมันรู้ว่ามันมีหน้าที่จะต้องทำ มันเบียดเข้าไปจนชิดตัวนายผู้หญิง มันเลียมือนาย
ผู้หญิงและเลียแขนหนู เป็นวิธีเดียวที่มันจะบอกให้สองคนนั้นรู้ว่า ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องตกใจ
มอมยังอยู่-มอมยังอยู่³

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเครื่องสันคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 50

² ด. หน้า 58

³ ด. หน้า 59

และอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของมอมว่า

ต่อจากนั้นเมื่อมีเสียงเครื่องบิน มีเสียงหมาหอน มอมก็เห็นนายผู้หญิงจุ่มหูวิ่งลงไป
หลุมนั้นทุกครั้ง จนในที่สุดมอมมันก็รู้ ถ้าคืนไหนมันได้ยินเสียงเครื่องบินมาแต่ไกล
มันก็จะนอนขึ้นก่อนแล้วรีบตะกุกประตู่เรือนดัง ๆ เพื่อปลุกนายหญิง พอรู้ว่านายหญิงตื่น
มันก็จะรีบวิ่งลงไปนั่งคอยอยู่ในหลุมทุกครั้งไป ความตื่นเต้นในเวลากลางคืนนั้นมันบ่อยครั้ง
เข้า และเสียงระเบิดนั้นก็ดังไกลเข้ามาทุกที ยาวบ้านแถวนั้นก็เริ่มหายไปจากบ้าน
มอมเห็นแต่ปิดบ้านทิ้งไว้เป็นจำนวนมาก ผู้คนในตรอกนั้นก็เคยศึกษาก็รีบเหวกลงไป
คงเหลือแต่นายผู้หญิงที่อยู่บ้านกับหนู มอมมันไม่รู้ มันนึกว่านายผู้หญิงคงอยู่ คอยให้
นายกลับเช่นเดียวกับมัน มอมมันเป็นหมา มันจะรู้ได้อย่างไรว่า นายผู้หญิงนั้นกลัวแสงกลัว
ไม่เป็นอันหลับอันนอนจนเกือบจะล้มเจ็บลง มอมมันไม่หนทางจะรู้ได้เลยว่า นายผู้หญิง
ของมันอพยพหลบภัยตามชาวบ้านเขาไปไม่ได้ เพราะนายผู้หญิงมีแต่ตัวคนเดียว ไม่มี
พวกพ้องวงศ์ญาติญาติที่ไหนจะไปอาศัยได้ และความจนนั้นก็บังคับให้นายผู้หญิงต้องอยู่
ต่อไป ทั้งที่แสงจะหวนความปลอดภัยของลูก และความเปลี่ยวเปล่าที่เกือบจะทนไม่ได้

คืนวันหนึ่งมอมมันรู้สึกอึดอัดและตื่นเต้น เหมือนกับมีสิ่งใดบอกมันว่าภัยกำลังใกล้
เข้ามา และก็จริงดังนั้น พอตกดึกก็มีเสียงหมาหอนดังขึ้นและเสียงเครื่องบินไกลเข้ามา
ทุกที นายผู้หญิงจุ่มหูวิ่งลงไปอยู่ในหลุม มอมมันก็วิ่งลงไปนั่งข้าง ๆ เช่นเคย เสียง
เครื่องบินดังกว่าที่มอมเคยได้ยินมา เสียงระเบิดดังใกล้บ้านเข้ามา มอมเลียมือนายผู้หญิง
รู้สึกว่ามีอันเป็นชีวิตด้วยความกลัว มอมได้ยินเสียงลูกระเบิดแหวกอากาศตกลงมาที่
หลังคาบ้าน มันหมอบนั่งคอยความกระเือนของระเบิด แต่แทนที่จะมีเสียงระเบิด มอม
กลับได้ยินเสียงดังกราวใหญ่ทางหลังบ้าน อีกสักครู่หนึ่งมันก็ไต่กลิ่นเหม็นไหม้อย่างแรง
ไฟไหม้บ้านแน่แล้ว มอมมันโจนจากหลุมวิ่งไปที่ครัว เห็นไฟกำลังติดหลังคาเป็นหย่อม ๆ
และกำลังลุกลาม มอมมันตกใจเต็มที ได้แต่เห่า แล้วมันก็วิ่งกลับมาเห่าที่หลุมเพื่อบอก
นายหญิงให้รู้ว่าไฟกำลังไหม้บ้าน แต่นายหญิงก็มิได้กระเือนขึ้นจากหลุม มอมมันก็ได้แต่เห่า

ได้แต่วิ่งไปวิ่งมาด้วยความเป็นห่วงบ้านก็เป็นห่วง เป็นห่วงนายหญิงและหนูก็เป็นห่วง
มอมมันตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไรดี ในทันใดนั้น มันก็ได้ยินเสียงลูกกระเปิดแหวก
อากาศลงมาจากข้างหนึ่ง ทำให้มันหันเหินวาบ แต่ก่อนที่มันจะทำอะไรได้ มอมมันก็รู้สึก
เหมือนมีของหนัก ๆ มากระทบอย่างแรง ทำให้ตัวมันกระเด็นไปไกล หูอื้อไปหมด
มอมหมดสติไปครู่หนึ่ง เพราะแรงลูกกระเปิดทำลายลูกหนึ่งที่ตกลงมากลางลานบ้าน
พอดี

... ลูกกระเปิดที่ตกลงกลางลานบ้านทำให้ดินกระเด็นมากลบลมเสียกว่าครึ่ง
มอมเห็นเท้านายหญิงโผล่ออกมาจากกองดิน มันก้มลงเลีย เท้านั้นเย็นชืด ไม่มีชีวิต
มอมมันรู้สึกร้อนผ่าวไปทั้งตัว นายผากนายหญิงและหนูไว้กับมัน บัดนี้นายหญิงและหนู
อยู่ใต้กองดิน มอมตัดสินใจใช้ขาหน้าทั้งสองลงมือขุดทันที มันขุดด้วยกำลังแรงที่สุดเท่าที่
มันมี หัวใจมันเต้นเหมือนกับจะระเบิดออกมานอกอก มันต้องเอาจานายหญิงและหนู
ออกมาให้ได้แต่ดินที่กลบนั้นหนานัก ลุดกำลังที่มอมจะคุ้มผู้เดียวไหว หมดปัญญา เข้า
มันก็เริ่มเห่าและหอนอยู่ปากหลุม เสียงหอนของมันทำให้ชาวบ้านแถบนั่นวังเวงใจ
เพราะมันเป็นเสียงคร่ำครวญของหมาพันทางตัวหนึ่งที่หัวใจแตกสลายลง¹

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยนำเสนอจะเห็นได้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้กลวิธีสร้าง
เรื่องโดยเน้นตัวละคร ให้ความสำคัญแก่ตัวละคร ทั้งบทบาทการดำเนินเรื่อง ลักษณะนิสัย และ
พฤติกรรมต่าง ๆ กลวิธีสร้างเรื่องลักษณะนี้ แบบเรียนวรรณกรรมวิเศษ เล่ม 1 กล่าวว่

ถ้าพิจารณาจากกลวิธีของผู้ประพันธ์ ซึ่งใช้สั้นคือ มอม เป็นผู้แสดงความรู้สึกต่าง ๆ
ให้ผู้อ่านรู้สึกร่วมไปด้วย กลวิธีที่ตั้งต้นด้วยมอม ติดตามเรื่องของมอม และจบลงด้วย
ความรู้สึกของมอม สาระของเรื่องสั้นเรื่องนี้จะเป็นความรักที่แท้จริง ที่ผูกพันกันไม่รู้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

เสื่อมคลายนั้น ไม่มีความรักใดติดตื้อเหมือนความรักของสัตว์เดรัจฉาน เช่น มอมที่มี
 ต่อนาย ส่วนความรักระหว่างมนุษย์นั้นอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพและฐานะของแต่ละ
 คนได้ เช่น นายของมอมก็เปลี่ยนจากพลเมืองดีไปเป็นขโมย เพราะความคับแค้นยากจน
 ได้ แต่ความรู้สึกของมอมที่มีต่อนายนั้น จะไม่มีวันเปลี่ยนแปลงไปได้เลย ไม่ว่ามอมจะ
 เป็นสุนัขที่ได้รับการเลี้ยงดูในบ้านที่มีฐานะอย่างไร และนายของมอมจะมีฐานะอย่างไร¹

เรื่องต้นตระกูลไทย

เรื่องนี้ผู้แต่งใช้กลวิธีสร้างเรื่องทำนองเดียวกับเรื่อง "มอม" กล่าวคือ กำหนดให้
 "คุณพระ" พระยาช้างต้นที่มีราชทินนามว่า "พระยาสุทนต์" เป็นตัวละครเอก ที่มีบทบาทและ
 ดำเนินพฤติกรรมต่าง ๆ ผู้แต่งใช้กลวิธีเล่าเรื่องของ "คุณพระ" โดยตลอด การวางโครงเรื่อง
 และการดำเนินเรื่อง เป็นไปเพื่อเชิดชูบทบาทของคุณพระให้สูงเด่น ให้ความสำคัญแก่ตัวละครเอก
 อย่างชัดเจน เรื่อง "ต้นตระกูลไทย" เป็นเรื่องที่เล่าเรื่องของ "คุณพระ" โดยเฉพาะ โดย
 เริ่มต้นตั้งแต่ผู้แต่งแนะนำให้รู้จักกับตัวละครอย่างง่าย ๆ ว่า

ถ้าใครไปเรียกคุณพระแก้วว่า พระบรมสัททันต์เขาก็คงไม่รู้ ว่า ณ. ๆ นั้นเรียกแก่ แต่ถ้า
 ใครไปเรียกแก้วว่า "คุณพระ" เลย ๆ แก่ก็จะยกวงขึ้นจับ แล้วร้องขานรับด้วยเสียง
 อันทัน เพราะความเคยเรียกแก้วว่า "คุณพระ" มาตั้งแต่แกยังหนุ่มฉกรรจ์ จนบัดนี้อายุได้
 ห้าสิบเศษ แก่ก็จดจำเอาไว้วว่า ตัวแกนั้นชื่อว่า "คุณพระ" และหากใครเรียก "คุณพระ"
 แก่ก็ขานรับทุกทีไป²

พร้อมกันนั้นก็ได้สรุปลักษณะของคุณพระไว้สั้น ๆ ว่า "ในจำนวนช้างเผือกทั้งสี่ที่เชือกที่ยืนโรงอยู่
 พระบารมีสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นเจ้าแห่งพระมหานครศรีอยุธยาใน พระยาช้างต้นชื่อ
 พระบรมสัททันต์นั้น เป็นช้างที่ใหญ่ที่สุด เรียบร้อยที่สุด และรู้ภาษามากที่สุด"³

¹ กรมวิชาการ ชุดวรรณกรรมวิเศษ เล่ม 1 หน้า 88 - 89.

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ส่วนลักษณะของ "คุณพระ" ในตัวร่างกายและบุคลิกภาพนั้น แปลกกว่าข้างอื่นใน โขลงก็คือ สิกายขาวเผือก เพราะสีตัวคุณพระนั้นเป็น "สีขาวแกมชมพูเหมือนควายเผือก" และ ตาของคุณพระก็ "มีสีจางกว่าตาของลูกข้างอื่น ๆ และเห็นได้ชัด ยิ่งคุณพระโตขึ้นและชอบอาบน้ำ บ่อย ๆ สีตัวของคุณพระกลับเผือกผ่องแลเห็นแต่ไกล" ซึ่งคุณพระก็รู้ตัวว่าเป็นเหตุให้เข้ากับ ข้างอื่นไม่สนิท นอกจากแม่ของคุณพระเือกเดียว เพราะวิถีชีวิตของข้างนั้นล่อนบรรดาข้างใน โขลงให้รู้ว่า ข้างเผือกนั้นจะนำภัยจากมนุษย์มาสู่โขลงข้าง

ในด้านวิธีการดำรงชีวิต ผู้แต่งให้รายละเอียดไว้เป็นอันมาก ทั้งประวัติ ความเป็นมา ศักดิ์และฐานันดร ลักษณะนิสัย และวีรกรรมของคุณพระ ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านมองประวัติคำสาตร์ไป อีกแนวหนึ่งซึ่งเป็นการมองอย่างตรงกันข้ามกับข้อความที่บันทึกไว้ในประวัติคำสาตร์ก็เป็นได้ โดยเฉพาะ วีรกรรมของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ที่ทรงขับช้างเข้าป้องกันสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น แท้ที่จริง หากมองตามเรื่องนี้ก็จะกลับกลายเป็นว่า ผู้สร้างวีรกรรมที่แท้จริงคือช้างแสนรู้อย่าง "คุณพระ" ต่างหาก ผู้แต่งเล่าเรื่องคุณพระตอนนี้โดยผ่านความประทับใจส่วนตัว "คุณพระ" ว่า

บ่ายวันนั้นคุณพระกลับมาขึ้นโรงและกระสับกระส่ายยิ่งกว่าทุกวัน ที่เลี้ยงและที่หาหังคุณพระ เป็นแผลลดยาว ๆ หลายแผล เป็นรอยแห่งความพยายามของควายท้าวที่จะถึงคุณพระไว้ มิให้แสดงวีรกรรมวิ่งเข้าไปช่วยพลายมหาพิชัยนาครที่ถูกช้างพม่าแทง เอาหลายที่จนเขจจน จะล้ม ตามแผลนั้น มีแมลงวันตอมเป็นฝูงใหญ่ ทำให้คุณพระระคายเคืองมาก โบกหางไล่แมลงวัน ก็ไม่ถึง เอาจวงฟาดก็ไม่ได้ผล ควายท้าวหายไปจะเป็นตายร้ายดีก็ไม่รู้ จนตกเป็นคุณพระจึง ได้ส่งบลง เพราะความอุปการะของคุณพระผู้ซึ่งบัดนี้ โกงหัวฝูงขาวไว้ทุกขัณฑ์ดินเดิน เข้ามาในโรงช้าง และเดินตรงมาที่คุณพระ มีอินทรีไพลเข้ามาด้วยหน้าใหญ่

ความมองดูแผลคุณพระแล้วก็ถอนใจใหญ่ เอาไพลออกฝนกับหม้อแตก แล้วก็เที่ยว ทาตามแผลของคุณพระ แล้วควายท้าว

"คุณพระนะ คุณพระ เราอยู่ด้วยกันมาหลายปี ผมไม่เคยลงของจนคุณพระบาดเจ็บ อย่างวันนี้เลย "

ความทุกข์หนึ่งอยู่คนึง แล้วก็เหลียวซ้ายแลขวา เหมือนกับกลัวใครจะมาแอบฟัง เมื่อ
เห็นไม่มีใครอยู่ในโรงช้างแล้ว ความทุกข์ก็กระซิบกับคุณพระว่า

"คุณพระเป็นแม่อย่างนี้ถึงจะมากก็ยังรักษาหาย แต่คุณพระรู้หรือเปล่า คอคนนั้น
ลงขาดแล้ว มันต่อไม่ติด รักษาไม่หาย ? วันนี้คอมผมก็หวัดขาดไป เพราะหัดที่กำส้ง
ขูลุนไม่มีใครสังเกต ผมจึงไปแก้ตัวหลุดที่ศาลาถูกขุนว่า ส้มเตี๊ยะ ท่านไล่คุณพระ
เข้าไปเอง ผมจะตั้งไว้ก็เกรงพระราโชอาญา ใครเขาไม่รู้สักคุณพระ เขาก็เลยไม่รู้ว่าคุณ
คุณพระนั้น ลงเอาจริงแล้วไม่มีใครตั้งไว้ด้วย ผมรู้ใจคุณพระหรือหน้า ก็แรกคุณพระ
ก็ยืนนิ่ง ๆ เรียบร้อยดี ใจผมก็ตายใจ พอพระเจ้าแผ่นดินท่านชนช้างกัน คุณพระก็ยัง
ยืนเฉย ๆ อยู่ เพราะคุณพระก็นึกเหมือนผมจริงไหมว่า ใจพลายมหาพิชัยนาคมันคงรู้ช้าง
พม่าเขาไหว แต่ที่ไหนได้ ช้างพม่าเขาแจ้งจริง ของเราไม่เป็นท่าเลย เขาแทงเอา
แทงเอา พอผมเฉลียวใจว่าคุณพระจะเอากับเขาด้วย คุณพระก็แผ่พรวดเข้าไปเสียแล้ว
ตั้งเท่าไรก็ไม่อยู่ ถ้าคุณพระไม่เข้าไปกันไว้ พลายมหาพิชัยนาคก็คงล้ม แต่เมื่อคุณพระ
ถลันเข้าไปอย่างนั้น ช้างพม่าที่ไหนมันจะสู้ไหว โดนคุณพระแทงเข้าไปทีเดียวมันก็เบหนึ
เลย คึกส่งครามก็เล็กลั่นไปที แต่กว่าผมจะเอาตัวรอดได้ ผมก็ต้องไปแก้ตัวกับเขา
เสียแะ ไม่อย่างนั้น นานนี้ก็คอขาดไปแล้ว ไม่ได้มาทูลหาให้คุณพระหรือ..."¹

แล้วก็ให้ความคิดเชิงจินตนาการสร้างสรรค์แก่ผู้อ่านเป็นลัทธิธรรมว่า การทำดีถ้าไม่ประกาศว่าทำ
บางทีก็จะมีใครเห็น และถึงหากจะไม่ได้ทำและประกาศว่าทำ ก็จะเป็นที่ยินยอมอยู่ทั่วไป แสดงว่า
"การช่วยโอกาสหาความดีใส่ตัวมีมาเนิ่นนาน"

ผู้แต่งปิดเรื่องด้วยข้อความเสียดสี กระซิบของความทุกข์ช้างว่า "แล้วคุณพระก็ยังเป็นช้าง
ต่อไป ใจผมก็เป็นความทุกข์ช้างต่อไป แต่วันนี้มีวีรลัทธิเกิดขึ้นคนหนึ่ง... เอ้อ ผู้หญิงจะถือเอาเรื่อง
วันที่แบ่งกันไปอีกก็ร้อยปีก็ไม่รู้ชั" ²

¹ม.ร.ว.ศีกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นศีกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 156 - 157

²ต. หน้า 157

1.3 กลวิธีสร้างเรื่องชนิดผูกเรื่อง หมายถึง เรื่องสั้นที่ถือเค้าโครงเรื่องเป็นสำคัญ การดำเนินเรื่องเต็มไปด้วยการผูกปมปัญหา และสร้างความขัดแย้งให้ผู้อ่านติดตามเรื่องตลอดเวลา

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้กลวิธีการสร้างเรื่องประเภทนี้ได้ดีด้วยการใช้กลวิธีสร้างปมปัญหาและคลี่คลายปมปัญหา สลับกันไปตลอดเรื่อง เมื่อสร้างปมปัญหาไว้ให้ผู้อ่านจุกใจลงมาแล้ว ก็คลี่คลายทันทีในย่อหน้าต่อมา และในช่วงท้ายของการคลาปมแรกนั้นก็สร้างปมปัญหาใหม่ให้ผู้อ่านจุกใจอีกครั้ง แล้วก็คลายปมโดยเร็วสลับกันไปเช่นนี้ตลอดเรื่อง เช่น ในเรื่อง "หมาตำรวจ" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงเหตุการณ์ที่อุจจะธรรมดาในจังหวัดพิษณุโลก ถึงเรื่องการตายของราษฎรสามัญธรรมดาคนหนึ่ง ว่า

เมื่อเช้าวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2500 มีศพชายคนหนึ่งนอนอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดพิษณุโลก ชายคนนั้นมิใช่คนแปลกหน้ามาจากไหน เป็นคนที่อยู่อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลกมาแต่ก่อนแต่ออก ใคร ๆ ก็รู้จัก ใครที่แลดูศพนั้นปราดเดียวก็ต้องรู้ว่า ชายคนนั้นตายเพราะอดอาหาร เพราะศพนั้นมีแต่หนังหุ้มกระดูก ท้องป่อง ตาขึ้นลิ้มและลึกกลง เหล่านี้เป็นอาการของผู้อดข้าวตาย¹

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มขมวตปมแรกไว้ด้วยข้อความว่า

แต่เพราะเหตุที่จังหวัดพิษณุโลกตั้งอยู่ในประเทศไทย อันเป็นเมืองที่มีชื่อว่าเป็นอุ้งข้าวอุ้งน้ำ มีข้าวเหลือกินเหลือใช้ทุกปี ไม่มีใครอดตาย ใครอดตายก็ขัดคำสั่งรัฐบาลสั่งไม่ให้ใครยอมรับว่าชายคนนั้นอดข้าวตาย เหตุที่ชายคนนั้นถึงแก่ความตายจึงเป็นเหตุลึกลับร้อนถึงต้องสั่งหมายตำรวจมาจากกรุงเทพฯ เพราะตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลกไม่สามารถสืบหาล่าเหตุได้²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

นั่นคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างความสงสัยให้เกิดในใจผู้อ่านว่า จากการตายธรรมดา ๆ ของชายคนนั้น ที่ใคร ๆ เห็นสภาพการตายแล้วต่างก็ลงความเห็นว่ายายนั้ต้องตายด้วยการอดอยาก แต่เนื่องจากชลบุรีเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ ยายนั้จะอดตายได้อย่างไร ข้อสงสัยที่ควรหาคำตอบให้ได้ก็คือ ถ้าเช่นนั้น ยายนั้ตายด้วยเหตุใด ? และใครทำให้เขาตาย

เมื่อสร้างปมปัญหาให้ขบคิดไว้ดังนี้แล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็รับไขปมปัญหานั้โดยเร็วโดยการให้ "หมาตำรวจ" ที่ผู้แต่งอธิบายไว้เป็นเงื่อนไขว่า "ใครก็เคยได้ยินว่าหมาตำรวจนั้น แ่นัก ลงใต้ตมกลิ่นคนร้ายแล้วก็ต้องสูดกลิ่นไปจนถึงตัว สืบคนร้ายได้ทุกทีไปไหม้พลาด"¹

การคลายปมแรกเริ่มด้วยการให้ หมาตำรวจ มองเห็นศพแล้วก็เห่าขึ้น พร้อมกับ

ตั้งสายรุ้งลากเอานายสิบตำรวจหนุ่มคนนั้นแหวกคนเข้าไปยังศพ พอถึงศพแล้วหมาตำรวจก็ดมศพนั้นจนทั่วแล้วก็หอนขึ้นทีหนึ่ง ครั้นแล้วหมาตำรวจก็สูดกลิ่นที่พื้นดิน และออกเดินสูดกลิ่นเรื่อยไปตามบรรดาคนที่มายืนอยู่ หมาเดินผ่านคนไปหลายคน และตาทุกคู่ก็จ้องจับอยู่ที่หมาตำรวจด้วยความสนใจ พอหมาตำรวจมาถึงตรงหน้าพ่อค้าคนหนึ่งชื่อนายฮวด หมาตำรวจก็ดมกลิ่นเข้าไปถึง เท้านายฮวด แล้วก็เห่าขึ้นทีหนึ่งและลงนั่งแอบลิ้นหอบแอ้ง ๆ แหงหน้าขึ้นจ้องนายฮวด พลาจกระดิกหางอย่างช้าใจ²

แล้วก็บรรยายภาพของนายฮวด พ่อค้าผู้ถูกหมาตำรวจชี้เฉพาะว่าเป็นตัวการทำให้ยายนั้ตาย พร้อมกับให้คำตอบชี้ชัดด้วยคำสารภาพของนายฮวดเอง ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ผมขอสารภาพ ผมเองเป็นผู้ร้ายฆ่าคน ๆ นี้ให้ตาย ผมเป็นพ่อค้าตั้งร้านขายของชำ
อยู่ในตลาด คน ๆ นี้เป็นลูกค้าผมมาเก่าแก่ เคยซื้อข้าวสาร น้ำปลา น้ำตาล พริก
กระป๋อง หอมกระเทียมจากร้านผมมาตั้งแต่ผมตั้งร้าน ช่วยอุดหนุนซื้อของผม จนผมมี
ตั้งตัวได้ แต่ผมสังเกตว่า ในระยะสองปีนี้ คน ๆ นี้ ซื้อของน้อยลงไปทุกที จนในที่สุด
เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง เขาแต่งตัวชะมุกชะมอม เลื้อยผ้าขาววัน เข้ามาในร้านผม แล้วขอซื้อ
ข้าวสารผมไปกิน ถ้าคน ๆ นี้มีฐานะดีเหมือนเมื่อก่อนผมก็คงไม่ขัดข้อง แต่เพราะ
ผมได้เห็นว่า เขาจนลงกว่าแต่ก่อนมาก และเมื่อวันเขามาขอซื้อข้าวสาร เขากลาย
เป็นคนสิ้นคิด ผมจึงไม่ยอมให้เขาซื้อข้าวสารไปกิน และไล่เขาออกจากร้านไป...
ผมเอง ครับเป็นคนใจร้ายฆ่าเพื่อนมนุษย์¹

แล้วก็เล่าขยายพฤติกรรมอันเป็นเหตุให้ชายผู้นั้นตายไปจนจบ โดยให้ผู้อ่านสังเกตว่า ผู้แต่งให้
"สุนัข" แสดงพฤติกรรมเห่าหอน เมื่อพบผู้ร้ายฆ่าคนตาย และเมื่อผู้นั้นสารภาพผิด สุนัขก็จะ
เลียหน้าคนผู้นั้นหนึ่งครั้งแล้วก็เดินต่อไป เมื่อพบคนที่สงสัยว่าจะเป็นผู้ร้ายใหม่ สุนัขก็จะเห่าอาการ
ดังนั้นอีก โดยเพิ่มจำนวนการเห่าขึ้นทุกที

หลังจากนายฮวดสารภาพผิด หมาตำรวจก็เลียหน้านายฮวดแสดงความขอบใจครั้งหนึ่ง
ผู้แต่งสร้างปมต่อไปโดยให้หมาตำรวจนายสิบตำรวจผู้นั้นต่อไปอีก ในที่สุดก็ไปนั่งกระตักหาง
ทำนองตั้งใจต้องให้นายเกิดทบทวนหนึ่ง แล้วเห่าขึ้นสองที เมื่อนายเกิดสารภาพผิด สุนัขนั้นก็
กระตักหางตั้งใจขึ้นพร้อมกับ "ลุกขึ้นยืนด้วยสองขาหลัง เอาสองขาหน้าพาดที่ไหล่ นายเกิด
แล้วก็เลียหน้านายเกิดหลายที เสร็จแล้วหมาตำรวจก็ผละจากนายเกิดออกเดินลูตกลืนต่อไปรอบ ๆ
จนมาถึงตรงหน้านายฮวดเออ หมาตำรวจก็หยุดนั่งมองหน้านายฮวดเออเมืองแล้วกระตักหางตั้งใจ
จนฝนตกลงและเห่าขึ้นสามครั้ง"²

¹ ม.ร.ว. ปีกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นปีกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 99 - 100

² ต. หน้า 101

ผู้แต่ง เริ่มต้นจากการ เปิดเผยผู้ร้ายตัวสำคัญน้อยที่สุดขึ้นไปหาผู้ร้ายตัวสำคัญมากที่สุด ด้วยกลวิธีสร้างปมและคลายปมโดยรวดเร็ว โดยให้ผู้อ่านสงสัย เกิดจากอาการของหมาตำรวจที่ แสดงออกเมื่อพบผู้ร้าย เริ่มตั้งแต่นายฮวดคนขายของชำ นายเกิด เจ้ามือหายเถื่อน นายฮั่วเถอ ผู้ดูแลทุกขันธ์ของราษฎรในอำเภอเมือง ตำรวจผู้ปราบปรามอบายมุข และผู้ประกอบอาชีพทุจริต ผู้ว่าราชการผู้รับผิดชอบความทุกข์สุขของราษฎรในจังหวัดของตน จนกระทั่งถึงปมสำคัญที่สุดของ เรื่องคือ นายสิบมาแจ้งว่าหมาตำรวจหายไ้ มีผู้บอกว่ามันจะไปกรุงเทพฯ ซึ่งทั้งผู้กำกับตำรวจ ตลอดจนผู้อ่านต่างก็เดากันว่า มันจะไปทำเนียบนายกรัฐมนตรี นายกคงจะต้องลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี แต่ผู้แต่งกลับหักมุมโดยสร้างข้อขัดแย้งว่า

"ตายหะ... " ผู้กำกับฯ ออกอุทาน "บ้านนี้มันมืดมกลื่นเข้าไปถึงทำเนียบ แล้วหรืออะ "

"ก็มันหะสิครับ " นายสิบตำรวจพูดแล้วก็ร้องไห้หน้าตาไหลอีกพริบตาใหญ่

ผู้กำกับฯ ยกมือขึ้นเกาหัว และมองดูหน้านายสิบตำรวจอย่างงงๆ แล้วถามว่า

"ร้องไห้ทำไมหะหนู กส่วทำงานรับสารภาพแล้วลาออกกรี ?"

"เปล่า...เปล่าครับ" นายสิบตำรวจตอบเสียง สะอื้น "หมาตัวนี้ผมเลี้ยงมาตั้งแต่ มันเป็นลูกหมาครับ มันเป็นหมาตำรวจที่ดีที่สุด แต่...แต่หมาตำรวจนั้น ถ้าลงत्मกลื่น ไปถึงตัวผู้ร้ายแล้ว ปรากฏว่าผิดตัว มันก็จะหมดความเชื่อถือตัวเองมันเอง ใช้त्मกลื่น ไม่ได้อีกต่อไป..."

"เอ แล้วยังงี้ ฮัวไม่เข้าใจเลยอะ ?" ผู้กำกับฯ พูดขึ้น

"ผมกลัวมันจะเข้าไปในทำเนียบครับ "

"ก็นั่นหะสิ ฮัวถึงได้ถามว่า สือกส่วทำงานลาออกกรี "

"เปล่าครับ" นายสิบตำรวจตอบ "ถึงยังงี้ทำงานก็ไม่ลาออก และไม่ยอมสารภาพ รับผิด แล้วหมาผมมันก็จะเสียหมาไปเลย ผมเสียดายหมาครับ"¹

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

นั้นเป็นกลวิธีการสร้างเรื่องโดยใช้การผูกปม และคลายปมที่ดียิ่ง ช่วยให้ผู้อ่านติดตามเรื่อง
ทุกกระยะ ไม่อาจจะอ่านข้ามตอนใดตอนหนึ่งไปเสียได้ เพราะหากอ่านข้ามบางตอนไปแล้ว
อาจจะไม่เห็นความต่อเนื่องของเรื่องราวอย่างสมเหตุสมผลก็เป็นได้

2. กลวิธีเกี่ยวกับการเสนอเรื่อง (Presentation Techniques)

กลวิธีในการเสนอเรื่อง คือ วิธีการและกระบวนการนำเสนอเรื่องราวหรืองานเขียน
ตามลักษณะองค์ประกอบของเรื่อง เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้ติดตาม และเพิ่มคุณค่าในงานเขียน
ซึ่ง กุหลาบ วัลลภะมาลี¹ กล่าวถึงกลวิธีในการแต่ง พอสรุปได้ว่าประกอบด้วย

- 2.1 กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง
- 2.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง
- 2.3 กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละคร
- 2.4 กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างบทสนทนา

2.1 กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง (Point of View) การเล่าเรื่องในปัจจุบันนี้ก้าวหน้า
ไปมากกว่าการเล่าเรื่องแบบเดิมที่มักเล่าเรื่องจะเป็นผู้บรรยายบุคคลสำคัญของตัวละครให้ผู้ฟัง
ทราบว่าตัวละครคิดอย่างไร ทำอย่างไร แล้วนำเอาความคิดของตนเข้ามาสรุป แต่ในปัจจุบันนี้
ผู้เล่าเรื่องอาจจะใช้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เป็นผู้เล่าแทน ซึ่งมีความหมายเท่ากับว่า "เรื่องนี้เล่า
ตามทัศนะของใคร" กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่องมี 4 แบบ คือ

2.1.1 ผู้แต่งไม่แสดงว่าตัวละครตัวใดเป็นผู้เล่าเรื่อง แต่จะบรรยายไปตามเรื่อง
ที่ตัวละครมีบทบาทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตัวละครแต่ละตัว
ผู้แต่ง เป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เกี่ยวกับตัวละครและนำมาบรรยายได้ทั้งวันครบครัน และครบบุคลิก
ของตัวละครเหล่านั้นตามเนื้อเรื่อง วิธีนี้เป็นวิธีที่นักเขียนลุ่มมดัดตนเองว่าเป็นผู้รู้แจ้งและผู้แต่ง
เป็นผู้เล่าเอง (Omniscient point of view)

¹ กุหลาบ วัลลภะมาลี วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 112

2.1.2 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง วิธีนี้คือ ตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่า (First person point of view) และในปัจจุบันมีวิธีการเล่า เรื่องโดยผู้เล่าเล่าเรื่องของตนเองในรูปกระแสความคิดประหลาดไปถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ วิธี ดังกล่าวนี้นี้เรียกว่า กระแสจิตประหลาด (Stream of Consciousness)

2.1.3 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่า (Third person point of view) โดยสมมุติว่าตัวละครนั้นอยู่ในเหตุการณ์หรือร่วมรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี

2.1.4 วรรณกรรมบางเรื่องผู้แต่งเลือกผู้เล่าเรื่องหลายแบบผสมกัน¹

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่าผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีเกี่ยวกับ ผู้เล่าทั้ง 4 แบบ คือ

2.1.1 ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่องของตัวละครตามที่คณะของผู้รู้แจ้ง ผู้ประพันธ์เลือกใช้ กลวิธีดังกล่าวนี้ จำนวน 17 เรื่อง จากเรื่องสั้นจำนวน 23 เรื่อง คือเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหิน ใหม่ขุนนาง ราชสีห์กับหนู มอม คนรู้ เรื่องผีผี หม่าฮ่าวจวด แผ่นดินหงส์จรรยั เกาะร้างทางรัก ตันตระกูลไทย อีสปล่ามมิตี ฆาตกรรมจากกันครัว กบกายสิทธิ์ คิลปินเอก ขาดินหน้ามึงรังษะเออ พางเส้นสุดท้าย และหยดหนึ่งของทะเล

การเล่าเรื่องโดยให้ผู้แต่งเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงนี้เป็นวิธีการที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้ถ่ายทอดบุคลิก ความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์ผ่านความรู้สึกของตัวละคร โดยกำหนดให้ตัวละคร มีความคิด ประสบการณ์ ตลอดจนบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น

ในเรื่อง "มอม" ผู้ประพันธ์เล่าถึงมอมว่า เป็นลูกโทน พันธุ์ผสมที่เจ้าของรักเป็น หนักหนา แล้วจึงเล่าเรื่องของมอมต่อไปในลักษณะที่มอมเป็นบุรุษสรรพนามที่ 3 ว่า "ตั้งแต่มอม มันลืมตาขึ้นมองโลก ในเบื้องต้นในโลกนี้มีชายคนหนึ่งและแม่อีกคนหนึ่ง มอมเป็นลูกโทนเกิดได้ถูก บ้านไม้สองชั้นเล็ก ๆ แถวมักกะสัน มอมรู้แต่ว่าพ่อมันเป็นหมาฮัลเซเชียนอยู่ตึกใหญ่ถนนเพชรบุรี...

¹ ภูกลาง มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 116 - 117

แต่แม่ของมอมมันเป็นหมาไทยตลาดประตูน้า"¹

เรื่อง "ฆาตกรรมจากกันครว" เล่าถึง พันตำรวจโทหลวงกำสัดโรยกับ ผู้รักฟัง
ประโยคที่ก่อให้เกิดความฉงนแก่ผู้อ่านจนทำให้เกิดความใคร่รู้เรื่องต่อไปว่า "คนเราเปลี่ยนแปลง"...
"บางทีหน้าตาดี ๆ เงินทองก็มีพอกินพอใช้ ไม่น่าจะเป็นผู้ร้ายใจอำมหิตก็เป็นได้"² ต่อจากนั้น
จึงเล่าถึงตัวละครสองตัวคือ พันตำรวจโทหลวงกำสัดโรย กับ คุณนายอรุณ ในลักษณะผู้รู้แจ้ง เห็นจริง
คือเล่าถึงคุณนายอรุณว่า เป็นเมียเพราะสามีตายถึงสองคนติด ๆ กัน และเกิดเสียงซุบซิบเล่าลือ
ว่าคุณนายอรุณเป็นผู้วางแผนฆ่าเพื่อเอาสมบัติ ต่อจากนั้นจึงเล่าถึงความเป็นมาของหลวงกำสัด
โรยว่ามีบิดาเป็นตำรวจเก่า เรียนโรงเรียนนายร้อยที่นครปฐม รักชีวิตการเป็นตำรวจอย่าง
เป็นชีวิตจิตใจ และรู้สึกอ่อนใจมากที่เกิดเสียงเล่าลือว่าคุณนายอรุณวางแผนฆ่าสามีทั้งสอง ตนเอง
ในฐานะผู้กำกับการตำรวจจึงต้องออกสืบสวนหาความจริงให้ได้ ผู้ประพันธ์เล่าเรื่องนี้ในลักษณะ
ผู้รู้แจ้ง ว่า

หลวงกำสัดไม่เคยสังเกตรูปโฉมคุณนายอรุณอย่างใกล้ชิดมาก่อน เคยแต่ผ่านกัน
ในตลาดพอจำหน้ากันได้ เมื่อได้มาสังเกตใกล้ ๆ ก็เกิดความรู้สึกขึ้นว่าคุณนายอรุณนั้น
ถึงจะไม่สวยอุจาดถึงงามล้นกับวัยและรูปร่างหน้าตาคุณนายอรุณนั้นไม่มีเปลี่ยนแปลง
ทรุดโทรมลงไปภายในเวลา 20 - 30 ปี ข้างหน้า คงอยู่อย่างไรร้อยอย่างนั้นนิล
ในของที่เป็นอันคงทั้งหลาย³

จากเรื่อง "อย่าตีหน้ามีจริงนะเออ" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เล่าเรื่องของ
วิสาขา คุณสมบัติ และโองการในฐานะผู้รู้แจ้งเห็นจริง ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 47

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันครว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 181

³ ด. หน้า 185 - 186

เวลาล่วงมาถึงเก้า เดือนเศษ

วิลาฯนอนเจ็บท้องอยู่บนเตียงในห้องคลอดของโรงพยาบาล

เสียงคุณสมบัติน้องสาวมาในเรื่องการทำคลอดอยู่ใกล้ ๆ

ทั้งที่เจ็บล่ำยตัวจะขาด วิลาฯก็ภาวนาด้วยกำลังใจทั้งหมดขอให้เด็กที่กำลังจะคลอด

นั้นคลอดออกมาเป็นผู้หญิง

ความเจ็บปวดทรมานเข้าใส่ตัววิลาฯอีกพักสองพักทำให้ไม่มีใจจะนึกถึง เรื่องอื่น

แล้วก็ได้ยินเสียงเด็กร้อง ความเจ็บปวดหายไปจากตัวเหมือนปลิดทิ้ง วิลาฯ

ม่อหหลับไป¹

จากเรื่อง "ฟางเส้นสุดท้าย" ผู้ประพันธ์เล่าเรื่อง ดังนี้

หมอได้เห็นพ่อค้าที่มาค้าคาราวานอูฐเหน็ดเหนื่อยนักล้มลงนอนกลิ้งเหงื่อโทรม
อยู่อย่างถนน จึงเข้าไปถามพ่อค้าว่า

"ท่านครับ ท่านเป็นอะไรไป จึงได้เหน็ดเหนื่อยถึงเพียงนี้ เอายาชูกำลัง
เย็นเสียบสักหลอดไหม้ครับ ชูลี่ซ่าลั่นนะครับ"

พ่อค้าได้ยินดังนั้นก็ชี้มือไปที่ฝูงอูฐแล้วก็ส่ายหน้า พูดไม่ออกเพราะความเหนื่อย
หมอได้เห็นดังนั้นก็เข้าใจปัญหาว่าพ่อค้ากับอูฐนั้นเดินทางไปด้วยกันไม่ได้เสียแล้ว
แกอยากเอาใจพ่อค้า ขณะเดียวกันก็อยากเป็นกนดั่งให้คนเลื่องลือ²

ในเรื่อง "คนรู้" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เล่าถึงการสนทนาระหว่างข้าพ
กับตาก้อยอย่างละเอียดลออในลักษณะของผู้รู้แจ้งเห็นจริง ดังนี้

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ชาติหน้ามีจริงนะเออ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 215

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฟางเส้นสุดท้าย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 232

"ก้อยอยากฟังนิทานเรื่องคนรุ" ตาก้อยร้องขึ้น

"ดูสิตาก้อย เดี่ยวเถอะ " บ้าพรขู่อย่างหัวเสีย "ก็บ้ากำลังเล่านิทานเรื่องคนรุให้ฟังอยู่นี่ไง"

"บ้าพรเล่าเรื่องคนรุคนเดียว แล้วก็ไปเล่าเรื่องเด็กผู้หญิงอะไรก็ไม่รู้ ก้อยไม่
อยากฟังเรื่องเด็กผู้หญิง ก้อยอยากฟังเรื่องคนรุ"

"โอ๊ย ก็เล่าให้ฟังอยู่นี่ไงล่ะ บ้าพรเล่าเรื่องคนรุไปตอนหนึ่งแล้ว นิทานทั้ง
เรื่องมันก็ต้องมีคนอื่น ๆ มาเกี่ยวข้อง จะไปเล่าถึงเรื่องคนรุอยู่คนเดียวได้อย่างไร"

"ไม่เอา ไม่เอา ก้อยอยากฟังเรื่องคนรุคนเดียว" ตาก้อยเริ่มขยับจะพาดวง
พาดงาทำท่าอาละวาด

"เอาเถิด เอาเถิด " บ้าพรล้นฤทธิ์ ยอมแพ้ตาก้อยเองง่าย ๆ¹

และจากเรื่อง "เรื่องล้นลมยหิน"

"ลุง ลุงรู้หรือเปล่าว่ามีลูกหาใครเปรียบไม่ได้ ?"

"รู้ว่ะ" ตาแก้ตอบโดยไม่ได้หยุดสักวินาที

"แล้วลุงทำไมมานั่งสักดินอยู่ในที่มืด ๆ อย่างนี้ ? มีลูกควรจะให้คนได้เห็น
ทั้งเมือง"

"ก็เพราะเหตุเดียวกับการะมัง ที่แรกเขาก็ให้อีวสักข้างนอกอีวก็ทำได้อย่างนี้
แต่คนอื่นเขาเขม่นอีว เขาว่ามันไม่เหมือนของเขาเสียรูปเสียสีไหนเขาหมด เขาก็
เลยส่งอีวมานั่งแกะสักดินอยู่มืด ๆ จะได้ไม่ยวนใคร ไม่มีใครเขม่น อีวก็ว่าดีเหมือนกัน"

"จริงก็เดี๋ยวลุง" นายโอบสะลาตอบ "ลุง ขอฉัน เอ๊ย ขอผมเรียกลุงว่าคร
ได้ไหม ผมขอเป็นลูกศิษย์ด้วยคน"²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "คนรุ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 73

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องล้นลมยหิน" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

2.1.2 ผู้แต่งใช้กลวิธีให้บุรุษที่ 1 เป็นผู้เล่า (First Person Point of View)

นั่นคือกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เล่าเรื่องของตนเองหรือเล่าเหตุการณ์ในเรื่อง เช่น การเล่าเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านเห็นว่า ผู้เล่ากับตัวละครเอกของเรื่องเป็นคนเดียวกัน การเล่าแบบนี้มีใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง ซึ่งทำให้เรื่องราวดูสมจริงยิ่งขึ้น กลวิธีเล่าเรื่องแบบนี้ปรากฏเพียง 2 เรื่อง คือเรื่อง บ้านแขนขาด และ บ้านนอกเขากุ้ง ลักษณะการเปิดเรื่องเป็นแบบบรรยายความ เช่น

✓ บ้านแขนขาด ผู้แต่งใช้กลวิธีให้ตัวละครตัวหนึ่งซึ่งเป็นผู้เล่า เรื่อง โดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 คือ ผม บรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับชื่อของตัวเองที่ชื่อ "บุญส่ง" ผู้แต่งใช้วิธีบรรยายสลับกับบทสนทนา เพื่อไม่ให้เรื่องเรียบเกินไป ลักษณะการเล่าเรื่องก็เป็นไปท่ามกลางเล่าเรื่องที่ผ่านมาแล้วให้ผู้อ่านฟัง เป็นการเล่าเรื่องย้อนต้น

ผมเป็นคนพิการที่ลู่ตกคนหนึ่ง เพราะผม ชื่อบุญส่ง และมีอาชีพเป็นหมอ ใคร ๆ ก็เรียกผมว่าหมอบุญส่ง เป็นธรรมดา และถึงแม้ว่านามสกุลจะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่ เลอะกุด แต่คนที่ได้ยินว่าผมชื่อหมอบุญส่ง ก็ต้องนึกว่าผมเป็นนักนิยมไพร และรู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งลึกลับลึดำราสัตว์ทุกคนไป พอผมแก่ตัวว่า "เปล่า ผมไม่ใช่หมอบุญส่ง" คนก็มักจะมองหน้าผมแล้วก็ตีหน้าขบถ ฝ่ายผมเมื่อได้ยินคำแก้ตัวของตัวเองก็เห็นว่าตัวเองเป็นบ้า เลียลดีทุกทีไป เพราะผมก็เป็นหมอบุญส่ง แต่ไม่ใช่ "หมอบุญส่ง" เรื่องมันเป็นอย่างนี้แหละครับ เวลาคนพูดกันนั้นใส่คำประกาศไว้ได้เสียด้วย ผมจึงต้องรับกรรมมาเรื่อย ๆ¹

บ้านนอกเขากุ้ง ในเรื่องนี้ผู้แต่งใช้กลวิธีเล่าเรื่องแบบเดิม คือตัวละคร เป็นผู้เล่า โดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แต่พลิกแพลงกลวิธีใหม่ แทนที่จะอ้างตนว่า ผม กระผม หรือข้าพเจ้า ผู้แต่งกลับใช้สรรพนามว่า "ข้า" และใช้กลวิธีการเล่นในลักษณะของการเล่าเรื่องผ่านจดหมาย

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแขนขาด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

แต่ไม่มีส่วนประกอบของจดหมายปรากฏอยู่ พอเริ่มต้นก็เริ่มด้วยการเรียกชื่อสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นทันทีว่า

อีกรวยเอ๊ย เอ็งมันไม่มีญาติฯ ผู้แทนทำนุฯให้เข้าไปเที่ยวบางกอกเอ็งก็ไม่ว่าง
 ว่างแต่ห้วงลูกเดียวบ้าง ห้วงควายเดียวบ้าง หนักเข้า เอ็งก็แก้ตัวว่าไม่มีกระโปรงจะนุ่ง
 นุ่งกระโปรงแล้วไล่เกือกก็กลัวเกือกมันกัด เอ็งมันต้องดูอย่างข้าฮิอะ พอผู้แทนทำนุฯ
 ชวนหุ้บ ข้าก็รับปากบ๊องทีเดียวน เราเกิดมากับข้าฮิอะฮิอะมันต้องรู้ต้องเห็น¹

ด้วยสำนวนภาษาแบบลูกทุ่ง แต่พูดถึงเรื่องผู้แทน เรื่องการเมือง ก็สามารถดึงดูดใจผู้อ่านให้อ่าน
 เรื่องได้สำเร็จ

น้ำตานักการเมือง เรื่องนี้ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีเล่า เรื่อง เหมือนบ้านแสนขาด
 แต่ตอนเริ่มเรื่องนั้นเล่าโดยยังไม่เปิดเผย ไปเปิดเผยเอาตอนกลางเรื่อง ว่า

เมื่อเขาหามศพนักการเมืองออกไปแล้ว ข้าพเจ้า เดินกลับบ้านผ่านมาทางหน้าพิพิธภัณฑ
 เห็นชายหนุ่มคนหนึ่งแต่งกายเรียบร้อยนั่งร้องไห้อยู่ริมทางรกร้าง... ข้าพเจ้ารู้สึก
 เวทนาสงสาร... ด้วยความเห็นใจจึงแวะเข้าไปพูดด้วย หมายจะปลอบให้คลายความ
 ทุกข์ ข้าพเจ้าลงนั่งเคียงกับเขาย่างถนอม ข้าพเจ้าขอร้องไห้ให้เขาเสียใจจนเกินไป²

2.1.3 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
 เลือกใช้กลวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะนี้เพียงเรื่องเดียวในจำนวนเรื่องสั้น 23 เรื่อง คือเรื่อง
 "ไม่ใช่เอ็งไม่จริง" โดยเล่าเรื่องในลักษณะของผู้รู้จักตัวละครในฐานะเพื่อนและเล่าเรื่องของ
 "คุณเวก" ผู้เป็นเพื่อนดังนี้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 87

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "น้ำตานักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 11

คุณเวกเพื่อนผม แกเป็นคนแปลกอยู่อย่างหนึ่ง ลงแกไม่เชื่อสิ่งใดแล้วถึงใครจะนำเหตุผล และหลักฐานมาพิสูจน์สักเท่าไรว่าสิ่งนั้นมีจริงเป็นจริง แกก็ไม่เชื่อ... คุณเวกแกเป็นคน ค้าขาย ฉะนั้นจึงมีธุรกิจอันรถไฟไปต่างจังหวัดเลื่อม ๆ ด้วยเรื่องค้าขายของแก วันนั้น คุณเวกแกขึ้นรถไฟขบวนปากน้ำโพ-กรุงเทพฯ ...รถไฟคนแน่น คุณเวกแกนั่งไปเบียดคนมา อย่างไม่เต็มใจนัก... จนรถไฟผ่านสถานีรังสิต คุณเวกก็ค่อยคลายความกลัวลงไปได้บ้าง เพราะจากรังสิตแล้วก็ถึงสถานีดอนเมือง คุณเวกแกกะว่าจะกระโดดรถที่สถานีบางซื่อ ไม่รอไปถึงหัวลำโพง¹

2.1.4 แบบผสม เป็นการเล่าเรื่องโดยกลวิธีหลาย ๆ แบบดังกล่าวข้างต้นผสมกัน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เลือกใช้กลวิธีแบบผสมนี้ในการแต่งเรื่องสั้นเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง "นรกลีลาวรรคสัม" ซึ่งเล่าถึงชายผู้หนึ่งร้องไห้คร่ำครวญเสียใจที่พระเบญจกตริงกางเขน การเล่าเรื่องนี้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มี 2 ลักษณะ คือ ในตอนแรกเล่าถึงชายผู้ โศกเศร้าถึงการลาภไปของพระเบญจกตริงในลักษณะของผู้รู้แจ้ง และตอนที่ 2 คือตอนที่ชายผู้นั้นเล่าเรื่อง ของตนเองให้โยเซฟ ลาวกของพระเบญจกตริง ฟัง ตอนนี้นำในฐานะบุรุษที่หนึ่ง โดยใช้สรรพนามแทน ชายผู้นั้นว่า "ข้าพเจ้า" ดังนี้ คือ

ภาพนั้นเป็นภาพของชายหนุ่มคนหนึ่ง เครื่องแต่งกายและหุ่นที่จับอยู่ตามเนื้อตัว ตลอดจนร่องเท้าที่ขาดรุ่งริ่งนั้นแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้เดินทางมาไกล ชายผู้นั้นอายุ ประมาณ 25 ปี เขามีรูปร่างงามได้สัดส่วนสักราวกับรูปปั้นที่สร้างขึ้นด้วยฝีมืออันประณีต ของจิตรกร... "ข้าชื่อ ชิโมน เป็นชาวเมืองมาลีลาบ บ้านข้าอยู่ริมทะเลมาลีลาบ ...ข้าเป็นคนตาบอดมาแต่กำเนิด... ข้าเห็นทะเลด้วยเสียงคลื่น..."²

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 115 - 117

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกลีลาวรรคสัม" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 159 - 163

จะเห็นได้จากตัวอย่าง ในช่วงแรกผู้เขียนบรรยายในฐานะเป็นผู้รู้แจ้ง และในช่วงหลังเป็นการเล่าเรื่อง

2.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง

กุหลาบ มลลิกะมาลี¹ กล่าวถึงกลวิธีในการดำเนินเรื่องอาจทำได้หลายวิธี เช่น

1. เล่าเรื่องตามปฏิทิน เรื่อง เกิดก่อนเล่าก่อน เรื่อง เกิดหลังเล่าทีหลัง เป็นลำดับไป
2. การเล่าเรื่องย้อนต้น (Flash back) เรื่องอาจจะเกิดขึ้นในตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องก็ได้ แต่มีวิธีการเล่าย้อนต้นสลับไปมากับเรื่องในปัจจุบัน
3. เล่าเหตุการณ์ต่างสถานที่สลับกันไปมา
4. การสร้างเรื่องให้น่าสนใจด้วยการสร้างความไม่รู้เรื่องต่อไป (เพื่อการสร้าง suspense)
5. การสร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง
6. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องใหญ่กับโครงเรื่องย่อย และการคัดเลือกเหตุการณ์ประกอบอันเป็นรายละเอียดต่าง ๆ
7. การใช้เหตุผลเชิงเหตุหรือเหตุประจวบเหมาะหรือไม่ และถ้ามีใช้เพื่อประโยชน์อะไรได้ผลเพียงใด
8. การสื่อความคิดตามโลกทัศน์ของผู้แต่งอย่างแจ่มแจ้ง เป็นที่เข้าใจของผู้อ่านหรือการมีสำรตยะเรื่องที่ชัดเจนให้ผู้อ่านได้ทราบข้อคิดตามที่ผู้แต่งมีเจตนารมณ์
9. การคลี่คลายของสำรตยะของเรื่อง เป็นไปตามลำดับขั้นต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพจนเรื่องจบลงสอดคล้องกับสำรตยะของเรื่องมีเจตนารมณ์ของผู้แต่ง
10. การใช้สัญลักษณ์และบุคคลาธิษฐาน
11. การจบอย่างประทับใจ

¹กุหลาบ มลลิกะมาลี วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 116 - 120

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช ใช้กลวิธีในการดำเนินเรื่อง 2 แบบ คือ

2.2.1 การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายตลอดเรื่อง

2.2.2 การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายสลับกับสนทนา

2.2.1 การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายตลอดเรื่อง เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช ที่ใช้การดำเนินเรื่องในลักษณะนี้ได้แก่เรื่อง น้ำตานักการเมือง บ้านนอกเข้ากรุง
เรื่องผีผี ดันตระกูลไทย แผ่นดินมหัศจรรย์

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้เล่าเรื่อง น้ำตานักการเมืองในฐานะที่ได้ประสบกับ
เรื่องด้วยตนเองแล้วนำมาเล่าสู่กันฟัง โดยใช้การบรรยายตลอดเรื่อง

เริ่มต้นผู้แต่งทักทายบอกกล่าวผู้อ่านว่า เรื่องที่จะเล่านี้เป็นเรื่องสมมุติ ถ้าใครหาว่า
จริงจะฟ้อง แล้วก็เริ่มบรรยายปูพื้น ด้วยการกล่าวถึงเหตุการณ์ขณะเริ่มเรื่องว่า เป็นระยะเวลา
ใกล้จะมีการเลือกตั้ง โดยเฉพาะเหตุการณ์และพฤติกรรมของนักการเมืองก่อนการเลือกตั้ง นั่นก็คือ
การหาเสียง และกลวิธีการหาเสียง หลังจากมาถึงถึงฐานะและพฤติกรรมของนักการเมืองและ
เหตุการณ์ที่ชาวบ้านมักสนใจสนทนาเรื่องการเมือง ความสนใจของประชาชนที่มีต่อการเมืองแล้ว
ผู้แต่งก็เล่าถึงเวลาที่สำคัญในวันที่เกิดเหตุที่ผู้แต่งประสบมา

ผู้แต่งใช้กลวิธีเล่าไปตามปฏิทิน คือเรียงลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่เริ่มต้นเรื่อยไปจนจบ

วันนั้น ที่ท้องสนามหลวงมีการปราศรัยเป็นการใหญ่ ประชาชนหลั่งไหลไปฟังนับหมื่น
นักการเมืองขึ้นปราศรัยทีละคน - ฟังเองทั้งหลาย - ฟังเองทั้งหลาย ใครจะมามีที่นั่ง
มากเท่ากับนักการเมืองเห็นจะไม่มี นอกจากหนูเพียงผู้เดียว รัฐบาลไม่ดี ทำผิดทุกอย่าง
ทำอะไรผิดหมด จะดีไปอย่างไรได้ เพราะรัฐบาลไม่ใช่พวกพ้องของข้าพเจ้า ถ้ารักบ้าน -
รักเมือง - รักตัวเอง ต้องเลือกข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้ารักบ้าน - รักเมือง - รักพี่น้อง
ทั้งหลายที่ยืนอยู่ที่นี่ เสียงตอบก็กราวใหญ่ได้ยินไปถึงท่าเตียน - ข้าพเจ้าเป็นศัตรูกับทุกคน

นอกจากนี้ยังมีหลาย ตบมืออีกกราวใหญ่¹

หลังจากนั้นผู้แต่งเล่าถึงข้อความที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งหาเสียง และถูกขวางถูกระเบิด นักการเมือง
ผู้นั้นตาย เมื่อหน้าศพของนักการเมืองออกไป ผู้เล่าก็เดินทางกลับบ้าน และพบนักการเมืองที่เป็นเจ้า
ของน้ำตา ผู้แต่งเล่าเรื่องที่ได้สนทนากับนักการเมืองผู้นั้นเล็กน้อย เพราะเห็นอาการพิลาป
คร่ำครวญ แล้วก็ปิดเรื่องลงด้วยการแสดงข้อสงสัยว่า เหตุใดนักการเมืองผู้นั้นจึงร้องไห้ ทั้งที่
นักการเมืองผู้ถูกระเบิดตายนั้นตายอย่างสมเหตุสมผล

ตลอดเรื่องผู้แต่งใช้การบรรยาย แม้จะมีบทสนทนาอยู่ตอนหนึ่งก็เป็นคำถามหนึ่ง
ข้อความ และตอบอีกข้อความหนึ่ง ไม่ได้โต้ตอบกันไปมาหลายครั้ง การดำเนินเรื่องมิได้ดำเนินไป
เพราะบทสนทนา

บ้านนอกเข้ากรุง ผู้แต่งใช้วิธีเล่าเรื่องแบบย้อนต้น คือ เหตุการณ์ทั้งหลายเกิดมา
แล้ว ผู้แต่งลุ่มมูติให้ตัวละครตัวหนึ่งมาเล่าเรื่องที่ผ่านมาแล้วให้ผู้อ่านฟัง มีลักษณะคล้ายกับการ
เขียนจดหมายหรือบันทึกถึงกัน คือ ในตอนแรกก็เริ่มย้อนความไปยั้งเรื่องเรื่องเก่าว่า ผู้แทนชวน
ไปกรุงเทพฯ แล้วจึงเล่าเรื่องที่ตนประสบมา ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ ด้วยการบรรยายเรื่องย่นิด
เก็บรายละเอียดด้วยถ้อยคำของผู้เล่าโดยตลอด แม้บทสนทนาจะยังคงใช้ถ้อยคำที่ตัวละครสนทนา
กับตัวละครอีกตัวหนึ่งก็คงอยู่ในรูปการเล่าว่า ตนได้พูดกับตัวละครอีกตัวว่าอย่างไร บทสนทนาที่
ยกมาไม่ช่วยให้การดำเนินเรื่อง แต่เรื่องกลับหน้าไปเพราะการบรรยายของผู้เล่า

ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละคร เริ่มต้นการเล่าเรื่อง โดยการท้าวความหลัง (Flash
back) ว่า

อีกรวยเอ๊ย เอ็งนี่ไม่มีบุญตา ผู้แทนท่านชวนให้เข้าไปเที่ยวบางกอกเอ็งก็ไม่ไป
แม้แต่ห้วงลูกเสียบ้าง ห่วงควายเสียบ้าง หนักเข้าเอ็งก็แก้ตัวว่าไม่มีกระโปรงจะนุ่ง

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "น้ำตานักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 10

มุ่งกระโปรงแล้วใส่เสื้อก็กลัวเสื้อมันจะกัด เอ็งมันต้องดูอย่างช้าๆนะ พอผู้แทน
ท่านชวนไป ข้าก็รับปากไปก็เดียว เราเกิดมากับเขาชาติหนึ่งมันต้องรู้ต้องเห็น
อย่างที่คุณครูโรงเรียนวัดน้อยแถวเอ็งจำไม่ได้หรือละ ? คราวนั้นนายอำเภอท่านมาประชุม
ท่านข้าไปนั่งฟังเขาด้วยข้างนอก ท่านก็ยังพูดเลยว่า ราษฎรมันต้องรู้ต้องเห็นเสียจริง
มาอย่างนั้นมันไม่มีเสถียรภาพเสถียรภาพอะไรนั่นแหละ¹

แล้วก็เดินเรื่องต่อไปว่า "เอาเถอะไหน ๆ เอ็งก็ไม่ได้ไปแล้ว ข้าจะเล่าให้ฟัง วันที่ผู้แทนท่าน
นัดไปให้ขึ้นรถไฟ ข้าก็ไปตามนัด ท่านบอกว่ารถไฟมันออกโมงเช้ากับสิบนาทีก่อน ข้าก็ห่วงกลัวมัน
จะไม่ทัน เลยไปสถานีเสียก่อนล่วงหน้า ต้องไปคอยเสียหน่อยนะ พอสายหน่อยผู้แทนเขาก็มา"²

การเล่าเรื่องดำเนินไปอย่างมีฉันทะเรื่อง ผู้แต่งใช้กลวิธีหยุดเรื่องทำที่สนทนา
เพื่อให้ผู้อ่านสนใจติดตามอ่านต่อไป ด้วยการท้าวทักว่าผู้อ่านหรือผู้ฟังนั่งคุยอยู่กับตัวละครตรงหน้า
เช่น "เดี๋ยวก่อน เอ็งอย่าขัดคอข้าซี คอยฟังเถอะ..."³ หรือบางทีก็สร้างอารมณ์ให้เกิดขึ้น
แก่ผู้อ่าน เมื่อเรื่องที่ดำเนินไปเรียบราบเกินไป การสร้างอารมณ์ขึ้นนี้ ผู้แต่งทำทั้งกับบุคคลิกของ
ตัวละคร และเหตุการณ์ที่ได้พบ เช่น เมื่อรถไฟแล่นออกจากสถานีผู้เล่าก็เล่าว่า "ข้ามองข้าง
ทางเห็นเล่าโทรเลขมันวิ่งตามมาเป็นแถว"⁴ เมื่อถึงที่หมายผู้เล่าเรื่องก็เล่าว่า

รถไฟมันวิ่งอีกนานเท่าไรข้าก็ไม่รู้ รู้แต่ว่าเดี๋ยวมันก็จอด คนขึ้นคนลงกันให้วุ่น แล้ว
มันก็วิ่งอีก แล้วก็จอดอีก จนเวลาเกือบพลบ มันก็ไปจอดที่สถานีบางกอก ที่ข้ารู้ว่า
มันไม่ไปต่อก็เพราะว่าคนเขาลงกันหมดแล้ว ข้าก็ลงกะเขาเหมือนกัน ออกได้ก็รีบไป
ทางหัวรถเพราะกลัวจะพลัดกับผู้แทน เห็นท่านกำส้งจะลงจากรถพอดี หน้าแดง

¹ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 45

² ด.

³ ด. หน้า 46

⁴ ด. หน้า 48

ยังกะลูกตำลึงเขียวเอ็งเอ๊ย บิยะ เติบเซ่เลียบด้วยซี ข้าก็รีบเข้าไปช่วย เพราะเรา
มากับท่าน ที่ไหนได้ พอเห็นเรา เขาก็จำไม่ได้อีกแล้ว¹

และเมื่อถึงกรุงเทพฯ ผู้เขียนให้ตัวละครถ่ายทอดทัศนะว่า

พอโผล่ออกมาพ้นสถานีข้าก็ตกตะลึงไปหมด รถราผู้คนก็บางกอกนี่ไม่รู้ว่ามีมาจากไหนกัน
วิ่งกันให้มันขวักละไปทีเดียว ที่แรกข้านึกว่าเขาคงมีงานอะไรกันกระมัง แต่ก็มารู้ทีหลัง
ว่าไม่ใช่ เขาเดินไปเดินมากันยังงั้นทุกวัน ข้าไปลองถาม เขาอุหนหนึ่งว่าเดินกันไปไหน
พ่ออุ้น เขาหันมามองข้าแล้วก็บอกว่าเดินเตะฝุ่นเล่นอย่างงั้นแหละพี่ชาย จะทำไมเรอะ
เขาก็พูดของเขาชอบกล ข้าก็เลยไม่กล้าถามเขาอีก แต่เอ็งก็ต้องจำไว้เหอะว่าคน
บางกอกเขาไม่เหมือนคนบ้านนอกเรา อย่างเอ็งกะข้าถ้าจะไปไหนก็ต้องรู้ เอ็งไม่ออก
ไปไหนเอ็งก็ไปตลาด ไม่งั้นก็ไปวัดบ้างไปหาคนโน้นคนนี้บ้าง ข้าก็เหมือนกัน ไปชนไก่
บ้าง ไปหาเหล้ากินบ้าง ไปลงเบ็ดทอดแหบ้าง ไม่เคยออกไปเดินเตะฝุ่นสักที มันสนุก
อย่างไรข้าก็ไม่รู้ ...เอ็งอย่ามามองหน้าข้าอย่างงั้นหน่อยเลยวะอีกรวย เอ็งมัน
ไม่เคยเห็นอะไร อยู่แต่บ้านนอก โรงรถของผู้แทนมันเหมือนกับโรงควายของเอ็ง
เมื่อไหร่ละ ใหญ่โตกว้างขวาง²

เมื่อเล่าไปถึงสภาพการของคนกรุงเทพฯ ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ของตัวละครอื่น ๆ
ที่ตนได้พบในกรุงเทพฯ ก็เล่าว่า "ผู้หญิงบางกอกเขาฉิวฉวย ปากแดงทุกคน เวลาจะเดินเขา
ก็ส่ายสะโพก ยักเอว... ไหนเอ็งว่ายังไงนะ ? ปากแดงเพราะกินหมากนี่เรอะ ฤษี อีเซอะ
กินหมากอะไรวะ พี่ขาวไปทั้งเมือง"³

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 49

² ด. หน้า 90 - 92

³ ด. หน้า 92

ด้วยการใช้กลวิธีสอดแทรกอารมณ์เข้าไปในการบรรยายอย่างนี้ ทำให้การดำเนินเรื่อง
โดยการบรรยายตลอด ลื่นไถลไม่สะดุด

จากเรื่อง ตันตระกฤตไทย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้การบรรยายเป็นเดียวกับ
เรื่องบ้านนอกเข้ากรุง มีข้อความที่เป็นคำพูดของควายข้างฟุ้งให้ "คุณพระ" ฟัง แม้จะเป็นคำพูด
ที่ช่วยในการดำเนินเรื่องก็ไม่แน่ว่าจะเป็นบทสนทนา เพราะเป็นเพียงการรำพันของควายข้าง เหมือน
กับผู้แต่งจะบอกให้ผู้อ่านรู้ว่า ควายข้างคิดอย่างไร

ในเรื่องตันตระกฤตไทยนี้ ผู้แต่งเริ่มเรื่องด้วยการบรรยายลักษณะ ประวัติ และความ
สามารถของ "คุณพระ" (ข้างต้นของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) อย่างละเอียดถึงอุปนิสัย ความ
ประพฤติและฐานันดร ตลอดจนความขี้ขลาด

ผู้แต่งเล่าเรื่องมาเรื่อย ๆ ถึงสภาพไม่ปกติสุขของบ้านเมือง โดยผู้แต่งลงมือตัวเอง
ว่า รู้ว่า "คุณพระ" คิด รู้สึก รับรู้ต่อเหตุการณ์บ้านเมืองอย่างไร

การบรรยายดำเนินไปเรื่อย ๆ ถึงการสงครามในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ
และวันหนึ่งควายข้างทั้งหลายนั่งสูบกัญชาพลางคุยกันไปพลางว่า วันรุ่งขึ้นสงครามคงสงบ รู้แพ้
รู้ชนะกันแน่ เพราะสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจะทรงออกชนช้างกับพระเจ้าแผ่นดินพม่า และต่างก็
คิดว่า พระมหาจักรพรรดิจะทรงได้รับชัยชนะ แต่สำหรับควายประจำตัวของคุณพระนั้นกลับ
"หน้าตาไม่ค่อยสบายเลย นั่งสูบกัญชาหนึ่งอยู่ไม่พูดคุยกับใคร อดกัญชาแรง ๆ สองสามทีแล้วก็ลุกขึ้น
เดินมาที่คุณพระ เอามือตบที่วงคุณพระแรง ๆ สองสามที"¹

ผู้อ่านจะต้องสนใจใคร่รู้ว่า เหตุอะไร เกิดขึ้นกับควายข้างนั้น หรือควายข้างจึงไม่
สบายใจและกังวลใจเช่นนั้น เมื่อสร้างความฉงนให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านแล้ว ผู้แต่งก็เฉลยข้อสงสัย
นั้นด้วยคำพูดของควายว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ตันตระกฤตไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

คุณพระ คุณพระ พรังมีส้มเตี๊ยะพระแม่อยู่เมืองศรีสุริโยทัย ท่านจะเสด็จไปดูเขารบกัน
 เขาสั่งให้ผมผูกคุณพระไปคอยแต่เข้าตู่ ท่านจะขึ้นทรงคุณพระ ผมจะขึ้นเป็นควาญท้าย
 คุณพระต้องเดินให้เรียบเที่ยวระคุณพระนะ และคอยสังเกตทางท้ายที่ผมอยู่ให้ดี ๆ
 ท่านเป็นผู้หญิงอิงเรือบังคับคุณพระไม่เป็นหรอก เข้าใจไหมคุณพระ ? เกะกะไม่ได้เป็น
 อันขาด ถ้าส้มเตี๊ยะฯ ท่านเป็นอะไรไปคุณพระกับผมก็เห็นจะไม่ได้อยู่ด้วยกันอีกต่อไป
 เพราะคอผมจะขาด คุณพระนะ ไม่เป็นไรหรอก คอคุณพระใหญ่ออกอย่างนั้น ใคร เขา
 จะไปตัดไหว " ¹

คำพูดตอนนี่ของควาญทำให้ผู้อ่านรู้เรื่องที่จะดำเนินต่อไปว่า วันรุ่งขึ้นนั้นส้มเตี๊ยะพระศรีสุริโยทัย
 จะเสด็จสำมารบด้วย

นอกจากนั้นยังเล่นอหังการที่ควาญข้างมีต่อสตรีเพศว่า "ผู้หญิงอิงเรือบังคับคุณพระไม่เป็น
 หรอก"

ภายหลังเมื่อคุณพระกลับจากสงครามยุทธหัตถีแล้ว ควาญประจำตัวก็มาเล่าให้คุณพระ
 พร้อมกับพูดกับคุณพระว่า "คุณพระนะ คุณพระ เราอยู่ด้วยกันมาหลายปี ผมไม่เคยลงขอคุณพระ
 จนนาคเจ็บเป็นแผลอย่างวันนี้เลย" ²

คุณพระเป็นแผลอย่างนี้ถึงจะมากก็ยังไม่รักษาหาย แต่คุณพระรู้หรือเปล่า คอคนนั้นลงขาด
 แล้ว มันต่อไม่ติด รักษาไม่หาย ? วันนี้ผมก็หวัดขาดไป เพราะหัตถีที่กำลังยุคลุน ไม่มี
 ใครสังเกต ผมจึงไปแก้ตัวหลุดที่ศาลาลูกขุนว่า ส้มเตี๊ยะท่านไล่คุณพระเข้าไปเอง ผมจะ
 ดึงไว้ก็เกรงพระราชาอย่า ใครเขาไม่รู้สักคุณพระเขาก็เลยไม่รู้ว่าคุณพระนั้นลงเอา
 จริงแล้วไม่มีใครดึงไว้เลย ผมรู้ใจคุณพระหรอกนะ ที่แรกคุณพระก็ยืนนิ่ง ๆ เรียบร้อยดี
 ไว้ผมก็ตายใจ พอพระเจ้าแผ่นดินเขาชนช้างกัน คุณพระก็ยังเฉย ๆ อยู่ เพราะคุณพระ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 154

² ต. หน้า 156

ก็นึกเหมือนผมใช้ไหมว่า ไอ้พลาบพิชยานาคมันคงรู้ข้างพม่าเขาไหว แต่ที่ไหนได้ ข้างพม่า
 เขาแท้จริง ของเราไม่เป็นท่าเลย เขาแทงเอาแทงเอา พอผมนึกเฉลียวใจว่า
 คุณพระจะเอากับเขาด้วย คุณพระก็เฝ้าพรวดเข้าไปเสียแล้ว ถึงเท่าไรก็ไม่อยู่ ถ้า
 คุณพระไม่เข้าไปกันไว้ พลายมหาพิชยานาก็คงล้ม แต่เมื่อคุณพระกลับเข้าไปอย่างนั้น
 ข้างพม่าที่ไหนมันจะรู้ไหว โดนคุณพระแทงเข้าที่เตี่ยวมันก็เบนหนีเลย คึกสงครามก็
 เสรีลั่นกันไปที แต่ผมกว่าจะเอาตัวรอดมาได้ก็ต้องไปแก้ตัวเสียแยะ ไม่ยั้งเงินป่านีก็
 คอขาดไปแล้ว ไม่ได้มาทนายคุณพระหรอก¹

คำพูดตอนนี้ทำให้ผู้อ่านรู้เรื่องในเล่มมารบ โดยเฉพาะตอนที่สมเด็จพระศรีสุริโยทัยสวรรคตเป็น
 อย่างดี รู้ว่าคุณพระได้ไปแสดงวีรกรรมอะไรมา และรู้ว่าผลจากการที่คุณพระวิ่งเข้ากันข้างพม่า
 ออกจากข้างทรงสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดินั้น ความเป็นจริงว่าคุณพระต้องถูกคำล่อกุญชโล่ส่วน
 และรอดตายมาได้ เพราะแก้ตัวว่า "สมเด็จพระเจ้าสุริโยทัยเข้าไปเอง"

แล้วเรื่องก็จบลงตรงที่ความประจักษ์ของคุณพระปลงว่า ไม่ว่าคุณพระจะเก่งแค่ไหน
 เล่นรู้แค่ไหน คุณพระก็ยังคงเป็นข้างอยู่เหมือนเดิม ทั้ง ๆ ที่เคยข้างได้กลายเป็นวีรลัทธิไปแล้ว

กลวิธีเล่นเรื่องโดยมองแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากเรื่องราวที่ปรากฏในพงศาวดาร
 ไทยเกี่ยวกับเรื่องสมเด็จพระศรีสุริโยทัยนี้ เป็นกลวิธีถึงความสนใจใคร่รู้ให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านได้
 เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเป็นแง่มุมที่คนไทยทั่วไปปรับไม่ได้ เพราะสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่
 ปวงชนเคารพเทอดทูนสูงสุด การมองมุมกลับอย่างนี้ทำให้ผู้อ่านต้องติดตามอ่านไปตลอดจนถึงที่สุด
 เพื่อให้ได้คำตอบว่า เรื่องจะจบลงอย่างไร

สำหรับการเล่นเรื่องในแง่มุมนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวแสดงความในใจ
 ไว้ในหนังสือ "เพื่อนคุย" ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
 หน้า 156 - 157

เรื่อง "ตันตระอุลไทย" นั้น ได้มีผู้อ่านบางท่านเขียนมาแสดงความไม่พอใจในหน้าหนังสือพิมพ์ "สยามสมัย" ผมขอประทานอภัยมาในที่นี้ด้วย และขอประทานอภัยต่อผู้ที่อ่านต่อไปในหนังสือเล่มนี้ หากจะมีคนไม่พอใจเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเรื่องพระสุริโยทัยในพงศาวดารไทยนั้นยังสับสนอยู่ เช่น คำให้การคนชาวกรุงเก่าว่า เป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ปลอมพระองค์ออกไปชนช้างแทนพระราชธิดาผู้ซึ่งประสูติอยู่เป็นต้น ความประสงค์ของผมนั้นอยากจะชี้ให้เห็นว่าของทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอะไร มองกันได้คนละแง่ทั้งนั้น¹

ลักษณะการเล่นเรื่องด้วยการบรรยายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีลักษณะเรียบง่ายเล่าเรื่องไปเรื่อย ๆ หากแต่ผู้แต่งใช้กลวิธีสอดแทรกอารมณ์อันลงไปอย่างพอเหมาะพอดี และใช้ถ้อยคำประยด เลียดสีในบางตอนซึ่งทำให้เรื่องก็ดูเป็นธรรมดา ๆ กลายเป็นเรื่องสนุกสนานดังเช่นการบรรยายเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง ที่เป็นเพียงการเล่าเหตุการณ์ที่ชาวบ้านนอกผู้หนึ่งได้ติดตามผู้แทนผู้ว่าราชการเมืองว่าเป็นตัวแทนปวงชนเข้าปกรุงเทพฯ ได้พบเห็นสิ่งแปลก ๆ ซึ่งจะว่าไปแล้วก็เป็นเรื่องธรรมดา ๆ ที่นักเขียนท่านอื่น ๆ ก็เคยเขียนถึงกันบ่อย ๆ แต่เรื่องสั้นเรื่องนี้ก็อ่านสนุก ชนิดที่เรียกว่า คม ชื่น สนุก และสะใจไปพร้อมกัน เป็นเรื่องที่ไม่เพียงอ่านสนุกเพียงอย่างเดียว แต่มีข้อคิดทางสังคมและการเมืองไว้เป็นอันมาก และเมื่อผู้แต่งขมวดบทให้บ้านนอกเข้ากรุงจบลงด้วยคำตอบสั้น ๆ ว่า "วัดพระแก้วโง่งง" หลังจากที่ท่านผู้แทนถูกทวงถามไฉนว่าทำไมในกรุงนั้น ท่านผู้แทนเป็นผู้กว้างขวางใคร ๆ ก็โง่งงกันทั้งเมือง ผู้แทนจึงพิสูจน์ด้วยการพาไปยืนที่วัดพระแก้วตรงข้ามกับกระทรวงกลาโหม เพราะปรากฏว่าไม่ว่าใครที่ผ่านไปก็ต้องทำความเคารพทุกคน บ้านนอกเข้ากรุงก็ยืนชมด้วยความชื่นชม ผู้อ่านแม้จะรู้ความจริงอยู่ แต่ก็คล้อยตามผู้แต่งที่สนใจให้เชื่อ เมื่อหักมุมจบลงดังนี้แล้ว ผู้อ่านจึงสะใจและเกิดความซึ้งในใจ ชื่นในความไม่รู้ ชื่นในความซื่อของตัวละคร ซื่อแล้วยังนึกว่าตัวเองฉลาดแต่ก็เป็นความซื่อที่น่ารักชนิดที่เรียกว่า ซื่อบริสุทธิ์ อย่างแท้จริง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพื่อนคุย หน้า 7

ในเรื่องอื่น ๆ ที่ใช้กลวิธีเล่นเรื่องโดยการบรรยาย ซึ่งเป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกัน
พอสรุปกลวิธีในการบรรยายเพื่อดำเนินเรื่องและกลวิธีทำให้ความบรรยายเรียบ ๆ เป็นคำบรรยาย
ที่มีเสน่ห์ ดึงใจด้วยกลวิธีต่าง ๆ ดังนี้

1. บรรยายเรื่องตามปฏิทินตลอดเรื่อง เช่น บ้านแสนขาด น้ำตานักการเมือง
แผ่นดินมหัศจรรย์ และเรื่องผี
2. บรรยายเรื่องย้อนปฏิทิน ในเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง
3. บรรยายเรื่องตามปฏิทินบ้าง ย้อนปฏิทินบ้าง สลับกันบ้าง เช่น ในเรื่อง
ต้นตระกูลไทย
4. การใช้ภาษาสร้างอารมณ์ขันสอดแทรกระหว่างการบรรยายด้วยบทสนทนา ท่าทาง
ตัวละคร และด้วยเหตุการณ์ชวนขัน
5. การแทรกแนวคิดเกี่ยวกับการเมือง และสภาพสังคมและการเมืองไว้ทุกโอกาส
ที่ทำได้
6. การจบเป็นการหักมุมชวนฉงน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเล่นเรื่อง และในแง่การดำเนินเรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมทย์ นั้น มักจะไม่ตรงกับทฤษฎีเกี่ยวกับกลวิธีแห่งการดำเนินเรื่องเท่าใดนัก เพราะเรื่องสั้น
ที่นำมาวิเคราะห์ส่วนมากเป็นเรื่องที่มีแก่นเรื่องและแนวคิดเป็นสำคัญ เรื่องของ
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ มักจะไม่ดีเด่นในกลวิธีการแต่ง หากแต่ดีเด่นในแนวคิด และถ้อยคำภาษา
เป็นสำคัญ

ลักษณะการดำเนินเรื่อง เป็นไปอย่างกระชับด้วยศิลปะที่งดงามด้วยการบรรยายเหตุการณ์
ลักษณะนิสัยของตัวละคร ตลอดจนความรู้ลึกนึกคิดและพฤติกรรมของตัวละคร ส่วนมากผู้แต่งจะใช้
วิธีการบรรยายโดยตรง จะมีภาพคำพูดของตัวละครบ้างก็เป็นส่วนน้อย

2.2.2 การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายสลับบทสนทนา

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ นิยมใช้วิธีการดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายสลับด้วย
บทสนทนามากกว่าการดำเนินเรื่องโดยวิธีอื่น คือ ใช้วิธีนี้ถึง 13 เรื่อง จากเรื่องทั้งหมดที่วิเคราะห์

จำนวน 23 เรื่อง คือ บ้านแชนฮาด ไม่เชื่อไม่จริง มาฉวีการ่าลิกขาคี มอม นรทศัวรรค์สม
คิลปินเอก หมาดำรวจ กบกายสิทธิ์ ราชสีห์กับหนู เกาะร้างทางรัก เรื่องสั้นสมัยใหม่ นิเวศนามาง
ขนาดกรรมจากกันครัว และฉีลปล้ำมฉิฉิ

การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายสลับกับบทสนทนา มีส่วนมากใช้การบรรยายเป็นพื้น
จะมีบทสนทนาสลับบ้างก็เพียงเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศอันเรียบง่ายของเนื้อเรื่อง

ผู้แต่งมักจะดำเนินเรื่องลักษณะนี้อยู่ 3 ลักษณะ คือ

2.2.2.1 เริ่มต้นเรื่องด้วยการบรรยายถึงเหตุการณ์ ตัวละคร และเรื่องราว
ต่าง ๆ แล้วสลับด้วยบทสนทนาตามโอกาสอันควร

2.2.2.2 เริ่มต้นเรื่องด้วยบทสนทนาเชิงรำพึง

2.2.2.3 เริ่มต้นเรื่องด้วยบทสนทนาสำหรับการบรรยาย

2.2.2.1 ดำเนินเรื่องด้วยการเริ่มต้นบรรยายเหตุการณ์แล้วต่อด้วยบทสนทนาสลับ
การบรรยาย เป็นวิธีที่พบมากที่สุดในงานชิ้นนี้จะมีทั้งบรรยายเหตุการณ์ยาว ๆ
แล้วต่อด้วยบทสนทนา และมีทั้งเล่าเหตุการณ์สั้น ๆ แล้วต่อด้วยบทสนทนา เช่น เรื่องนิเวศนามาง
ผู้แต่งเริ่มต้นด้วยการเล่าเรื่องว่า มีเครื่องบินแล่นข้ามทะเลไปสู่อ่าวไทยแล้วเกิด
ประสบอุบัติเหตุตกลง ผู้แต่งเริ่มเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ด้วยข้อความสั้น ๆ ว่า

เครื่องบินตกกลางทะเล เครื่องยนต์ดับ ๆ หนึ่ง แล่นมาจากไหนไม่ทราบ กำลังข้าม

ทะเลมาสู่อ่าวไทยเล็ก ๆ เกาะหนึ่งในอ่าวไทย ยิ่งใกล้เกาะนั้นเข้ามา เครื่องบินนั้นก็ยิ่ง

ต่ำลง และพอมายังกลางเกาะ เครื่องบินนั้นก็ตลิ่งเกาะหนึ่ง แล้วก็เอาหัวปักลงกลางเกาะ

เสียงไม้ไผ่หักโครมคราม อีกครู่หนึ่งก็มีเสียงระเบิดและมีไฟลุกขึ้น ๆ อยู่ในดงกลางเกาะ

ครั้นแล้วทุกอย่างก็เงียบไปชั่วครู่¹

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นิเวศนามาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

เมื่อบรรยายขึ้นให้ผู้อ่านได้ทราบเหตุการณ์และสถานการณ์แล้ว ผู้แต่งก็ให้ตัวละครสนทนากันด้วย เรื่องที่กำลังเกิดขึ้น แต่เนื้อเรื่องยังไม่จบหน้า ตัวละครที่มีส่วนสำคัญในเรื่องนี้คือ ข้าราชการ ขึ้นเอกและข้าราชการอื่นที่เคาะ สันทนา กันถึงอุบัติเหตุที่ตนประสบ โดยข้าราชการขึ้นเอกเป็นผู้สรุปเหตุการณ์ย้อนหลังให้ข้าราชการอื่นที่เคาะฟัง แล้วจึงดำเนินเรื่องต่อด้วยบทสนทนา ว่า

"เอ หิว...มีอะไรกินกันบ้างไหม ? ถ้าได้วิสกี้โชดาก่อนอาหารสักถ้วยก็จะดี"

"รับประทานโทษเกิดขอรับ" ข้าราชการขึ้นเอกตอบ

"เวลานี้เรามาอยู่กลางป่า ไม่มีสิ่งของสอยว่าจะมีคนอยู่ใกล้ ๆ แถวนี้อยู่คนเดียว และเครื่องดื่มที่ผู้ว่าราชการภาคลังขึ้นเครื่องบินมาด้วยก่อนได้เท้ากลับ ก็หมดไปหมดพร้อมกับเครื่องบินแล้ว เป็นความผิดของเกล้ากระหม่อมเองที่ไม่ได้ระมัดระวัง กระหม่อมขอความกรุณาได้เท้า..."

"เออ ไม่เป็นไรหรอก ก็แค่เตรากตร้ามามาก ออกไปตรวจราชการที่ไรก็ ต้องอดอดยากบ่อย ๆ แถวนี้น้ำราษฎรบ้างหรือเปล่า"

"รับประทานยังไม่ทราบขอรับ" ข้าราชการขึ้นเอกตอบ "แต่เกล้ากระหม่อมขอ ประทานโอกาสออกไปสำรวจ"¹

จากบทสนทนาของบุคคลทั้งสองทำให้ทราบว่า เครื่องบินมาตกที่เกาะซึ่งเข้าใจว่าเป็นเกาะร้าง และข้าราชการขึ้นเอกเป็นผู้ออกไปสำรวจเกาะว่ามีใครอาศัยอยู่บ้างหรือไม่ เมื่อกลับจากสำรวจ นั้น ผู้แต่งนวนิยายก็มาเล่าการบรรยายอีกว่า การสำรวจนั้นพบว่ามีชายหนุ่มสองคนตกค้างอยู่บนเกาะ นั้นด้วย โดยบรรยายว่า

เมื่อได้รับการอนุญาตเป็นทางการ ด้วยการพำนักหน้าหงิกหนึ่ง ข้าราชการขึ้นเอกก็ ออกวิ่งเหยาะ ๆ หายไป หลังจากนั้นอีกประมาณชั่วโมงหนึ่ง ข้าราชการขึ้นเอกก็เดิน

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นิ้งขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

บุกปากกลับมา ติดตามหลังมาด้วยชายอีกสองคน ชายที่เข้ามาใหม่สองคนนั้นเมื่อดูจาก
หน้าตาท่าทาง เครื่องแต่งกาย ตลอดจนอาการกิริยาแล้ว ก็จะสันนิษฐานว่าเป็นอันมิได้
นอกจากราษฎรไทย¹

แล้วผู้แต่งก็ดำเนินเรื่องด้วยบทสนทนา ว่า

"เกล้ากระหม่อมได้สำรวจดูทั่วเกาะแล้วขอรับ เกาะนี้ชื่ออะไรไม่ปรากฏ ไม่มี
หมู่บ้านหรือที่คนอยู่อาศัยเลย เป็นป่าทั้งสิ้น มีสารธารน้ำสาคพอรับประทานได้ สัตว์ร้าย
ไม่ปรากฏว่ามีร่องรอย มีแต่สัตว์ที่ไม่เป็นภัย เกล้ากระหม่อมพบราษฎรสองคนนี้เท่านั้น
จึงบอกให้ตามมากลับมาได้เท่า เพื่อข่มขู่"

"ดีแล้ว" ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตอบ "ลือมาทำอะไรที่เกาะนี้ ทำมาหากินอะไร ?"

"เกล้ากระหม่อมสองคนหาปลาขอรับ ถูกพายุเรือแตกกลางทะเล เกาะเล่ากระโดง
เรือรอดชีวิตมาได้ คลื่นซัดเกล้ากระหม่อมสองคนขึ้นมาบนเกาะนี้ แล้วก็เลยติดค้างอยู่ที่นี้
เพราะแถวนี้ไม่มีเรือผ่านเลย"

"เห็นมีปลั่" ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตอบด้วยน้ำเสียงขุ่น ๆ

"พวกสี่นี้ไม่มีปัญญา เอาตัวรอดกันเสียเลย คิดขึ้นมาแล้วหัวเราะร้องไห้ส่งสาร
บ้านเมือง ถ้าหัวเรือไม่แตกเครื่องบินนี้ พวกสี่จะทำอย่างไรกัน มิต้องอยู่ที่เกาะนี้ไป
จนตายหรือ"

ราษฎรทั้งสองผู้มาส่งกราบด้วยความกลัว แล้วก็พนมมือตอบเสียงสั่น ๆ ว่า

"ลุดแล้วแต่จะโปรดเกิดขอรับ"

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตอบต่อไปโดยไม่ต้องหยุดคิดว่า

"เมื่อคราวหัวเรือยังดีหัวเรือมาตรวจราชการแถวนี้ มาพบเข้า ม่ายจันลือต้องลำบากแะ
เออ หัวเรือหัวแล้ว ไปหาอะไรมากินหนอยไป กับข้าวไม่ต้องมาก อะไรสักอย่าง

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีโขมด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

กีพอ อ้อ " ท่านข้าราชการชั้นพิเศษหันมาพูดกับข้าราชการชั้นเอก

"เธอช่วยไปแนะนำเขาด้วยนะว่าจะทำอย่างไร พวกนี้ไว้ใจไม่ค่อยได้หรอก
มั่งง่าย ต้องคอยดูแลสิ่งเล็กๆน้อยๆ เจอ พวกกับข้าว เลี้ยงก็สั่งให้ปลูกบ้านพักด้วยนะ
เอาใกล้ ๆ ล้ำธาร ใกล้น้ำใกล้ท่าค่อยสบายหน่อย แล้วอย่าลืมทำระเบียงใหญ่ ๆ
ไว้นั่งเล่น ทำรั้วลั่นแขวนไว้กันแดดด้วย..."¹

บทสนทนาตอนนี้ไม่ทำให้เรื่องสืบหน้าไปมากนัก ส่วนมากจะเป็นบทสนทนาที่ช่วยคลี่คลายเรื่องให้
กระจ่างบ้างเท่านั้น

ผู้แต่งใช้การบรรยายสลับกับบทสนทนาไปตลอดเรื่อง เช่น

เรื่องราชสีห์กับหนู เริ่มต้นด้วยการบรรยายเหตุการณ์ที่ราชสีห์ไปติดบ่วงนายพราน
แล้วหนูไปช่วยไว้สลับด้วยบทสนทนาที่ไม่ช่วยในการดำเนินเรื่องมากนัก เพียงแต่เป็นการพูดคุยกัน
ถึงเรื่องราวที่ตนประสบธรรมดา ราวกับว่าคุยกันไปอย่างนั้นไม่มีแก่นสารสืบหน้า เหมือนคนทบทวนหน้ากัน
ก็ต้องคุยกันถึงเวลาจนกว่าจะจากกันเท่านั้น เช่น เมื่อหนูพบราชสีห์ไปติดอยู่ในบ่วงนายพรานนั้น
หนูก็พูดว่า

"ไม่เป็นไร ไม่เป็นไร เดียวก็หลุด ปลอ่ยฉันจัดการเอง "

ว่าแล้วหนูก็กระโดดเข้ากัดบ่วงเป็นการใหญ่ ประเดี๋ยวเดียวก็ขาด ราชสีห์ก็หลุด
ออกมาเป็นเสรีภาพแก่ตัว

"มียล่ " หนูตัวนั้นร้องบอกราชสีห์" โบราณเค้าว่าไว้แล้วเขยวนา ว่าอย่า
ประมาท คนที่เล็กกว่าตัว หินเห็นหรือยังล่ะ ?"

"เราก็ไม่เคยประมาทเลย" ราชสีห์ตอบ "แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อท่านได้ช่วยชีวิต
เราไว้ครั้งนี้ เราจะไม่วันลืมบุญคุณท่าน"

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีในขุนนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

"ฮือ ไม่เป็นไร嘛 วิตหม้อยเท่านั้นเอง" หนูว่า "ไม่ต้องไปคิดถึงบุญคุณอะไรหรอก
ฉันทำอะไรไม่เคยคิดเอาบุญคุณกับใคร เห็นแก่ชีวิตสัตว์ตาดำ ๆ ด้วยกัน ช่วยได้ก็ช่วย
ไม่เป็นไรหรอก อย่าคิดมากไปเลย"

"ถึงอย่างนั้นก็ตาม" ราชสีห์ตอบ "เรากียังรู้สึกตัวว่าเราเป็นหนี้บุญคุณท่านเสมอ
ชีวิตเป็นของมีค่า เมื่อท่านช่วยชีวิตเราไว้ เราก็จะลืมบุญคุณท่านเสียไม่ได้"

ขณะที่ราชสีห์พูดอยู่นั้น หนูได้แผ่นขึ้นไปอยู่บนหลังราชสีห์ และวิ่งไปวิ่งมาบนหลัง
ราชสีห์เสียแล้ว พอราชสีห์พูดจบ หนูก็วิ่งมา เกาะที่ย่างงูแล้วตอบว่า

"ฉันก็เหมือนกันใครทำบุญคุณแล้วก็คิดถึงบุญคุณเขา เสมอ คนอกตัญญูจะก่อ ฉันเกลียด
นักเขี้ยว" หนูหยุดครู่หนึ่งแล้วพูดต่อไปว่า "เออ บ้านท่านอยู่ที่ไหน ราชสีห์ ?"

"เราอาศัยอยู่ในถ้ำข้างภูเขาใหญ่ ก่อนจะถึงต้องเดินผ่านดงที่หนามืดซิด ฝนโบม
ปกคลุมไปทั่ว มีคลื่นแม่แต่กลางวัน"

"ตั้งแต่ฉันเกิดมา เป็นตัวก็ยังไม่เคยเห็นถ้ำราชสีห์สักที ไปด้วยคนฮิ" หนูว่า

"เมื่อท่านเป็นผู้มีบุญคุณต่อเรา เห็นปานละนี้ เหตุไฉนเรายังปฏิเสธท่านได้"¹

จะเห็นว่าผู้แต่งใช้บทสนทนาเล่าสลับการบรรยายตลอดเวลา และเป็นไปดังนี้เรื่อย ๆ จนกระทั่งจบ
ลงด้วยการที่ราชสีห์พาตัวเองไปติดบ่วงแล้วตะปบหนูตาย เพราะทนกับการทวงบุญคุณและดักดอง
ประโยชน์จากการช่วยเหลือของหนูที่มีต่อตนไม่ไหว

2.2.2.2 ดำเนินเรื่องด้วยบทสนทนาเชิงรำพึง แล้วสลับกับการบรรยาย
ในเรื่องฆาตกรรมจากกันคร้ว ผู้ประพันธ์เริ่มต้นเรื่องด้วยการที่ พันตำรวจโทหลวงกำจัดโจรภัย
พูดกับตนเองว่า "คนเรานี่แปลก" ... "บางทีหน้าตาดี ๆ เงินทองก็มีพอกินพอใช้ ไม่น่าจะเป็น
ผู้ร้ายใจอำมหิตก็เป็นได้"² เป็นการเริ่มต้นด้วยการพูดกับตนเองถึง เรื่องราวที่จะโยนไปสู่ปัญหา
ที่จะนำไปถึงจุดจบ โดยตัวละครหนีย้อนไปถึง เหตุการณ์ในอดีต แล้วจึงบรรยายสลับบทสนทนา

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ราชสีห์กับหนู" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 39 - 40

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันคร้ว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 183

บทสนทนาในเรื่องนี้ช่วยในการดำเนินเรื่องได้มากในแง่ที่ได้เปิดเผยให้รู้ว่า เหตุที่เกิดในอดีตนั้นเป็นมาอย่างไร เป็นการตอบข้อสงสัยแกมรำพึงของพันตำรวจโทหลวงกำสศฯ ได้อย่างดี

น่าสังเกตว่าบทสนทนาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นเรื่องนี้เป็น บทสนทนายาว ๆ และเริ่มบทสนทนาหลังจากได้บรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับลำฉิมในอดีตของตฤณายอรุณ สลับบทสนทนามาก็เป็นบทสนทนาที่พูดถึงเรื่องราวในอดีตเกือบจะทั้งหมด

การดำเนินเรื่องลักษณะนี้ ไม่มีอะไรเด่นเป็นพิเศษ นอกจากสำนวนภาษาที่เป็น กันเองกับผู้อ่าน และการหักมุมจบโดยให้ตำรวจที่ไปตามล่าฆาตกรขอแต่งงานกับผู้ต้องสงสัย เท่านั้นที่ช่วยให้ผู้อ่านติดตามเรื่องไปจนตลอด

2.2.2.3 เริ่มต้นด้วยบทสนทนาดังบรรยาย การดำเนินเรื่องลักษณะนี้ก็เป็น ลักษณะที่คล้ายคลึงกับการดำเนินเรื่องทั่วไป คือบรรยายบ้าง สลับการสนทนาบ้าง ต่างกันก็แต่ตอนต้น เรื่องเท่านั้น การดำเนินเรื่องลักษณะนี้ดีเด่นเป็นพิเศษในเรื่อง มาณวิการ่าลึกชาติ เพราะเป็น การใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง บอกความในใจ เล่นอเนกนัยและปรารภของมาณวิการ่าอย่าง แจ่มชัด บทสนทนาเรื่องนี้ช่วยการดำเนินเรื่องมากที่สุด แต่เป็นการดำเนินเรื่องในอดีต เช่น

"เพื่อน ๆ ฉันหลายคนเขาอยากไปพระบาท" มาณวิการ่าบอกฉัน พลางแหมปาก อย่างที่เธอเคยทำทุกครั้ง เมื่อเธอต้องการให้ฉันทำอะไรให้

"เพื่อนผู้หญิงทั้งนั้นนะวิกรานต์" เธอพูดเป็นเสียงให้ฉันเบาใจ "เธอเป็นเพื่อน ผู้ชายคนเดียวที่ฉันกล้าออกปากชวน ไปกับเราหม่อมยนะคนดี ถ้าเธอไม่ไปฉันและเพื่อน ๆ ก็คงไม่กล้าไปเหมือนกัน"

แล้วฉันก็ต้องตกลงพามาณวิการ่าและเพื่อน ๆ ของเธออีกห้าคนขึ้นพระบาท

...

"แล้วอย่างไร มาณวิการ่า ?" ฉันถามด้วยความอยากรู้แล้วกระเียบเข้าไปใกล้เธอ อีกนิดหนึ่ง "ชีวิตของเราในชาตินี้เป็นอย่างไรต่อไป ฉันได้อยู่ใกล้เธอตลอดไปหรือ เปล่า ?"

มาฉวีภาณีอยู่นาน เหมือนกับกำลังค้นคว้าอะไรอยู่ แต่ในที่สุดเธอก็พูดขึ้นเบา ๆ ว่า

"เปล่า วิกิรานต์ ในตอนท้ายเราต้องแยกกัน มีผู้ขายอีกคนหนึ่งเขาร่ำรวยมาก
เขามาจุดธูปไปเป็นของเขา"

"จุดเอาเธอไป " ดันอุทานเบา ๆ อย่างหัวเสีย "แล้วฉันไปอยู่ที่ไหนเสียเล่า ?
ทำไมฉันไม่ต่อสู้กับเจ้าหมอนั้นเพื่อป้องกันเธอ ? ทำไมฉันไม่เอาชีวิตของฉันแลกกับความ
ปลอดภัยและความบริสุทธิ์ของเธอ ?"

"เธอไม่ได้ทำอะไรทั้งนั้น วิกิรานต์" มาฉวีภาณีพูดต่อไปอย่างใจลอย "พอเธอรู้เรื่อง
เธอก็หลบหน้าหายไป"

"แต่ฉันไม่เข้าใจ" ดันท้วงขึ้น

"แต่ตอนนั้นเธอเข้าใจดี วิกิรานต์" มาฉวีภาณีตอบ "เธอรู้ว่าเขามาจุดธูปตาม
ธรรมเนียมในสมัยนั้น เธอรู้ว่า ถ้าฉันไม่ปลงใจนัดวันให้เขามาจุด เขาก็จะมาจุดฉันไม่ได้
เลย ความจริงฉันวิ่งตามเขาไปมากกว่า เขาเพียงแต่ตะแคงมือฉันไว้เบา ๆ แล้ววิ่งไป
ข้างหน้าเท่านั้น ฉันก็วิ่งไปหึ่งเขาและร้องโวยวายพอเป็นพิธี พ่อแม่ฉันก็หัวเราะขบขัน
เธอเองก็ยืนดูอยู่ใกล้ ฉันไม่กล้ามองหน้าเธอ แต่เขารวยมากนะวิกิรานต์ เขามีแพะ
และลาตั้งหลายฝูง วิวเขาก็มีวัวขนยาว ๆ ที่เราเรียกว่าจามรีนั้นอย่างไร"

...

"ดีกแล้ว มาฉวีภาณี" ดันพูดดัง ด้วยหมดความอดทนที่จะฟังต่อไป "กลับที่พัก
กันเถิด ฉันง่วงแล้ว"

"อ้อ วิกิรานต์ฉันลืมบอกเธอไป พรุ่งนี้เธอพาพวกเพื่อน ๆ ฉันกับกรุงเทพฯ
ที่เถิดนะคนดีคนดี"

"แล้วเธอเล่ามาฉวีภาณี ?" ดันถามอย่างงง ๆ

"ไม่ต้องห่วงฉันหรอก" มาฉวีภาณีตอบอย่างอารมณ์เย็น "สมโภชเขานัดฉันว่าจะเอา
รถเก๋งคันใหม่ของเขามารับฉันถึงนี้ เมื่อวานเขาติดธุระมาไม่ได้ แต่เขาจะออกจาก
กรุงเทพฯ พรุ่งนี้เช้ามืด คงจะถึงพระบาทตอนกลางวัน แล้วฉันก็จะกลับกับเขาเลย"

"แล้วกันมาณวิกา" ฉันร้องขึ้นอย่างหัวเลี้ยว แต่มาณวิกาจับมือฉันไว้แล้วพูดว่า
 "เธอก็ทำเป็นใจน้อยไปได้ วิกิรานต์ เธอรู้ตออยู่ว่า ฉันเป็นคนไม่แข็งแรงนัก
 นั่งรถสองแถวเบียดคนมาไกล ๆ ฉันเหนื่อยแทบจะเป็นลมทุกที เธอคงอยากให้ฉันนั่ง
 รถแท็กซี่ คนเดียวกลับบ้าน ๆ มิใช่หรือ ?"¹

ในเรื่องนี้การดำเนินเรื่องด้วยการบรรยายน้อยมาก คำบรรยายส่วนมากจะเป็นไปเพื่ออธิบาย
 ความในใจ และความรู้สึกของวิกิรานต์

การสนทนาของมาณวิกากับวิกิรานต์ ถึง เรื่องอดีตชาติที่มาณวิกิรานต์ว่า
 วิกิรานต์และเธอต้องมีเหตุพลัดพรากกันตลอดมา ทำให้คาดคะเนได้จากบทสนทนาช่วงสุดท้ายว่า
 ชาตินี้มาณวิกากับวิกิรานต์ก็ต้องพลัดพรากกันอีก เหมือนเดิม

มีบางเรื่องดำเนินเรื่องแบบบรรยายกลับบทสนทนา เริ่มต้นด้วยเสียงอ่านนิทาน
 ให้เด็กฟัง เรื่องเป็นเรื่องเล่าที่เล่าสืบ ๆ มา แล้วใช้บทสนทนาดำเนินเรื่องกลับการบรรยาย
 เป็นครั้งคราว เช่น

โอ้ โอ้ โอ...ฮา ฮา ฮา เจ้ายักษ์ใหญ่หัวเราะ เมื่อเห็นเจ้าชายฮักดาบกายสิทธิ์
 ออกจากฝักแล้วเดินตรงเข้ามาที่ตัวมัน มันร้องขึ้นด้วยเสียงฮั่นกึกก้องว่า "เจ้ามนุษย์น้อย
 เจ้าจะสู้กับข้าหรือ..." บ้าพรเงยหน้าขึ้นจากหนังสือสำหรับเด็กแล้วขยับแว่นตาให้เข้าที่
 เพราะบ้าพรสายตาสั้นมาก หากถอดแว่นออกหรือแว่นเคลื่อนไม่อยู่ในที่ บ้าพรมองเห็นอะไร
 ไม่ค่อยชัด บางทีก็ไม่เห็นเอาเลย ตาก้อยผู้กำส้งพักฟื้นจากไข้หวัดใหญ่ ดึงผ้าห่มขึ้นมา
 ชิดคาง ปลดปล่อยเท้าให้โผล่ออกมาจากผ้าห่ม แล้วกระดิกหัวแม่เท้ามองดูเล่น บ้าพรขยับ
 แว่นได้ทีแล้วก็นั่งมองฮักดาบตาก้อยอยู่ครู่หนึ่ง แล้วจึงถามว่า

"ตาก้อยทำอะไรนั้น ?"

"ก้อยดูหัวแม่ตีน ว่ามันกระดิกได้ไหม" ตาก้อยตอบ

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มาณวิกิรานต์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

บ้ำพรต้งผ้าห่มให้ปิดเท้าให้มิดชิด แล้วตอบว่า

"นอนเสียให้เรียบร้อยแล้วบ้ำจะอ่านนิทานให้ฟังจนจบ"

...

"จริง ๆ นะบ้ำพร " ตาก้อยพูดอย่างเฮื่อย ๆ อย่างไม่เดือดร้อน "ก้อยเห็นมา
ยังงัยก้อยก็พูดไปอย่างงั้น"

"เห็นมายังงัย..." บ้ำพรพูดอย่างสังเล "ก้อยไปเห็นมา..."

"คนรู" ก้อยตอบหน้าตาเฉย

"ต๊าย " บ้ำพรร้องเสียงหลง "เห็นที่ไหน"

"เห็นที่เล้าไก่" ตาก้อยตอบ "ก้อยไปเล่นที่เล้าไก่หลังบ้าน เห็นคนรูเข้าไปในเล้าไก่
หลังบ้าน ไปลักอาหารกิน ก้อยก็ไปคอยดักรออยู่ทางหลังเล้าไก่ พอคนรูออกมาจากเล้าไก่
ก้อยก็เอากะป๋องเก่า ๆ ครอบตัวไว้ได้ แกร้งเสียงเหมือนหนู"

"แล้วยังงัย ?"

"แกบอกให้ปล่อยตัวแก แต่ก้อยไม่ปล่อย"¹

การดำเนินเรื่องลักษณะนี้มิทั้งที่ดำเนินเรื่องตามปฏิทินและย้อนปฏิทิน แต่ส่วนใหญ่
แล้วจะดำเนินตามปฏิทินมากกว่าอย่างอื่นซึ่งมิทั้งตามปฏิทินในอดีตและปัจจุบัน กลวิธีสร้างเรื่องให้
ติดตามก็อาศัยแนวคิด สภาสังคม การเมือง และถ้อยคำภาษาที่ราบรื่นเป็นสำคัญ

2.3 กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละคร

หมายถึงการให้บทบาทแก่ตัวละครและการกำหนดตัวละครในเรื่อง ซึ่ง ประทีป
เหมือนนิล² กล่าวว่า การสร้างตัวละครเพื่อให้แสดงพฤติกรรมที่มีความหมายสำคัญในเรื่อง
มีเพียง 2 ชนิด คือ ตัวละครที่เป็นคน และตัวละครที่เทียบเท่าคน ซึ่งเป็นตัวละครที่ผู้แต่งกำหนด

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "คนรู" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

²ประทีป เหมือนนิล วิเคราะห์เรื่องสั้นของมณีนีล จรรย์ยังค์ หน้า 78

ให้มีพฤติกรรมและอุปนิสัยอย่างเดียวกับคน กลวิธีสร้างตัวละครนั้นทำได้หลายวิธี เช่น

1. กลวิธีกระแฉจิตประหวัด
2. กลวิธีสร้างตัวละครผสมจริง
3. กลวิธีสร้างตัวละครเหมือนจริง
4. กลวิธีสร้างตัวละครแบบร่างภาพ
5. กลวิธีสร้างตัวละครบรรยายแบบแผน

หลักในการสร้างตัวละคร

1. ตัวละครทุกตัวต้องมีบทบาทในเรื่อง
2. ตัวละครทุกตัวมีลักษณะเป็นลัทธิ
3. ตัวละครทุกตัวมีลักษณะเหมือนบุคคลจริง ทั้งอุปนิสัย บุคลิกภาพ และพฤติกรรม

การบอกลักษณะตัวละคร

1. ผู้แต่งบรรยายตรง ๆ
2. ตัวละครอื่นวิจารณ์ตัวละคร
3. ตัวละครวิจารณ์ตัวเอง

การสร้างตัวละครของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นชุดนี้ถึงตัวละครที่

เป็นคน และตัวละครที่เทียบเท่าคน แต่นิยมตัวละครที่เป็นคนมากที่สุด ส่วนตัวละครที่เทียบเท่าคน คือ มอม ลุ้ยแล่นรู้ในเรื่อง "มอม" และพระยาจักร์กันต์ หรือ "คุณพระ" ในเรื่อง ตันตระกูลไทย รายสีห์กับหนู หมอตำราจ และกบในเรื่องอิสลามมิตี โดยเฉพาะมอมนั้น เป็นตัวละครที่ผู้อ่าน นวนิยายและเรื่องสั้นรู้จักกันดี และมีผู้อ่านจำนวนมากที่ทักท้วงเอาว่า "มอม" คือ "สามสี" ลุ้ย ตัวโปรดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ให้กำเนิดมอมขึ้นมา นั้นก็ไม่ใช่เป็นเพราะมอมมีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมอย่างลุ้ยที่ตีเล็ดเพียงประการเดียว หากแต่กลวิธี "ถอดหัวใจ" หมออออกมาตีแผ่ให้ผู้อ่านรู้จักกันทำให้ดูราวกับว่า "มอม" นั้นออกมาวิ่งโลดเต้นเช่นเดียวกับคนทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคม มีวิญญาณราวกับไม่ใช่ตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเล่าเรื่อง

ในเรื่องสั้นชุดนี้ผู้แต่งไม่ได้มีจุดหมายจะผูกเรื่องให้เด่นในแง่ตัวละคร แต่มุ่งที่แนวคิด ซึ่งปรากฏแต่เรื่องสั้นชุดนี้ผูกเรื่องเป็นจำนวนมาก แต่เพียง "มอม" และพระยาจักร์กันต์สองตัวนี้

ก็แทบจะทำให้ผู้อ่านลืมตัวละครอื่นไปเสียสนิท กลวิธีที่ผู้แต่งใช้ในการสร้างตัวละครด้วยศิลปะอันยอดเยี่ยมนี้ หอจะสรุปได้ว่ามี 3 ประเภท คือ

1. การกำหนดบทบาทและพฤติกรรม
2. การกำหนดลักษณะนิสัยและคุณธรรม
3. การใส่อารมณ์ให้กับตัวละคร

ตัวละครที่เป็นคน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช วาดตัวละครที่เป็นคนไว้หลายประเภท หลายอาชีพ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครที่เด่น ๆ มักเป็นตัวละครชายมากกว่าตัวละครหญิง ตัวละครในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีทั้งแพทยอย่างหมอญ่สง ในเรื่อง บ้านแขนขาด พ่อค้า เช่นคุณเวก ในเรื่องไม่เชื่อไม่จริง ประชาชนชาวชนบทอย่าง "ข้า" ในเรื่อง บ้านนอก เข้าวรุษ ข้าราชการ เช่นข้าราชการชั้นเอกและชั้นพิเศษในเรื่อง ผีโขงขุนนาง นักการเมือง ในเรื่อง น้ำตานักการเมือง อย่างศิลปินในเรื่องสั้นสมัยหิน นักแสดงในเรื่องศิลปินเอก แม่บ้าน ในเรื่องฆาตกรรมจากกันครัว พระสงฆ์ในเรื่อง เรื่องผี ข้าราชการ ในเรื่อง ผีโขงขุนนาง

การสร้างตัวละครเทียบเท่าคนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น สมบัติ ภูกาญจน์ บรรณาธิการสยามรัฐรายวัน กล่าวว่า "ในบรรดาคนที่รักหมาด้วยกัน คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คือคนที่รักหมาถึงคนหนึ่ง ซึ่งจะเป็นคนเดียวที่มีความรักหมา เท่า ๆ กับมีความสามารถในการถ่ายทอดความรักนั้นออกมาเป็นตัวหนังสือให้คนอ่านกันได้อย่างสัจจังสัจใจ"¹

สำหรับผู้แต่งเอง ได้กล่าวถึงการสร้าง "มอม" ไว้ว่า

ถ้าใครจะถามว่า ในกระบวนเรื่องสั้นทั้งหมดที่ผมเอามาใส่ไว้ในเล่มนี้ ผมรักเรื่องไหนมากที่สุด ผมก็เห็นจะต้องยอมรับว่า ผมรักเรื่อง "มอม" มากที่สุด เพราะผมเป็นคนรักหมามาแต่อดีตแต่อก อยู่กับหมาจนรู้ภาษาหมา พอจะเข้าใจว่าหมานั้นมองโลกด้วยทรรศนะอย่างไร ขณะที่เขียนเรื่อง "มอม" ผมก็ทำใจเป็นหมา และกล่าวพูดได้อย่างไม่อายว่า ขณะที่เขียนเรื่องนั้น ผมเสียน้ำตาไปไม่รู้กี่เท่าไร เพราะขณะที่เขียนนั้น

¹ สมบัติ ภูกาญจน์ "จากผู้รวบรวม" ใน เรื่องของคนรักหมา หน้า 3

ผมก็มีความรู้สึกอย่างหมาด ๆ จะมีความรู้สึกได้ และได้เขียนไปด้วยความรู้สึกของ

หมาแท้ ๆ¹

การเขียนด้วยการส่วหัวใจหมาอย่างนี้เอง มอม จึงเป็นที่ติดใจผู้อ่านอยู่ตลอดเวลา
อันยาวนาน เกือบจะกล่าวได้ว่า ถ้าพูดถึงเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็หมายถึงมอม
ถ้าพูดถึงหลายชีวิต ก็หมายถึงเจ้าลอย และถ้าพูดถึงนวนิยายก็ต้อง แม่พลอย

ศิลปะแห่งวรรณคดี ตัวละครในเรื่องย่อมมีความสัมพันธ์กับผู้สร้างอย่างยิ่ง ในฐานะที่
ผู้แต่งเป็นผู้กำหนดบทบาท โชคชะตา ให้ชื่อ กำหนดรูปร่าง หน้าตา เพศ รีย อาชีพ และนิสัยใจคอ
บุคลิกภาพ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร

กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวว่า "ตัวละครในเรื่องจะต้องเหมือนมนุษย์ แต่ต้องไม่ใช่
มนุษย์อย่างคนใดคนหนึ่ง มิฉะนั้นจะกลายเป็นบุคคลจริงในจดหมายเหต ในชีวประวัติหรือใน
ประวัติคำสตรัพพ์คำวาทไป"²

ลักษณะตัวละครของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยทั่วไปมีความจริงทั้งพฤติกรรม
ความรู้สึกนึกคิด คำพูด คำสนทนา การแต่งกาย ความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมตัวละคร
ลักษณะสำคัญที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละครมีหลายลักษณะ คือ

1. การกำหนดฐานะของตัวละคร ผู้แต่งมักกำหนดฐานะและอาชีพของตัวละครให้
สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคมและการเมือง ในช่วงที่ตัวละครดำรงชีวิต และดำเนินชีวิตอยู่
เช่น รวมเรื่องสั้นชุดที่นำมาวิเคราะห์นี้ส่วนมากเขียนในช่วงที่เผด็จการเรืองอำนาจ ข้าราชการ
ยิ่งใหญ่ล้นฟ้า ตัวละครสำคัญ ๆ ก็ปรากฏออกมาในอาชีพนักการเมือง ข้าราชการ และความ
ประพฤติดของตัวละครก็มีพฤติกรรมประจบสอพลอ ดังผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุบุรี ในเรื่องหมาตำรวจ
ข้าราชการชั้นเอก ในเรื่อง ฝันใจขุนนาง เป็นต้น

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "มอม" ใน เรื่องของคนรักหมา หน้า 216

² กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมวิจารณ์ หน้า 112

2. การวาดลักษณะตัวละคร ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กำหนดลักษณะของตัวละคร

ทั้ง 3 ลักษณะ คือ

- 2.1 ผู้แต่งบรรยายลักษณะของตัวละครโดยตรง
- 2.2 ผู้แต่งให้ตัวละครตัวหนึ่งบอกลักษณะของตัวละครอีกตัวหนึ่งด้วยการวิจารณ์
- 2.3 ผู้แต่งให้ตัวละครวิจารณ์ตัวเอง

2.1 ผู้แต่งบรรยายลักษณะของตัวละครโดยตรง เช่น

นายแคว้นแกเป็นดาราภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียง แกเริ่มอาชีพศิลปินของแกด้วยการรับจ้าง
เขาเล่นยี่เกลูกบท ตามวัดแต่เมื่อยังหนุ่ม ๆ แต่จะเป็นเพราะหน้าตาของแกไม่สมจะ
เป็นพระเอกได้หรืออย่างไรก็ตาม เล่นยี่เกที่ไร่นายแคว้นก็ถูกอุปลักษณ์ให้เป็นตัวผู้ร้าย
ตัวโจร หรือตัวตาร้ายทุกที

ทั้งนิสัยใจคอของนายแคว้นที่แท้จริง ก็ได้เป็นเช่นนั้น แต่เป็นไปในทางตรงกันข้าม
กล่าวคือ แกเป็นคนที่นิสัยไม่ชั่ว แต่จะไม่เอาเรื่องเอาราวกับใครเท่านั้น แต่ใครจะ
เอาเรื่องเอาราวกับแก แกก็วิ่งหนีไปเลยทีเดียว ถึงนิสัยแกจะเป็นดังที่กล่าวมาแล้ว
ก็ตาม นายแคว้นก็ยังสามารถแสดงบทบาทตัวตาร้าย ตัวมหาโจรหรือแสดงท่าทีของ
ตาร้ายทั่ว ๆ ไปได้สนิทสนมแนบเนียนถึงใจคนดูเป็นอย่างยิ่ง บางครั้งเคยถึงกับทำให้
เด็ก ๆ ที่มานั่งดูอยู่ร้องไห้จ้าขึ้นมา ในขณะที่แกกำลังแสดงอยู่ก็มี¹

ผู้แต่งบอกกับผู้อ่านตรง ๆ ว่า นายแคว้นเป็นดาราภาพยนตร์ที่หน้าตากระเดียดไป
ทางผู้ร้าย ปกตินิสัยเรียบร้อยไม่เอาเรื่องกับใครและซื่อสัตย์ แต่มีความสามารถในการแสดงสูงมาก
เมื่อแสดงเป็นผู้ร้ายคนก็กลัวกันไปทั้งเมือง

หรือเมื่อพูดถึง คุณเวก ในเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง ว่า คุณเวกเป็นคนเชื่อใครยาก
ผู้แต่งก็เริ่มบรรยายตรงไปตรงมาเลยทีเดียว ว่า

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ศิลปินเอก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

คุณเวกเพื่อนผมแกล้งเป็นคนแปลกอย่างหนึ่ง คงแกล้งไม่เชื่อสิ่งใดแล้ว ถึงใครจะ
นำเหตุผล และหลักฐานมาพิสูจน์สักเท่าใด ว่าสิ่งนั้นมีจริง เป็นจริง แกล้งไม่เชื่อ หมายความว่า
แกล้งหาว่า เหตุผลและหลักฐานนั้นเป็นสิ่งที่ถูกปั้นขึ้นเพื่อบริหารคดีที่คุณเวกแกล้งไม่ได้เป็น
รัฐบาล แกล้งไม่มีฝ่ายค้าน หากคุณเวกเป็นรัฐบาล ฝ่ายค้านก็คงเป็นบ้าตายไปก่อน
เพราะความไม่เชื่อของคุณเวก¹

2.2 ผู้แต่งให้ตัวละครตัวหนึ่งบอกลักษณะตัวละครอีกตัวหนึ่งด้วยการวิจารณ์ เช่น
นายเสริม วิจารณ์นายแก้วเป็นผู้เป็นน้องเขย ว่า

"อ้ายแก้วนี่ เดี๋ยวนี้เื่องอ้วนลงพุง เื่องรู้ไหม ?"

"ใครว่าตุลงพุง ?" นายแก้วถามขึ้นกับสิ่งแวดแวดมั่ว ๆ ไป "อ้ายหมาตัวไหน
มันว่า เื่องแก้วลงพุง ?"

นายเสริมหัวเราะก๊าก ๆ อย่างขบขันแล้วพูดว่า

"เื่องตลกดีมากอ้ายแก้ว นนอยแน่ ไอ้เื่องแก้ว ไอ้หมูนั่นแหละว่า
จะตุกว่า "

(และลงท้ายว่า)

"หนอย " นายเสริมตะโกนเรียกร้องสาว "หาน้ำมาช้อนเื่อง ต่อกินน้ำนี้ตัวของแก
ก็เห็นจะกสับเป็นคนเก่า ไม่เบ่งอีกต่อไป"²

ในเรื่องต้นตระกูลไทย ความบอกลักษณะนิสัยของ "คุณพระ" ว่า "อย่ากังวลไป
เลยว้า คุณพระแกเรียบร้อยจะตายไปใคร ๆ ก็รู้ อย่างคุณพระเด็ก ๆ ก็ช้ได้ ท่านสั่งให้ยก
คุณพระไปให้ข้างในซี่เพราะท่านรู้ว่าคุณพระไม่เกรง ท่านนั่นเอง คอยเตือน ๆ แกไว้หน่อยทางท้าย

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 115

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "คิลินเอก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 204 - 205

ก็คงไม่เป็นไรหรอก"¹ และถวายประคำแด่พุทธพระบวโก้อีกตอนหนึ่งว่า

ใครเขาไม่รู้สัก เขาก็เลยไม่รู้ว่าคุณพระนั้น ตงเอาจริงแล้วไม่มีใครตั้งไว้อยู่ ผมรู้ใจ
คุณพระหรือกว่า ก็แรกคุณพระก็ยืนนิ่ง ๆ เรียบร้อยดี ใจผมก็ตายใจ พอพระเจ้าแผ่นดิน
ท่านยืนข้างกัน คุณพระก็ยั้งเฉย ๆ อยู่เพราะคุณพระนึกเหมือนผมจริงไหมว่า ใจพลาย
มหาพิชัยนาคนั้นคงรู้ข้างพม่าเขาไหว แต่ที่ไหนได้ ข้างพม่าเขาแย่งจริง ของเราไม่เป็น
ท่าเลย เขาแทงเอาแทงเอา พอผมนึกเลี้ยวใจว่าคุณพระจะเอากับเขาด้วย คุณพระ
ก็แผ่นพรวดเข้าไปเสียแล้ว ดึงเท่าไรก็ไม่อยู่ ถ้าคุณพระไม่เข้าไปกันไว้ พลายมหาพิชัยนาคน
ก็คงล้ม แต่เมื่อคุณพระถลันเข้าไปอย่างนั้น ข้างพม่าที่ไหนมันจะสู้ไหว โดนคุณพระแทงเข้า
ที่เดิwmันก็เบนหนีเลย คักสงครามก็เลยเสร็จสิ้นกันลงไป²

เรารู้จักอุปนิสัยของคุณพระว่า เจียบเฉย ลุ่มเยิบเรียบร้อย แสนรู้ แต่เมื่อถึงคราวเอาจริง
คุณพระก็กล้า และดื้ออย่างร้ายกาจ จากคำพูดของตัวละครอื่น และมองเห็นภูมิหลังและพัฒนาการ
ของตัวละครเป็นอย่างดี

2.3 ผู้แต่งให้ตัวละครวิจารณ์ตัวเอง การตัดคำพูดในลักษณะให้ตัวละครวิจารณ์
เป็นความลุ่มลึกอย่างหนึ่งของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถสร้างความสมจริงให้กับ
บทสนทนาเป็นอันมาก แม้ว่าส่วนมากเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะมีบทสนทนาน้อย
แต่ก็ทำให้มองเห็นลักษณะของตัวละครชัดเจนขึ้นตามสมควร เช่น

"อู๊ย ดิฉันรู้หรือคะอย่างท่านผู้กำกับว่าไม่มีอะไรอะไรนั้นไม่มีเสียละ คงต้องมี
อะไรบ้างไม่มากก็น้อย" ...

"ครับ ก็รับบ้างเล็กน้อย" หลวงกำจัดตอบ "ผมขอพูดกับคุณนายตรง ๆ ดิกว่า คุณนาย
ก็คงทราบข่าวที่คนเขาเล่าสือกัน..."

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 154

² ด. หน้า 156 - 157

"ทราบพี่ก็เตียวค่ะ" คุณนายพูดลั่นครว้นขึ้นมา "นี่ท่านผู้กำกับจะมาลอบลั่นดิฉัน หรือเจ้าคะ หรือว่าจะมาค้นบ้านจะเห็นควรอย่างไรก็สุดแล้วแต่ เพราะดิฉันถือว่าท่านผู้กำกับเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพ ความจริงดิฉันไม่มีอะไรจะปิดบัง ที่ดิฉันไม่ยอมให้ คุณนายร้อยตำรวจหนุ่ม ๆ นั้นตรวจค้นนายฮืด เพราะพูดจาไม่รู้เรื่อง คุณคนนั้นแกยัง เป็นเด็ก แล้วก็โง่ ถ้าท่านผู้กำกับมาขอเองแต่แรกดิฉันก็ยอมให้เจ้าคะ"

"ครับ ขอบคุณ แต่..."

"แต่แล้วท่านผู้กำกับก็ส่งคนไปสักตรวจค้นนายฮืด จนในที่สุดก็ไม่พบอะไรใช่ไหมละเจ้าคะ" คุณนายอร่ามพูดขึ้นอีก แล้วก็กล่าวต่อไป "ดิฉันนึกไว้แล้วว่าไม่ช้าไม่นาน ท่านผู้กำกับก็ต้องมาหาดิฉันถึงบ้าน แต่ไม่เป็นไรหรอกค่ะ ดิฉันทราบเจตนาของท่านผู้กำกับดีว่า ท่านมิได้จงล้งจองผลลายดิฉันเป็นส่วนตัว เมื่อคนเลื่องลือกันมากไปจน กระทั่งท่านเข้า ท่านก็ต้องทำไปตามเรื่อง เมื่อท่านผู้กำกับอุตส่าห์มาหาดิฉันถึงบ้าน ดิฉันก็คิดไว้เหมือนกันว่า จะสารภาพกับท่านผู้กำกับให้หมด เพื่อถอยกระทางความเสียที่เอาละดิฉันยอมรับเจ้าคะ ว่าดิฉันฆ่าผู้ตายถึงสองคน"

"เตียวก่อน" หลวงท้าวสัตรีองสะตู่ลุตตัว "เรื่องนี้นั้นเรื่องคอขาดบาดตายนา คุณนายนา จะพูดจาอะไรคิดดูเสียให้ดี ๆ เตียวจะหาว่าผมไม่เพื่อง"

"โอย เป็นพระคุณละเจ้าคะ" คุณนายตอบ "ดิฉันก็ไม่ใช่เด็ก ๆ แล้ว รู้ตัวดี ที่เตียวเจ้าคะ ขอให้ท่านอดใจเอาไว้สักเล็กน้อย ดิฉันจะเล่าเรื่องที่ผ่านมาให้ฟัง"¹

การคัดคำพูดให้กับตัวละคร เช่นนี้ทำให้เห็นภาพการท่วงท่าของตัวละครได้เป็นอย่างดี คือการสร้างภาพในจิตให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านราวกับตัวละครมายืนอยู่ตรงหน้า

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันครัว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 186 - 187

2.4 กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างบทสนทนา

จากการศึกษาเรื่องกลวิธีเกี่ยวกับการสร้างบทสนทนาในเรื่องของ ม.ร.ว.

คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่า ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างบทสนทนา 4 ลักษณะ คือ

2.4.1 บทสนทนาโต้ตอบ

2.4.2 บทสนทนาเชิงร่ำพิงร่ำพันความในใจของตัวละคร

2.4.3 บทสนทนาที่อยู่ในกระแสจิตประวัติ

2.4.4 บทสนทนาคนเดียว

2.4.1 บทสนทนาโต้ตอบ คือ ตัวละครกล่าวโต้ตอบกันไปมา ซึ่งเป็นลักษณะเหมือนกับการพูดคุยกันอย่างธรรมดาสามัญโดยทั่วไปของชีวิตจริง

"คนรู้" ก้อยตอบหน้าตาเฉย

"ตาย " บ้าพร้องเสียงหลง "เห็นที่ไหน"

"เห็นที่เล่าไก่" ตาก้อยตอบ "ก้อยไปเล่นที่เล่าไก่หลังบ้าน เห็นคนรู้เข้าไปในเล่าไก่ ไปลักอาหารกิน ก้อยก็ไปคอยดักรออยู่ทางหลังเล่าไก่ พอคนรู้ออกมาจากเล่าไก่ ก้อยก็เอากระบองเก่า ๆ ครอบตัวไว้ได้ แกร้องเสียงเหมือนหนู"

"แล้วยังไง?"

"แกบอกให้ปล่อยตัวแก แต่ก้อยไม่ปล่อย"

"ตายจริง พูดได้ด้วยหรือก้อย ?"

"พูดได้ยังงั้น ๆ เรียกก้อยว่าลู่ เรียกตัวเองว่าตู"

"ตู...ลู่" บ้าพรูตลอย ๆ เหมือนกับคิดตั้ง ๆ "ภาษาคนโบราณ ..."

"แกบอกว่าแกอยู่มาตั้งหลายร้อยปีแล้ว แต่ก่อนเคยมีคนรู้แยะ แล้วโกงกันเอง เล่นรังแกกันเอง พวกที่ถูกโกงเลยอดตายกันไปจนหมด พวกที่โกงยังเหลืออยู่ แต่ไม่มีใครจะโกงเลยอดตายไปเหมือนกัน เหลือแต่แกและบ้าฮึกคนหนึ่ง แกบอกว่า แกไม่พูดกับบ้าแกตั้งหลายสิบปี"

"ทำไม ?" บ้าพรถาม

"แกบอกว่าไม่ถูกกันบ้าไม่ตามใจแก แกเลยโกรธ แล้วบ้าแกก็ตาย เหลือแก

คนเดียว แกเลยมาซดรออยู่หลัง เล้าไก่ แล้วลักข้าวไก่กิน"

"นำสิ่งสารจริง ๆ ก้อย" บ้าพรพูดเหมือนกับจะเอาใจตาก้อย

"ป่านนี้แกคงไปอยู่ที่อื่นแล้วกระมัง"

"เปล่า" ตาก้อยตอบ "แกอยู่กับก้อย"

บ้าพรชะงักโหยงแล้วร้องว่า "อยู่กับก้อย"

"ก้อยเอาแกมาใส่กระป๋องขนมปังไว้ แล้วเอากระดูกกระป๋องให้มีลมหายใจ ก้อย

ไปไหนก็เอาแกไปด้วย แต่ต้องเอา เชือกผูกเอาแกไว้

"ตายจริง ทรมานสัตว์ บาปกรรม " บ้าพรบ่น

"แกไม่ใช่สัตว์นี่ บ้าพร แกเป็นคนรูปร่างหาก แต่ได้ยวนี้แกเชื่องแล้ว"

"เชื่องแล้ว ก้อยทำยังไง ?" บ้าพรถามอย่างสนใจเต็มที่

"อ้อ ก็ทำอย่างให้สัตว์เชื่องนั่นแหละให้อะไร ๆ แกกินบ่อย ๆ แกก็เชื่อง

แกชอบกินข้าวสุกบิให้และ ๆ คลุกกับกะปิบ้าง ปลาบูบ้าง กล้วยสุก ๆ งาม ๆ แกก็

ชอบกิน แต่ต้องบิให้และเสียก่อน ก้อยไปไหนแกก็ตามไปด้วย ก้อยใช้แกได้"¹

และจากเรื่อง หยตหนึ่งของทะเล เป็นบทสนทนาระหว่างพล กับลำวิตรีในห้อง

ที่โรงแรมแห่งหนึ่ง ทั้งสองคุยกันว่า

"ลำวิตรี" เขาเอ่ยขึ้นโดยไม่วินิจฉัย "ไหน ๆ เธอก็ถามขึ้นมาแล้ว ฉันขอ

เปิดอกพูดกับเธอสักครั้งได้ไหม"

ลำวิตรีหัวเราะ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "คนรู้" ใน รวมเรื่องคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า

"ก็เปิดอยู่แล้วนี่คะ สันต่างหากที่ปิดอก ดีไหม? สำเร็จการศึกษาระดับสูง มีปริญญา
สอนลูกศิษย์นับเป็นพัน ๆ โรงเรียนเล็กแล้วมานอนกับคนสำเร็จโรงเรียนช่างกล แต่
ฉันก็ยังรักขามารยาท รักชาววัฒนธรรมเดิมที่..."

"อย่าพูดเล่นไปนะ สันอยากจะพูดอะไรจริง ๆ"

"ว่าไปซีคะ สันคอยฟังอยู่"

"เรื่องที่เธอคอยหั่นอยู่เล่มนั้น มันเกิดขึ้นแล้ว"

"เกิดขึ้นเมื่อไหร่?"

"เมื่อคราวฉันไปภูเก็ตนั่นเอง"

"ทำไมต้องบอกเดี๋ยวนี้"

"ฉันกลับมาจากภูเก็ต เพิ่งได้คุยกับเธอสองต่อสองวันนี้เอง ที่แรกก็นึกว่าจะ
เฉย ๆ ไว้ก่อน แต่พอเธอถามถึง สงขลา ภูเก็ต ฉันก็รู้ว่า เธอนึกถึงเรื่องนี้อยู่เสมอ
ฉันก็เลยตัดสินใจบอกเรื่องนี้เสีย"

เสียงถอนหายใจเบา ๆ มาจากเตียง เบื้องหลังของพล

"ฉันก็เคยบอกตัวเองอยู่เล่มว่า เมื่อถึงเวลาฉันต้องทนได้... ล้วยไหม พล"

"ล้วยกว่าใครที่ฉันเคยเห็นทั้งหมด ตั้งแต่เกิดมา เป็นตัว"

"อายุเท่าไร หน้าตาเป็นไง"

"อายุสิบแปด ขาวมาก ฉุนกโด้งเป็นสัน ปากบางกว่าเธอ หนาแน่น และมีชีวิต
พูดเบาแต่เสียงเพราะ แต่อะไรก็ไม่เท่าลูกตา เวลาเขามองฉันก็ไร ใจคอฉันไม่อยู่
กะเนื้อกะตัวเลย..."

"ก็ไม่เห็นวิเศษกว่าฉันที่ไหนนี่พล ถึงปากจะบางกว่าฉัน ก็ไม่ได้แปลว่าฉันปากหนา"¹

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หยดหนึ่งของทะเล" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

2.4.2 บทสนทนา เชิงรำพึงรำพันความในใจของตัวละคร คือ พุดแล้วไม่ได้รับการ
โต้ตอบ เพราะเป็นการสนทนาของตัวละครต่างประเภท คือ คนพุดกับสัตว์ หรือบทรำพึงความในใจ
ของตัวละคร เช่น ในเรื่อง ตันตระกุลไทย ความประพฤติของคุณพระบรมสีกันต์พุดกับคุณพระ
เป็นต้น

"คุณพระนะ คุณพระ เราอยู่ด้วยกันมาหลายปี เรายังไม่เคยลงของคุณพระจนบาดเจ็บ
เป็นแผลอย่างวันนี้เลย

ความขุยตึงอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็เหลียวซ้ายแลขวา เหมือนกับจะกลัวใครมาแอบฟัง
เมื่อเห็นไม่มีใครในโรงอย่างแล้ว ความขุยก็กระซิบกับคุณพระว่า

"คุณพระเป็นแผลอย่างนี้ถึงจะมากก็ยังรักษาหาย แต่คุณพระรู้หรือเปล่า คอคนนั้นลง
ขาดแล้ว หนักอึ้งไม่ติด รักษาไม่หาย? วันนี้ผมก็หนีขาดไป เพราะหัตถ์ที่กำลังยุบ
ไม่มีใครสังเกต ผมจึงไปแก้ตัวหลุดที่ศาลาลูกขุนว่า ส้มเตี๊ยะทำนุได้คุณพระเข้าไปเอง..."¹

และจากเรื่อง ฆาตกรรมจากกันคร้ว

"คนเรานี้แปลก" พันตำรวจโทหลวงกำสดใจร้อย ผู้กำกับตำรวจจังหวัดธนบุรี
นึกในใจขณะที่ก้าวขึ้นบันไดเรือนของคุณนายอรุณ เศรษฐีมีชื่อของจังหวัดนั้น
"บางทีหน้าตาดี ๆ เงินทองก็มีพอกินพอใช้ ไม่น่าจะเป็นผู้ร้ายใจอำมหิตก็เป็นได้"²

2.4.3 บทสนทนาที่อยู่ในกระแสจิตประหวัด คือ บทสนทนาที่ตัวละครกับตัวละครพูดกัน
ในอดีต และตัวละครหนึ่งกลับนำมาเล่าให้ฟังโดยยกบทสนทนาที่ได้สนทนามาแล้วมา เล่าทั้งหมด
เช่น ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง ผู้เล่าเล่าให้ฟังว่าได้เจรจาทันทีตอบกับผู้แทนฯ อย่างไร ดังนี้

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ตันตระกุลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 156 - 157

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ฆาตกรรมจากกันคร้ว" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์
ปราโมช หน้า 181

เหลียวไปดูผู้แทนก็เห็นยังยืนคุยกับพวกพ้องอยู่หน้าเอง ข้าก็เลยตกลงใจว่า เป็นใจ
เป็นกันเถอะวะ ไหน ๆ ก็มาแน่แล้ว เลยแหวกคนเข้าไปจนถึงผู้แทนเหมือนกัน
คนพวกนั้นเขามองข้าขอบกล ฝายผู้แทนพอเห็นข้า เขาก็ถามว่ามาทำไม มีอะไรอะไร
ทางบ้านเป็นอย่างไรบ้าง ๆ จะไปเยี่ยม ปีนี้เป็นอย่างไรบ้าง ? ไอ้ข้าก็บอกว่าดูอย่า
มัวถามร่ำไรอยู่เลย คุยไปเยี่ยมมามาแล้ว จำไม่ได้หรอก แล้วคุยชวนผมไปเที่ยวบางกอก
ใกล้ๆ ผมก็มาตามนัด เมื่อไหร่จะขึ้นรถไฟกันสักที ? ผู้แทนได้ยื่นข้าพูดก็เหมือนจะงงไป
ครู่เหมือนกัน แต่แล้วก็บอกว่า เออ ครึ่งปี อีวี่ผมไป ธุระมันมากเอาอย่างนี้ดีกว่า
ล๊อกลับบ้านเสียก่อน ไปกันเที่ยวหน้าได้ไหมล่ะ? ไอ้ข้าก็ชักอึดขึ้นมาเหมือนกัน บอกกับ
เขาว่าไปก็ไปมันเที่ยวนี้ละ ผมลงทุนส่งลูกส่งเมียแล้ว กลับไปเด็ก ๆ มันก็หัวเราะแยะ
ผู้แทนทำหน้าตาดูอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็พูดว่า เอาไปก็ไป ลือรับขึ้นรถเลยซี ขึ้นขึ้นลางนะ แล้วเวลา
เขามาเก็บตัวก็บอกว่า เป็นผู้ติดตามอีวี่ก็แล้วกัน¹

2.4.4 บทสนทนาคนเดียว คือ บทสนทนาในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง ที่เขียนลักษณะ
จดหมาย เมื่อใดที่ผู้เล่าคาดคะเนว่าผู้อ่านจะโต้แย้งคำเล่าของตน ผู้เล่าก็จะกล่าวคำเตือนหรือ
ปรามจะมีลักษณะชวนให้ผู้อ่านโต้ตอบ การสร้างบทสนทนาด้วยกลวิธีนี้มีเพียงเรื่องเดียวในเรื่องสั้น
จำนวน 23 เรื่อง ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

เอ็งอย่ากรู้มักเระว่าผู้แทนนะเขาอยู่บ้านช่องกันยังงี้ บ้านทำนใหญ่โตสันตลอะ
ทำนบอกว่าหลวงปลูกให้อยู่ แต่ไม่ได้อยู่กับทุกคนหรอก ทำนว่า อีวี่ไปเบ่งมาได้ ม่ายจั้น
ก็ต้องไปอยู่ที่อื่น เอ็งเห็นไหมล่ะผู้แทนเอ็งนี่ไม่ใช่เล่นเที่ยวมา กว่าจะไปถึงบ้านมันก็ค่ำแล้ว
ผู้แทนทำนบอกให้ข้าไปนอนในโรงรถ เอ็งอย่ามองหน้าข้าอย่างจั้นหน่อยเลยวะอีกรวย
เอ็งมันไม่เคยเห็นอะไร อยู่แต่บ้านนอก โรงรถผู้แทนมันเหมือนกับโรงควายของเอ็ง
เมื่อไหร่ละ ใหญ่โตกว้างขวาง สะอาดดีกว่าโรงที่เอ็งเคยอยู่กะข้าเป็นไหน ๆ ย้านอน

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

เสียสละไปเลย ตื่นเช้าขึ้นมา เห็นผู้แทนยังไม่ตื่นเข้าไปนั่งหน้าบ้าน คุณเขาเดินผ่านไปมา
เท่านั้นก็ลืมนึกไปแล้ว คนที่ผ่านไปเป็นผู้หญิงก็มี ผู้ชายก็มี ช่างรถรางก็มี รถสองแถวก็มี
รถยนต์คันโต ๆ ก็มี ข้าซีเกียจจะจดจำ รู้แต่ว่าผู้หญิงบางกอกเขานิ้วนวล ปากแดงทุกคน
เวลาจะเดิน เขาก็ส่ายสะโพกอีกเอย เขาไม่ได้เดินห่มหมวกห่มหลัง อย่างเวลาเอ็งเดิน
หอบของหรืออีก ข้าดู ๆ เห็นล้วยไปทุกคนเลย ไม่รู้จะเลือกยังงัยถูก ไหน เอ็งว่ายังงัย
นะ ? ปากแดงเพราะกินหมากนี่ระอะ ถูก ฮีเฮอะ กินหมากอะไรวะเห็นขาวกันทั้งเมือง
เขาทาสีปะตึกกันนะไม่ว่า ข้านึกจะซื้อมาฝากเอ็งเหมือนกัน แต่แล้วก็นึกไปอีกทีหนึ่งว่า
อย่าเลย เดี๋ยวเอ็งไปหาขังใจ ดีไม่ดีควายมันจะขวิดตายเสียเปล่า ๆ แล้วข้าก็อยู่กับ
เอ็งมาจนทุกวันนี้ เอ็งเสียแล้ว ไปทาสีเขียวสีแดงเข้า เดี๋ยวข้าจะเลยจำไม่ได้¹

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นการเล่าที่ให้ความรู้สึกสนุกขำขัน และได้อารมณ์ดียิ่ง
และด้วยเหตุดังกล่าวแล้วข้างต้นนั่นเองที่เป็นเหตุให้บทสนทนา ซึ่งมีเพียงเล็กน้อยของ ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ ปราโมช ดีเด่นควรแก่การกล่าวถึง

ท่วงทำนองการแต่ง

ท่วงทำนองการแต่งเดิมไม่มีใช้ในภาษาไทย หากแต่มีผู้ทางวรรณกรรมใช้ว่านิปากหรือ
การม แต่ ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลของวรรณกรรมตะวันตกมากขึ้นทั้งรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีใน
การแต่ง จึงมีถ้อยคำต่าง ๆ รับเข้ามาใช้ในภาษาไทยมากขึ้น รวมทั้งคำว่า "Style" ผู้ทาง
ภาษาไทยได้บัญญัติคำขึ้น เรียกโดยอาศัยความหมายเทียบเคียงหลาย ๆ ประการ

ฉะนั้นการที่จะเจาะจงใช้คำใดแทนคำว่า style หรือหากจะเทียบเคียงนั้นน่าจะได้อธิบาย
ศึกษาความหมายและลักษณะการใช้ ตลอดจนขอบข่ายของท่วงทำนองแต่งก่อน ซึ่งปรากฏว่ามี
ผู้ให้คำอธิบายและขอบข่ายไว้หลายประการ พอสังเขปได้ดังนี้

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 91 - 92

ความหมายและขอบข่ายของท่วงทำนองการแต่ง

เฮนรี โชครพีเคีย บริเทนนิก้า ให้ความหมายของคำว่า ท่วงทำนองการแต่งไว้ว่า

ท่วงทำนองแต่งในเชิงวรรณกรรม คือการเลือกและการเรียบเรียงภาษาของบุคคล เพื่อที่จะแสดงออกรวมทั้งการใช้กระส่วนเสียง ถ้อยคำ ภาพพจน์ ฉันทลักษณ์ และรูปแบบของการสร้างประโยค ในความหมายที่สมบูรณ์ที่สุดนั้น ท่วงทำนองแต่งหมายถึงลักษณะที่ดี และมีชื่อเสียงเกี่ยวกับภาษา¹

เจ. มิดเดิลตัน เมอร์รี่ (J. Middleton Murry)² สรุปความหมายของท่วงทำนองไว้ 3 ประการ คือ

1. ท่วงทำนองแต่งคือส่วนวนที่นักเขียนผู้ใดผู้หนึ่งชอบใช้อยู่เป็นประจำ
2. ท่วงทำนองแต่งคือความสำเร็จอันสูงส่งของการประพันธ์
3. ท่วงทำนองแต่งคือกลวิธีแห่งการอธิบาย

เอ็ม. เอช. ออบรัมส์ (M.H. Abrams)³ อธิบายท่วงทำนองแต่งคือ การแสดงออกในทางภาษาในด้านร้อยแก้วหรือร้อยกรอง ซึ่งไม่ว่าผู้พูดหรือผู้เขียนจะกล่าวไว้อย่างไร ลักษณะของท่วงทำนองแต่งของงานหรือของผู้แต่งก็อาจนำมาวิเคราะห์การสรรหาคำใช้ หรือนิสัยในการเลือกใช้คำ โครงสร้างประโยคและความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำในประโยค ความเข้มข้น และลักษณะของการใช้ภาพพจน์ แบบแผนของสังขยาและส่วนประกอบของเสียง จุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นที่น่าสนใจผู้อ่าน ผู้ฟัง ตลอดจนวิธีการที่นำมาใช้ในการเขียน

สำหรับในเมืองไทยนั้น ความเห็นของผู้ท้าววรรณกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้มีหลากหลาย แต่ก็มีคำอธิบายคล้ายคลึงกัน

¹ Encyclopedia Britanica. V. 21, P. 332

² J. Middleton Murry. The Problem of Style. P. 7

³ M.H. Abrams. A Glossary of Literature Term. P. 165 - 166

กุหลาบ มัลลิกะมาส ให้ความเห็นว่า

สไตล์ หมายถึงท่วงท่าของที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน กวีต่างก็มีแบบเป็นของตนเองปรากฏอยู่ซ้ำ ๆ จนสรุปได้ว่า การเขียนแบบนี้สำนวนนี้เป็นของใคร เช่น สำนวนสามก๊ก คือแบบที่ผู้แต่งใช้เรียบเรียง นักเขียนมีวิธวางลำดับเนื้อเรื่อง เลือกใช้ถ้อยคำ ประโยค วรรคตอน หรือแสดงแนวคิดอันเป็นลักษณะของตนเองไปต่าง ๆ กัน¹

ม.ล.ศุภย์ พุ่มส่าย กล่าวถึงลักษณะของท่วงท่าของแต่งไว้ในลักษณะหนึ่งว่า

สำนวนหมายถึง Style ในภาษาอังกฤษ แปลว่าแบบก็ได้ สำนวนจากคำว่า Style ในภาษาอังกฤษ หมายถึงคุณภาพการเขียน แต่แบบหมายถึงกระบวนแห่งท่าทางที่คนกระทำการอย่างหนึ่ง และลงสรุปว่า สำนวนคือการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีประสิทธิผลตามที่ต้องการ เอามาผูกประโยคขึ้นให้เกิดความหมายอันแจ่มแจ้ง ชัดเจน และสั้นละเหือนอารมณ์ เพื่อให้สำนวนที่ผู้ประพันธ์กำหนดไว้ไปถึงผู้อ่านอย่างเรียบพร้อมบริบูรณ์ ลักษณะของสำนวนขึ้นอยู่กับการใช้ถ้อยคำและการผูกประโยคด้วย²

ท่วงท่าของการแต่งเท่าที่ปรากฏในงานเขียนมีทั้งลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นเรื่องของแต่ละคน และท่วงท่าของส่วนรวม คือ ท่วงท่าของที่เป็นแบบแผนของเชื้อชาติ ของกลุ่มชน ทำให้ทราบว่าคุณเขียนคนนั้นชอบหรือไม่ชอบอะไร และท่วงท่าของยังบอกให้รู้ดีกว่าคนแต่งนั้นมีศีลธรรมอยู่ในระดับใด มีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือไม่เพียงใด มีความสำเียง ชื่อ สู้จิตใจเพียงใด ท่วงท่าของจะบอกถึงความเป็นกวีไว้ทั้งหมด ทั้งปัญญา ความรู้

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีไทย หน้า 21 - 28

²ม.ล.ศุภย์ พุ่มส่าย วรรณกรรมพิณเชิงจิตวิทยา หน้า 25 - 28

แนวการศึกษาท่วงท่าของการแต่ง

ท่วงท่าของการแต่งหรือส่วนของการเขียนจะสามารถสังเกตได้จากลักษณะต่อไปนี้

1. การสรรคำใช้ (Diction) หมายถึงกลวิธีการในการเลือกใช้ถ้อยคำและวิธีการนำคำมาใช้ให้ความหมายของคำนั้นเหมาะสมกับลักษณะการเขียนและเนื้อเรื่อง บางครั้งอาจจะใช้ความหมายเหมือนในพจนานุกรม บางคราวอาจจะใช้เรียบเรียงข้อความเป็นประโยคง่าย ๆ สั้น ๆ หรือนักเขียนบางท่านอาจสอดใส่ความหมายพิเศษลงไปในถ้อยคำเป็นความหมายโดยนัย ซึ่งต้องอาศัยการตีความ ความสามารถของกริยาที่สรรคำให้ภาษาละลือลวง งดงามกินใจ มีความกระชับ กระทัดรัด แต่ชัดเจนมีอำนาจดึงดูดความรู้สึกและอารมณ์ผู้อ่าน ตลอดจนมีความไพเราะราบรื่น

2. การใช้โวหาร โวหารหรือส่วนโวหาร เป็นการนำถ้อยคำอีกอย่างหนึ่งที่มีกระบวนการต่อเนื่องจากการสรรคำ ต่างกันแต่ว่าในเรื่องการใช้โวหารนั้นเป็นการนำถ้อยคำในลักษณะของข้อความที่ทำให้เกิดลักษณะต่าง ๆ ติดตามมา คือ

2.1 ภาพในจิตหรือจินตภาพ (Imagery) คือการที่นักประพันธ์ใช้ถ้อยคำกระตุ้นความรู้สึกของผู้อ่านเกิดความรู้สึกแจ่มแจ้งในจิตเขียน ราวกับว่าผู้อ่านได้สัมผัสสิ่งที่กวีหรือนักประพันธ์กล่าวถึงด้วยตนเอง

2.2 การสร้างภาพพจน์ (Figure of Speech) คือการใช้คำบรรยายเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมย เพื่อทำให้สิ่งที่กล่าวถึงเด่นชัดขึ้นด้วยการใช้วิธีเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมย ซึ่งทำได้หลายวิธี คือ

2.2.1 การเปรียบเทียบ (Simile) หรือการอุปมา หมายถึงการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ว่าสิ่งนี้เหมือนกับสิ่งนั้น มักจะใช้คำว่า ถนัด เหมือน ประดุจ ดัง เช่น

ฟ้าเหมือนพญานาคราช ต้องอาศัยเพราะอุกดังก่อนมา

2.2.2 การเปรียบเทียบ (Metaphor) คือการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง คล้ายกับเปรียบเทียบต่างกันตรงที่ไม่มีการใช้คำว่า เหมือน ถนัด ประดุจ ดัง แต่จะเน้นในลักษณะที่เป็นรูปธรรม มีความหมายลึกซึ้งกว่า เช่น

ถ้าจะอ่านก็ให้อ่านดังโยโย่

จะได้ผูกพันไว้โย่งโย่ง

ถ้าจะแฉ่งก็ให้แฉ่งดังวีเชียร

จะได้เขียนตัดกระดกไว้เป็นเงา

การเปรียบเทียบทำนองนี้เรียกว่าการเปรียบเทียบนัยะ เป็นการเปรียบเทียบการใช้ถ้อยคำขึ้นาให้ผู้อ่านนึกเปรียบเทียบเอาเอง หรืออาจจะเป็นการเปรียบเทียบตรง ๆ เช่น

มันก็เป็นข้างงาอันกล้าหาญ

เราก็เป็นคชสารอันสูงใหญ่

จะอยู่ป่าเดียวกันนั้นสันไต

นานไปก็จะสับสับประมาณ

2.2.3 การเปรียบเทียบโดยใช้สัญลักษณ์ (Symbols) เป็นการใชภาพพจน์คล้ายกับการเปรียบเทียบชนิดเปรียบเทียบเหมือนและเปรียบเทียบ แต่มีวิธีการที่แบบแผนและลึกซึ้งต้องอาศัยการตีความ มีลักษณะการเปรียบเทียบ 2 ลักษณะ คือ ใช้สัญลักษณ์ล้ากล ซึ่งเมื่อใช้แล้วผู้อ่านจะทราบโดยทั่วกันว่าหมายถึงอะไร เช่น ใช้ดอกไม้แทนผู้หญิง ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของพุทธคำสอน สีขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นต้น ส่วนสัญลักษณ์ส่วนตัวนั้นแล้วแต่ผู้เขียนจะนึกเอาเองว่าตนประสงค์จะใช้ภาษานั้นเพื่อแทนสิ่งใด ผู้อ่านอาจตีสัญลักษณ์ตรงกันกับผู้เขียนหรือไม่ก็ได้ หรือในบรรดาผู้อ่านด้วยกันก็อาจตีความไม่เหมือนกันก็ได้ เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเรื่องพระเลมในเรื่องสั้นชุดหลายชีวิต กล่าวถึงการบำเพ็ญความดีของพระเลมจนกระทั่งผู้คนศรัทธาเลื่อมใสเป็นอันมาก ต่างต้องการจะได้ตัวแทนพระเลมไปเคารพบูชาเป็นสิริมงคล พระเลมก็กล่าวว่า ท่านไม่มีอะไรมีแต่กากใบชา และสับง่า ๆ ประยชน์ต่างเอากากใบชาและสับง่าแทนตัวพระเลม นั้นหมายความว่า กากใบชาและสับง่าเป็นสัญลักษณ์ของความต่ำงาม

การเปรียบเทียบไม่ว่าจะยืไ้ว่าถูกหรือผิด ที่สำคัญคือความเปรียบเทียบนั้นนอกจากจะทำให้เกิดภาพพจน์ชัดเจนขึ้นแล้ว ยังทำให้ความคิดละลือและนึกโยงโยไปสู่สิ่งอื่นทำให้เกิดจินตภาพแล้มชัดขึ้นในใจ

3. ท่วงทำนองการสร้างประโยค (Syntax) หมายถึงโครงสร้างของประโยคในการเล่าเรื่องอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน นักเขียนบางคนชอบใช้ประโยคสั้น บางคนชอบประโยคยาว ๆ และซับซ้อน บางคนชอบยาวแต่กระทัดรัด ในการเขียนปัจจุบันนี้นิยมเขียนลักษณะประโยคอยู่ 4 แบบ คือ

3.1 ประโยคสั้น (Attic Sentence) คือการเขียนที่ใช้ประโยคความเดียวเป็นส่วนใหญ่ เช่น ประโยคที่ปรากฏในสามก๊ก และหลักศิลาจารึก เป็นต้น

3.2 ประโยคยาว (Isocratic Sentence) คือการเขียนโดยใช้ประโยคหลายความหรืออเนกัตถประโยค ลักษณะประโยคทั่วไปจึงยาว เช่น ประโยคของอาชอบ หรือ โยติ แพร่พันธุ์ ประโยคของอิศรา อมันตกุล เป็นต้น

3.3 ประโยคยาวแบบใช้โวหาร (Ciceronian Sentence) คือการเขียนโดยการใช้ประโยคหลายความบ้าง ประโยคความซ้อนหรือสังกรประโยคบ้าง มีการอธิบายรายละเอียดเพื่อยบายความในประโยคหลักทีละตอนให้มีเนื้อความบริบูรณ์ ลักษณะใจความในประโยคลักษณะนี้บางครั้งต้องอาศัยการตีความช่วยด้วย เพราะไม่กล่าวตรงไปตรงมา เช่น

ถ้าจะถือว่า เกิดเป็นเจ้านายแล้วนี้ อยู่นจนตลอดชีวิตก็เป็นลบบาย ดังนั้นจะไม่ผิดอันใดกับสัตว์ดิรัจฉานอย่าง เลวนัก สัตว์ดิรัจฉานมันเกิดมากิน ๆ นอน ๆ แล้วก็ตาย แต่สัตว์บางอย่างยังมีหนังมีเข่า มีกระดูก เป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติอย่าง สัตว์ดิรัจฉานแล้ว จะไม่มีประโยชน์อันใดยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉานบางพวกไปอีก...¹

3.4 ประโยคบาโรก (Baroque Sentence) คือการเขียนประโยคที่มีลักษณะ ขาดดุลหรือลักษณะคู่ขนาน (Parallelism) อาจมีการเพิ่มพูนเนื้อความในประโยคให้สลับซับซ้อนไปยังอีกประโยคหนึ่งหรือแต่งเป็นประโยคสั้น ๆ มีคำเดียวโดยไม่คำนึงถึงความผิดถูกในทางไวยากรณ์ แต่ต้องการให้มีความกระชับ ประทับใจในการใช้คำนั้น อาจทำให้ผู้อ่านแปลกใจ แต่ก็ยังสามารถเข้าใจได้ แม้จะมีการตัดคำ เติมคำออกไปบ้าง ลักษณะเด่นในการเขียนลักษณะนี้ ปรากฏในงานเขียนของ รงค์ วงษ์สวรรค์ มากที่สุด เช่น เขายมผู้หญิงล่าวว่า "ล้าตวน อวบงามและผ่องผิวอย่างแดงร่มใบ"

¹แบบเรียนวรรณคดีไทยสำหรับชั้นเตรียมอุดมศึกษา ตอนที่ 2 หน้า 397

วิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่งของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ชื่อว่าเป็นผู้ท่วงทำนองการเขียนดีเด่นในด้านการใช้ภาษาสื่อสารได้ตามที่ประสงค์ และผู้อ่านมีความเห็นคล้อยตามความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งไปด้วย โดยเฉพาะในนวนิยายเรื่องยาวนั้น ลักษณะเด่นในการใช้ถ้อยคำจะปรากฏชัดเจนมากที่สุด

สมพร วัณตะสุตตร กล่าวว่า ท่วงทำนองที่ดีเด่นประทับใจของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น อยู่ที่

ความเป็นกันเองที่ผู้เขียนแสดงต่อผู้อ่าน การเขียนอย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่กระชับรัดกุม เรียบง่าย มีลักษณะการเขียนด้วยการเล่าเรื่อง มีบทสนทนาสลับบ้าง เป็นบางตอน อาศัยประสบการณ์และความรอบรู้ ประกอบกับสำนวนภาษาที่ดีเด่น เลือกใช้คำเหมาะสมกับโอกาส เหมาะสมกับเวลา เหมาะสมกับตัวละคร ให้ภาพพจน์ให้ความรู้สึก ให้ความเคลื่อนไหว ซึ่งนอกจากการวางโครงเรื่องที่แนบเนียนเรียงลำดับผสมกลมกลืนกับการสร้างตัวละคร ซึ่งเด่นทั้งบุคลิกภาพและบทสนทนา ตลอดจนกลวิธีในการเขียนอันชวนให้ติดตามด้วยการเขียนที่ชวนอ่าน เหมือนได้ฟังการเล่าเรื่องสนุก ๆ ล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้อ่านเพลิดเพลินในอารมณ์¹

และสรุปลักษณะเด่นในงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ว่า ประกอบด้วยการใช้ภาษา การใช้ภาษาสำนวนไทย การใช้ความเปรียบเทียบกับ และการสร้างอารมณ์ขัน

สำหรับท่วงทำนองเฉพาะตัวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นชุดนี้มีลักษณะดีเด่น 5 ประการ คือ

1. การใช้ถ้อยคำ

1.1 การใช้ถ้อยคำสำนวนไทย

1.2 การใช้คำแสดงภาพ

¹ สมพร วัณตะสุตตร วิเคราะห์เรื่องสั้นแผ่นดินและเรื่องหลายชีวิต หน้า 98

1.3 การใช้คำแสดงอาการ

2. การใช้โวหาร เปรียบเทียบ
3. การสร้างอารมณ์ขึ้น
4. การใช้สัญลักษณ์
5. หางเสียง

1. การใช้ถ้อยคำ

1.1 การใช้ถ้อยคำสำนวนไทย

โดยปกติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้มีความประณีตในการใช้ถ้อยคำเป็นอย่างยิ่ง และสามารถเลือกใช้ถ้อยคำได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ของ เนื้อเรื่อง ของตัวละครอย่าง เต็มความหมาย ใช้ภาษาอย่างผู้รู้สัจถ้อยคำ และเข้าใจความหมายของถ้อยคำเป็นอย่างดี

ตามทฤษฎีการวิเคราะห์เกี่ยวกับท่วงท่าของการใช้คำไว้ มักจะแยกประเภทของการใช้ถ้อยคำออกเป็นหลายประเภท เช่น การใช้คำซ้ำ การเน้นคำเพื่อแสดงความรู้สึกต่าง ๆ แต่เนื่องจากวรรณกรรมที่นำมาวิเคราะห์นี้เป็นเรื่องสั้น ลักษณะการใช้ถ้อยคำสำนวนจึงไม่กว้างขวาง อย่างไรก็ตาม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถใช้ถ้อยคำซึ่งเรียกว่า "ภาษาสำนวนไทย" * ได้อย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

จากเรื่อง บ้านแสนขาด

อุสมอคะ หอยเลียบนี้มันสืบพันธุ์กันอย่างไรคะ ประดักประเดิด เหมือนคนเราไหม?

ใครที่ไหนไม่รู้จักคิดกันส่งสัตว์ป่าพิลึกพิลั่นมาให้ฉันได้ทุกวัน

ผมและเพื่อนเคยเขียนเรื่องล่องปลาล้ำสัตว์ลงหนังสือพิมพ์มามากมายหลายครั้งแล้ว

ผมเห็นว่ามันจะไม่ได้การ เพราะนอนปายอยู่ตั้งแต่ตื่นแล้วยังทำลายล้างผลาญชีวิต

สัตว์ไม่ได้สักตัว

*ภาษาสำนวนไทย คือ ภาษาที่นิยมพูดกันในลักษณะของการใช้คำคู่และคำเสริมสร้อย

ผมสาวเท้า เดินอย่าง เร็วไม่ไ้ดูเหนื่อยได้
 ผู้ใหญ่ถึงหักท่ายได้ตามสารทุกขัสืบผมเป็นอันดี
 ถอดหม้อไม้ไ้คนปากโป้งหรือชอบล่อดูล่อเห็น
 ถอดหม้อเห็นอะไรไม่ยอมาพากลแล้วละก็
 ถึงผมจะเป็นหม้อเคยเห็นเลือดเห็นฝาดมามากแล้วก็เกิดครับ
 ถอดหม้อเป็นลมไปเสียแล้ว ไม่เกิดเรื่องเกิดราวกับใคร
 ผมก็อดรันทดไม่ไหว ต้องถามผู้ใหญ่เด้ง
 ตอนเขามาหาเสียงก็พูดสัญญาว่าจะทำโน่นทำนี่ให้ลุ่ยสลายทั่วกัน

จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

กาแพยยยยยยย เพราะการเมืองเป็นกับแกล้ม
 ตอนเ้เขาหยุดพูด ร้องให้ละอีกละอื่นอยู่อีกพักใหญ่
 ทำไมคนเราถึงได้ใจดีใจดีถึงเพียงนี้
 ลูกกระเบิดมือมันแพงนักแพงหนา เขียวหรือ

จากเรื่อง กี่ใจขุนนาง

เป็นพระเดชพระคุณล้นเหลือที่เดียวขอรับ ในชีวิตนี้กระผมจะไม่มีลืมเลย
 ล้อมมาทำอะไรที่เกาะนี้ ทำมาหากินอะไร ?

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง

ข้าโน้ทรถไฟตั้งนานมองดูอะไรต่ออะไรไปตามเรื่อง
 คนอย่างข้าอย่างเี้งมันเกิดมากกลางทุ่งกลางนา เห็นนาดีละก็ดีใจทุกที
 ข้าเองยังใจหายใจคว่ำจะโดดลงเสียหลายครั้ง
 ข้าไม่เดินหม่นหน้าหม่นหลังอย่างเี้ง เวลาเดินหาบของหรือ

ใครได้พูดคนนั้นก็เอะอะต่อว่าต่อขานรัฐบาลหน้าดำหน้าแดงทุกคนไป

ข้าก็คนอยากรู้ อยากเห็นจึงถามท่านว่า คุณขอรับวัดเมื่อกี่วัดอะไร

จากเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหิน

ในคนจำนวนนับหมื่นนับแสนที่เกลี้ยกล่อมกัน มีศิลปินหนุ่มอย่างสลักหินอายุประมาณสิบเก้าปี
นายหนึ่ง

นายแจกหมาก แต่ก็ไม่ใช่คนดูร้าย เทียวแจกหมากแจกพลูใครหรือครับ

ถ้าแทรกก่อนหินหายไปได้ ก็จะกลายเป็นหน้าให้รู้แล้วรื้อออกไปเสียดีกว่า

ตัวแข็ง ๆ เหมือนกับแบริ่ง เมืองโพธิสัตว์ไม่มีชีวิตชีวา

ธรรมชาติดันไม่ได้วิเศษอะไรหรอกวะ บางทีมันก็รุงรังดูไม่ได้

ฝ่ายเล่นมาดัยราชบริหาร และทหารตำรวจก็กระชับกระชับกันดัง ๆ

นายโอยละลาก็เริ่มร้อนใจ สับแขนสับขาของตัวเองก็รู้ว่ามันยังไม่อยากตาย

คนมาสร้างนครวัดที่หินที่เล่นคนก็แพะมันทั้งนั้น

จากเรื่อง ฆาตกรรมจากกันครัว

เจ้าของบ้านเป็นผู้มีหลักทรัพย์มั่นคงและเป็นคนเจ้าระเบียบสะอาดสะอ้าน

นายชิตทำป่าไม้มีโรงเลื่อยหลายโรง มีที่ดินเรือกสวนไร่นาพอ ๆ กับนายเพิ่ม

การเป็นแม่หม้ายทรงเครื่องถึงสองครั้งสองหนติด ๆ กันนี้ ทำให้เกิดเสียงกระซิบ

กระซิบกันขึ้นในจังหวัดว่า คุณนายเป็นผู้ร้ายฆ่าคน

ข่าวเลื่องลือชนิดนี้จะต้องกระทบกระเทือนถึงเกียรติของเจ้าพนักงานตำรวจในข้อที่ว่า

เพื่อชื่อเสียงนาย

หลวงกำจัดก็อดรนทนไม่ไหว ต้องเริ่มออกสืบสวน

มีหนังสือข่าวคราวก็ยังสืบสืบค้นหาขึ้นทุกวัน

พอได้มาอยู่กับคุณนายอรุณได้ไม่กี่เท่าไร ก็เริ่มกระเสาะกระแสะจนถึงแก่ความตาย

ไปทั้งสองคน

วันนี้เป็นวันที่หลวงกำสัดหัดลินใจ คิดขาดว่าจะเริ่มทำการโจมตีด้วยตนเอง ชั่วดี
ผิดกฎอย่างไรก็ต้องพูดจากับคุณนายอรุณให้แตกหักไป
 ดิฉันนึกไว้แล้วว่า ไม่ช้าไม่นาน ท่านผู้กำกับก็ต้องมาหาดิฉันถึงบ้าน
 ท่านมิได้จองล้างจองผลาญดิฉันเป็นส่วนตัว
 ดิฉันก็คิดว่าเหมือนกันว่าจะลารภาพกับท่านผู้กำกับให้หมด เมื่อถ้อยกระทวงความเสียที่
 เรื่องนี้มันเรื่อง คอบาตบาดตา คุณนายนา
 พ่อเป็นใหญ่ และเป็นคนมี ศีลมีสัตย์ และมีหลักฐานดี
 นายเต็มทำโรงสีร้ายวย เป็นหนักหนา ก็เพราะชู้ตเลียดช้วนนา... ไหนจะ เอารัตเอา
เปรียบไปเสียทุกทาง

ก่อนที่จะได้เสียกันดิฉันก็เอา คำมั่นสัญญา ว่าต้องเลิก
 ดิฉันยังดูไปก็ยัง เห็นว่านายชิตไม่ผิดกับนายเต็ม ที่ขมขานได้ไม่ใช่น้ำพักน้ำแรงของตน
 ท่านยังเคยรับสั่งเลยว่า กระบวนทอดกระบวนแกงแล้วไม่มีใครสู้แม่อรุณ
 สองคนนั้นไม่เคยพบก็กินไม่ ลืมหูลืมตา
 ดิฉันปรุงอาหารเต็มความสามารถ ปรุงป่าเรอ เต็มที่
 สันก็ไม่ใช่ กรรมสุริยสุรายได้เก็บเงินเก็บทองไว้ได้บ้าง

จากเรื่อง ศิลปินเอก

แก่เขื่อนกั้นดินสยไม่ชั่วแต่จะไม่เอาเรื่องเอาราวกับใคร เท่านั้น
 นายแก้วก็ยังสามารถแสดงบทบาทตัวร้ายร้าย... ไปได้ สนิทสนมแนบเนียนถึงใจ
 คนดูเป็นอย่างยิ่ง
 การแสดงยี่เกนั้นปราศจากบรรยากาศที่เป็นจริง เป็นสังบางอย่าง เป็นต้นว่าที่จะแสดง
 นั้นถึงจะสมมุติว่า เป็นป่าเขาลำเนาไพรที่สักพักของนายโจรก็ตาม
 "เลื้อยต่างทุ่ง" แสดงชีวิตของเจ้าหนุ่มคนหนึ่งซึ่งยากจนต้องรับจ้างขนถังเทศบาล
 แต่อดทนต่อความยากแค้นและถูกดูหมิ่นจากสังคมไม่ไหว จึงต้องออกไปเป็นเลื้อยและจบชีวิต
 ลงอย่าง สะอาดสะอ้าน เหมือนกับชื่อเรื่อง

นายแคว่นก็นั่งขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน เบ่งหน้าอกหายใจแรง ๆ เหมือนกับแกล้งตบ
อ้ายเลื่อโกรธ

วันที่มาถึงกรุงเทพฯ อาบน้ำอาบท่าแล้ว นายแคว่นก็ชวนพี่เสียวให้นั่งกินเหล้ากัน
ที่นอกชาน

จากเรื่อง เรื่องผี

โบสถ์วิหารการเปรียญของวัดนั้นได้ถูกรื้อซ่อมมาหลายยุคหลายสมัยจนถึงทุกวันนี้
ก็ทิ้งสร้างขึ้นแล้วก็ไม่มีการไปแตะต้องอีก ดูเหมือนจะสร้างขึ้นเพื่อ เหตุผลใด
เหตุผลหนึ่งแต่เพียงคนเดียว

สิ่งก่อสร้างที่เรียกกันว่า ภูมิน ซึ่งยังคงตั้งอยู่ไม่ชำรุดทรุดโทรม
ในที่สุดก็ปิดกวาดแผ้วถางภูมิด้านด้วยตนเองจนเรียบร้อยได้
หลวงลุงก็ยังสนใจของบ่มเวทมนตร์เรียกภูตผีปีศาจ

จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

ป่านนี้แม่หนอมเมียตบเวทก็คงหาสารรับเตรียมไว้แล้ว อาบน้ำอาบท่าแล้วก็คงจะได้กิน
ข้าวบ้านเลียบ

ฉันนั่งของอันอยู่ดี ๆ แล้วก็คนที่ไม่รู้สักมักันมาคุยด้วยนี่แหละบะที่ฉันคิดสังเกตุ
ฝ่ายตบมายับกลางคนนั้น พอรู้ว่ามาถึงเมืองนรกก็ร้องห่มร้องไห้ ตีโพยตีพายเป็น
การใหญ่

ตบสาว ๆ นั้นถูกยมบาลสะกดก็ปิดหนังสือแล้วลุกขึ้นกระโดดกระเจิงลงจากรถไฟไป

จากเรื่อง มาฆวิการาลีกชาติ

ฉันไม่ได้รักมาฆวิการา เพราะความกลัวของเธอ ถึงมาฆวิการาจะชั่วร้ายแต่เธอก็รัก
ฉันก็คงจะรัก

จากเรื่อง ทรู

เล่นอะไรก็ไม่รู้ทำเอาปวดกอกตกใจ ขวัญหนีผีโผล่หมด

จากเรื่อง มอม

มอมมันโตวันโตคืนจนกลายเป็นหนุ่มใหญ่

มันลู่ดกถึงแรง ๆ คนที่อยู่บนรถนั้น ผิดกลิ่นเบ็นแน่แล้ว เพราะมีกลิ่นสาบกลิ่นสาบ
อย่างที่ไม่อมไม่ เคยรู้จักแต่ก่อน เคย

เดี๋ยวนี้กลายเป็นของที่มีเพียงชั่วครั้งชั่วคราระหว่างที่นายกลับบ้าน

นายแต่งตัว เสริจถือของพระพุทธรูปออกจากบ้านไป

นายกลับบ้านนั้นจะวิ่ง เข้าทันแย่งทันนาย

มอมเห็นแต่นายวิ่งอ่านแล้วอ่านเล่า

เจ็ยกายขวิดที่นาย เคยอุ้มมอมเท่า และกัดดุ๊กครั้งที่แะกรายเข้ามาในบ้านนั้น

บัดนี้กลายเป็นกลิ่นกิตติชอบกันกับนายผู้หญิง

เมื่อครั้งที่นายยังอยู่เห็นมิได้อนาทรอันใจเลย

ขณะนั้นมอมต้องอดมือกินมือ

นายหญิงนั้นกลัวแสงกลัวไม้เป็นอันหลับอันนอน จนเกือบจะล้มเจ็บลง

นายหญิงมีแต่ตัวคนเดียว ไม่มีพวกพ้องวงคำคณาญาติที่ไหน

นายลูกขึ้นปั่นเหลียวซ้ายแลขวา รีปากค่อย ๆ ไหลมัน

จากเรื่อง นรกที่ลวรรค์สี่

ในหมู่คนเหล่านี้บ้างก็เล่ห์ลุ่ม บ้างก็กินผลไม้ บ้างก็ร้องรำทำเพลง บ้างก็ลวเล

เฮฮา

การตรึงไม้กางเขนตามปกติจึงเต็มไปด้วยความเจ็บเหงาเศร้าใจ

ผิวหนังของเขาที่คล้ำด้วยแดดนั้นยังทำให้เขาละม้ายคล้ายคลึงกับรูปหล่อด้วยโลหะ

อันมีค่า

จากเรื่อง หมาตำรวจ

คนตายนี้แต่ก่อนเป็นผู้มีหลักฐานดีมีเรือกสวนไร่นา เป็นผู้ขยันขันแข็ง
เขาหมดตัวไม่มีอะไรเหลือ เงินทองทรัพย์สินของเขาทั้งหมดตกมาเป็นของแม่
หากเราบุญมีกินมีใช้อิ่มหนำฉัน ก็นับว่าได้ทำหน้าที่ของแม่ล่วงไปด้วยดี
หมาตำรวจก็ออกเดินสุดกลิ้ง... และตั้งนายสิบตำรวจผู้ถือสายจูง ลากอุ้งเท้า
ตรงไปยังโรงตำรวจภูธรจังหวัดพิษณุโลก

จากเรื่อง ต้มกระดูกไทย

บ่ายวันหนึ่ง คุณพระกลับมายืนโรงและกระสับกระส่ายยิ่งกว่าทุกวัน

จากเรื่อง กบคายสิทธิ์

หนูวิไลวรรณต้องสับถั่วบานอีกเป็นอันมากกบฝังเชื้อ
เพื่อน ๆ ของหนูวิไลวรรณเห็นกบก็พากันละอิดละเอีย

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู

หนูเก็บเข้าไปในถ้ำ เหยี่ยวซ้ายแลขวาแห่งมองดูเพดานถ้ำตลอดแล้ว
อีวูจใจดีแล้วอีวูจก็ไม่พิศพิศนัก อยู่ที่ไหนก็ได้

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก

เราจะต้องสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นด้วยมือเปล่าของเรา
ในการนี้เราจะเฝ้าร่วมมือร่วมใจประจักษ์กัน ๆ เดียว
เรื่องนี้เป็นเรื่องการเป็นการตายของส่วนร่วม

จากเรื่อง แผ่นดินมหัศจรรย์

ทรัพย์สินสมบัติของพ่อที่มีอยู่มากมายจนใช้ไม่หมดนี้ ส่วนมากก็ได้มาจากการที่พ่อใช้ปัญญา
โกหกหลอกลวงผู้อื่น

เวลามีกิจกรรมก็หาเงินเดินอากาศไปได้ด้วยกำลังประมาณ ซึ่งคนในประเทศนั้น
 รู้จักนำเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ จนสามารถควบคุมต้นทุนฟ้าอากาศได้
 คนในประเทศนั้นมีรูปพรรณสัณฐานเช่นมนุษย์ธรรมดา
 ราคาสินค้าทั้งปวงนั้นก็แพงเหลือประมาณ แต่รายได้ของไพร่บ้านพลเมืองนั้นกลับ
 ลดลงทุก ๆ วัน

จากเรื่อง ขาดินหน้ามีจริงนะเออ
 เป็นโรคอย่างนี้ใคร ๆ เขาก็หายทั้งนั้นทว่าใจดี ๆ ไว้ รับรักษาเมื่อรักษาตัวให้หาย
 เขาสนใจใฝ่อยากหายทว่าทุกอย่างที่จะทำให้้องเป็นคนดี ได้เป็นหลักเป็นฐานต่อไป
 ตั้งแต่้องการรู้ว่า เธอจะแต่งงานกับคุณสมบัติ ้องการก็เป็นน้ำเปื้อนน้ำเมาเรื่อยมา
 ถ้ารักจริงคุณสมบัติไม่ว่าจะอดทนต่อการกระทำชั่วอีกจาก้องการได้
 ผมตายแล้วผมจะไปเกิดเป็นชีวิตระดับต่ำที่นั่นง่าย ๆ เกิดเร็วตายเร็วก่อน เช่น
เกิดเป็นดวงเป็นแมง หรือเป็นหนู..."

ผมจะร้องเอารถจากัวร์ แล้วเอารถเป็นซ์ 350 ถ้าฟัดแกไม่ขายเมื่อขายตัวซื้อรถมา
 ให้ผม ผมจะร้องให้ไม่ว่า

จากเรื่อง พ่างเส้นสุดท้าย
 อูฐที่มีแรงน้อยก็ไม่ยอมออกเดิน ... ร้องเอะอะไปต่าง ๆ ทำท่าทูลทรายเหมือนกับ
 จะตายไปจริง ๆ จังแหละ
 อูฐทุกตัวร้องขึ้นด้วยเสียงอันดัง และพากันกระสับกระส่ายตัวนอนอย่างหนัก

จากเรื่อง หยตหนึ่งของทะเล
 เขามองคันใคร ใจของมันไม่อยู่กะเมื่อกะตัวเลย

1.2 การใช้คำแสดงภาพ

คำแสดงภาพคือคำที่ให้ความหมาย ความเข้าใจทางด้านรูปร่าง เป็นการช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของสิ่งที่ผู้เขียนพูดถึงได้อย่างรวดเร็วและชัดเจน ในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นี้ ผู้เขียนนิยมใช้คำแสดงภาพมาก เช่น

จากเรื่อง บ้านแขนขาด

พอไปถึงที่ทำงานผมเป็นไต้พห่อหุ้มที่สุดส่งมาทางไปรษณีย์วางอยู่บนโต๊ะกองโต ๆ ทุกวัน
เปิดออกมาเป็นแมลงก็ผี เป็นจิ้งหรีดก็ผี คางคกตายซากก็ผี

เมื่อเร็ว ๆ นี้เองตอนต้นฝน หน้าในป่าแตกระบัดใบ สัตว์ป่าที่นอนโซ อด ๆ อยาก ๆ
มันออกมากินหญ้า

เวลาเย็นลงทุกที แต่ผมก็ยังไม่วางใจจะเดินกลับบ้านเรื่อยไป จนเกือบพลบผมก็เห็นว่าป่า
รอบ ๆ ตัวเริ่มมันเริ่มโปร่งขึ้น และพอผมเดินไปสักครู่ก็เห็นนา แปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่
เบื้องหน้า

อารามที่ใจผมก็เดินออกมาจากคางไปยังที่มองเห็นควันไฟขึ้นอยู่

กบ ๆ นั้นเป็นผู้ย้ายย้ายฉกรรจ์ ฉิวคล้าเหมือนคนหาเงินกับแดดกับลม และเป็นคนล่าสิน
ที่ลุดคนหนึ่ง

ผมช่วยรับเด็กออกมาอย่างดีที่สุด เป็นผู้ย้ายเสียด้วย ผมแลเห็นตัวมันเขียว ๆ

จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

ชายหนุ่มคนหนึ่งแต่งกายเรียบร้อยนั่งร้องไห้อยู่ริมทางรกร้าง

น้ำตาเขายังคงหลั่งไหลออกมาเรื่อย ๆ หยาดน้ำตาที่คลออยู่ในลูกตาของเขากระทบ
กับแสงแดดตอนบ่าย ยิ่งทำให้ตาของเขาเกิดเป็นประกาย

จากเรื่อง ฝันขุนนาง

เครื่องบินตาโกต้าสองเครื่องบนต้น ๆ สำนึง

บ้านทั้งหลังนั้นสว่างไสวไปด้วยไฟฟ้า

เมื่อท่านถึงบ้านแล้ว บุตรภรรยาและญาติ ตลอดจนคนทั้งหลายที่พึงบุญบารมีท่าน ก็ออกมาต้อนรับกันแน่นหนาด้วยความปีติยินดี

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง

ข้ามองดูแล้วนึกว่ามันเป็น เล็ก ฟังเสียงก็เกินมันพูดไทยไม่ชัด

ท่านกำลังจะลงจากรถพอดี หน้าแดงอย่างกะลูกศร่าลิง เขียว เอ็ง เอ๊ย

ผู้หญิงบางกอกเขาฉิวฉวนปากแดงทุกคน

พอไปถึงสถานีข้าก็ใจหายเขียว ตึกงามอะไรมันใหญ่โตอย่างนั้น สีขาวโพลน มองเห็นแต่ไกล
ยังกะดูเขาแน่ โบลต์วัดกลางที่เอ็งว่าใหญ่แน่ ดูเป็นเล็กเท่าหยิบมือไปเลย

นายใหญ่ท่านก็ขึ้นไปนั่งบนเก้าอี้สูงกว่าเพื่อน

ใครได้พูดคนนั้นก็เอะอะต่อว่าต่อขานรัฐบาลหน้าดำหน้าแดงทุกคนไป

ท่านก็พาข้าขึ้นรถเล่นไปจอดที่ไหนก็ไม่รู้มีกำแพงเหมือนกำแพงเมือง ข้างในกำแพง

ข้าเห็นยอดหลังคา โบลต์ยอดพระเจดีย์

จากเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหิน

คนอื่นเขาปลุกกันตามแบบ หลังแอ่น ๆ ปากอ้า ตัวแข็ง ๆ เหมือนกับแด้แห่งเมืองโพธิสัตว์
ไม่มีชีวิตชีวา แต่เจ้าปลักรายสีห์ราวกับจะแผ่นหายไปกับตา ดูสิ กลัมนึกทุกส่วนเด่นระริก
หางราวจะกระดิกได้ และปากที่อ้าคารามอยู่นั้นทำให้ข้าได้ยินเสียงรายสีห์ร้อง

นายโอยละลาเดินตามด้อย ๆ ไปข้างหลัง เข้าประตูปราสาทเข้าไปข้างใน เดินลดเลี้ยว
ผ่านผนังศิลา เกลี้ยง ๆ ที่ยังมีได้ลงมือสลักขึ้นบันไดสูง ๆ ยื่น ๆ ไปหลายชั้น

พอเล็ดมาถึงประตูนครวัด ฝนก็ตั้งเค้ามาแต่ไกล

นายโอยละลารู้สึกว่ามีมืออันกำยำของนายช่างใหญ่มาลากคอเขา

เขาอยู่ในห้องล้วนตัวอันมีฝาผนังปิดทอง มีพวกหมอนอันอ่อนนุ่ม

พระเจ้าสุริยวรมันบรมมอยู่อย่างอืดโรยบนพระที่ พระองค์เหลือ และพระเนตรกลวง

จากเรื่อง มาตกรรมจากกันตรัว

เคลือบที่ดูดยาของรุ่นนั่งอยู่เป็นนอกชานกว้าง พื้นขัดถูสะอาดจนกระทั่งตาขาว

มองจากระเบียงเข้าไปในห้อง เห็นผ้าห่มที่ปูซาปิดทองอร่าม

ดูดยาของรุ่นตัดผมสั้นแต่ไว้ทรง ผมค่อนข้างยาวประกอปกกับเป็นคนผมหยักคักจึงดูรับกับ
ใบหน้า

ดูดยาของรุ่นไม่ใช่คนผอม แต่ก็ไม่ใช่คนอ้วน เนื้อหนัง เต็มตัวพอสมควรผิวเนื้อของเธอ
จะว่าขาวก็ไม่ใช่และไม่ดำเป็นแน่ หลวงกำสัดเหลือบดูเห็นเป็นรอยประแบ่งไว้ร่าง ๆ
พรางนิกในใจว่า "อย่างนี้คือหน่อที่เขาเรียกกันว่าผิวแตงร่มใบ"

ใช่ดาวทอดให้เต็มจานมารับประทานไม่ลุ่มไม่ดิบเกินไป บางทีก็ใช่เสวยแบบฝรั่ง
ดิสันก็พลิกแพลงไปเป็นไข่ไก่ผัดไฟแบบไทย ๆ พอเป็นย่างมะตูมก็ใส่น้ำปลา
ขนมจีนแป้งสาลีหัวเล็ก ๆ เหมือดหั่นเป็นฝอยย่นๆ งามนาวให้ขาวสะอาด รับกับทอดมัน
กุ้งฝอยทอดให้กรอบ ผักทุกชนิดทอดกรอบ

ถ้าเป็นผักต้มกะทิก็ตำน้ำพริกให้เหลวสักหน่อย ถ้าเป็นผักดิบก็ตำให้ขุ่น

ทั้งนายเพิ่ม นายฮืดเป็นคนมีอายุแล้ว

จากเรื่อง ศิลปินเอก

เรื่องที่เล่ามาเป็นของบรรษัทกรตภาพยนต์ ชื่อว่า "ทุ่งเลือดทุ่งลม" แสดงชีวิตของโจรส
ผู้ทารุณ ซึ่งตกอยู่ในห่วงรักรของหญิงสาวหน้าแล้มคนหนึ่ง

เด็กเหล่านี้นักหยุดพูดจา มองหน้านายแคว่นด้วยตาที่ลูกโพลง เหมือนกับถูกผีหลอก

นายแคว่นมีรูระออกจากบ้านขึ้นรถล่องแถวคันหนึ่งที่มีคนเบียดกันแน่น

ตำรวจล่องคนนั้นหลบถาตาหน้าฮืดเผือดลงทันที

"อ้ายแคว่น เตียวนี้เอ็งลงพง เอ็งรู้ไหม ?"

ฉากเรื่อง เรื่องผี

ภูมิกันได้สร้างด้วยความแข็งแรงเป็นหมื่นหมื่น ผู้สร้างใช้อิฐและศิลาก้อนใหญ่

หลวงลุงก็ต้องใช้กรรมที่หวานไว้เพื่อยามอายุมากด้วยมีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน
เป็นประจำ เป็นโรคภัยไข้เจ็บลงไขกระดูก

หลวงลุงจึงไปขออนุญาตท่านสมภารขึ้นไปอยู่บนภูมิจึงบอกพระป้าว่า ถึงแม้ท่านสมภาร
จะทัดทานว่าไม่สมควร เพราะเป็นที่โบราณอันจะ

จากที่ที่พระนั่งคุยกันนั้น มองไปด้านหลังก็จะเห็นภูมิจึงบอกหลวงลุง แล้งเทียน
รับ ๆ แวม ๆ ล่องออกมาจากประตู

หลวงลุงตาฉนวนออกนอกบ้าน

ฉากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

ตอนเวกแก่หนึ่งเบียดกันมาอย่างไม่เต็มใจนัก เพราะเหตุที่มีผู้หญิงสาว ๆ หน้าตาดีหนึ่งที่
เดี๋ยวกันติดกับคุณเวก

คนโดยสารที่เบียดกันแน่นอยู่เมื่อคืนนี้เองกลับหายไปหมด

ผู้หญิงวัยกลางคนรูปร่างงาม ๆ ใส่เครื่องทองเครื่องเพชรเต็มตัวคนหนึ่ง

ผู้ชายสูงอายุนวดหนอกสวมแว่น สับหูหัดโหม ทำทางภูมิจึงเป็นขุนนางเก่า

เธอกำลังอ่านนวนิยายเรื่องใหญ่เล่มโตตั้ง

รถไฟเล่นผ่านป่าใหญ่ ต้นไม้ป่านั้นลูกเป็นไฟนรก

ป่านนี้แม่หม่อมก็คงรู้ว่าตัวตายร้องให้ขี้มูกโป่งไปแล้ว

ฉากเรื่อง มาฉวิการ่าลักข่าต

เบื้องหน้าออกไปนั้นคือภูเขาสูงย้อม ๆ ที่มียอยพระพุทธรูป และเห็นยอดมณฑปสูง
ตระหง่านท่ามกลางแสงเดือน

แสงจันทร์ที่ส่องลอดกิ่งก้านต้นไม้ลงมา ทำให้เห็นได้เห็นช่วงแขนที่ยาวนวลของเธอ
เท่านั้น

เธอแต่งตัวทะมัดทะแมง เดินถือดอกไม้รูปเทียนอยู่ข้างสัน แสงไฟกระทบสายตาของเธอ
เป็นประกาย ... พระยาลู่ตระหง่าน ปิดทองลูกปัดสังข์องค์

ฝูงวัวที่ขนยาวปุกปุย

แสงไฟแดงไปหมด ไฟไหม้ระวีภรณ์

จากเรื่อง คนรู้

"คนตัวเล็ก ๆ อยู่ในรู ตัวเล็กนิดเดียว"

"คนรูมีหนังแห้ง ๆ ขรุขระเหมือนหนังคางคก แต่ดีกว่าหนังที่ไม้เท้าคางคก หนังแก่
เหมือนกระดาษฟาง"

บ้ำพรก็ยกตีนขึ้นมายุ่งใกล้ ๆ ลูกตา เห็นลวดผูกไว้อย่างหลวม ๆ

บ้ำพรรู้สึกเหมือนมีมือเล็ก ๆ เขียว ๆ สีเขียว ๆ แผลม ๆ ลักปรก ... เหมือนมือ
กระรอกยื่นออกมาจากในหีบ

จากเรื่อง มอม

มันรู้รึว่านายมันอยู่บ้านล่องขึ้นเล็ก ๆ ก่อนข้างจะเก่าและไม่ได้ทาสี

นายหาขามอ่างกันทะลุมาวางไว้นอกชานหลังบ้าน

เวลาเดินไปปริมคลองหรือริมบ่อ นายจะหากิ่งไม้แห้ง ๆ ข้างลงไปในน้ำ

มีรอยงับรูกขนาดโตกว่าที่มันเคยเห็นวิ่งตามกันมา เป็นแถวยาวเหยียด

คนเหล่านี้รูปร่าง : ตี๋ล่ำผิวดำกับคนไทยที่มอมรู้จัก

นายเดินกลับเข้ามาช้า ๆ หน้าเลือดไม่สลายใจในมือถือกระดาษขาว ๆ แผ่นหนึ่ง

เกือบครึ่งใบที่เคยใส่ ... เดี่ยวนี้ก็ไม่ใช้ กลายเป็นใส่เกือบหนา ๆ

นายหญิงขมขมผิดปกติ ... การแต่งกายก็ปอนกว่าแต่ก่อน หนูนั่นเติบโตขึ้นจนวิ่งได้แล้ว
แต่ก็ฝ่ายมอมมิใช่จวนน่า เห็นดูอย่างแต่ก่อน บ้านที่สะอาดสะอาดอันเรียบร้อยปัดนี้กรงรังเต็มไปด้วย
ด้วยหยากไย่

มอมมันเปลี่ยนไปจากแต่ก่อนร่างกายก็ฝ่ายมอมลงไปเห็นได้ชัด ขณะที่เคยมันก็กลับกลายเป็น
เป็นคาน

จตุกษัณห์ พยัคฆา เชื่องฮิม

เครื่องปั้นล่ำขาวบินลวดลายอันอยู่

พอมองเห็นอันมาสิ่งแรกก็เห็นก็คือไฟไหม้บ้านทั้งหลังลูกโพล่งส่องแสงสว่างจ้าทั่วไหมด

ย้ายคนหนีรูปร่างมอมลุ่ม เลื้อยผ้าขาววัน เห็นข้าอยู่ข้างถนนอย่างอ่อนระโหยโรยแรง

จากเรื่อง นรกลีลาวรรคัลลิม

บางกลุ่มก็เป็นทหารโรมันแต่งตัวใส่เกราะทิวาวุธพร้อม

ตาของเขาบริสุทธิ์และมีแววใสสะอาดเป็นตาของเด็กอ่อน ตาของเขาวิเศษใหม่กว่า

ร่างกายส่วนอื่น ๆ ทั้งสิ้น

ข้าเห็นแต่คนที่มืดดำ หรือมีจะนั้นก็คนที่หน้าตาเต็มไปด้วยเหงื่อโคล ข้ามองเห็นแต่คนที่
หน้าตาเหี่ยวย่นเกรียมเต็มไปด้วยความโลภ

ข้าเห็นยายแก่ที่มอมโซคนหนึ่ง เนื้อหนังเหี่ยวแห้งด้วยความเศร้า พันหูกเกือบจะหมดปาก
ที่เหลืออยู่นั้นก็มีผีเสื้อและ เณร่า เกลียด

หน้าของ เรอต่างเป็นรอยขาวดำด้วยฤทธิ์ไฟ บางแห่งไฟไหม้เข้าไปลึกก็ถึงแผลเป็นไว้
เป็นรอยขรุขระ ผงของเรอนั้นก็ขึ้นเป็นกระดูก ๆ เฉพาะแต่ไฟลามไปไม่ถึง ที่เคยเป็นคิ้วนั้น
ก็มีแต่แผลเป็น ปากของเรอเห็นถูกไฟไหม้จนพิการ เผลอยู่อย่างหนึ่งดูเหมือนว่าและยิ้ม

จากเรื่อง หมาตำรวจ

นายคนนั้นตายเพราะอดอาหาร เพราะทัพพีมีแต่หนังหุ้มกระดูก ท้องป่อง ตาขึ้นลิม และ
สีปากม่วง

หมาตำรวจก็หยุดลงนั่งมองหน้านายอำเภอ เมื่อมองแล้วก็กระดิกหางดีใจจนปลิ้นตลบ

จากเรื่อง ต้นตระกูลไทย

สีตัวของคุณพระก็กลับเผือกผ่องแลเห็นแต่ไกล

บ่ายวันนั้นคุณพระกลับมายืนโรงกระสับกระส่ายยิ่งกว่าทุกวัน ที่สีข้างและขาหลังคุณพระ
เป็นแผลลัดขาว ๆ หลายแผล

ความประพฤติชั่วสุดเหวี่ยงของผู้ซึ่งบัดนี้ โกนหัวนั่งยาวไว้ทุกข์ แผ่นดิน

จากเรื่อง กบถกบิลทรี

หนูวิไลวรรณก็เปิดอัปลั๊ก ๆ ในนั้นมียี่ผึ้งเหนียว ๆ สีชมพู ... หนูวิไลวรรณยังเอา
ยี่ผึ้งเป็นแท่ง ๆ ทาปากสีแดงเลือด

ยายทูนรูปหล่อผมหยักศกคนหนึ่งอายุประมาณ 22 ปี

จากเรื่อง เกษมร้างทางรัก

กระท่อมก็แขวนปลาแห้ง หรือเนื้อสัตว์แห้ง เหนือหัวกระท่อมก็เปลี่ยนสภาพไป
ผู้ขายทุกคนมีผมเผ้าหวดเครารุงรัง

หลวงคล่องนาวากัปตันเรืออายุ 40 เศษ รูปร่างสูงใหญ่มีปลั่ง

ทุกคนแลเห็นหน้าอกหลวงคล่องเป็นรู เลือดไหลแดงฉาน

จากเรื่อง ซาตหน้าผาจริงนะเออ

ความท้อแท้แก่โรคที่เขาเป็นมาสองปี ทำให้เขาผอมแห้งมีแต่หนังกระดูก
หัวกระโหลกของเขาเริ่มจะโผล่ออกมาให้เห็น ... แก้มของเขาแดงระเรื่อเป็นวงกลมอยู่ที่
โหนกแก้มทั้งสอง ... ตาของเขาก็เป็นตาของคนป่วยเป็นโรคนี้อย่างหนักเช่นเดียวกัน
เพราะกลัวงู

ได้มอง เห็นโรหิตสุดลึกลับที่เขี้ยวโผล่ออกมาบนขอบเหงือกอีกข้างหนึ่ง เป็นอดีตเรานั้น ทำให้
วิสาข่าจ๋นไปทั้งตัว

ตัวงูตัวนั้นมีขนาดเท่าหัวแม่มือ ลำตัวเป็นปล้องสีเขียวและสีเหลืองสลับจุดขาว บนหัวของมัน
มีจุดสีขาวสองจุดค่อนข้างโตมีจุดดำอยู่ในนั้น ดูเหมือนลูกตาคีมองอะไรอยู่ด้วยความสนใจ

คุณลัมบิกคิดว่าได้ไม้รวกลำสั้นที่วางอยู่ใกล้มือแล้วก็หวดไปที่ตัวงูตัวแรง ๆ จนตัวงูกระโดด
ตรงนั้น

บนกองเศษผ้าที่ถูกกวาดลงมานั้น มีหนูตัวเล็ก ๆ หนูใหญ่ ๆ ตัวหนึ่งนั่งเอาตีนทั้งสอง
ลูบหนวดของมันอยู่อย่างสบายใจเหมือนทองไม่รู้ร้อน

1.8 การใช้คำแสดงอาการ

คำแสดงอาการ คือ คำที่ให้ความหมายความเข้าใจถึงอาการเคลื่อนไหว ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นความเคลื่อนไหวของบุคคล หรือวัตถุ เป็นการช่วยให้ผู้เขียนไม่ต้องบรรยายภาพมาก และผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตามเหมือนมีนาฏการปรากฏอยู่เบื้องหน้า เช่น

จากเรื่อง บ้านแขนขาด

ผมได้แต่ตาเหลือก ปากอ้าล้นห้อยร้องดังแอ็ก ๆ ไป

แม้คนไข้อย่างผมแก่มากอย่างไรขึ้นมาก็ไม่ทราบอยู่ ๆ ก็กะลุ้งลุกขึ้นวิ่งบนเตียงคลอດ

บางครั้งก็มีตัวอะไรเป็น ๆ ดิ้นยลุกยล่อกอยู่ในนั้น พอผมเปิดออกมาเห็นแผ่นออกมา
จากท่อ ผมก็ได้แต่ร้องเสียงหลง แล้ววิ่งหนีแจ้นไป

ผมก็หน้ามืดเป็นลมกึ่งอยู่ตรงนั้นเอง

จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

มีคนเห็นใครขวางกั้นอิฐเข้าไปตรงที่เขาพูดเสียงระเบิดดังสนั่น ไม่ไปก่อนอิฐเสียแล้ว
ระเบิด - นักการเมืองลั่นเสียงพูดลงไปทันที เสียงผู้หญิงร้อง เสียงตะโกน ผู้คนวิ่ง
ขวักไขว่

เขาร้องไห้อย่างหมดอับอาย ไม่แยแสว่าใครจะมอง เขาซบหน้าไว้กับแขน และเสียง
ละอื้นคร่ำครวญ

เขาหันหน้าไปจากข้าพเจ้า ร่างกายเขาสั่นสะท้านไปด้วยการร่ำไห้

ข้าพเจ้าย่องกลับบ้าน

จากเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหิน

ทุกทีมาขอเรื่องก็เสียงใบที่โต๊ะทำงานถูกรอบซึ่งอยู่ใกล้กับโต๊ะผมไปเจอจาก

กระหนุงกระหนิงกันฟ้าใหญ่

นายโอยละลาพูดตะกุกตะกักอย่างอาบ ๆ

"อู๊ย " พระเจ้าสุริยวงษ์ร้องขึ้น ขณะที่ลี้ดังสุดพระองค์

ข้าราชบริพารเหลียวดูหน้ากันเล็กน้อย แต่ไม่มีใครตอบโต้

พระเจ้าสุริยวงษ์เปิดพระเนตรโพล่ง จ้องมองอยู่ที่รูปนางอัปสรของนายโอบละคร

จากเรื่อง นิโงะซุนนาง

เครื่องปั้นนั้นก็ตั้งวางที่หนึ่ง แล้วก็เอาหัวที่มลงกลาง เกะ เสียงไม้ไผ่หักโครมคราม

ข้าราชการขึ้นเอกก็ออกวิ่งเหยาะ ๆ หายไป

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู

บังเอิญเหลือบไปเห็นราชสีห์ตัวหนึ่งติดบ่วงนายพรานนอนแผ่อยู่กลางป่า

วันหนึ่งราชสีห์ยืนทอดอารมณ์อยู่ปากถ้ำ

ราชสีห์ได้ทำก็เอามือตะบองยี่หนูตัวนั้นตายอยู่กับที่

จากเรื่อง มอม

มอมมันกระดิกหางดีใจจนตัวสั่น

มอมมันกำลังระแวง มันก็เห่ากรรโยกทำท่าจะเอาจริง

เรออุบหัวมันเบา ๆ แต่สายตานั้นเหม่อมองไปไกล

มอมเห็นนายเอาแขนโอบนายผู้หญิงไว้กับตัว แล้วนั่งนิ่งอึ้งอยู่นาน

มอมมันลงนายเพียงประตูป่านแล้วมันก็เดินกลับเรือน ทางตงหัวตม มันเดินช้า ๆ ไปที่

หัวกระได

มอมมันก็ตกใจแทบสิ้นสติชนพองขึ้นไปทั้งตัว และผุดลุกขึ้นอย่างรวดเร็ว

ไฟตามถนนดับพรึบลงหมด เสียงนายผู้หญิงหรีดร้องบนเรือนเสียงหูร้องให้ด้วยความกลัว

มอมมันโผล่ลงไปในห้องมคร่อมนายหญิงเอาไว้ ใครเข้าใกล้ก็ไม่ยอม มันเฝ้าแต่อยู่ค้ำราม

และแบกเขี้ยวยาว ตามมันมีแววเขี้ยวกัดอยู่ข้างใน

ในที่สุดเขาก็กลุ้มริมนกันเข้าหามร่างอันไร้ชีวิตของนายหญิงและหนูอันรกรกรทุกแล่นหายไป

ในที่สุดความหวาดระแวงก็บังคับให้มันต้องไปเชยออกหากิน

มอมมันไม่กระปรีกระเปร่า รื่นเริงเหมือนแต่ก่อน

มอมมันค่อย ๆ ลูกขึ้นเดินอ้อมไปทางที่มาของเสียงขนคอกของมันตั้งขึ้นเป็นแปรง

ชายคนหนึ่งรูปร่างสูงผอม เลือดผ้าขาวดริน เดินช้า ๆ อยู่ข้างถนนอย่างอ่อนระโหย

โรยแรง

จากเรื่อง คนรู้

บ้ำพรละดังโหยงแล้วร้องว่า "อยู่กับก้อย"

บ้ำพรขาล้นมือล้นด้วยความดีนเต็ม

จากเรื่อง เรื่องผี

แต่แล้วตาหลวงลุงก็เบิกโพลงขึ้นทันที แก้วตาเหมือนกับจะถลนออกมาด้วยความกลัว

แล้วหลวงลุงก็แผ่น เตะเทียนดับออกจากประตูโอดพรวดเดียวลงไปนอนแผ่อยู่ข้างล่าง

หลวงลุงตาถลนออกมานอกบ้าน มือทั้งสองบีบแน่นที่คอหอยตนเอง แกะเท่าไรก็ไม่ออก

หลวงลุงน้ำลายฟูปากและมรณ ภาพเสียแล้ว

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง

ไอร์ถไฟก็แล่นกระชีกกระชีกเข้าสถานีแล้ว ใครต่อใครก็หอบของขึ้นรถกัน เป็นพลวัน

แล้วรถไฟก็ออกกระชีกกระชีก อีกประเดี๋ยวมันก็แล่นปรีออกจากสถานีไป

ท่านกำลึงจะลงจากรถพอดี หน้าแดงยักกะถูกคำลึง เขียว เอ็ง เอ๋ บีะ เดินเซเสียด้วยซี

ผู้หญิงบางกอกเขาผิวนวลปากแดงทุกคน เวลาจะเดินเขาก็ส่ายสะโพกอีกเวย

ตำรวจที่เขาเฝ้าประตูก็ศับบีบเขียว

คนที่อยู่หน้าระวังตรงกันทับที่เดียว

จากเรื่อง หมาตำรวจ

หมาตำรวจก็ดมกลิ่นเข้าไปถึงเก้านายฮวด แล้วก็เห่าขึ้นทีหนึ่งและลงนั่งส่ายสะโพกแอ่ก ๆ

แหงหน้าขึ้นจ้องมองนายฮวดพลางกระดิกหางอย่างดีใจ

นายฮวดหน้าฮืดเผือด กลืนน้ำลายพะอืดพะอม เนื้อตัวเริ่มสั่น ขาอ่อนทรุดตัวลงนั่ง

หมาด้ารวจก็ออกเดินลู่ดกลื่นออกจากกลุ่มคนที่ข่มขู่อยู่

หมาด้ารวจก็ลงนั่งจ้องหน้าผู้กำกับฯ กระตักหางเร็วและแรง เกาะกระดานตั้งโปก ๆ

หมาด้ารวจก็ออกตมกลิ่นจากห้องผู้กำกับฯ และดึงนายสิบด้ารวจลื่นขยตรงแนวไปศาลากลาง

ผู้ว่าราชการฯ ตกตะลึง จ้องหน้าหมาด้อย่นาน ครั้นแล้วก็ยกมือขึ้นปิดหน้าร้องไห้สะอึกสะอื้น

จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

พูดแล้วถูกหมายก็สะบัดหน้ามองไปทางอื่น แต่เมื่อเห็นกำกระเป๋าทิ้งอดแน่นกับตัวเข้าไปอีก

ส่วนตูล่าว ๆ คนนั้นถูกขมบาลเอาลำม่งามละก็ปิดหนังสือแล้วก็ลุกขึ้นกระดืบกระเจง

ลงจากรถไฟไป

ขุนเฒ่าตบขาขาดใหญ่แล้วร้องขึ้นว่า

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก

หลวงคล่องพูดพลาจเดินตรง เข้าใ้่นายใหญ่แต่ทุกคนต้องตกตะลึงเหมือนถูกสายฟ้าฟาด

เมื่อนายใหญ่ผ่นผ่นลุกขึ้นยืนและควักปืนพกออกจากกระเป๋ากางเกง

พระเจ้าจันทร์อาทิตย์ทรงอัมมน้อย ๆ ทอดพระเนตรเหม่อมองไปไกล พระโอรสขมขม

จากเรื่อง นรกลีลาวรรคัลลิม

ข้ามองดูเธอด้วยลักษณะที่ตกตะลึง วางสายตาไม่ลง

โยเซฟแห่งอาริมารายหนึ่งเหมือนต้องมนต์สะกด

โยเซฟยกมือขึ้นหม่ออย่างแย้มขำ มีเสียงทึ่งฟ้าออกมาในคอ

จากเรื่อง กบกาบสิทธิ์

พอหรีมเรียบร้อยแล้วหนูวิไลวรรณก็เอามือขยี้ม ๆ ผมและต้นข้างหลังผมแรง ๆ ให้

ยุ่งต่อไป

จากเรื่อง คิลปินเอก

เด็ก ๆ เหล่านั้นก็หยุดพูดจา มองหน้านายแคว่นด้วยตาที่ลูกโพลง เหมือนกับถูกไฟลวก
แล้วก็หันหลังวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิตทั้งกลุ่ม

ตำรวจลงนายนั้นหลบสายตา หน้าซีดเผือดลงทั้งที่หันหน้าไปอุบอิบกันแล้วก็รีบลงจากรถไฟ
นายแคว่นชอบทำควาววในโอกาสที่ไม่น่าทำ

นายแคว่นก็นั่งขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน เบ่งหน้าออก หายใจแรง ๆ เหมือนกับแกล้งแสดงบท
อ้ายเสือโกรธ

นายแคว่นก็หัวเราะกร้าว ๆ เหมือนในหนัง แล้วก็กัดกรามพูดอย่างบิกชินเยียงเสื่อ

นายแคว่นกัดกรามแน่น หันหน้ามามองดูนายเสริมอย่างช้า ๆ

นายแคว่นลุกขึ้นยืนกำมือแน่น หันหน้าเข้าหากำลังถ่ายภาพยนต์ที่ไม่มีอยู่ในขณะนั้น

เบ่งหน้าออก สูดลมหายใจอย่างแรงอยู่ไปมา แล้วพูดด้วยเสียงกร้าวน่าสะพึงกลัว

จากเรื่อง ยาดินหน้ามัจฉะเออ

"โธ..." วิสาขาพูดได้แค่นั้นก็ต้องละอื้น น้ำตาร่วงออกมาหลายหยด

โองการพูดแล้วก็หายใจเอือกใหญ่ ขาดใจตายไปต่อหน้าต่อตาวิสาขา

คุณสมบัติร้องแล้วก็เดินเร่า ๆ อยู่ในโรงกล้วยไม้

เสียงคุณสมบัติร้อง เอะอะไม่เป็นภาษาคน เหมือนคนบ้าดังลั่นฮั่นกักกองไปทั้งบ้าน

วิสาขาสะอื้นสุดตัว

จากเรื่อง มาณวิการำลึกชาติ

ฉันกับพ่อแม่พี่น้องและคนในบ้าน ได้แต่นั่งตัวสั่นด้วยความกลัวตลอดคืน

มาณวิการลุกขึ้นยืนบิดตัวช้า ๆ แล้วก็พูดเรื่อย ๆ ด้วยน้ำเสียงเป็นปกติ

จากเรื่อง ฟางเส้นลุดท้าย

อูฐที่มีแรงน้อย ก็ไม่ยอมออกเดิน หรือลงนอนคืนร้องเอะอะไปต่าง ๆ ทำท่าทรนทรายเหมือน
กับจะตายไปจริง ๆ นั่นแหละ

พ่อค้าที่มาค้าคาราวานอูฐเห็ดเหื่อนัก ล้มลงนอนกลิ้ง เหวอโทรมอยู่ข้างถนน

2. การใช้โวหารเปรียบเทียบ

การใช้โวหารเปรียบเทียบของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นชุด "รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช" นี้ ไม่ปรากฏมากนัก เพราะผู้แต่งมักใช้การกล่าวบรรยายโดยตรง ในเรื่อง "นรกลีลาวรรคัส" เป็นเรื่องที่ใช้โวหารเปรียบเทียบมากที่สุด แต่ลักษณะการเปรียบเทียบก็เป็นการเปรียบเทียบที่ไม่ค่อยจะเป็นที่นิยมโดยทั่ว ๆ ไปของนักเขียนเรื่องสั้นในเมืองไทย ด้วยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ห่างไกลจากความรู้สึก และประสบการณ์ของผู้อ่าน เช่น "พันเรองาม เป็นระเบียบราวกับเมล็ดทับทิมจากยะรูชา เล็ม"¹

ลักษณะการใช้โวหารเปรียบเทียบของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้นซึ่งนำมาศึกษาวิเคราะห์นี้ มีทั้งประเภทเปรียบเทียบ (Simile) และเปรียบเทียบ (Metaphor)

2.1 โวหารอุปมา หรือเปรียบเทียบ คือการเปรียบเทียบกับสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง มักใช้คำว่า หนัด เหมือน ประดุจ ดัง เช่น

จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

ธนบัตรปลิวว่อนเหมือนใบไม้

คำพูดของเขาพุ่งออกจากปากเหมือนไฟพะเนียง

- เมล็ดพันธุ์ที่ติดอยู่ตามใบมะขามรอบท้องสนามหลวงแลดูเป็นประกายเหมือนน้ำตานักการเมือง

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง

ท่านกำลังจะลงจากรถพอดี หน้าแดงบึ้งกะลูกตุ้ม เขียวเอ็งเอ๊ย

จากเรื่อง เรื่องสั้นล้นมือ

นางฮัลเล่อร์ หนึ่งซึ่งจิตรกรผู้ลึกลับได้สร้างไว้อย่างลุ่มลึกมือ ถูแล้วราวกับว่า รูปปั้นนั้นมีชีวิต

คมเขี้ยวเขาสักกันตามแบบ หลั่งแฉ่น ๆ ปากอ้า ตัวแข็ง ๆ เหมือนกับแบ้แห่งเมือง

โพธิสัตว์ ไม่มีชีวิตชีวา

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกลีลาวรรคัส" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ลายกนกทั้งก้านเหล่านั้น ดูเหมือนกับต้นไม้เล็กที่กำลังงอกงามอยู่รอบนอกดอกอยู่จริง ๆ

แต่ละก้านแต่ละก้านดูอ่อนไหวราวกับจะปลิวเมื่อถูกลมพัด

ใบกนกแต่ละใบนั้นแบบบางปานประหนึ่งว่า เพียงถูกมือก็จะฉีก

จากเรื่อง นรทที่สวรรค์สี่ม

ผิวหนึ่งทีกล้ำด้วยแดดของเขานั้น ยิ่งทำให้เขาละม้ายคล้ายคลึงกับรูปที่หล่อด้วยโลหะ
อันมีค่า

ดอกไม้วัวไม้ ที่น้ำค้างยามเช้าสับอยู่นั้น เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็มีประกายดุจเพชรพลอย

ผอรุ่งที่ เธอให้ข้าลิ้มรล้นนั้น บางทีก็มีสีม่วงดำแลในบุริสุทธีประดุจพลอยที่มาจากเมือง
อาเล็กซานเดรีย บางทีก็สีเขียวมรกตประดุจพลอยที่มาจากเมืองไซราคุส

ในเวลาค่ำคืนยามอง เห็นพระจันทร์ที่ลอยอยู่ เหมือนกับ เหรียญเงินอันใหญ่กลางฟ้า

หัวใจข้า เต็มแรงราวกับจะระเบิดออกมา

ชายหนุ่มผู้นั้นอายุประมาณ 25 ปี เขามีรูปร่างงามได้ล้นล้น ราวกับรูปปั้นที่สร้างขึ้น
ด้วยฝีมืออันประณีตของจิตรกร

เขากำส่งนักร้องให้อย่างทาง ร้องให้ด้วยความทุกข์โศกที่ออกมาจากส่วนลึกของ
หัวใจ และร้องให้ประดุจว่าหัวใจนั้นเองจะละลายออกมา เป็นน้ำตา

พระเยซูสิ้นใจเสียแล้วบนไม้กางเขน ทั้งไฉนนั้น เหมือนกับชีวิตอนาคตของข้าสิ้นสุดลง

ข้าแลเห็นทะเลด้วยเสียงคลื่น ซึ่งบางครั้งก็เหมือนกับเสียงซบกล่อม บางครั้งก็เหมือน
กับเสียงผู้กระโดดให้ข้าตกใจกลัว

ผลไม้ต่าง ๆ ที่เคยผลดด้วยรสเปรี้ยวรสหวาน บ้างก็มีผิวเนื้อดังทอง

เรอฟูบตัวลงกับพื้นห้อง แล้วก็ร้องไห้ประดุจหัวใจจะแตกสลายลง

ผิวเรอขาวและละเอียดราวกับงาช้างจากอินดูลถาน ผมของเรอดำเป็นมันดุดกแก่
ไม้ที่มาจากเลบานอน แก้มของเรอเต็มไปด้วยความหวานและละมุนละไมราวกับรวงองุ่น
จากเมืองซีเรีย ริมฝีปากเรอนั้นงามปานกลีบกุหลาบจากตามัสคัส และฟันเรอเป็นระเบียบ
ราวกับเมล็ดทับทิมจากเยรูซาเล็ม ตาของเรอราววามเป็นประกาย บางครั้งก็เหมือนดาว
คู่หนึ่งบนท้องฟ้า บางครั้งก็ซ่อนความหวังไว้ เหมือนกับนอ์พลอยอันมีค่า

โยเซฟแห่งอารมาธายหนึ่ง เหมือนต้องมนต์สะกด

ข้าพเจ้าเปรียบเสมือนลูกแกะที่อ่อนแอ

จากเรื่อง คิลปีนเอก

เด็ก ๆ เหล่านั้นก็หยุดพูดจว มองหน้านายแก้วนด้วยตาที่ลึกลอง เหมือนกับถูกผีหลอก

จากเรื่อง ข้าดินหน้ามีจรงนะ เออ

ตัวหนึ่ง ... บนหัวของมันเป็นสีดำขาวค่อนข้างโตมิดุดำอยู่ในนั้น ดูเหมือนลูกตาที่มอง
อะไรอยู่ด้วยความสนใจ

เสียงตุล่งมบติร้อง อะอะไม่เป็นภาษาคน เหมือนคนบ้าตั้งลั่นกัก้องไปทั้งบ้าน

หนูตัวเล็ก ๆ หนูใหญ่ ๆ ตัวหนึ่งนั่ง เอาดินหน้าทั้งล่องลูบหนวดอย่างสบายใจ

เหมือนทองไม่รู้ร้อน

ตุล่งมบติก็มองมันเหมือนกัน พอเห็นก็ร้อง เหมือนวัวถูกทุบแล้ววิ่งไปเอาไม้มาจากนอกห้อง
พอถึงก็เอาไม้ตีหนู เหมือนตีคู่อาฆาต

จากเรื่อง มาณวิการำลึกชาติ

พระปิ่นสูงตระหง่านปิดทองลูกปลั่งทั้งองค์ แล่งเทียนสับองค์พระจนทำให้ ดูเหมือนมีชีวิต

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก

หลวงคล่องพูดพลาง เดินตรง เข้าไล่ นายเพี้ย แต่ทุกคนต้องตะลึง เหมือนถูกสายฟ้าฟาด
เมื่อนายเพี้ยผลุนผลนลุกขึ้นยืน

จากเรื่อง หยกหนึ่งองทะเล

อันแม่เรือน เหมือนหนึ่งมหาสมุทร เป็นที่หยุดยั้งชลระหนระเห

2.2 โหวารูปลักษณ์ หรือเปรียบเทียบ คือการเปรียบเทียบนำลักษณะเด่นของสิ่งๆ
ต้องการเปรียบเทียบมากล่าวโดยทันที โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้งอาจจะมีคำว่า "เป็น"
อยู่ด้วย เช่น

จากเรื่อง มอม

มอมค่อม ๆ ลูกขึ้นเดินอ้อมไปทางที่มาจากเสียง จนคอของมันเป็นตั้งชันเป็นแปรง

จากเรื่อง เรื่องสั้นล้นมือหิน

เมื่อ 700 ปีที่ผ่านมาแล้ว ขณะที่พระนครยังรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางของทิพพ

นายโอยละลาเบิกตาโพล่ง เหงื่อแห่งหายเป็นปลิดทิ้ง

จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

ต้นไม้ใบป่านั้นลูกเป็นไฟนรกแล้ว

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง

ทางรัฐบาลที่หนึ่งอยู่กะท่านจอมพลก็เก่งชะมัด ตอบเป็นน้ำไหลไปเลย

ผู้แทนของเราท่านไม่ยกกะพูดกะเขามั่ง นั่งทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเสียเงินแหละ

จากเรื่อง ฆาตกรรมจากกันครัว

อย่างนี้สิหนอ เขาเรียกกันว่านิรเป็นแดงร่มใบ

จากเรื่อง นรกที่ลัทธิศรัทธา

ตาของเขาริสุทธ์และมีแววที่สะอาด เป็นตาของเด็กอ่อน

แม่ข้าคือความอึดในเมื่อข้าหัว คือความอบอุ่นในเมื่อข้าหนาว ความเป็นในเมื่อข้าร้อน

ความลุ่มในเมื่อข้าทุกข์ ความอ่อนโยน ความสง่างาม และสิ่งที่เป็นยอดปรารถนา คือ แม่ของข้า

พ่อข้าคือความแข็งแกร่ง พ่อข้าคือความคุ้มกันเมื่อข้ามีภัยอันตราย

แสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นทองนพคุณ

สายตาของข้า เป็นประหนึ่งกำแพงอันมหึมาที่ขวางข้าไว้มิให้ข้าใกล้รู้ได้

จากเรื่อง ชาติหน้ามีจริงนะเออ

ตั้งแต่เฝ้าการณ์รู้ว่าเธอจะแต่งงานกับคุณลุ่มปติ โองการก็เป็นน้ำเปิดน้ำเมาเรื่อยมา

จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

กาแพขายดิบขายดี เพราะการเมืองเป็นกับแก้ม

ผู้สมัครรับเลือกตั้งยอมเป็นทุกอย่างแม้แต่ลุ่มนัย ขวัญล้าก็ยอมให้ได้รับเลือกเป็นผู้แทน

3. การสร้างอารมณ์ขัน

ลุ่มพร มั่นตะลุมตร กล่าวไว้ว่า

ลักษณะเด่นที่เป็นลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งในนวนิยายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คืออารมณ์ขัน ที่ผู้แต่งแทรกไว้ทั้งในบทสนทนาและการบรรยาย ด้วยการใช้ภาษาเรียบง่าย เข้าใจง่ายและเข้ากับบรรยากาศของเรื่อง ... ผู้แต่งเคยให้สัมภาษณ์ผู้เขียนว่า อารมณ์ขันเป็นเรื่องจำเป็น เพราะคนในชีวิตจริงนั้นชอบอารมณ์ขัน มีอารมณ์ขันไม่ชอบความเคร่งเครียด อารมณ์ขันเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์เครียด จึงจำเป็นสำหรับการเขียนนวนิยายที่จะต้องมามีอารมณ์ขันแทรกอยู่ด้วย¹

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้วิจัยได้พบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมสอดแทรกอารมณ์ขันไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง ด้วยลักษณะการดังนี้ คือ

3.1 การสร้างอารมณ์ขันผ่านบทสนทนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากเรื่อง ฝ่าใจขุนนาง

"ฮือ ฮือ " ข้าราชการยืนพิงเสาครางเบา ๆ "นี่ฉันตายหรือยัง เธอคงสับสนพลร
สันตุทรี ถ้าตายก็บอก แล้วก็จัดการเบิกบำเหน็จฐานตายในระหว่างไปราชการให้ด้วย"
"ใต้เท้าขอรับ ฮีพลรของใต้เท้ายังกรุณาเตือนอยู่ขอรับ ใต้เท้ายังไม่ถึงแก่กรรมหรือขอรับ"

"แหม ที่กระผมรอดตายวันนี้เพราะบารมีใต้เท้าแท้ ๆ ที่เดียว เครื่องบินตกลงมา
ถึงดินกระผมก็แบกใต้เท้าขึ้นบ่าแล้วกระโดดออกมาได้ ... ใครต่อใครที่อยู่นั้นถูกไฟ

¹ ลุ่มพร มั่นตะลุมตร วิเคราะห์เรื่องสั้นแผ่นดินและหลายชีวิต หน้า 108

คลอกตายหมด ... ถ้าเกล้ากระผมไม่ได้อาศัยบาร์มีใต้เท้าคุ้มครองอยู่บนบ่า กระผม
ก็คงไม่มีชีวิตรอดมาถึงปานนี้ เป็นพระเดชพระคุณเหลือล้นทีเดียวขอรับ ในชีวิตนี้กระผม
จะไม่มีสิ่งไหนเลย ขอสนองพระเดชพระคุณใต้เท้าไปจนตาย" ...

"เกล้ากระผมลองตนเป็นคนหาปลาขอรับ ถูกพายุเรือแตกกลางทะเล เกาะเล่า
กระโดงเรือรอดชีวิตมาได้ คลื่นซัดกระผมลอยขึ้นมาขึ้นที่เกาะนี้ แล้วก็เลยตกค้างอยู่ที่นี้
ยังกลับบ้านไม่ได้เลยขอรับ เพราะแถวนี้ไม่มีเรือผ่านเลย"

"เห็นมั๊ยละ" ข้าราชการชั้นพิเศษพูดด้วยน้ำเสียงขุ่น ๆ "พวกลี้ภัยไม่มีปัญญาเอาตัวรอด
กันเสียเลย คิดขึ้นมาแล้วอ้าวอยากร้องไห้ส่งสารบ้านเมือง ถ้าอ้าวไม่มาตกเครื่องบินที่นี้
พวกลี้ภัยจะทำยังไงกัน มีต้องอยู่ที่เกาะนี้ไปจนตายหรือ ? ...นี่เคราะห์ลี้ภัยยังดีกว่าอ้าวมาตรวจ
ราชการแถวนี้ มาพบเข้าม่ายจันลี้ภัยจะต้องลำบากแยะ เวอ อ้าวซักจะหิวข้าวแล้ว ไปหา
อะไรมากินหน่อยไป ..."

จากเรื่อง ราชสีห์กับหนู

"ลวลีดีนะอะ อินดี้ก็ได้รู้จักนะอะ ลำมีคุณเกือบแยะแล้วนะอะ เพราะหัดที่แม่ช่วยไว้ทัน
แต่ไม่เป็นไรนะอะ กันเองนะอะ...แฮ แฮอินดี้ละอะ"

ราชสีห์ตัวเมียมองหน้าลำมี แล้วก็ตีหน้าเหมือนคลั่งไล่ ฝ่ายหนูก็พูดแจ้ว ๆ ต่อไปว่า

"ผมกลับเสียทีนะอะ..ลานะอะ..ลวลีดีนะอะ..ลานะอะ" แต่แล้วกับราชสีห์ตัวผู้
หนูก็พูดอย่างกันเองว่า

"เฮ้ย ราชสีห์ อ้าวไปก่อนนะ แล้วต่อไปลื้ออย่าไปพลาดให้บ่อยนัก เดียวอ้าวช่วยไม่ทัน
ก็จบเลย" ...

"ถ้าลำมีของฉัน พยาราชสีห์คิดจะเริ่มผูกมิตรกับหนูละก็ ฉันก็เห็นจะต้องแยกทางเดิน
ฉันจะไปเล่นหนังวอลต์ ดิสนีย์ เสียดีกว่า" ...

"พูดถึงเรื่องลูกแล้วอ้าวก็ใจจริง มันมีมากขึ้นมาทุกวัน จะไปให้หมอเขาตอนเสียให้
สิ้นเรื่อง แม่หนูเขาก็ไม่ยอม เขาว่าเดี๋ยวจ๊วยอ้ายเป็นหนูตะเภาไป ไม่ผิดเหมือนเดี๋ยวนี้..."

จากเรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง

ผู้แทนท่านชวนให้เข้าไปเที่ยวบางกอกเชิงก็ไม่ไป มัวแต่ห่วงลูกเดียวบ้าง หนักเข้า
เชิงก็แก้ตัวว่าไม่มีกระโปรงจะนุ่ง นุ่งกระโปรงแล้วใส่เกือกก็กลัวมันจะกัด ...

คราววันนายอำเภอท่านมาประชุมกำนัน เข้าไปนั่งฟังกับเขาด้วยข้างนอก ท่านก็ยังพูด
เลยว่า ราษฎรมันต้องรู้ต้องเห็นเสียมั่ง ม่ายงั้นมันไม่มีเสถียรภาพเสถียรภาพอะไรนั่นแหละ ...

อีกคนหนึ่งมันแปลกพิลึกละ เอ็ง เอ๊ย ข้ามองดูแล้วก็คิดว่ามันเป็นเด็ก ฟังเสียงก็เห็น
พูดไทยไม่ชัด แต่มันก็ยังส่งผู้แทนไปว่า "ลื้อไปคราวนี้ ลื้อต้องไปชี้แจงให้คนไทยขายบู่ที่
สงหวัดนี้ บ่อยให้เด็กชขายคงเสียว คงไทยพวกฮิวก็แย้ ?" ...

จากเรื่อง ไม่เชื่อ ไม่จริง

"คุณสั่งเกณฑ์หรือเปล่าครับ ว่ารถไฟคันนี้ช้ากว่าปกติมาก ?"

"หรืออะ ?" ... "เอ ก็ไม่เห็นช้านี่อะ รถแล่นเร็วออกจะตายไป"

"ก็นั่นะฮึครับ"

"แล้วทำไมคุณมาบอกอะฮึว่ารถช้าละอะ? พิลึกละ " ...

"ตามระเบียบโบราณมาถึงที่นี่ ผมต้องขอให้ทำความสะอาดร่างกายเสียก่อน เพราะฉะนั้น
ขอให้ทุกคนเปลี่ยนผ้าและกระโดดลงไปในกระทะทองแดงเดี๋ยวนี้"

คุณสาว ๆ สวย ๆ พูดขึ้นก่อนคนอื่นว่า "จะให้เปลี่ยนผ้าต่อหน้าผู้ชายทั้งหลายคน
ไม่มีวันเสียละ ถ้าจะให้เปลี่ยนก็เอาสาดางค้มาก่อน" ...

จากเรื่อง บ้านแสนขาด

"คุณหมอมะ ทอยเลียบมันสืบพันธุ์กันอย่างไรคะ ประดักประเคิดเหมือนคนเราไหม?"

จากเรื่อง ต้นตระกูลไทย

"...พຸ່ງนี้ สนมดีลพระแม่อยู่เมืองศรีสุริโยทัย ท่านจะเสด็จออกไปดูเขารบกัน เขาสั่ง
ให้ผมผูกคอตพระไปคอยท่าแต่เช้าตรู่ ... คุณพระต้องเดินให้รีบเหียนะ คุณพระนะ ...

เกะกะไม่ได้เป็นอันตราย ถ้าสมมติท่านเป็นอะไรไป คุณพระกับผมก็เหี้ยไม่ได้อยู่ด้วยกัน
อีกต่อไป เพราะคอมผมจะขาด คุณพระนี่ไม่เป็นไรหรอก คอคุณพระใหญ่ออกอย่างนั้น
ใครเขาจะไปตัดไหม " ...

จากเรื่อง หยดหนึ่งของทะเล

"ไหน ๆ เธอก็ถามขึ้นมาแล้ว ฉันขอเปิดอกพูดกับเธอสักครั้งได้ไหม"

"ก็เปิดอยู่แล้วนี่คะ ฉันต่างหากที่ปิดอก ดีไหม ? "...

"อายุสิบแปด ขาวมาก จมูกโต้งเป็นสัน ปากบางกว่าเธอ" ...

"ก็ไม่เห็นวิเศษกว่าฉันที่โหน่งพล ถึงจะปากบางกว่าฉัน ก็ไม่ได้แปลว่าฉันปากหนา" ...

3.2 การสร้างอารมณ์ขึ้นผ่านการบรรยาย

จากเรื่อง น้ำตานักการเมือง

นักการเมืองขึ้นปราศรัยทีละคน - ฟัน้องทั้งหลาย - ฟัน้องทั้งหลาย ใครจะมีพี่น้อง
มากเท่ากับนักการเมืองเห็นจะไม่มี นอกจากหนูสิบจักร ...

จากเรื่อง เรื่องสั้นล้นมือ

ต่อมาคุณพี่มาขอเรื่องนั้นก็มาโรงพิมพ์ข่อย ๆ มาที่ไรก็มาหาครอบครัว แล้วก็กลับไปแล้ว
ก็มาอีก แล้วก็กลับอีก แล้วก็มาแทบทุกวัน ในตอนท้ายนี้มาแล้วไม่ยกได้พบครอบครัว เพราะ
ครอบครัวหายตัวไปเฉย ๆ ไม่มีใครทราบว่าหายไปไหน หนักเข้าผมก็สงสัย เพราะคุณ
ขอเรื่องเที่ยวขึ้นบันไดโรงพิมพ์วันละหลาย ๆ คน ... ผมมันเป็นคนเห็นใจคนอยู่สักหน่อย
พอได้ยินคำตอบก็เห็นใจทั้งคู่ครอบครัวและคุณทวดเรื่อง ...

มะรินนี่ผมจะขึ้นเครื่องบินไปนอกอยู่แล้ว แต่วันนี้ผมต้องนั่งลงเขียนนวนิยายอันยิ่งใหญ่
แห่งชีวิตของผม (ยิ่งใหญ่ทุกเรื่องแหละครับ อย่าถือเลย) ...

นายโอยละลาแปลเป็นไทยก็เห็นจะต้องแปลว่า "นายแจกหมาก" แต่ก็ไม่ใช่คนตุ๋น
เที่ยวแจกหมากแจกพลูใครหรอกครับ เพราะล้นมือนั้นแจกหมากก็แปลว่าแจกหมาก ไม่ได้

แปลว่าแจ่มมาก (ไอ้ผมนี่พูดขำๆ ฟังแล้วเหมือนคนบ้า) ...

พอเหล้าหมดไปสองก๊ัก ห่อหมกก็วปลา เทโพคาททะเลสาบหมดไปสองห่อ (ปลาเทโพทะเลสาบเขมรตัวมันโตครับ เพียงตัวมันก็ทำห่อหมกได้) ...

"วังตะเภา เหาะน้ำใจ" ครอบสระเรตว่า (ตะเภา เหาะเป็นภาษาเขมร แปลว่าเครื่องรับ นางเอกอื่น ๆ เขาชื่อตะเภาแก้วก็แล้ว ตะเภาทองก็แล้ว ของผมเลยชื่อตะเภา เหาะ)

"ชื่อ ครอบสระเรต วะ" ตาแกตอบแล้วก็หันกลับต๋องไป ความจริงชื่อครอบสระเรตนี้แปลว่าอะไรผมก็ไม่รู้ แต่ฟังคล้าย ๆ ชื่อครอบต๋องอะ ...

จากเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง

คุณเวกเพื่อนผมแกล้งเป็นคนแปลกอยู่อย่างหนึ่ง ลงแกล้งไม่เชื่อสิ่งใดแล้ว ถึงใครจะนำเหตุผลและหลักฐานมาพิสูจน์สักเท่าไรว่าสิ่งนั้นจริง เป็นจริง แกก็ไม่เชื่อ ... เพราะหัดที่คุณเวกแกล้งไม่ได้เป็นรัฐบาล แกจึงไม่มีฝ่ายค้าน หากคุณเวกเป็นรัฐบาล ฝ่ายค้านก็คงเป็นบ้าตายไปก่อน เพราะความไม่เชื่อของคุณเวก ...

จากเรื่อง เกาะร้างทางรัก

ในจำนวนคนในเรือ 60 กว่าคน ซึ่งเป็นผู้โดยสารบ้าง ลูกเรือบ้าง คงมีผู้รอดชีวิตเหลืออยู่เพียง 6 คนเท่านั้น คือ หนึ่ง หลวงคลองนาวา กัปตันเรืออายุ 40 เศษ รูปร่างสูงใหญ่ มีล่ง่า หลวงคลองได้จมหายไปกับเรือของตนตามแบบกัปตันเรือที่ดีทั้งหลาย แต่แล้วกลับโผล่ขึ้นมาอีก ด้วยเหตุผลกลใดไม่ปรากฏ สอง พลโทพระยาธรรมาธิราชวรสิทธิ์ อายุ 60 ปี นายทหารเก่า กบฏหลายรุ่น จนจำวันเดือนปีไม่ได้ อดีตนักโทษการเมือง แล้วกลับได้ดีเพราะนิรโทษกรรมและอโหสิกรรม ซึ่งแจกจ่ายกันถ้วนทั่วไปจนไม่รู้ว่าเป็นใคร เป็นใคร สาม นายว่องระงับเวร ทนายความอายุราว ๆ 45 ปี เคยสมัครเป็นผู้แทนแล้วไม่ได้มา 3 คน พอเกาะถึงคราวสมัครเป็นคนที่ 4 คงจะได้เพราะคะแนนคนลงสารก็พอดีมาเรื่อยสี่ นายอธิการ พรหมวงส์ (ชื่อเดิม นายโล่เห่า แซ่หาน) พ่อค้ามีชื่อกลับจากไปตุการก้า (ของเพื่อน) ในต่างประเทศ ...

จากเรื่อง บ้านแสนขาด

ผมเป็นคนมีกรรมที่ลืตกคนหนึ่ง เพราะผมชื่อ บุญส่ง และมีอาชีพเป็นหมอ ใคร ๆ ก็เรียกผมว่าหมอบุญส่งเป็นธรรมดา และถึงแม้ว่านามสกุลจะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่เลขะกุล แต่คนที่ได้บั้นว่าผมชื่อหมอบุญส่ง ก็ต้องนึกว่าผมเป็นนักนิยมนิพร และรู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งลึกลับลึดำทุกคนไป พอผมแก่ตัวว่า "เปล่า ผมไม่ใช่หมอบุญส่ง " คนก็มักจะมองหน้าผม แล้วก็ดีหน้าขบกล ฝ่ายผมเมื่อได้ยินคำแก้ตัวของตัวเองก็เห็นว่าตัวเองเป็นบ้า เลียสติกทุกทีไป เพราะผมก็เป็นหมอบุญส่ง แต่ไม่ใช่ "หมอบุญส่ง" เรื่องมันเป็นอย่างนี้แหละครับ เวลาคนพูดกันนั้นก็ได้ข้อประกาศไม่ได้เสียด้วย ผมจึงต้องรับกรรมมาเรื่อย ๆ ...

กรรมของผมยังไม่หมด ... เพราะมีคนเดินขบวนมาหาไม่ขาด แต่ละคนเจตนาจะมาให้ผมชื่อของที่ผมไม่เคยอยากได้ และถึงได้มาก็ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร คนหนึ่งจะขายเขาเนื้อส้ม อีกคนหนึ่งจะขายเขาโคปรีย์ คนนี้จะขายเขาโคแปร คนนั้นจะขายหัวตุ๋นไปรีย คนโน้นจะขายกระดองเต่า คนนั้นเอาหนังอะไรเน่า ๆ เหม็นทั้งมาวางบนตักผมแล้วพูดว่า หมอชื่อเถอะน่าสัณเฑียร ...

แต่เพียงเท่านั้นก็ยังพอทน แต่ผมก็ยังไม่สิ้นเวร พอไปถึงที่ทำงานผมเป็นได้พบห่อพัสดุส่งมาจากไพรชัย วางอยู่บนโต๊ะกองโต ๆ ทุกวัน เปิดออกมาเป็นแมลงก็มี เป็นจิ้งหรีดก็มี คางคกตายซากก็มี บางคราวก็มีตัวอะไรเป็น ๆ ดิ้นขลุกขลิกอยู่ในนั้น พอผมเปิดออกมามันเผลอออกมาจากห่อ ผมก็โต้แต่ร้องเสียงหลง วิ่งหนีแจ้นไป เพราะไอ้ตัวอะไรที่ผมไม่รู้จักนั้นหน้าตาไม่เป็นมิตรเสียเลย ...

ผมจำเป็นจำใจต้องตัดสินใจเป็นนักนิยมนิพร กับเขาด้วยคน เพราะถ้าผมไม่เป็นผม ก็ไม่อาจรักษาสติและจิตใจไว้เป็นปกติได้ ไหน ๆ คนทั้งเมืองเขามันคิดว่าผมชื่อบุญส่งจะต้องเป็นนักนิยมนิพรแล้ว ผมจะไปผินผดมันอย่างไรไหว ผมไม่ใช่รัฐบาลไทยนี่ครับ ...

เมื่อเร็ว ๆ นี้ตอนต้นฝน หย้าในป่าแตกกระบัดใบ ลัดวป่าที่หมอโฆด ๆ อยาก ๆ มันออกกิน ผมก็เข้าป่าล่าสัตว์เพื่องมันเสียให้ตายหมด ๆ ไปตามธรรมชาติ ...

เพื่อนผมมันไม่รู้ประเพณีนิยมไพร่ จึงทำอะไรขวาง ๆ เข้าฮักโฮ เจ้าป่าฉีปาอายม้วนไปตามกัน เลยไล่สัตว์ป่าไปซ่อนเสีย ผมเห็นว่ามันจะไม่ได้การ เพราะนอนปายอยู่ตั้งเจ็ดคืนแล้วยังทำลายล้างผลาญสัตว์สัตว์ไม่ได้สักตัว เก่งกว่าก๊อบออกมาจากป่าจะเสียคะแนนนิยมไพร่แน่ไป ...

ไหน ๆ ก็ทะเล่ากันแล้ว ผมจะพูดอย่างเปิดอกไม่อายกันทีเดียวว่า พอผมออกจากแคมป์ไปได้สักครึ่งวัน ผมก็หลงทาง ผมได้แต่เดินวนเวียนอยู่ในป่า ใช้วิชานิยมไพร่ที่เรียนมาทำอะไร ๆ หากทางกลับแต่มันก็กลับไม่ถูกอยู่นั่นเอง หนักเข้าผมก็ต้องใช้วิชาลูกเสือ แต่ยังคงเดินตามทิศทางที่นึกว่าเป็นทางกลับ ผมก็รู้ตัวว่าผมยิ่งเดินเข้าตงลึกเข้าไปทุกที น้ำในกระตักนั้นหมดไปนานแล้ว ของกินที่ติดตัวไปลว้าปามเข้าไปเสียหมดแต่ตอนกลางวัน เพราะตอนนั้นใจมันยังแบ่ง ๆ ในความเป็นนักนิยมไพร่ของผม นึกว่าอย่างไรเสียก็คงกลับได้...

จากเรื่อง อีสปล่ามมิติ

สมัยหนึ่งยังมีกบสองตัว ... ตัวหนึ่งนั้นเป็นกบพ่อ อีกตัวหนึ่งเป็นกบลูก ส่วนกบแม่ของกบลูกนั้น เมื่อมีลูกก็ให้กระเลาะกระและไม่ว่าง ซึ่งลอบชิงทุนฟูไลต์ ได้ไปเรียนต่อที่ประเทศอเมริกา แต่นั่นเป็นนิทานอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะต้องเขียนแล้วพิมพ์จำหน่ายที่อเมริกา ไม่เกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้ ...

ในบ่อนั้น มีปลาเข็มอยู่ประมาณสิบตัว ปลาชีวสองสามตัว ปลากริมอีกห้าตัว ซึ่งเมื่อพบหน้ากันเข้าก็ส่งเสียงดังด้วยความโกรธ นอกจากนั้นก็ยังมีแมลงวันที่อยู่ในน้ำต่าง ๆ และปลาหมอไทยที่เดินบกผ่านมานอนพักเป็นครั้งคราว ส่วนปลาหมอเทศนั้นยังไม่มี เพราะเอฟ.เอ.โอ. ยังไปไม่ถึงบ่อนั้น ถ้าเข้าไปถึงแล้ว นิทานเรื่องนี้ก็คงจะเปลี่ยนไปเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่ของ เอฟ.เอ.โอ. จะต้องพิมพ์แจก ...

ความจริงถ้าพ่อกบจะกระเลือกกระล่นหาทางไป "ตุ้งาน" ที่อเมริกาแล้วไปให้จิตแพทย์ที่นั่นเขาตรวจจิตใจดูสักพัก พ่อกบก็จะรู้ว่าความรักและเอ็นดูที่ตนมีต่อกบนั้นหาใช่ความรักและเอ็นดูที่แท้จริง แต่เป็นความรักและนับถือตัวเองโดยแท้ ...

จากเรื่อง กบกายสิทธิ์

คืนวันนั้นงานเต้นรำที่สวนอัมพร เพื่อนฝูงหลายคนชวนหนูวิไลวรรณให้ไปเที่ยวเต้นรำ ... หนูวิไลวรรณก็ไปขออนุญาตจาก คุณพ่อ คุณแม่ ตามธรรมเนียมเด็กที่ดีทั้งหลาย เมื่อ คุณพ่อคุณแม่อนุญาตตามธรรมเนียมคุณพ่อคุณแม่ที่ดีทั้งหลายแล้ว หนูวิไลวรรณก็เข้าห้อง ครีกรเอา คริมจากกระปุกใหญ่มาทาหน้า พอทาทั่วแล้วก็เอาระตาบาง ๆ เช็ดออก แล้วก็ทาอีกแล้วก็ เช็ดออกอีก ทาอย่างนี้สามครั้งสามหน ... เอาคริมออกมาจากกระปุกเล็กดูไล่ไปทั่วใบหน้า ... ปิดขี้ผึ้ง ๆ ในนั้นมีขี้ผึ้งเหนียว ๆ สีม่วงเอานิ้วชี้มาทาที่แก้ม เท่านั้นยังไม่พอ ... เอาขี้ผึ้งเป็นแท่ง ๆ ทาปากสีแดงฉ่ำ ๆ ... เห็นยังมีขนคิ้วเหลืออยู่อีกสองสามเส้น ... จึงเอาคีมวิเศษถอนขนคิ้วออกได้ดังใจ แล้วเอาดินสอกายสิทธิ์เขียนคิ้วใหม่ตามต้องการ ... แล้วเอาแป้งหอมผัดหน้าและผัดไปทั่ว ... ครั้นแล้วก็เริ่มหรีบ ตรงไหนควรจะเรียบก็หรีบให้ เรียบ ตรงไหนควรจะหยิกก็หรีบให้หยิก ตรงไหนควรจะเป๋นหลุดก็เอาไม้กายสิทธิ์สอดเข้าไป ม้วนให้เป็นหลุดได้ตามความปรารถนา พอหรีบเรียบร้อยแล้ว หนูวิไลวรรณก็เอามือขยุ้ม ๆ ผممและดันอย่างหลังผممแรง ๆ ให้ป่องต่อไป ...

หนูวิไลวรรณจึงหยิบเสื้อราตรีมาสวม ... เป็นเสื้อกายสิทธิ์เหมือนกัน เพราะใช้แพร ตั้ง 25 หลา แต่เมื่อสวมแล้วก็มิได้ปกปิดสิ่งใดที่มากนักน้อย เมื่อสวมเสื้อแล้ว ... ก็สวมเกือก ไปยืนหน้ากระจกใหญ่ หันหน้าดูบ้าง หันหลังดูบ้าง หันข้างดูบ้าง ประเดี๋ยวก็อ้ม ประเดี๋ยว ก็หัวเราะ ประเดี๋ยวก็ตีหน้าโกรธ เมื่อเป็นที่พอใจทุก ๆ ท่าแล้ว ... จึงใส่ผ้าอบ ผ้าอบที่มี ชื่อเป็นฝรั่งแท้ ขวดที่มีชื่อแปลว่า "ถึงไหนถึงกัน" นั้น ใส่ที่ปลายผمم ขวดที่มีชื่อแปลว่า "รักกันคนเดียว" นั้นเอาตะปู ส่วนขวดที่มีชื่อว่า "ต้องห้าม" นั้นตะปูที่หน้าอกข้างซ้าย ต่ำกว่าหัวใจเล็กน้อย แต่งตัวเสร็จ ... จึงหยิบสร้อยไข่มุกมาใส่ที่คอ สร้อยเส้นนั้นไม่ใช่ของ กายสิทธิ์ ...

เพื่อน ๆ ของหนูวิไลวรรณแลเห็นกบก็พากันลัษณะเยียน แต่บางคนก็นึกเสียว่าเป็นเพื่อน ของเพื่อน บางคนก็นึกว่าเป็นเพื่อนของเพื่อนของเพื่อน บางคนก็นึกว่า ถึงกบจะน่าเกลียด แต่หนูวิไลวรรณก็น่าเอ็นดูพิลึก ...

จากเรื่อง คิลปินเอก

พอเริ่มแสดงภาพยนตร์ชื่อเดิมของนายแก้วน ก็อีกจะตุ้มรุ่มร่ามล้ำนายนายแก้วนจึง เปลี่ยนชื่อตัวเองเสียว่า "แก้วนกล้า" และต่อจากนั้นมา ถ้าใครจะไปเรียกแก้วนตลกอีก ก็โกรธให้ ถ้าเรียกแก้วว่า "คิลปิน" แกกัใจยอมพูดด้วย ทั้งที่แกเองก็ไม่ว่า ศัพท์ว่า "คิลปิน" นั้น แปลว่า กระไรแน่ รู้แต่ว่ามันดังเพราะกว่าศัพท์ว่า "ตลกอีก" และมีหน้าตากว่า เป็นไหน ๆ ...

เรื่องแรกที่นายแก้วน หรือ "แก้วนกล้า" แสดงนั้น เป็นของบริษัทอังกฤษภาพยนตร์ เรื่อง "เลือนอนทุ่ง" แสดงชีวิตของมหาโจรผู้ไร้โรคสำไส้เป็นประจำ แต่ก็ยังปล้นละตมฆ่าฟันผู้คนต่อไปอย่างเหี้ยมโหด เรื่องต่อมา เป็นของบริษัทภาพยนตร์ชื่อว่า จุฬภาพยนตร์ ซึ่งทำการโฆษณาเป็นการครึกครื้นมโหฬารไปถึงไปกว่าบริษัทแรก และภาพยนตร์เรื่องนั้นชื่อว่า "เลือนอนทุ่ง" แสดงชีวิตของเจ้าหนุ่มคนหนึ่งซึ่งยากจนต้องรับจ้างขนถังเทศบาล แต่อดทนต่อความยากแค้น และความดูหมิ่นจากสังคมไม่ไหว จึงออกไปเป็นเสือและจบชีวิตลงอย่างสะอิดสะเอียนเหมือนกับชื่อเรื่อง เรื่องที่สามเป็นของบริษัทหนังภาพยนตร์ ชื่อว่า "ทุ่งเลือนอนทุ่ง" แสดงชีวิตของโจรผู้ทรน ซึ่งตกอยู่ในวังรักของหญิงสาวหน้าแล้ง ผู้ซึ่งถูกมัจจุราชพรากไปเสียด้วยโรคบิดอย่างแรงเมื่อก่อนจบเรื่องเล็กน้อย ภาพยนตร์เรื่องนี้ทำชื่อเสียงให้แก้วนกล้ามากที่สุดเป็นของบริษัทอัครการละครและภาพยนตร์ ซึ่งโฆษณาชื่อผู้ควบคุมการสร้างไว้ ด้วยตัวหนังสือสูงประมาณ 5 เมตร ที่หน้าโรงและมีชื่อแก้วนกล้าประดับไว้ด้วยตัวตัวข้างล่าง พอที่จะไม่มีใครสังเกตเห็นได้ แต่ถึงอย่างนั้น นายแก้วนหรือแก้วนกล้าก็ได้ชื่อเสียงมากมาย เพราะแกแสดงอย่างสุดฝีมือ ภาพยนตร์เรื่องนี้ชื่อว่า "ดรรชนีตัวน" แสดงถึงชีวิตเสือโหด ขุนโจรผู้ไม่มีตัวนตัวหนึ่ง เป็นภาพยนตร์เรื่องยาว ทางบริษัทต้องแถมข้าวห่อให้แก่ผู้ดูขึ้นละสี่บาทห้าสิบสตางค์ ส่วนผู้ที่ดูสูงกว่านั้นขึ้นไปนั้นได้แจกบัตรสลิปเปอร์เหมือนกับงานสืลาที่ผู้ดูยืนอยู่กลุ่ม ในสังคมปัจจุบัน และถึงแม้ว่าบริษัทจะได้ประกาศโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ด้วยตัวโป้ง ๆ ว่า "อัครการละครและภาพยนตร์มีความภูมิใจที่จะเสนอ "ดรรชนีตัวน" ฯลฯ" ก็ตาม คนที่ภูมิใจที่สุดในภาพยนตร์เรื่องนี้ ก็เห็นจะได้แก่นายแก้วนผู้แสดงเป็นตัว เสือโหดนั้นเอง ...

นายแก้วขึ้นไปยืนโหนราวอยู่ตรงหน้าตำรวจมีสายแดง ทำท่าว่าต่อไปจะเป็นอีควินสองคน แต่แรกตำรวจทั้งสองนั้นยังไม่ได้สังเกตเห็นนายแก้วมาขึ้นอยู่ตรงหน้าตน แต่พอรถแล่นไปได้สักครู่หนึ่งตำรวจชั้นอัคเพลสก็เหลียวมามองดูนายแก้ว ...

นายแก้วชอบทาลูกวาวในโอกาสที่ไม่น่าทำ และบางครั้งก็มีเรื่องไม่พอใจเพียงเล็กน้อย เช่น ยั่วที่กำลังหุงอยู่ลุ่มไม่ทันใจ นายแก้วก็เียงขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน เบ่งหน้าอก หายใจแรง ๆ เหมือนกับแบกถังบทธ้ายเสือโคร่งในเรื่อง "เลือนอนทุ่ง" นายแก้วจะพูดจา กับแม่ถนอมก็มิใช่ลักษณะอย่างกับเองเช่นแต่ก่อน แต่พูดห้วน ๆ เลียงกระซอก ๆ เหมือนกับ อ้ายเสือโหน่งพูดกับอีเกเรียนางเอกในเรื่อง "ดรรชนีตัวน" ...

จากเรื่อง ขำดีหน้ามัจฉะเออ

ความจริงวิสาขาไม่ได้สนใจหรือเข้าใจเรื่องที่คุณสมบัติพูดมากนัก แต่การที่คุณสมบัติมานั่งคุยด้วย ได้มองรูปร่างคุณสมบัติ ได้มองหน้าคุณสมบัติ ได้แลเห็นริมฝีปากของคุณสมบัติ ได้มองเห็นไรฟันของคุณสมบัติซึ่งมีเขี้ยวโผล่ออกมาบนขอบเหงือกอีกซี่หนึ่งเป็นอดีตแรกนั้น ทำให้วิสาขาอุ่นไปทั้งตัว ยอมรับกับตัวเองว่าความลุ่มอะไรจะเกินไปกว่าความลุ่มที่ได้คุณสมบัติมานอนเบียดอยู่ข้าง ๆ เห็นจะไม่มี ...

4. การใช้สัญลักษณ์

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น เขียนขึ้นมาในระบอบที่ผู้ประพันธ์ "มีความกดดันทางการเมืองอย่างแรง เพราะเป็นสมัยที่มีการเผด็จการทางรัฐสภา เป็นสมัยที่รัฐบาลไม่ฟังใครนอกจากฐานะตำแหน่งของตนเองและพรรคพวก"¹ ฉะนั้นระบบสัญลักษณ์จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่ง นอกเหนือไปจากการใช้โวหารเปรียบเทียบโดยตรงในการเล่าเรื่องที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องการสื่อมาถึงผู้อ่าน เพราะในบางกรณีผู้ประพันธ์ไม่สามารถที่จะแสดงเจตนาของตนต่อผู้อ่านได้อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นจึงเป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องนั้น

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพื่อนคุย หน้า ศาษา

คำว่าสัญลักษณ์ (Symbol) นั้น มีผู้รู้หลายท่านได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างต่าง ๆ กัน ดังนี้ คือ

สัญลักษณ์ คือ สิ่งที่ใช้แทนความคิด (Idea) หรือลักษณะบางประการของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงหรือความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับสิ่งที่ถูกแทน เช่น สีขาวเป็นเครื่องหมายแทนความบริสุทธิ์ ดอกไม้ แผลง เป็นเครื่องหมายแทนหญิงและชาย ไม้งางเขน เป็นเครื่องหมายแทนคริสต์ศาสนา เป็นต้น¹

กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวไว้ว่า

สัญลักษณ์ คือ สิ่งแทน อาจแทนความคิดที่เป็นนามธรรม ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรืออาจแทนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่กว้างขวางกว่าตัวสัญลักษณ์นั้นมาก สิ่งแทนเหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะเป็นที่รับรู้และเข้าใจกันทั่วไป เช่น เครื่องหมายกางเขน เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์เตียน ดอกไม้สีขาวแทนความบริสุทธิ์ของสตรี ("อังเดรย์ ที่รัก ฉันไม่ใช่ดอกกลีบลีเลียแล้ว" จากโลกของท่านอากาศดำเกิง 2515 หน้า 93 - 94 หมายความว่า ผู้บอกเล่านี้ต้องการชี้แจงว่าตนไม่ใช่สตรีที่ยังโลด ดอกกลีบลีเลีย เป็นดอกไม้สีขาว)²

เวลเล็ค และ วอเรน (Wellek & Warren) กล่าวว่า สัญลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สัญลักษณ์ตามแบบแผน (Tradition symbol) หมายถึงสัญลักษณ์ที่เป็นสากล เป็นที่ยอมรับทั่วไป ไม่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดหรือชาติหนึ่งชาติใดโดยเฉพาะ แต่มีความหมายเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป เช่น ดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์ของหญิง แผลง เป็นสัญลักษณ์ของชาย กางเขน เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ นกฟราบบเป็นสัญลักษณ์ของความอิสระ เป็นต้น

¹ Funk and Wagnalls. The Funk and Wagnalls New Standard Dictionary of the English Language. P. 2444

² กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 42

2. สัญลักษณ์ส่วนตัว (Private symbol) หมายถึง สัญลักษณ์ที่ใครคนใดคนหนึ่งใช้แทนสิ่งที่ตนต้องการกล่าวถึง เป็นสัญลักษณ์เฉพาะตน บางครั้งก็ยากในการทำความเข้าใจ หรือเข้าใจให้ ตรงกัน ถ้าเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ยอมรับสัญลักษณ์นั้นก็ใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่มักจะนิยมกันในช่วงเวลาหนึ่งในสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้น ไม่เป็นแบบแผนแน่นอน¹

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทำให้ทราบว่า การใช้สัญลักษณ์ในการประพันธ์ส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ส่วนตัว และมีบางส่วนเป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผน ดังนี้ คือ

4.1 สัญลักษณ์ตามแบบแผน เช่น

ในเรื่องราชสีห์กับหนู ราชสีห์เป็นสัญลักษณ์แทนผู้มีอำนาจวาสนา และความยิ่งใหญ่ ส่วนหนู เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ด้อยอำนาจวาสนา ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจ และฉกฉวยโอกาส

ส่วนปืนในเรื่องเกาะร้างทางรัก เป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเผด็จการ และการใช้อำนาจรุนแรง

4.2 สัญลักษณ์ส่วนตัว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้สัญลักษณ์แบบนี้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง ทั้งเป็นประโยค และเป็นตัวละคร ดังนี้ คือ

ประโยคในเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง คือ "ต้นไม้ในป่านั้นลูกเป็นไผ่น่ากลัว" เป็นสัญลักษณ์ว่า ป่าไม้ในประเทศไทยกำลังถูกทำลายอย่างหนัก และประโยคว่า "ถึงรถขบวนนี้มันจะไปเมืองนรกจกเปเรตหรือที่ไหน เราก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะเราติดอยู่ในรถตู้คันนี้" ตู้รถไฟตู้นั้น เป็นสัญลักษณ์แทนประเทศไทย ที่คนไทยอย่างคุณเวทหรือขุนเมตมิตตองศาอาศัยอยู่

ในเรื่อง ต้นตระกูลไทย ความยุ่งยากเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อ ความรู้สึกของผู้ประพันธ์ที่ต้องการแสดงความเห็นในเรื่องสมเด็จพระศรีสุริโยทัยขาดคอช้าง

¹Wellek and Warren. Theory of Literature. P. 189 - 190

ในเรื่องฟาง เล้นสุดท้าย อูฐเป็นสัญลักษณ์แทนประชาชนพลเมืองในประเทศที่ต้องแบกรับภาระต่าง ๆ มากมายและหนักยิ่ง ลักษณะนิสัยของอูฐแต่ละตัว คือ ลักษณะนิสัยของประชาชนที่แตกต่างกันออกไป

น้ำหนักฟาง ที่บรรทุกอยู่บนหลังอูฐ เป็นสัญลักษณ์ของภาระต่าง ๆ ที่ประชาชนต้องแบกไว้

หรือ น้ำหนักของฟาง เล้นสุดท้ายที่พ่อค้าเพิ่มลงไปแล้วหลังอูฐจะหัก อูฐจะตาย คือภาระที่ผู้ปกครองบ้านเมือง และประชาชนต่างรู้ว่าถ้าเพิ่มยี่น ประชาชนจะต้องลำบากถึงตาย เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองไว้ชั่วยุ และแสดงให้เห็นว่าน้ำหนักของภาระที่แบกอยู่นั้นยังไม่หนักถึงตาย

พ่อค้าฟาง เป็นสัญลักษณ์แทนรัฐบาล หรือผู้ปกครองประเทศ และ หมอด้ คือ ผู้แนะนำ หรือวางแผนให้กับรัฐบาล หรือผู้ปกครองประเทศในการกดขี่ ช่มชู้ประชาชน เป็นปากเสียง และโสมภของผู้ปกครองที่คอยประยาสน์พันรว่าภาระต่าง ๆ ที่แบกอยู่นั้นมิได้หนักจนทำให้ผู้แบกถึงแก่ความตาย แต่ถ้าผู้แบกภาระเหล่านั้นกระด้างกระเดื่อง หรือขัดขืนต่อต้าน รัฐบาลหรือผู้ปกครองก็จะเพิ่มภาระให้หนักที่สุด และผู้แบกก็จะต้องถึงตาย

นิทานที่ลูกชายเศรษฐีเล่าให้พ่อฟัง ในเรื่อง แผ่นดินมหัศจรรย์ เป็นสัญลักษณ์ดังนี้ คือ นิทานซึ่งลูกชายคนแรกเล่า เป็นสัญลักษณ์แทนสิทธิปกครองระบอบสังคมนิยม

นิทานที่ลูกชายคนที่สองเล่า เป็นสัญลักษณ์แทนการปกครองระบอบเผด็จการที่ผู้เผด็จการและพวกพ้องอยู่เหนือกฎหมาย จอราชฎรบังหลวง

นิทานที่ลูกชายคนที่สามเล่า เป็นสัญลักษณ์แทนการปกครองและความเป็นอยู่ในประเทศไทย เมื่อครั้งที่ได้รับการกล่าวขานว่า "ครึ่งบ้านเมืองยังดี"

ในเรื่อง หมาดำร่วล ชายผู้ตายเป็นสัญลักษณ์แทนราษฎรธรรมดาทั่วไปที่ยากจนและไร้การศึกษา เพราะความขาดการรับผิดชอบและการ เอาธัดเอา เปรียบของราษฎรด้วยกันเอง นายทุนและกลไกของรัฐบาลคือข้าราชการ

ชาวป่าหมู่บ้านแสนขาด เป็นสัญลักษณ์แทนความเปื้อนน้ำยของประชาชนที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะถูกหลอกลวงจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นผู้แทนราษฎร

ในเรื่อง อิลปล่ามมิติ พ็อกบเป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่มิอำนาจ ที่พยายามทุกวิถีทางที่จะต้องรักษาสถานภาพของตนให้ดำรงความยิ่งใหญ่อยู่เสมอ ลูกกบเป็นสัญลักษณ์แทนผู้ด้อยอำนาจ ผู้ผู้ได้ปกครอง ด้วยความรู้ หัวอ่อนและเชื่อง่าย ล้วนรู้ว เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่มิอำนาจและยิ่งใหญ่จริง เป็นผู้ที่มิอำนาจในตัวเอง

5. หางเสียง

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น คือ หางเสียงซึ่งเป็นส่วนที่ผู้ประพันธ์สามารถแสดงทัศนะที่ตนมีต่อสิ่งต่าง ๆ สอดแทรกไว้ในเรื่องได้ โดยอาศัยบทสนทนา ลักษณะบุคลิกของตัวละคร หรือการบรรยายโดยตรง ที่ผู้แต่งต้องอาศัยลีลา ความสันตติจิตเจตนาที่จะสอดใส่ทัศนคติของตนให้ปรากฏต่อผู้อ่านให้แนบเนียน เรื่องของหางเสียงนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า "หางเสียง หมายถึง ทัศนคติของผู้เขียนหรือผู้พูด ที่ปรากฏต่องาน ประพันธ์ของผู้พูดหรือผู้เขียนเอง หางเสียงของผู้แต่งเปรียบเสมือนกลิ่นหรือความหมายของอารมณ์ และส่วนสำคัญประการสุดท้ายที่จะให้ความหมายสมบูรณ์แก่งานนั้น"¹

ส่วน ทูลลาบ มัลลิกะมาส ให้ความหมายของ หางเสียง ไว้ดังนี้

หางเสียงของผู้แต่ง (Tone) คำนี้เป็นคำที่มีความหมายอย่างหลวม ๆ มักเป็น คำไวพจน์กับบรรยากาศ (Atmosphere) หรือพื้นอารมณ์ (Mood) เมื่อพยายามใช้ คำนี้อย่างกระชับขึ้น ก็มีความหมายถึงทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และ อาจเปรียบได้ว่า มีลักษณะใกล้เคียงกับน้ำเสียงซึ่งอาจเป็นทำนองประยด แสดงอารมณ์ขัน ล้อเลียน เยาะเย้ย จริ่งจิ้ง เกร็งเกรียด อ่อนโยน อ่อนหวาน กราดเกรี้ยวเคียดแค้น ขมขื่น หรือการกล่าวอย่างมีเจตนาอย่างหนึ่งอย่างใดแฝงอยู่

เมื่อผู้แต่งมีพื้นอารมณ์อย่างไร ก็ทำให้บรรยากาศของเรื่องแต่นั้นเป็นไปตาม เช่น เกรี้ยวกราด ครื้นเครง เบิกบาน ขบขัน เยาะเย้ย สร้างความรู้สึกต่าง ๆ ให้แก่ผู้อ่าน หรือทำให้ผู้อ่านทราบทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งว่ามีอยู่ต่อสิ่งใด อย่างไรได้ เหตุฉะนี้

¹Laurence Perrine. Sound and Sense. P. 162.

คำทางเสียงซึ่งใช้แทนสภาพบรรยากาศและพื้นอารมณ์ได้

ทางเสียงของผู้แต่งปรากฏให้ผู้อ่านทราบได้ด้วยวิธีการสังเกตจากวิธีการเขียนดังต่อไปนี้

ก. การเขียนอย่างอัตวิสัย (Subjective) และการเขียนอย่างวัตถุวิสัย (Objective) ...

ข. การเขียนอย่างประชด หรือล้อเลียนเสียดสี (Irony หรือ Irony of Tone)
การล้อเลียนเชิงเสียดสีมีหลายชั้น เป็นอันรุนแรงอย่างเหยียดหยาม เบาทอน ไปจนกระทั่งเสียดสี ล้อเลียน ...

ค. การสร้างบรรยากาศในเรื่องให้กลมกลืนไปกับเรื่อง เป็นผลให้ผู้อ่านมีอารมณ์
ผันแปรตามไปอย่างที่เราเรียกว่า มีอารมณ์ร่วม (Kindred feeling)¹

จากการศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้ง 23 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่า
ลักษณะทางเสียงที่ผู้ประพันธ์ใช้มากที่สุด คือ ประชด ล้อเลียนและเสียดสี ซึ่งปรากฏทั้งใน
ประโยคสั้นๆ และการพรรณนาบรรยายความ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ

5.1 ทางเสียงประชด ล้อเลียนเสียดสีการปกครองระบอบประชาธิปไตยทั้งเผด็จการ
ทางเสียงลักษณะนี้พบมากที่สุดในจำนวนเรื่องสั้นทั้งหมดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้งนี้
เนื่องจากในช่วงเวลาที่ท่านประพันธ์เรื่องเหล่านั้นเป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยมีระบอบการ
ปกครองแบบประชาธิปไตยทั้งเผด็จการทหาร ฉะนั้นเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น บ้านแสนขาด
น้ำตาฬิการเมือง เกาะร้างทางรัก บ้านนอกเข้ากรุง อีสปสามมิติ ฟางเส้นสุดท้าย และ
ไม่ใช่ไม่จริง จึงปรากฏทางเสียงประชดประชัน ล้อเลียนเสียดสี บุคคลต่าง ๆ ในวงการเมือง
นับตั้งแต่ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร ผู้แทนราษฎร และรัฐบาล ดังนี้

¹ ทูลาป นิลิกะมาลี วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 135 - 136

5.1.1 ทางเสียงประชิด ล้อเลียนเลียดลัษณ์ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้แทนราษฎร
ปรากฏในเรื่อง น้าต๋านักการเมือง บ้านนอกเข้ากรุง และบ้านแสนขาด คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช ให้ทางเสียงประชิดเลียดลัษณ์ผู้สมัครรับเลือกตั้งในเรื่อง น้าต๋านักการเมือง ว่า
ผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้นทุ่มเทกับการหาเสียง เพื่อตนจะได้รับเลือกเข้าไปเป็นผู้แทนราษฎรทุกวิถีทาง
นับตั้งแต่ออกเดินตามถนนทั้งที่ เคยขี่แต่รถยนต์ ยกมือไหว้ผู้มีอายุอ่อนกว่าตน และยอมเป็นทุกอย่าง
แม้แต่สุนัข เพียงเพื่อตนจะได้รับเลือกตั้ง ทั้งมีการใช้เงินหาเสียงกันมากมาย ดังที่ผู้ประพันธ์
บรรยายว่า "คนที่เคยอยู่ในตำแหน่งสูง เคยขึ้นแต่รถยนต์ก็ออกเดินตามถนนหาเสียง ... ผู้ใหญ่
ต้องกระพุ่มมือไหว้เด็ก ... ธนบัตรปลิวว่อนเหมือนใบไม้ ... ผู้สมัครรับเลือกตั้งยอมเป็นทุกอย่าง
แม้แต่สุนัข ยอสาขอสุนัขให้ได้รับเลือกเป็นผู้แทน"¹ และในการปราศรัยหาเสียงนั้น ผู้สมัครรับเลือกตั้ง
ก็จะบรรยายคุณภาพของตนเองว่าสามารถแก้ไขความเดือดร้อนทั้งปวงที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับเลือก
ทั้งเลียดลัษณ์ผู้สมัครรับเลือกกว่าเป็นผู้ที่พินิจมากมาย เพราะคำปราศรัยที่มักจะมีขึ้นกันว่า "พี่น้อง
ทั้งหลาย - พี่น้องทั้งหลาย" โดยผู้แต่งบรรยายเชิงเลียดลัษณ์ ล้อเลียนว่า "ใครจะมีพินิจมากกว่ากับ
นักการเมืองไม่เล่า นอกจากหนูกับจักร"² และเลียดลัษณ์ต่อไปยังกล่าวหาเสียงกล่าวหาว่ารัฐบาลและตั้งตน
เป็นศัตรูกับรัฐบาล ว่า "รัฐบาลไม่ดี - ทำผิดทุกอย่าง ทำอะไรผิดหมด จะดีไปอย่างไรได้เพราะ
รัฐบาลไม่ใช้พวกพ้องของข้าพเจ้า ถ้ารักบ้าน รักเมือง รักตัวเอง ต้องเลือกข้าพเจ้า เพราะ
ข้าพเจ้ารักบ้าน รักเมือง รักพี่น้องทั้งหลายที่ยืนอยู่ที่นี่"³ ส่วนความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ประชาชน
ได้รับนั้น ก็ได้รับคำมั่นสัญญาจากผู้หาเสียงว่า จะหมดไปเมื่อเขาได้รับเลือกเป็นผู้แทน "คำพูด
ของเขาทุกวลี เขาบอกกับประชาชนว่า เขารู้ดีว่าประชาชนมีทุกข์ร้อนอย่างไร บ้านช่องไม่มีจะอยู่
เสื้อผ้าไม่มีจะนุ่ง อาหารแพง ค่าเล่าเรียนแพง ... ทั้งหมดนี้แก้ไขไม่ได้ ขอให้เลือกเขาเข้าไป
เป็นผู้แทนเท่านั้น ... ความทุกข์จะกลายเป็นความสุขไปทันทีที่เขาเข้ามาเข้าสภา"⁴ และจาก

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "น้าต๋านักการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 9

² ด. หน้า 10

³ ด.

⁴ ด.

เรื่อง บ้านแขนขาด ผู้ประพันธ์ได้แสดงทางเลือกว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น "ตอนเขามาหาเสียงก็พูดสัญญาว่าจะทำโน่นทำนี่ให้ลุล่วงไปทั่วกัน"¹ แต่เมื่อได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรแล้ว สิ่งที่เขาบ้านได้รับคือ บรรดาผู้แทนฯ เหล่านั้นกลับ "ไปขายด้วยกมื่อให้เขาเอาส่ต่างคันนร"ารวกันทุกคนไป พวกผมจะอดอยากเดือดร้อนล้มตายอย่างไร เขาก็ไม่มาเหลียวแล ... หนเดียวก็พอทำเนา แต่เลือกคนไหนก็ขายด้วยกมื่อทุกคนไป"² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ชี้ให้เห็นว่า การหาเสียงของผู้แทนนั้น เป็นการหาเสียงที่ทำให้คำมั่นสัญญาว่า ชีวิตจะดีขึ้นถ้าราษฎรเลือกเขาเป็นผู้แทน แต่ในความเป็นจริงนั้นชีวิตที่ดีขึ้นคือชีวิตของผู้แทนเอง การหาเสียงของบรรดาผู้แทนทั้งหลายจึงเป็นเพียงลมปากพล่อย ๆ ที่เลกสรรบรรยายขึ้น และนิสัยดังกล่าวนี้ก็ติดตามสืบเนื่องไปจนกระทั่งเมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้หนึ่งได้รับเลือกเข้าไปเป็นผู้แทน และออกไปเยี่ยมเยียนราษฎร และถามไถ่ลู่ทุกซอก ทั้งยังชักชวนให้ชาวบ้านเข้าไปเที่ยวกรุงเทพฯ โดยคิดว่า คงไม่มีชาวบ้านนอกคนไหนที่จะหาญรับศำชวน ดังปรากฏในเรื่อง "บ้านนอกเข้ากรุง" และเมื่อพบคนจริงรับคำชวน สิ่งผู้แทนราษฎรทำได้ก็คือบ้ายเบียงที่จะพาคนผู้หนึ่งไปกับตน และเมื่อได้รับการยืนยันว่าจะไปให้ได้ ผู้แทนฯ ก็จะต้องเอออาบด้วย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บรรยายความตอนนีไว้ว่า "ฝ่ายผู้แทนพอเห็นข้าเข้าก็ถามว่ามาทำไม มีธุระอะไรอะไร ทางบ้านเงินอย่างไร ว่าง ๆ จะไปเยี่ยม ชินี้เป็นอยู่ ังไรบ้าง? ไอ้ข้าก็บอกว่า ... คุณไปเยี่ยมผมมาแล้วจำไม่ได้หรอก แล้วคุณชวนผมไปเที่ยวบางกอก ใจละ ... ผู้แทนได้ขึ้นข้าพูดก็เหมือนจะงงเหมือนกัน แต่แล้วก็บอกว่า เออจริงซี ไอ้ข้าก็ลืมไป ธุระมันมาก เอออย่างงี้ดีกว่าลือกกลับบ้านเสียก่อน ไปกันเที่ยวหาหน้าได้ไหมละ"³

นอกจากการเลียดลื่อว่าผู้แทนราษฎรนั้น "ไปขายด้วยกมื่อเอาส่ต่างคัน" แล้ว ผู้ประพันธ์ยังเลียดลื่อต่อไปอีกว่า บรรดาผู้แทนราษฎรทั้งหลายนั้นได้ผลประโยชน์ทางอื่นอีก เช่น "ข้าก็เพิ่มรัศรวนี้ละว่า ผู้แทนเขาขึ้นรถไฟไม่เสียส่ต่างคัน แล้วใครตามเขาขึ้นรถไฟก็ยังไม่ขึ้นได้"

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแขนขาด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 149

² ด.

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 88 - 89

เปล่า ๆ อีก ยังจี้นี้อีกคนมันถึงแย่งกันจะเป็นผู้แทนนัก"¹ และ "บ้านทำนใหญ่โตลั่นดลละวะ ทำน
บอกว่าหลวงทำนปลุกให้อยู่ แต่ไม่ได้อยู่กับทุกคนหรอก ... ชิวไปแบ่งมาได้"² ทั้งยังแสดงให้เห็น
เห็นต่อไปว่า นักการเมืองเหล่านั้นใช้อำนาจหน้าที่ในการฉ้อราษฎร์บังหลวงอีกด้วย ดังปรากฏใน
เรื่อง "ไม่เชื่อไม่จริง" ว่า "ขมบาลก็หันมาอธิบายให้ขุนเฒ่าฟังว่า คนคนนี้เคยเป็นนักการเมือง
แล้วโกงกินราษฎรมากรมาก ตายแล้วตกมรก จึงถูกลงโทษเอาหัวขึ้นร้อน ๆ กรอกปาก"³

และฉากเรื่อง "บ้านนอกเข้ากรุง" ยังฉายให้เห็นทางเสียงของผู้ประพันธ์ที่มีต่อ
นักการเมืองประเภทนี้ทั่วในรัฐสภา ว่ามิได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาจากราษฎรแต่อย่างไร
นับตั้งแต่ความตรงต่อเวลาในการเข้าประชุม การอภิปรายถกเถียงปัญหา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช แสดงทางเสียงผ่านคำบอกเล่าของชายช่าวบ้านนอกว่า "ได้ยินเสียงอะไรมันดังอืด ๆ
แล้วมันก็ดังอยู่เรื่อย ๆ ... ใคร ๆ ที่เขาอยู่ที่นี่ก็ไม่เห็นเขาทำอะไร ที่พูดก็พูดกันไป ที่กินเหล้า
ก็กินกันไป ไอ้อืด ๆ มันก็ดังขึ้น"⁴ และ "เอ้า ที่นี้ออกกฎหมายกันไป ... ประธานขึ้นไหน
คนนั้นก็ลุกขึ้นพูด ใครได้พูดคนนั้นก็เอะอะต่อว่าต่อขานรัฐบาล ... แต่ผู้แทนของเราทำนไม่ยกกะ
พูดกับเขามั่ง นั่งทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเลยจ้ะแหละ"⁵ แต่เมื่อใกล้ตอนลงคะแนน ทางเสียงก็แสดง
การล้อเลียนแบบประหลาดว่า "แต่ผู้แทนของเราชีวะเก้งเหลือหลาย ไม่ต้องพูดไม่ต้องเถียงกะใคร
แต่พอยกมือจะเป็นได้ทุกที ยกกะเขาข้างไหน ข้างนั้นเป็นต้องชนะ"⁶

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 89

² ด. หน้า 91

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 125

⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 93

⁵ ก.

⁶ ด.

หางเสียงของผู้ประพันธ์ซึ่งแสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละคร และบทสนทนา ทำให้มองเห็นว่ามีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักการเมืองผู้หาเสียงด้วยการโฆษณาชวนเชื่อ ให้คำมั่นสัญญา แล้วไม่ประพฤติปฏิบัติ การล้มล้างระบอบที่นักการเมืองที่ไม่จริงจังต่อประชาชนนี้จึงปรากฏในรูปของการที่ ชาวบ้านแขนขาด ตั้งประเพณีขึ้นมาว่าถ้าบ้านใดมีเด็กเกิดใหม่จะต้อง เลาะแขนขาทั้ง และละกັดกันผู้ที่จะเข้าไปหาเสียงในหมู่บ้าน ส่วนในเรื่อง "ไม่เชื่อไม่จริง" ชุนเผ็ดมีชวนคุณเวก ไปตะโกนเพื่อล้ม "ไ้ระบบฮั้ประดี๊ว ที่นักการเมืองสร้างขึ้น"¹ ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล

ทั้งนี้เพราะผู้ประพันธ์ต้องการเสนอแนวความคิดผ่านตัวละคร เกี่ยวกับการเมือง ระบอบประชาธิปไตย ว่าถ้ามีผู้ร่วมมือกันล้มล้างรัฐบาลอันเป็นตัวแทนของระบอบซึ่งมีสถานที่ทำงาน คือทำเนียบรัฐบาล ฉะนั้นเมื่อต้องการจะล้ม "ระบบฮั้ประดี๊ว" จึงต้องไปตะโกนที่หน้าทำเนียบ รัฐบาล

5.1.2 หางเสียงประชด ล้อเลียนเสียดสีรัฐบาล เรื่องสั้นที่ปรากฏหางเสียง ลักษณะนี้ได้แก่เรื่อง บ้านแขนขาด ไม่เชื่อไม่จริง หม่าตารวด แผ่นดินมหัศจรรย์ ฟางเส้นสุดท้าย และ บ้านนอกเข้ากรุง ดังนี้ คือ

หางเสียงแสดงการเสียดสีว่า รัฐบาลนั้นบริหารบ้านเมืองไปโดยไม่ฟังความคิดเห็นคนอื่นใด จากเรื่อง "บ้านแขนขาด" หมอบุญส่ง พูดถึงรัฐบาลว่า "โหน ๆ คนทั้งเมืองเขามี มติว่า คนชื่อบุญส่ง จะต้องเป็นนักนิยมนิพรแล้ว ผมจะไปฝันมตินั้นอย่างไรไหว ผมไม่ไปรัฐบาลไทย ด้ครับ"² และจากเรื่อง "ไม่เชื่อไม่จริง" คำสนทนาระหว่าง คุณเวกและชุนเผ็ดมีนั้นแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ฟังความคิดเห็นใด ๆ ในการกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งยังได้รับคำแนะนำและความ ช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาว่า "สมัยนี้รัฐบาลท่านทำอะไรไม่พึดต้องตามชาวบ้าน มืออเมริกา

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 128

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแขนขาด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 141 - 142

คอยช่วยอยู่เป็นก่ายเป็นกอง"¹ และถึงแม้จะรู้ว่าตนไม่มีสิทธิ์มีเสียง แต่อย่างไรก็ตามผู้ประพันธ์ก็ชี้ให้เห็นต่อไปว่า ประชาชนนั้นไม่มีหนทางใดที่จะหลีกเลี่ยงพ้นไปจากระบบที่รัฐบาลสร้างขึ้น ด้วย "เราติดอยู่ในรถตู้คันนี้ เราได้แต่นั่งมันไปให้สบาย จนกว่าจะถึงที่โหนดสักแห่ง"²

และจากเรื่อง "หมาตัวราวจ" ทางเสียงของผู้ประพันธ์ก็เลียดลีรัฐบาลในกรณีที่มีชายผู้หนึ่งถึงแก่ความตายเพราะอดข้าวว่า "แต่เพราะเหตุที่จังหวัดพิษณุบุรีตั้งอยู่ในประเทศไทย อันเป็นเมืองที่มีชื่อว่า เป็นอุ้งข้าวอุ้งน้ำ มีข้าวเหลือกินเหลือใช้ ทุกปีไม่มีใครอดตาย ใครอดตายก็ขัดคำสั่งรัฐบาล"³ และในเรื่อง "บ้านนอกเข้ากรุง" แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลนั้นล้ามารถทำงานบริหารประเทศให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทุก ๆ เรื่องในลักษณะเลียดลีว่า "เขาก็บอกว่าเอาละ กระตุกกันไป ผู้แทนใครต่อใครก็ถามกันใหญ่ทีเดียว ทางรัฐบาลที่เฝ้าอยู่กะทำนจอมพลก็เก่งขมวด ตอบเป็นน้ำไหลไปเลย ยังกะนัดกันมานั้นแหละ ... เขาอย่างหาอะไรมาถามกันได้อากมายเสียจริง ... ฝ่ายรัฐบาลทำนก็ตอบเสียเจียบกันไปทุกคน เพราะได้อะไรที่ถามมา ทำนก็ทำเสร็จไปแล้วทั้งนั้น"⁴

จากเรื่อง ฟางเส้นลุดท้าย ก็แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ใช้สัญลักษณ์เปรียบเทียบเลียดลีว่า รัฐบาลนั้นพยายามที่จะวางภาระทุกอย่างทุกอย่างลงบนหลังของประชาชนให้มากที่สุด แต่ก็คอยระมัดระวังว่าภาระนั้นจะไม่หนักจนถึงกับทำให้ราษฎรต้องตายไป ทั้งยังคอยชี้แนะให้เห็นว่าภาระที่รัฐบาลกำหนดให้แบกอยู่นั้นยังน้อย ยังมีภาระที่หนักอึ้งจนถึงตายอยู่แต่รัฐบาลก็ยังกรุณาไม่ได้ให้ภาระที่จะทำให้นายนั้น

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 122

² ต. หน้า 122 - 123

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตัวราวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 97

⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 94

และจากเรื่อง "แผ่นดินมหัศจรรย์" เป็นเรื่องซึ่งชี้แนะและยืนยันได้อย่างหนักแน่น ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีทางเสียงที่ไม่พอใจ ประชด และเสียดสีล้อเลียนรัฐบาลเผด็จการทหาร ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี โดยให้ลูกชายคนที่สองของเศรษฐีเล่าเรื่องบ้านเมืองที่ตนไปพบมา และเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง เมือง ๆ นั้นมีลักษณะสรุปได้ดังนี้ คือ

1. คนในประเทศนั้นมีรูปพรรณสัณฐานเหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไป แต่แบ่งออกเป็น 2 จำพวก คือผู้ปกครองแผ่นดินที่เรียกว่าอภิชนพวกหนึ่ง และไพร่บ้านพลเมืองอีกพวกหนึ่ง
2. ไพร่บ้านพลเมืองกินอาหารอย่างธรรมดาทั่วไป แต่พวกอภิชนนั้นกิน จอบ เสียม กระสอบ รถสี่ล้อ รถถัง รถไฟ ส่นามบิน ตลอดจนถนนเป็นสาย ๆ
3. ราษฎรธรรมดามีรายได้ต่ำลง ในขณะที่ของแพงขึ้น ส่วนพวกอภิชนนั้นรายได้กลับสูงขึ้น ทั้งยังไม่ต้องซื้อหาสิ่งใด เพราะถ้าต้องการสิ่งใดก็หามาได้ด้วยอิทธิพล
4. กฎหมายต่าง ๆ ที่ออกมาในประเทศนั้นออกโดยพวกอภิชน ใช้อย่างคับคั่ง ไพร่บ้านพลเมืองเท่านั้น มิได้ใช้อย่างคับคั่ง และถ้าไพร่บ้านพลเมืองทำผิดเพียงเล็กน้อยก็จะต้องได้รับโทษรุนแรง แต่ถ้าพวกอภิชนทำผิดใหญ่หลวงก็สามารถประณิประนอมได้
5. ถ้าบ้านเมืองเกิดยุคเชษฐาเดือดร้อนไพร่บ้านพลเมืองจะร้องทุกข์ก็ต้องรับโทษ แต่ถ้าพวกอภิชนด้วยกันทำการปฏิวัติสำเร็จก็ได้เป็นใหญ่ ถ้าพลาคก็มีเงินส่งออกไปเที่ยวเมืองนอก
6. ประเทศนั้นปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์และอาณาประชาราษฎร์อยู่ใต้กฎหมาย ส่วนพวกอภิชนนั้นอยู่เหนือกฎหมาย¹

ความในข้อที่ 5. ในนิทานที่ลูกชายคนที่สองของเศรษฐีเล่า คือ ผู้ที่ทำการปฏิวัติสำเร็จจะได้เป็นใหญ่ ส่วนพวกที่พลาคนั้นก็จะได้บำเหน็จส่งไปเที่ยวต่างประเทศพร้อมกับเงินทองมากมายนั้น ได้รับการยืนยันอย่างหนักแน่นอีกในเรื่อง "เกาะร้างทางรัก" เมื่อผู้ประพันธ์บรรยาย

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 110 - 111

ถึง "พลโทพระยามานูศรีพรพาลสัตว์ อายุ 60 ปี นายทหารเก่า กบฏหลายรุ่น จนจำวันเดือนปีไม่ได้ อดีตนักโทษการเมือง แล้วกลับได้ดีเพราะนิรโทษกรรมและอโหสิกรรม ซึ่งแจกจ่ายกันวันวายไป จนไม่รู้ว่าใครเป็นใคร"¹

นิทานซึ่งลูกชายเศรษฐีเล่าขึ้น ทุกคนต้องการ เล่าเรื่องที่ตนเห็นว่าโกหกมากที่สุด เพราะเศรษฐีได้ตั้งเงื่อนไขว่าจะยกสมบัติให้กับลูกชายคนที่สามารถเล่า เรื่องโกหกได้ยอดเยี่ยมที่สุด ฉะนั้นเรื่องต่าง ๆ ที่ลูกเศรษฐีเล่าให้พ่อฟังจึงมี เรื่องที่ไม่น่า เป็นไปได้ และน่าจะได้รับการตัดสินให้ชนะโดยเฉพาะเรื่องที่ล่อง ซึ่งบรรยายว่า พวกอกอขมิ้นจอบ กินเลียม กินรถถึง รถไฟเป็นอาหาร น่าจะเป็นเรื่องที่โกหกมากที่สุด แต่เรื่องนี้กลับไม่ได้รับการตัดสินให้ชนะ เพราะผู้ประพันธ์ ต้องการส่งสารมาถึงผู้อ่านว่า เรื่องที่น่าจะเป็นเรื่องโกหกอย่างที่สุดนั้นเป็นภาพที่ปรากฏจริง ๆ ในบ้านเมืองไทย ฉะนั้นเรื่องที่ไม่น่า เชื่อจึงเป็น เรื่องที่เศรษฐีเห็นว่าจริง และไม่ได้รับการตัดสินให้ชนะโดยเศรษฐีให้ความเห็นว่า เรื่องที่ลูกชายคนที่ล่องเล่านี้ "ถึงแม้จะเป็นความเท็จก็ยังคงมีหนทางเป็นจริงได้"²

โดยเฉพาะในเรื่อง "หมาดำราวจ" นั้น จบลงด้วยการที่ผู้เขียนแสดงทางเสียง ว่า นายกรัฐมนตรีนั้น แม้ว่าจะบริหารบ้านเมืองไม่ดี จนทำให้มีผู้อดตายในเมืองพิษณุบุรี และแม้ว่าหมาดำราวจจะตมกลืนไปถึง แต่นายกรัฐมนตรีก็จะต้องเป็นผู้ร้ายใจแข็งไม่ยอมรับผิดชอบ ลาออกจากตำแหน่งแต่อย่างใด

5.2 ทางเสียงประชด ล้อเลียน เลียดสีข้าราชการ ข้าราชการเป็นตัวละครที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นำเอาพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกต ความคุ้นเคย ทั้งคำบอกเล่า และประสบการณ์เกี่ยวกับข้าราชการและระบบราชการไทย ซึ่งยังคงแฝงบรรยายค่าเจ้าขุนมูลนาย อยู่มาตามติแผ่ โดยเฉพาะพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์มาล้อเลียน เลียดสี และประชดประชัษ ดังปรากฏในเรื่อง ไม้ไผ่ขุนนาง และหมาดำราวจ

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เกาะร้างทางรัก" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 131

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "แผ่นดินมหัศจรรย์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 114

จากเรื่อง หมาตำรวจ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นำเอาสิ่งที่เป็นจริงในสังคม
ข้าราชการเมืองไทยมาตีแผ่ เพื่อให้เห็นสภาพที่เป็นไปของกลไกในระบบราชการบางส่วน บางคน
ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศชาติไม่ก้าวหน้า ประชาชนไม่เป็นสุขเท่าที่ควรเป็น เพราะข้าราชการ
เหล่านั้นพากันคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง นับตั้งแต่นายอำเภอผู้รับสารภาพว่า "ผมละ
ก็ราษฎรซึ่งเป็นภาระและหน้าที่ของผมโดยตรง ... ผมเพียงแต่ทำตามคำสั่งตาแก่ที่กระทรวง
... เพราะนึกเสียว่า ... พวกนั้นต่างหากที่แกล้งเอาตำแหน่งขึ้นเงินเดือนให้ผมได้ ..." ¹
และข้าราชการอีกผู้หนึ่งซึ่งมีพฤติกรรมเลวร้าย คือผู้กำกับการตำรวจซึ่งมีหน้าที่ปราบปราม
โจรผู้ร้าย บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ราษฎร แต่กลับละทิ้งหน้าที่ "พิทักษ์สันติราษฎร์" เสียสิ้น เพราะ
การละทิ้งเหล่านั้นจะนำผลประโยชน์ "มีรถเก๋งขี่ มีตึกสี่ชั้นปลูกอยู่ในตลาด ลูกเมีย ... ก็ทอง
แดงไปทั้งตัว" ² และถ้าจะจับผู้ร้ายบ้างก็ต้องเป็นผู้ร้ายที่หาให้ "ได้มีชื่อเสียง ฆาตรฆาตหนังสือพิมพ์
เมื่อ ... จะได้มีแหวนอีควินี่ใส่กับเขาบ้าง" ³

การเสียดสี ล้อเลียน ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้นนอกจากนายอำเภอ
และผู้กำกับการตำรวจ ผู้ถูกนำมาตีแผ่ประหลดประชันแล้ว กลไกอยู่ระดับจังหวัดคือผู้ว่าราชการ
จังหวัด ก็เป็นตัวละครที่ถูกนำเอาพฤติกรรมของการขาดความรับผิดชอบ การหาประโยชน์ให้ตนเอง
มาเสียดสี ถึงแม้ว่า เรื่องสั้นจะเป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี แต่เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช ก็น่าจะเป็นบันทึกทางสังคมที่เป็นจริงบางส่วน โดยเฉพาะกับผู้ว่าราชการซึ่งเล่นการเมือง
เป็นบันไดเพื่อไต่ขึ้นเป็นข้าราชการระดับสูงในกระทรวง ด้วยการ "ไปรับผิดชอบต่อนักการเมือง
สี่ประติวสองสามคน" ⁴

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หมาตำรวจ" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

หน้า 101 - 102

² ต. หน้า 103

³ ต.

⁴ ต. หน้า 105

และจากเรื่อง "ผีโขมดนาง" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงทางเสียง
เกี่ยวกับข้าราชการที่ยังคงฝังลึกกับการปกครองระบบเจ้าขุนมูลนาย โดยนำเหตุการณ์ที่ข้าราชการ
บางส่วนยังคงประพฤติปฏิบัติต่อกันในฐานะผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้ปกครองจริง ๆ มาเรียบเรียง
ล้อเลียน ประชด ดังนี้

ความประพฤติดังกล่าวที่ข้าราชการชั้นผู้น้อยปฏิบัติต่อข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็นคำพูด
และพฤติกรรมที่แสดงออกนับตั้งแต่ "ก้มลงกราบด้วยความนอบน้อม"¹ กล่าวสรรเสริญบุญบารมี
เกินกว่าเป็นจริง "เครื่องบินตกลงมาถึงดิน กระผมก็แบกได้ทั่วขึ้นบ่า ... อาศัยบารมีได้แก้
ตุ้มครองอยู่บนบ่า"² ถึงรอดตายมาได้ และเมื่อข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ถามถึงอาหารเพราะหิว
แทนที่ข้าราชการชั้นเอกจะตอบว่าไฟไหม้หมดแล้ว กลับถือว่า "เป็นความผิดของเกล้ากระผมเอง
ที่ไม่ได้ระวัง"³

ในส่วนความประพฤติดังกล่าวที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แสดงต่อราษฎรนั้น แม้จะเป็นพฤติกรรม
ที่ไม่มีการปิ่นนัยนัยชัด แต่จากคำบอกเล่าจากปากกู่ปากพฤติกรรมนั้นก็น่าจะมีส่วนที่เป็นจริงอยู่บ้าง
เช่น "เออ อ้าวอีกจะหิวข้าวแล้ว ไปหาอะไรมากินหน่อยไป กับข้าวไม่ต้องมากสักสามสี่อย่าง
ก็พอ"⁴ กับข้าวสามสี่อย่างนั้นก็เป็นอาหารที่ "เนรมิตสำหรับกับข้าวขึ้นมาได้กลางป่าอย่างที่เขา
ไม่เคยกินเลย แม้แต่ขณะที่อยู่บ้าน"⁵ และที่พิเศษกว่าที่เครื่องบินตกนั้นเป็นเกาะ แต่อาหาร
ในสำรับกลับ "เป็นอาหารประเภทมาจากห้วยจากเขาและหาไม่ได้จากเกาะนั้น"⁶ และที่พิเศษ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผีโขมดนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

หน้า 31

² ต.

³ ต. หน้า 32

⁴ ต. หน้า 33

⁵ ต. หน้า 34

⁶ ต.

มากขึ้นก็คือ "เครื่องต้มประเภทวิสกี้ โขด และน้ำแข็ง ... ก็ล้ามารถกะเกณฑ์เอามาจากราษฎร
สองคนบนเกาะนั้นได้"¹

นอกจากการเข้าใจของข้าราชการที่ยังคงฝังแน่นอยู่กับระบบเจ้าขุนมูลนายว่า
ราษฎรนั้น คือผู้ที่ต้องคอยปรนนิบัติรับใช้แล้ว อีกส่วนหนึ่งที่ข้าราชการประเภทนี้มองราษฎร คือ
"พวกนี้ไว้ใจไม่ค่อยได้หรอก มั่งง่าย ต้องคอยดูแลสั่งเสียกันหน่อย"² และเมื่อต้องพักอยู่ที่เกาะนั้น
ราษฎรซึ่งไม่เป็นที่ไว้ใจของข้าราชการชั้นพิเศษนั้น ก็ต้องให้ความช่วยเหลือทุกอย่างนับตั้งแต่สร้าง
ที่พักอาศัย หาอาหาร พัฒนาความเจริญให้เกิดขึ้นด้วยกำลังกาย แม้แต่การผูกแพเพื่อเดินทางออก
จากเกาะนั้นกลับกรุงเทพฯ แต่เมื่อข้าราชการผู้นั้นปลอดภัย กลับถึงบ้านแล้ว ความลำบากใน
บุญคุณที่ชาวบ้านทั้งสองลงแรงไปนั้น คือ "เอาเหล้าไปให้แก๊งคนละถ้วย เหล้าโรงก็ไว้ได้ เพราะ
เหล้าดี ๆ แก๊งกินไม่เป็น ... แล้วก็บอกแก๊งว่ากลับบ้านได้ ไม่มีธุระแล้ว"³

5.3 ทางเสียงประชิด ล้อเลียนเลียดลึงบุคคล จากการศึกษารื่องสั้นของ ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ศึกษาพบว่า ทางเสียงประชิด ล้อเลียนเลียดลึงบุคคล มี 2 แบบ ดังนี้ คือ

5.3.1 ทางเสียงประชิดล้อเลียนเลียดลึงนักดื่มไพร ทางเสียงลักษณะนี้พบใน
เรื่องสั้น 2 เรื่อง คือ เรื่องบ้านแขนขาด และราชสีห์กับหนู

ในเรื่องบ้านแขนขาดนั้น เป็นการล้อเลียนเลียดลึงบุคคลโดยตรงในการบรรยาย
ตอนเปิดเรื่อง ตั้งแต่เริ่มบรรยายว่า "เป็นคนมีกรรมที่คู่คนหนึ่ง เพราะผมชื่อ บุญส่ง"⁴ แม้ว่า
ผู้ประพันธ์จะหลีกเลี่ยงไม่ยอมที่จะแสดงให้เห็นว่า เรื่องนี้เปิดเรื่องด้วยการเลียดลึงนักดื่มไพร
ผู้หนึ่งว่า "นามลฤถจะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่เลียดลึง"⁵ ก็ตาม แต่ลักษณะการบรรยายถึงความ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ผิวงูหนาง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 34

² ต. หน้า 33

³ ต. หน้า 36

⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแขนขาด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 139

⁵ ต.

เดือตรอนที่ตนมีชื่อว่าบุญส่งนั้น ก็เป็นการแสดงถึงอาการล้อเลียน เลียดลี "หมอบบุญส่ง เลียดลี" โดยตรง ด้วยการบรรยายถึงสภาพความวุ่นวายที่ต้องพบเนื่องจากมีผู้มาขอพบเพื่อยายของป่าให้ หรือส่งสัตว์ประหลาด ๆ มาให้ทางไปรษณีย์ ซึ่งเป็นการย้าเพื่อเน้นให้ผู้อ่านทราบว่า สัตว์ป่าหรือ ของป่าในเมืองไทยนั้นหวอดวายเป็นเพราะนักนิยมไพร ผู้ได้รับการยกย่องอย่าง "หมอบบุญส่ง" และการบรรยายถึงตอนหนึ่งซึ่งแสดงทางเสียงประชด เลียดลีอย่างเด่นชัดคือ การบรรยายว่า "เมื่อ เร็ว ๆ นี้เองตอนต้นฝน หน้ในป่าแตกกระบัดใบ สัตว์ป่าที่หมอบโชวด ๆ อียาก ๆ มันออกมากินหน้ ฅมก็เข้าป่าล่าสัตว์เพื่อยังมันเสียให้ตายหมด ๆ ไปตามธรรมชาติ" ¹ นั้น เป็นการยืนยันอย่าง หนักแน่นว่า ผู้ประพันธ์ทางเสียงเกี่ยวกับนักนิยมไพรว่าเป็นผู้ "ทำลายล้างผลาญชีวิตสัตว์" ²

และจากเรื่อง ราชสีห์กับหนู ผู้แต่งได้สรุปเรื่อง ด้วยการแสดงทางเสียงเลียดลี ล้อเลียนผู้ที่เรียกตนเองว่าเป็นนักนิยมไพร และผยของป่าไว้ประดับบ้านว่า "ล่อนให้รู้แถมพกไว้ด้วย ว่า หน้สัตว์ที่เฅมอยู่ตามบ้านนักนิยมไพรนั้น บางทีทานไม้ไ้เองเอง แต่ซื้อเขามาถึง" ³

5.3.2 ทางเสียงประชด คือเลียนเลียดลีถึง ๕ ทางเสียงลักษณะนี้พบในเรื่องสั้น จำนวน 5 เรื่อง คือเรื่อง ตันตระกูลไทย ไม่เชื่อไม้จริง กบคายสิทธิ์ บ้านนอกเข้ากรุง และ หยอดหนึ่งของทะเล สัตว์ที่ถูกนำมาล้อเลียนเลียดลีเป็นสัตว์ที่อยู่ในเมืองหลวงทั้งหมด ยกเว้น ในเรื่องตันตระกูลไทย แสดงทางเสียงถึงสัตว์โดยทั่วไป

จากเรื่องตันตระกูลไทย ผู้ประพันธ์มีที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ต่างไปจากบุคคลอื่น ๆ ในข้อที่ว่าสมเด็จพระศรีสุริโยทัยมิได้ทรงโส้พระบรมฉัททันต์เข้ากันกลาง ระหว่างพระราชลวามีกับนายทัพพม่า ด้วยความดีงพระทัยส่วนพระองค์ หากแต่เป็นเพราะ พระบรมฉัททันต์ตักันเข้าไปเอง เพราะเกรงพลายมหาพิชัยนาถจะล้ม และแสดงทางเสียงประชด

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านแซนขาด" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 142

² ด.

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ราชสีห์กับหนู" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 45

สตรีทั่วไปว่า ได้ช่วยโอกาสให้เหล่าผู้ซึ่งมีพระศรัทธาในพระยาชวาทดอย่างไปกล่าวอ้างถึงความสำคัญ
ของสตรีตามข้อความที่ความอ้างปรากฏกับพระยาชวาทว่า "เฮ้ย ผู้หญิงจะเอาเรื่องพวกนี้ไปงั้น
ไปอีกที่ร้อยปีก็ไม่รู้"¹

หรืออีกนัยหนึ่งผู้ประพันธ์ต้องการให้พฤติกรรมของสมเด็จพระศรัทธาในพระยาชวาทเป็นสิ่งที่
แทนการกระทำของสตรีในระดับผู้ว่า ที่ต้องร่วมกิจกรรมที่ทุกขยากและเสี่ยงต่ออันตรายโดยถูก
สถานการณ์และแรงผลักดันจากเหล่าเหตุอันอันมิสามารถจะหลีกเลี่ยงได้ แต่ก็มีผลสำหรับที่น่าภาคภูมิใจ
และมีเกียรติ

ส่วนในเรื่องอื่น ๆ เช่น ไม่เชื่อไม่จริง เป็นการเลือกผู้หญิงว่า เธอสามารถ
ทำ ปฏิบัติสิ่งใด ๆ ก็ได้เพื่อ "เงิน" จากคำพูดของตัวละครกล่าวช่วยในเรื่องเมื่อจบมาบอกให้
แก้มักกระโดดลงไปในกระทะทองแดง เพื่อทำความสะอาดร่างกาย หญิงสาวผู้หนึ่งตอบว่า "จะให้
เปลื้องผ้าต่อหน้าผู้ชายตั้งหลายคน ไม่มีวันเสียละ ถ้าจะให้เปลื้องก็เอาลงมาจ้ะดีกว่า"²

ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุงนั้น ผู้ประพันธ์ได้แสดงทางเสี่ยงล้อเลียนเกี่ยวกับการ
แต่งตัว และลักษณะการเดินว่า "ผู้หญิงบางกอกฉิวฉวย ปากแดงทุกชน เวลาจะเดินเขาก็ส่าย
สะโพกอีกเอว"³ และในเรื่อง กบกายสิทธิ์ ผู้แต่งยังแสดงให้เห็นว่าต้องการล้อเลียนการแต่งตัว
และแต่งกายของสาวชาวกรุง "หนูวิไลวรรณ" ว่า "แต่งตัวตั้งแต่บ่ายสามโมง แต่งตัวเสร็จ
โผล่กลับออกมาอีกทีก็สองทุ่มครึ่ง"⁴ เพราะใช้เวลาในการทำครีมนวดขนคิ้วแล้ววาดใหม่ ผัดผม
ใส่น้ำหอมตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย วางท่าทางแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ที่หน้ากระจก และสวมชุด

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ต้นตระกูลไทย" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 157

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ไม่เชื่อไม่จริง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 126

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "บ้านนอกเข้ากรุง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช
หน้า 92

⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "กบกายสิทธิ์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 195

ที่ใช้ "แพรดัง 25 หลา แต่เมื่อลวมนแล้วมิได้ปักปิดสิ่งใดที่มากนัก" ¹

ทางเสียงเสียดสีสตรีเกี่ยวกับความประพฤติปรากฏในเรื่อง กบกายสิทธิ์ และ เรื่อง หยอดหนึ่งของทะเล เรื่องทั้งสองแสดงทางเสียงกลายกันคือ เสียดสีหญิงสาวที่ไม่รักนวลสงวนตัวดัง "วิไลวรรณ" ผู้รับเอาชายหนุ่มเข้าไปนอนกับตนแล้วแต่งนิทานโกหกเรื่อง "กบกายสิทธิ์" ให้พ่อฟังเพราะถูกสับได้ ส่วน "ลำวิตรี" ในเรื่อง "หยอดหนึ่งของทะเล" นั้น "สำเร็จการศึกษาชั้นสูงมีปริญญา ลอนถูกศึกษนับเป็นพัน ๆ โรงเรียนเล็กแล้วมานอนโรงแรมกับคนสำเร็จอย่างกล" ² ทั้งที่ลำวิตรีนั้น "รุ่งขึ้นก็ไปล่อนให้เด็กมีศีลธรรม" ³

และในเรื่อง มาลาวิการ่ำรักชาติ ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะเสียดสีสตรีผู้ฉวยโอกาสใช้ความรักและความสนใจของชายที่มีต่อตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเพื่อสร้างความสุข และประโยชน์ให้กับตนเอง ในขณะเดียวกันก็หาเหตุผลเสียงและประวิงเวลาเพื่อไม่ให้ชายที่คิดว่าจะให้ประโยชน์แก่ตนได้มากกว่า

ส่วนเรื่อง นรทูลสวรรค์сім ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องการให้ผู้อ่านได้มองเห็นลักษณะแตกต่างระหว่างสตรีผู้มีจิตใจงดงามแต่มีรูปร่างอัปลักษณ์ เช่น รุธ กับเอลิซาเบธ ผู้มีร่างกายงดงามแต่ความคิดและจิตใจมิได้งามลุ่มกับรูปสัณห์

5.4 ทางเสียงประยัด ล้อเลียนเสียดสีวิธีการปกครอง ทางเสียงลักษณะนี้ปรากฏในเรื่อง "แผ่นดินมหัศจรรย์" คือเสียดสี และล้อเลียนวิธีการปกครองแบบสังคมนิยม โดยผู้ประพันธ์กำหนดให้ลูกชายคนโตเล่าเรื่องโกหกเกี่ยวกับเมืองที่ตนได้ไปประลองว่า มีเมืองอยู่เมืองหนึ่ง มีลักษณะดังนี้ คือ

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "กบกายสิทธิ์" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 194

² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "หยอดหนึ่งของทะเล" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช หน้า 236

³ ด. หน้า 238

1. มนุษย์ที่อยู่ในประเทศนั้นมิมีร่างกายอันสูงใหญ่ดังงาม มีรัศมีออกจากตัวเป็นก่อกำ
พิศวง ทุกคนแต่งกายด้วยแพรพรรณอลงกรณ์
2. ประเทศนั้นมิมีพื้นที่อันอุดม จะปลูกสิ่งใดก็เจริญงอกงามยิ่งใหญ่มากกว่าที่เคยพบ
เห็นทั้งขนาดและปริมาณ ผักกาดสูงเท่าต้นมะม่วง กล้วยน้ำว้าผลเท่าส้มสามโคก
3. วันหนึ่ง ๆ ผู้คนไม่ต้องบริโภคอาหาร เพราะกินยาชื่อ "อุดมคติ" ขนาดเท่า
เมล็ดงาก็อิ่มไปได้ตลอดวัน
4. ประเทศนั้นถือว่าเหล็กเป็นธาตุที่มีค่ามากกว่าเพชรและทอง
5. เมืองนั้นมีความอึม ความเยือกพอทั่วกันถึงไม่จำเป็นต้องมีผู้ปกครองประเทศ
ทุกคนเป็นผู้นำของตัวเองจนเรียกกันว่าท่านผู้นำทั้งเมือง เช่นเดียวกับที่เราใช้คำว่านายหรือคุณ
6. ประเทศนั้นไม่มีรัฐบาล ไม่ต้องมีตำรวจ ทหาร หรือการรัฐประหาร และ
มีรัฐธรรมนูญที่ไม่ต้องเขียนเอาไว้ แต่อยู่ในใจของคนทุกคน จึงถาวรอยู่ตลอดไป

จากลักษณะของประเทศดังกล่าวนี้ มีความคล้ายคลึงกับรัฐสังคมนิยมหลายประการ
คือ เช่น "กินอุดมคติ" "ใช้คำหน้าชื่อ" และถือว่าเหล็กซึ่งเป็นแร่สำหรับใช้ในการอุตสาหกรรม
สำคัญมากกว่าธาตุสำหรับใช้เป็นเครื่องประดับอย่าง เพชรหรือทอง

ประเทศซึ่งลูกชายคนโตของ เศรษฐีเล่านี้ นอกจากมีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐสังคมนิยมแล้ว
ยังมีบางส่วนคล้ายคลึงกับ "อุตตฤทฐี" ในหนังสือเรื่อง "ไตรภูมิพระร่วง" ซึ่งมักจะมียุ๊กกล่าวว่า
ทริภุณมีส่วนคล้ายกับรัฐสังคมนิยมในอุดมคติด้วย การที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
นำเรื่องนี้มาให้ตัวละครเล่าในฐานะเป็นเรื่องโกหกจึงเป็นการเลียดดี และล้อเลียนรัฐสังคมนิยม
ว่าคำเล่าลือต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องโกหก

5.5 ทางเสียงแสดงความชื่นชมยกย่อง ทางเสียงลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏในเรื่อง
แผ่นดินมหัศจรรย์ และเรื่องสั้นลัคนีนิ และชาตกรรมจากกันตร้า

ในเรื่อง เรื่องสั้นลัคนีนิ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงทางเสียงชื่นชม
ต่อศิลปการสลักหินและได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับศิลปะผ่านคำพูดของครอบครัวเรต ตอนหนึ่งว่า

อีวุดจริง ๆ ศิลปมันมาจากชีวิต แล้วมันถึงจะมีชีวิต ลายถนนของอีวที่มันไหวได้ ก็เพราะอีวชอบปลูกต้นไม้ อีวรู้จักต้นไม้ทุกท่า ทุกอิริยาบถก็ว่าได้ เวลาอีวลักหินอีว ก็เอาลัทธิของตนไม้ใส่เข้าไป หินมันก็มีความหมายมีชีวิต ทั้งที่ลายถนนที่อีวลักหน้าตา มันก็ไม่เหมือนต้นไม้สักนิด ลือลือให้ตี ๆ ซิ มันเหมือนต้นไม้อะไรบ้าง ไม่มีเลย อีवलักร่าง มันขึ้นมาจากมืออีวแท้ ๆ ธรรมชาติมันไม่ได้วิเศษอะไรหรอกวะ บางทีมันก็กรงรัง ดูไม่ได้ ศิลปินที่แท้จริงไม่ลอกแบบธรรมชาติ แต่สร้างศิลปะขึ้นมาด้วยมือของตัวเอง แต่ชีวิตมันอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าศิลปินไม่มีชีวิตมันก็ไม่เป็นศิลปะ¹

และจากเรื่อง แผ่นดินมหัศจรรย์ นั้น เรื่องซึ่งถูกถ่ายทอด เล็กของ เศรษฐี เล่านั้น เป็นเมืองซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับเมืองไทย ครั้งที่ได้รับการขนานนามว่า "ครึ่ง เมืองไทยยังดี" คือราคาค่าครองชีพนั้นถูกอย่างไม่น่าเชื่อ และเรื่องเล่าของลูกชายคนเล็กนี้ได้รับการตัดสินว่า เป็นเรื่องที่โกหกมากที่สุด เพราะเรื่องที่เล่านั้นเล่าให้ใครฟังก็คงไม่มีใคร เชื่อว่าจะมีแผ่นดิน อย่างนั้น แต่สิ่งที่แฝงไว้ในการเล่าก็คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องการให้ผู้อ่านทบทวนระลึกว่า เรื่องที่ได้รับการตัดสินว่าโกหกมากที่สุดนั้น คือเมืองไทยในอดีต นั่นเอง

และจากเรื่อง "ฆาตกรรมจากกันครัว" แสดงให้เห็นให้เห็นเกี่ยวกับการทำครัวว่า เป็นเรื่องที่มีมีมนาน่าสนใจ ยกย่อง เพราะนอกจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะแสดงฝีมือในการ บรรยายเรื่องการประกอบอาหารอย่างละเอียดละออแล้ว ยังปรากฏว่าท่านผู้ประพันธ์ยังเขียน ล่ามคติเกี่ยวกับตำราประกอบอาหารชื่อ "พ่อครัวหัวป่าก์" อีกด้วย

จากการศึกษาเรื่องทางเสียงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่าเป็นทางเสียงแบบล้อเลียนเสียงตลกบุคคล ระบบราชการ และระบบการปกครอง ซึ่งปรากฏ ลفاظและบุคคลจริง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นสมัยใหม่" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หอจะสรุปสาระและ
รายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษา และการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในด้านโครงเรื่อง
แก่นเรื่อง ฉาก ตัวละคร และบทสนทนา
2. เพื่อศึกษากลวิธีและท่วงท่าของการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
2. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
3. วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
4. วิเคราะห์กลวิธีและท่วงท่าของการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
5. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

เรื่องสั้นทั้ง 23 เรื่อง ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเรื่องสั้นตอนเดียวจบ
ผู้ประพันธ์นิยมเปิดเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนามากที่สุด ลักษณะการบรรยายมีทั้งบรรยาย
ตัวละคร บรรยายเหตุการณ์และบรรยายฉาก นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังเพิ่มวิธีการบรรยายแบบ
เล่านิทานอันเป็นลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นแบบที่ทำให้การเปิดเรื่องแบบนี้เป็นที่ดึงดูดความสนใจ
ใคร่รู้ของผู้อ่านได้ดีในแง่ความคมชัดและแปลกใหม่ เช่น เรื่องนิทานอีสปสามมิติ และเรื่อง
ฟางเส้นสุดท้าย เป็นต้น

ลักษณะการเปิดเรื่องของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อีกประเภทหนึ่งซึ่งแม้ว่าท่านจะเลือกใช้น้อย แต่ก็ยังเป็นลักษณะการเปิดเรื่องที่มีเสน่ห์ก่อให้เกิดความสนใจในเรื่องที่กำลังจะดำเนินไปได้อย่างดี นั่นคือการเปิดเรื่องในลักษณะบอกเล่าถึงสาเหตุที่ต้องเขียนเรื่องสั้นเรื่องนั้น ๆ เช่นเรื่อง เรื่องสั้นสมัยหิน ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรารถนาให้อ่านฟังว่าเขียนแทน "ครอบครัว" หรือเรื่อง นักตำนานการเมือง ซึ่งผู้ประพันธ์เขียนไว้ก่อนเริ่มเรื่องท่านเองก็ทลายกับผู้อ่านให้เกิดความฉงนสนเท่ห์ว่า "เรื่องนี้เป็นนวนิยายสำหรับอ่านเล่นโดยแท้ เหตุการณ์และตัวบุคคลในเรื่องนี้สมมุติขึ้นมาทั้งสิ้น ถ้าใครหาว่าเป็นจริงเป็นจัง ผู้แต่งเรื่อง"¹ เป็นต้น

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมใช้ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เป็นการดำเนินเรื่องมากที่สุด คือ จำนวน 13 เรื่อง รองลงมาเป็นการดำเนินเรื่องโดยสร้างความขัดแย้งในใจของตัวละคร ลักษณะการปิดเรื่องผู้แต่งมักจบเรื่องแบบเป็นจริงในนิยายมากที่สุด คือมีจำนวน 8 เรื่อง ลักษณะการปิดเรื่องแบบนี้ช่วยให้เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตื่นเต้นและเป็นที่ดึงดูดใจของผู้อ่านด้วยปมปัญหาที่ผู้แต่งทิ้งไว้ให้ขบคิด เช่น เรื่อง นักตำนานการเมือง ผู้อ่านย่อมสรุปประเด็นที่ทำให้นักการเมืองอยากตายไปต่าง ๆ กัน หรือเรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง ผู้อ่านก็พยายามคาดการณ์ว่าถึงจุดแฉและขุนเฒ่าจะสามารถร่วมมือกันโค่นระบบการเมืองได้หรือไม่ และระบบการเมืองจะล้มไปเพราะการตะโกนจริงหรือไม่จริง ทั้งผู้อ่านยังนึกถึงเหตุผลประกอบต่าง ๆ ได้อีก เช่น จะเป็นไปได้ไหมว่าเสียงตะโกนของคนทั้งสองก็อาจประจักษ์ที่สามารถเป็นตัวแทนของผู้แต่ง หรือกลุ่มคนที่ไม่พอใจระบอบการปกครองของรัฐในยุคที่ผู้แต่งประพันธ์เรื่องขึ้นมา

ทางด้านลัทธิหรือแก่นเรื่องนั้น เนื่องจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องการให้เรื่องสั้นเป็นสื่อในการเสียดสี ล้อเลียนและถากถางบุคคลตลอดจนผู้บริหารประเทศ ฉะนั้น ลัทธิของเรื่องจึงมักจะมีกลิ่นอายให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ที่ยังโลก หลง มีเล่ห์เหลี่ยม เอาธิดเอาเปรียบ และฉกฉวยโอกาส ในเรื่องสั้นบางเรื่องผู้ประพันธ์จะสรุปลัทธิที่ต้องการสื่อมาถึงผู้อ่านไว้หลังจากปิดเรื่องแล้ว เช่น เรื่อง ราชสีห์กับหนู เป็นต้น

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นักตำนานการเมือง" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

การสร้างฉากและบรรยากาศของเรื่อง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างฉาก 2 ลักษณะ คือฉากจากสถานที่จริงทั้งในและต่างประเทศ และฉากจากจินตนาการ ผู้ประพันธ์ใช้ฉากประกอบ เรื่อง 2 ลักษณะ คือ ฉากเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงสถานที่ที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น เช่น ฉากในเรื่อง บ้านนอกเขี้ยวกรง และฉากซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละคร มีความสำคัญเหมือนกับเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่ง ซึ่งมีความขัดแย้งกับตัวเอกของเรื่อง คือ ฉากการทิ้งระเบิด กรุงเทพฯ ในเรื่อง มอม ซึ่งเป็นเสมือนศัตรูที่คอยต่อสู้กับความรู้สึกของมอม เพราะการทิ้งระเบิดนั้นก่อความหวาดกลัวให้กับนายหญิงของมอมเป็นอย่างมาก มอมต้องคอยระวังและปกป้องนายหญิงให้พ้นจากความหวาดกลัวนั้น เพราะนายผู้ย้ายสั่งให้มอมคอยดูแลนายหญิงกับลูก ขณะที่ตนไม่อยู่

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สร้างตัวละคร 2 ประเภท คือ ตัวละครที่เป็นคนซึ่งมีบุคลิก และอาชีพต่าง ๆ กัน เช่น เป็นนายแพทย์ นักนิยมนิพนธ์ ข้าราชการ นักการเมือง คือเป็น แม่บ้าน ฯลฯ กับตัวละครเทียบเท่าคน ได้แก่ ราชนิกุล หมอ กบ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มอม ซึ่งเล่นรับเป็นตัวละครที่สามารถสร้างความประทับใจผู้อ่านตลอดมา

ส่วนการสร้างบทสนทนานั้น ผู้ประพันธ์สามารถสร้างได้อย่างสละสลวย และมีความคมคาย เหมาะสมกับตัวละคร ทั้งยังแทรกความกมขื่นไว้ในข้อความที่ตัวละครพูดจากัน ลักษณะของบทสนทนา กระชับและสั้น สื่อความหมายได้ดีจะปรากฏในเรื่องสั้นทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่อง ฆาตกรรมจากกันกรัว ซึ่งผู้ประพันธ์ใช้บทสนทนาเชิงเล่าเรื่อง คือ ให้คุณนายอรุณเล่าเรื่องของตนกับบริการที่ใช้มาสามถึงสอง สิ่งทำให้บทสนทนาเชิงเล่าเรื่องของคุณนายอรุณลักษณะนี้มีความยาวเกินความสมควร

จากการศึกษากลวิธีการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่าท่านผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีสร้างเรื่อง 3 ลักษณะ คือ กลวิธีสร้างเรื่องชนิดให้แนวคิด กลวิธีสร้างเรื่องชนิดเน้นตัวละคร และกลวิธีสร้างเรื่องชนิดผูกเรื่อง กลวิธีที่ผู้ประพันธ์นิยมใช้ได้อย่างดีเด่นเป็นพิเศษ คือ กลวิธีสร้างเรื่องชนิดให้แนวคิด โดยเฉพาะแนวคิดทางการเมือง ลักษณะเด่นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ กลวิธีสร้างเรื่องชนิดเน้นตัวละคร ดังจะเห็นได้จากเรื่อง มอม ที่ทำให้ มอม เป็นส่วนหนึ่งที่ผู้อ่านมีจิตใจติดพันอยู่จริง

ในด้านกลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่องนั้น ผู้ประพันธ์มักใช้กลวิธีแบบผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่องของตัวละครตามที่เห็นของผู้รู้แจ้ง โดยเลือกใช้กลวิธีดังกล่าวถึง 17 เรื่อง และนิยมดำเนินเรื่อง

ด้วยการบรรยายเรื่องตามปฏิทินเป็นหลัก

ส่วนกลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้กลวิธีชนิดให้ผู้ประพันธ์เป็นผู้บรรยายโดยตรงมากกว่าวิธีอื่น ๆ และทำได้ดีเด่นเป็นพิเศษในเรื่อง มอม และ คิลปินเอก

กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างบทสนทนานั้น ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีในการสร้างบทสนทนา 4 ลักษณะ คือ บทสนทนาโต้ตอบ บทสนทนาเชิงรำพึงรำพันความในใจของตัวละคร บทสนทนาที่อยู่ในกระแสจิตประหวัด และบทสนทนาคนเดียว บทสนทนาที่ผู้แต่งใช้ให้หวั่นไหวต่อความคิดเห็นส่วนตัว มาสู่ผู้อ่านคือ บทสนทนาเชิงรำพึงรำพันความในใจของตัวละคร เช่น ในเรื่อง ตันตระภูไทย

จากการศึกษาเรื่องท่วงทำนองการแต่งเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่า ผู้ประพันธ์มีลักษณะเด่นซึ่งถือได้ว่าเป็นท่วงทำนองเฉพาะตัว 5 ประการ คือ การใช้ถ้อยคำ การใช้โวหารเปรียบเทียบ การสร้างอารมณ์ขึ้น การใช้สัญลักษณ์ และทางเสียง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ด้านการใช้ถ้อยคำนั้น ผู้แต่งนิยมใช้สำนวนภาษาไทย คือ ใช้คำคู่และคำเสริมสร้อย ซึ่งปรากฏในเรื่องสั้นทุกเรื่อง

การใช้โวหารเปรียบเทียบนั้น ผู้ประพันธ์ใช้ลักษณะเปรียบเทียบ และเปรียบเทียบเป็นสำคัญ การใช้โวหารเปรียบเทียบปรากฏมากในเรื่อง นรกลีลาวรรคัส เป็นการเปรียบเทียบที่แตกต่างออกไปจากเรื่องสั้นเรื่องอื่น ๆ เช่น "ผิวเธอขาวและละม้ายตรงราวกับงาช้างจากอินทูลสถาน ผมของเธอดำเป็นมันดุจแก่นไม้ที่มาจากเอบานอน ..." ¹ เป็นต้น

การสร้างอารมณ์ขึ้นในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่ทำให้ผู้อ่านประทับใจและชวนให้ติดตามเรื่องไปโดยตลอด เช่น การใช้ถ้อยคำในเรื่องเรื่องสั้นสมัยหิน ว่า "นายโอยละลา แปลเป็นไทยก็เห็นจะต้องแปลว่า "นายแจกหมาก" แต่ก็ไม่ใช่เป็นคนดูร้ายเกี่ยวแจกหมากแจกพลูใครหรือกรับ เพราะสมัยนั้นแจกหมากก็แปลว่าแจกหมาก

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "นรกลีลาวรรคัส" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

ไม่ได้แปลว่าแจ่มมาก (ไอ้ผมนี่ขุดบังใจ ฟังแล้วเหมือนคนบ้า)¹

การใช้สัญลักษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้สัญลักษณ์ 2 ประเภท คือ สัญลักษณ์ส่วนตัว และสัญลักษณ์สากล สัญลักษณ์ส่วนตัวเป็นสัญลักษณ์ส่วนตัว เรื่องสั้นบางเรื่องผู้ประพันธ์ใช้สัญลักษณ์แทนสารที่ต้องการสื่อมาถึงผู้อ่าน เช่น ความขี้ขลาด ในเรื่อง คันทะลุไทย เป็นสัญลักษณ์แทนความเห็นของผู้แต่งเกี่ยวกับการล้มเจ้าพระศรีสุริโยทัยขาดคอช้าง และเรื่องสั้นบางเรื่องผู้แต่งใช้สัญลักษณ์ในการประพันธ์ทั้งเรื่อง คือ เรื่อง ฟางเส้นลู่ท้าย

ส่วนทัศนะที่ผู้แต่งมีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกในการใช้ทางเสียงนั้น ส่วนใหญ่ผู้แต่งมักจะใช้ทางเสียงเสียดสี ล้อเลียน มีทั้งเสียดสีบุคคล เช่น เรื่อง บ้านนอกเข้ากรุง เสียดสี ล้อเลียนระบบราชการ และข้าราชการ เช่น เรื่อง ฝ่าใจขุนนาง และเสียดสีระบอบการปกครอง เช่น เรื่อง ไม่เชื่อไม่จริง และแผ่นดินมหัศจรรย์ เป็นต้น

ส่วนทางเสียงแสดงความชื่นชมปรากฏในบางตอนของเรื่อง เรื่องสั้นลุ่มพิน แผ่นดินมหัศจรรย์ และฆาตกรรมจากกันครัว

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาแนวความคิดทางการเมืองและสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อย่างละเอียดลึกซึ้ง
2. ควรมีการศึกษารรณกรรมประเภทอื่น ๆ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ลายรัฐ เป็นต้น

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เรื่องสั้นลุ่มพิน" ใน รวมเรื่องสั้นคึกฤทธิ์ ปราโมช

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระแลร์ มาลาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน โรงพิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย 2517, 206 หน้า
- กุหลาบ มลลิกะมาลี วรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2517, 207 หน้า
- วรรณคดีวิจารณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2522, 213 หน้า
- ศีกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. อิงกับศีกฤทธิ์ สำนักพิมพ์สยามรัฐ 2522, 191 หน้า
- รวมเรื่องสั้นศีกฤทธิ์ ปราโมช พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์สยามรัฐ 2524, 240 หน้า
- เพื่อนคุย สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 2504, 526 หน้า
- "เปิดหมึก" สยามสมัยรายสัปดาห์ 533 : 58 กรกฎาคม 2500
- จารุณี เขมียาทร "ศีกฤทธิ์กับการเปลี่ยนแปลง" อักษรคำต่อรวิวารณ์ 3 : 49 สิงหาคม 2517
- เจตนา นาควัชระ ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2520, 79 หน้า
- เจือ สดะเวทิน วรรณคดีวิจารณ์ สุทธิสารการพิมพ์ 2518, 178 หน้า
- ศิลปะการประพันธ์ อักษรเจริญทัศน์ 2510, 321 หน้า
- อุทัย นานู เรื่องสั้นอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2518, 53 หน้า
- เชื้อ ลำริมาน "ด้วยความยินดี" ใน ศีกฤทธิ์ 60 สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 2514, 356 หน้า
- ชลธิรา กลัดอยู่ และคนอื่น ๆ การใช้ภาษา พิมพ์ครั้งที่ 2 เคสิดไทย 2511, 448 หน้า
- เทือก กลุ่มมา ณ ออยุธยา "เรื่องอ่านเล่นหรือนวนิยายในวรรณคดีไทย" จันทร์เกษม 85 : 45 - 53 พฤศจิกายน - ธันวาคม 2511
- ไทย (นามแฝง) "ใครใครอ่าน - อ่าน" โลกหนังสือ 3 : 141 - 142 ธันวาคม 2500
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "วิธีการพิจารณานวนิยาย" ใน พจน์ ศรีหงส์ กรุงเทพมหานครพิมพ์ 2515, 321 หน้า
- วิเคราะห์วรรณคดีไทย ไทยวัฒนาพานิช 2517, 226 หน้า
- ประยา ตุลยธรรม ศึกษาศีกฤทธิ์และวรรณกรรม โรงพิมพ์โพธิ์สามต้นการพิมพ์ 2519, 450 หน้า
- ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2519, 303 หน้า

✓ ประทีป เหมือนนิล วิเคราะห์เรื่องสั้นของมณีนี จรรย์รงค์ ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522, 239 หน้า อัดสำเนา

"เปิดมณี" สยามสมัยรายสัปดาห์ 533 : 5 กรกฎาคม 2500

ผะอับ โปะะกฤษณะ "วรรณศิลป์คืออะไร" ใน วรรณศิลป์ปริทัศน์ สำนักพิมพ์บรรณกิจ
2518, 335 หน้า

รัฐจวน อินทรกำแหง วรรณกรรมวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 ดวงกมล 2521, 210 หน้า

"วันที่ย้ายแต่ละแวงล้วนพญานาคครบ 69 ปี" ชีวิตต้องสู้ 1 : 35 พฤษภาคม 2523

วิทยาการดนตรี การทวงศึกษาธิการ การล่องหนงส์เรียนวิชาภาษาไทย ผู้ดวรรณกรรมวิสัย

เล่ม 1 ขึ้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รุ่งเรืองล่าสิ้นการพิมพ์ 2522, 126 หน้า

————— แบบเรียนวรรณคดีไทยสำหรับชั้นเตรียมอุดมศึกษา ตอนที่ 2 โรงพิมพ์สุรสภา 2511,
543 หน้า

วิทยากร เขียงกุล "วรรณกรรมกับสังคม" ใน ปากใกล้ฉบับวรรณกรรมวิพากษ์ โรงพิมพ์
พัฒนาศ 2518, 260 หน้า

วิภา กงกะนันท์ วรรณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร 2520, 191 หน้า

สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย ปากใกล้ฉบับวรรณกรรมวิพากษ์ โรงพิมพ์พัฒนาศ 2518,
260 หน้า

ลีธรา พินิจกุล และคนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
กรมการปกครอง 2515, 566 หน้า

ลูตารัตน์ เสรีวัฒน์ วิวัฒนาการของเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475

วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, 350 หน้า อัดสำเนา

ลุ่มพันธ์ จงตระกูล "ลักษณะความขัดแย้งในเสือโคคำสั้น" มนุษย์คำผดธ์ปริทัศน์ 1 : 43
มกราคม 2522

เล่ถียร สันติมากร คนเขียนหนังสือ ประพันธ์สำล้น 2517, 254 หน้า

สมบัติ ภูภาณย์ (ผู้รวบรวม) เรื่องของคนรักหมา โรงพิมพ์สยามรัฐ 2520, 319 หน้า

ลัมพร มันทะสูตร วิเคราะห์เรื่องสี่แผ่นดินและหลายชีวิต ปริญญาโท กค.ม. มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522, 421 หน้า อัดสำเนา

✓ สำนักพิมพ์สยามรัฐ (ผู้จัดพิมพ์) รวมเรื่องสั้นกึกกฤษฎี ปราโมทย์ โรงพิมพ์สยามรัฐ 2520,
320 หน้า

"69 ปี ของกึกกฤษฎี ศักดินาถึงคอมมิวนิสต์" ตะวันออก 15 : 10 เมษายน 2523

อดุล วิเชียรเจริญ "บุคคลผู้ควรแก่การเป็นแบบอย่างของปัญญาชน" ใน กึกกฤษฎี 60

สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 2514, 356 หน้า

จตุรณ พลกุล "เกิดหนเดียว" ใน กึกกฤษฎี 60 สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 2514, 356 หน้า

อนุমানราชธน, พระยา การศึกษารรณคดีในแง่วรรณศิลป์ บรรณาการ 2515, 224 หน้า

อาสินต์ ปัญจพรรค "ตะลุยกัลย์" (ภาคจบ) ฟ้าเมืองไทย 14 : 53, 59 พฤษภาคม
2512

Abrams, M.H. A Glossary of Literature Term. 3rd. ed., Bangkok

Thammasat University Press, 1975. 193 p.

De Mordaunt, Walter J. A Writer's Guide to Literature. New York

McGraw Hill, 1965. 397 p.

Encyclopedia Britanica. Chicago, Encyclopedia Britanica, V.21, 1972.

Murry, J. Middleton. The Problem of Style. London, Richard Clay,

1967. 133 p.

Opdahl, Richard D. Illusion and Reality. California, Dickson

Publishing Company, Inc., 1968. 161 p.

Perrine, Laurence. Sound and Sense. New York, Harcourt, Brace & World,

Inc., New York, 1969. 372 p.

Wellek, Rene and Warren Austin. Theory of Literature. Harcourt,

Brace & World, Inc., New York, 1956. 375 p.

วิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

บทคัดย่อ

ของ

จุฬา ศาตวรรษ

เล่มต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

พุทธทศวรรษ 2525

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในด้านรูปแบบ โครงสร้าง แก่นเรื่อง ฉาก ตัวละคร บทสนทนา กลวิธี และท่วงท่าของการแต่ง โดยวิธีวิเคราะห์จากเอกสารและเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาปรากฏว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยมแต่งเรื่องสั้นตอนเดี่ยวจบแบบเน้นแนวคิดมากที่สุด โดยเฉพาะแนวคิดทางการเมืองที่เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย นับตั้งแต่การหาเสียงเลือกตั้ง พฤติกรรมของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และรัฐบาล เรื่องสั้นส่วนใหญ่เปิดเรื่องด้วยการบรรยายแล้วอาศัยความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นองค์ประกอบในการดำเนินเรื่อง ส่วนกลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่า เรื่องนั้นมักใช้กลวิธีแบบผู้แต่งเป็นผู้เล่า เรื่องของตัวละคร ตามทัศนะของผู้รู้แจ้ง โดยเล่าเรื่องตามปฏิทินเป็นหลัก และปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิตมากกว่าลักษณะอื่น แก่นเรื่องส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นความเป็นจริงในสังคมมนุษย์โดยเฉพาะสังคมการเมือง ในช่วงที่ผู้ประพันธ์แต่งเรื่องขึ้น โดยแสดงผ่านพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนคำพูดของตัวละคร ตัวละครมีทั้งตัวละครที่เป็นมนุษย์และตัวละคร เทียบเท่ามนุษย์ ตัวละครบางตัวสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์สื่อความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้แต่งต้องการส่งมายังผู้อ่าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถสร้างฉากและบรรยายภาคได้กลมกลืนกับเรื่อง ฉากบางฉากมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละครด้วย บทสนทนามีความสมจริง กระชับและสั้น แต่ล่อตแตรกไว้ด้วยแง่ขันและความคมคาย เหมาะสมกับตัวละคร

จากการศึกษาท่วงท่าของการแต่งพบว่า ลักษณะเด่นเฉพาะตัวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คือ การใช้ถ้อยคำ การใช้โวหารเปรียบเทียบ การสร้างอารมณ์ขัน การใช้สัญลักษณ์และทางเสียง การใช้สัญลักษณ์และทางเสียงของผู้แต่ง เป็นไปเพื่อเสียดสีแกมล้อเลียน โดยผู้แต่งใช้ความสามารถในการสร้างอารมณ์ขันล่อตแตรกในการบรรยายเพื่อบรรเทาความรุนแรง

AN ANALYSIS OF M.R.KUKRIT PRAMOJ'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT

BY

SUPHA SATAWAN

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University
February 1982

The purpose of the thesis was to study and analyze the short stories written by M.R.Kurit Pramoj their form, plot, theme, setting, dialogue, style and technique were analyzed and the result was presented descriptively.

It was revealed that most of M.R.Kurit Pramoj's short stories were presented in a form of a one-episode short story which heavily emphasizes his political ideas concerning the democratic system, for instance, the election campaign, the behavior of candidates, representatives, government officials and the government itself. Most of his short stories began with narration then proceeded with some conflicts, mainly, between man. Usually the author acted as an omniscient person who narrated all events in a chronological order. The stories were true to life. The theme mostly indicated the authentic conditions of society especially the society of politician existing during the time of writing. These conditions were presented through the behavior, opinions, dialogues of the characters who were realistically drawn.

Some characters were portrayed to convey his message to his reader. Regarding the setting, and the atmosphere, they were appropriately used and in some cases the setting also influenced the behavior of some character. The dialogues were realistic and terse, and full of humour and wit.

The most striking features found in the author's style were diction, devices of comparison, the use of humour, symbols and tone. Symbols and tone were used for satirical purposes and humour was to relieve the biting satirical atmosphere.